

Ім'я користувача:
М'ягкоступ Наталія Євгенівна

ID перевірки:
1016292259

Дата перевірки:
29.05.2024 05:31:43 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
29.05.2024 13:26:32 EEST

ID користувача:
92680

Назва документа: Збірник 2024

Кількість сторінок: 173 Кількість слів: 66524 Кількість символів: 520296 Розмір файлу: 3.58 MB ID файлу: 1016086271

28.9% Схожість

Найбільша схожість: 2.31% з Інтернет-джерелом (<http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1438/1/%d0%9c%d...>)

28.9% Джерела з Інтернету

914

Сторінка 175

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0.32% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 10 слів та 0%)

0.32% Вилучення з Інтернету

85

Сторінка 176

Немає вилучених бібліотечних джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

287

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

**«НАУКОВА КОЛЕКЦІЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ ГЛУХІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА
ДОВЖЕНКА»**

(за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Початкова освіта в парадигмі Нової української школи : виклики часу»)

ВИПУСК 1

Глухів 2024

УДК 373.3:001.891(082)
П 65

Рекомендовано рішенням Вченої ради Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол №___ від 29.05.2024 року).

Наукова колекція Навчально-наукового інституту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: збірник наукових праць здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників (за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи : виклики часу», м. Глухів, 25 квітня 2024 року). Випуск 1. Глухів, 2024. 168 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Шерудило Андрій Васильович, кандидат педагогічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології.

Відповідальний секретар:

Вишник Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти;

Члени редакційної колегії:

Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти,

Біліченко Павло Геннадійович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту.

Зенченко Тетяна Федорівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти,

Собко Валентина Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,

Мозуль Ірина Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (25 квітня 2024 року, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів і аспірантів) наукові керівники.

© Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
© Автори

ЗМІСТ

Алексєва Тетяна Миколаївна, Литвиненко Катерина Дмитрівна	Застосування інноваційних технологій для формування здоров'язбережувальної КОМПЕТЕНТНОСТІ	7
Антоняк Софія Борисівна	Педагогіка партнерства як запорука успіху здобувача початкової освіти	9
Барко Михайло Юрійович	Актуальні проблеми і можливості формування культурної компетентності молодших школярів через музичне мистецтво в умовах нової української ШКОЛИ	11
Безверха Анна Михайлівна	Інтеграція в навчанні: практичний досвід для успішної освіти	14
Бершадська Катерина Юрійівна	Ігрові технології як засіб формування англійської компетентності здобувачів початкової освіти	16
Біліченко Євгенія Олексіївна	Технології реалізації базового завдання початкової школи – «навчання вчитись», у практиці вчителя початкової школи	18
Бондаренко Микола Іванович	Виховання енергетичної культури у здобувачів вищої освіти	20
Бондаренко Світлана Вікторівна	Формування природничої компетентності у здобувачів освіти засобами геоінформаційних ресурсів	22
Висоцька Єлизавета Володимирівна	Інтегроване навчання: переваги і недоліки	23
Вишник Ольга Олександрівна	Профілактика девіантної поведінки у здобувачів початкової освіти	25
Гогац Дарина Вікторівна	Особливості створення безпечного освітнього середовища в умовах НУШ	28
Горбач Ауріка Андріївна, Бершадська Катерина Юрійівна	Типологія вправ та завдань для формування емоційного інтелекту молодших школярів в процесі освітньої ДІЯЛЬНОСТІ	31
Горбач Ауріка Андріївна	Особливості формування пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчально-пошукової діяльності на уроках «Я досліджую світ»	35
Грона Наталія Вікторівна	Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до інтеграційного навчання в Новій українській школі	38
Ємець Альона Анатоліївна, Коваленко Ольга Миколаївна	Типові методичні помилки в організації та проведенні підготовчої роботи до сприймання художнього твору на уроках літературного читання	40
Єракова Олена Володимирівна	Інноваційні технології в освітньому просторі закладів загальної середньої освіти: теорія і практика	42
Зінченко Володимир Павлович	Розвиток науково-дослідної діяльності в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка: кінець XX – початок XXI ст.	45

Іванова Лідія Іванівна	Особливості інтегрованого навчання на уроках літературного читання	48
Іноземцев Сергій Анатолійович	Формування екологічної компетентності у молодших школярів згідно концепції нової української школи	50
Каблюк Віка Олександрівна	Особливості патріотичного виховання здобувачів початкової освіти в період війни	52
Клейменов Іван Вікторович	Мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання	54
Коваленко Аліна Олександрівна	Формування вокальної компетентності учнів початкових класів в умовах НУШ	57
Компаній Олена Вікторівна, Бондар Тетяна Миколаївна	Створення інтерактивних робочих аркушів на сервісі wizer.me: з досвіду роботи вчителів початкових класів	59
Кочерга Ольга Миколаївна	Сучасні підходи до формування громадянської компетентності майбутнього вчителя	63
Крамаренко Валентина Миколаївна	Формування інішомовної комунікативної компетентності молодших школярів ігровими методами	66
Кудрявець Наталія Сергіївна	Особливості організації фенологічних спостережень у початкових класах на уроках природничої освітньої галузі	68
Кузняк Софія Андріївна	Проблеми обдарованості особистості в сучасній початковій школі	73
Кутьїна Вікторія Сергіївна	Формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій у контексті концепції Нової української школи	76
Кісіль Ірина Романівна	Реалізація компетентнісного підходу на уроках математики у початковій школі	78
Листопад Наталія Петрівна	Формування обчислювальних умінь молодших школярів засобами ІКТ	80
Маміна Євгенія Олександрівна	Особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках «Я досліджую світ»	82
Мельник Ольга Іванівна	Специфіка формування громадянських компетентностей у початковій школі	86
Мовчан Оксана Олексіївна	Формування твердих і м'яких навичок учнів НУШ	89
Мозуль Ірина Вікторівна,	Особливості формування екологічної культури в молодшому шкільному віці	91
Мороз Юлія Михайлівна, Якимець Марія Іванівна	Впровадження STEM-освіти в початковій школі в контексті НУШ	94
Науменко Роман Юрійович	Особистісно орієнтований підхід в організації позанавчальної роботи з учнями початкової школи як засіб підвищення ефективності їх розвитку	96
Непомняща Галина Іванівна	Підготовка майбутнього вчителя до формування математичної	98

Нестерчук Ірина Вікторівна	грамотності у здобувачів початкової освіти в умовах НУШ Розвиток креативного мовлення здобувачів початкової освіти на уроках української мови та читання	100
Ножницева Марина Леонідівна	Умови використання проєктної технології на уроках в Новій українській школі	102
Номоконова Анна Сергіївна	Реалізація компетентнісного підходу в початковій освіті в умовах НУШ	104
Онишків Зіновій Михайлович	Середовище початкової школи як чинник формування якісної освіти	106
Павлюк Віта Геннадіївна	Психолого-педагогічні засади формування національної свідомості учнів початкової школи в позанавчальній роботі	108
Реуцька Лаккі Вікторівна	Технологія соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми	110
Решетняк Віктор Федорович	Ціннісний підхід в українській педагогічній думці	112
Решетняк Наталія Валеріївна	Волонтерська робота як чинник формування національної свідомості студентів	114
Рудь Марія Юрївна	Роль засобів наочності у формуванні дослідницьких умінь молодших школярів	116
Сахно Оксана Іванівна	Впровадження діяльнісного підходу в практику роботи з педагогами центру професійного розвитку педагогічних працівників	122
Сачко Інна Миколаївна	Ігрові технології, як елемент компетентнісно зорієнтованого навчання англійської мови у початковій школі	125
Солдаткіна Марина Володимирівна	Використання інтерактивних методів на уроках математики для учнів 4-их класів НУШ	127
Солод Ігор Сергійович	Позанавчальна діяльність молодших школярів як засіб формування здоров'язберезувальної компетентності	130
Суржук Тетяна Борисівна, Бісовецька Людмила Андріївна	Застосування елементів театралізації для формування мовленнєвих і комунікативних умінь учнів початкових класів	133
Ткаченко Лідія Петрівна	Риторичні тренінги як засіб розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів	135
Тюльпа Олександр Іванович	Музично-ритмічне виховання учнів початкової школи у процесі музично-виконавчої діяльності	137
Тюльпа Тетяна Миколаївна	Педагогічна взаємодія як основа стратегій соціального виховання в інклюзивному навчальному закладі	139
Федоренко Андрій Андрійович	Формування наскрізних умінь в учнів початкових класів у контексті концепції нової української школи	141
Федько Ростислав Олександрович	Формування комунікативної компетентності молодших школярів	143

Цегельська Віра Михайлівна	засобами інтерактивних технологій Сучасні підходи до вокально-хорової діяльності учнів молодших класів на уроках музичного мистецтва	145
Чернявська Марина Антонівна	Проблеми розвитку комунікативної компетентності молодших школярів на уроках літературного читання в контексті Концепції Нової української ШКОЛИ	147
Шакотько Віктор Васильович	Проблеми штучного інтелекту і Нова українська школа	149
Шевцова Карина Володимирівна	Діяльнісно орієнтовані завдання як основа навчання іноземної мови здобувачів початкової освіти	152
Шепелюк Юлія Олексіївна	Комунікативна компетентність молодших школярів як соціально необхідна якість: сутність і структура	155
Шерудило Марина Павлівна	Наступність у процесі викладання української мови між початковою та середньою ланками навчання в школі	158
Шиндерук Катерина Петрівна	Прийоми формування умінь і навичок використання фразеологізмів у мовленні здобувачів початкової освіти	161
Elena Diechová	Prevention of bullying in the school environment	163
Marta Lacková	The Acquisition of New Words in English by Slovak University Students (Corpus-driven Approach)	166

**ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

Алексєєва Тетяна Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент
кафедри фізичного виховання та здоров'я
людини Обласного коледжу
«Кременчуцька гуманітарно-технологічна
академія ім. А. С. Макаренка»,
Литвиненко Катерина Дмитрівна,
вихователь Кременчуцького ЗДО (ясла-
садок) № 19 Кременчуцької міської ради
Кременчуцького району Полтавської
області

Ключові слова: віртуальні дошки, здоров'язбережувальна компетентність, інтегральний курс «Я досліджую світ», активні форми роботи з учнями.

На сьогоднішній день екологічна криза, величезний обсяг інформації, наявність у продажу неякісних товарів і продуктів харчування, малорухливий спосіб життя негативно впливають на стан здоров'я населення. Людина є найвищою цінністю України, запорукою її розвитку і процвітання, тому формування здоров'язбережувальної компетентності – першочергове завдання сучасних закладів освіти. Перехід на дистанційний формат навчання значно ускладнив освітній процес, тому пошук засобів активізації навчальної діяльності учнів є актуальним для педагогів.

Вітчизняні науковці неодноразово присвячували свої дослідження вивченню використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для підвищення ефективності навчального процесу. Науково-теоретичні засади використання ІКТ у початковій школі вивчала Кюсак О. [1]. Етапи їх впровадження в освітній процес початкової школи висвітлено у наукових працях Андрієвської В. [2]. Застосуванню сучасних програм під час уроків літературного читання присвячені методичні розробки Романової А., Паламар С. [3]. Проблеми застосування дистанційних платформ для створення дидактичних ігор досліджували Крива М., Дрись М., Ващишин А. [4].

Не зважаючи на наявність публікацій пошук засобів підвищення ефективності освітнього процесу у початковій школі має бути продовжений. Великі можливості для здійснення навчального процесу у початковій школі надає застосування онлайн-дошок.

Метою роботи є дослідження використання віртуальних дошок для формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Завдання роботи. 1. Вивчення проблеми застосування ІКТ у здійсненні навчального процесу у початковій школі. 2. Дослідження можливостей віртуальних дошок для організації освітнього процесу. 3. Аналіз ролі онлайн-дошок для формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів.

Перші роки навчання у школі є відповідальними для формування ключових компетентностей у дитини, що визначає її життєвий шлях, моделі поведінки, осмислення себе як члена суспільства. Серед основних компетентностей важливою є здоров'язбережувальна, що передбачає «збереження власного фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я» [5]. Вона включає правильне харчування, рухову активність, здійснення безпечної поведінки, конструктивне спілкування, спроможність діяти в умовах невизначеності. Формування здоров'язбережувальної компетентності у

початковій школі реалізується під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Наразі у сучасній школі застосовують різноманітні інтерактивні дошки, у тому числі Miro, Padlet, Twiddla, Classroomscreen. Їх перевагами, наприклад, для дошок Miro і Padlet, є простота у застосуванні. Такі дошки зручно використовувати під час уроків у режимі реального часу. За їх допомогою можна здійснити ефективне подання нового матеріалу: демонструвати тексти, ілюстрації, схеми, відео, працювати з різними видами файлів, писати, малювати.

Онлайн-дошки дозволяють вчителю контролювати роботу учнів і кожному школяру бачити результати роботи своїх однокласників. За допомогою даних сервісів можна ефективно організувати різні форми роботи: фронтальну, у парах, індивідуальну. У Classroomscreen наявні спеціальні стікери для позначення таких форм роботи. Програми Miro і Padlet є зручними для зберігання методичних матеріалів і напрацювань. Padlet можна використовувати для планування, у Classroomscreen є функція світлофора, що сигналізує про початок або закінчення роботи. До платформи Twiddla можна приєднати необмежену кількість учасників. Головними недоліками інтерактивних дошок є обмеженість функцій їх безплатних версій. Так, деякі сервіси не дають можливості зберігати інформацію, редагувати, завантажувати відео, створювати нові «аркуші».

Для вивчення курсу «Я досліджую світ» учитель має можливість створювати різні типи завдань. Так, поле дошки зручно застосовувати для створення завдань на класифікацію об'єктів, явищ, наприклад, для вивчення корисних і шкідливих звичок для здоров'я людини, корисних і некорисних продуктів харчування тощо. Для учнів 2-4 класів об'єкти, що підлягають класифікації, можуть бути у вигляді слів і рисунків, для першокласників більш ефективним є використання рисунків. Такі завдання подобаються дітям, вони із задоволенням переміщують картинки, спостерігають за діями своїх товаришів, обговорюють результати роботи в голосовому чаті, ставлять питання.

Великі можливості для формування здійснення безпечної поведінки, створення мотивації до здорового способу життя надають різноманітні види роботи з текстами. Вчитель заздалегідь готує текст, де пропущені деякі слова, завдання учнів полягає у тому, щоб їх визначити. Варіантів виконання такого завдання може бути декілька. Так, школярі можуть називати пропущені слова, або вставляти в текст, вибираючи з переліку, що його підготував вчитель. Педагог може створити не тільки перелік слів, а й «банк» рисунків, які можна рухати і розміщувати у потрібному місці. Можна застосувати й інше технічне рішення, заблокувавши певні слова в тексті. Блокування прибирається після того, як учень називає слово і клас може перевірити правильність відповіді. Такі завдання активізують процес мислення, поглиблюють знання, сприяють кращому осмисленню і запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Ефективною формою роботи є створення асоціацій. Вчитель пропонує класу слово (термін), завдання учнів – підібрати до нього асоціації. Технічно роботу можна виконати у такий спосіб. Учитель пише на дошці слово і пропонує учням усно назвати асоціації. У початковій школі слово для завдання обирається не дуже складне, наприклад, «шкідлива звичка» або «режим дня». Після того, як школярі називають асоціації, вчитель поступово заповнює поле дошки. Виконуючи таке завдання доцільно провести обговорення відповідей, запропонувати учням пояснити свій вибір або виправити помилки та неточності.

Таким чином, використання віртуальних дошок для формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів є доцільним і надає можливості працювати у режимі реального часу, сприяє розвитку критичного

мислення, встановленню більш тісного контакту між вчителем і школярами, активізує роботу учнів, вчить встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Список використаних джерел

1. Кіосак О. Науково-теоретичні особливості використання інформаційних технологій в початковій школі. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. № 48. С. 112-120.
2. Андрієвська В. Етапи впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»*. 2018. № 7. С. 38-49.
3. Романова А., Паламар С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літературного читання. *Молодий вчений*. 2023. № 7 (119). С. 42-47.
4. Крива М., Дрись М., Ващишин А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації дидактичних ігор у початковій школі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2018. Вип. 33. С. 117-125.
5. Державний стандарт початкової освіти [чинний від 21 лютого 2018 р]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Дата звернення 15.04.2024 р.)

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ЗДОБУВАЧА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Антоняк Софія Борисівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 року навчання факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка.
Науковий керівник: Галюка Ольга Степанівна, доктор філософії, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка

Ключові слова: педагогіка партнерства, взаємодія сім'ї та школи, освітній процес, Нова українська школа.

На сьогоднішній день ми постійно отримуємо нові виклики у сфері освіти. Перед педагогами постійно постають нові вимоги, які часом відрізняються від попередніх. Найпоширенішими вимогами є ті, які потребують сучасних підходів, але зараз надзвичайно важливими є питання методики виховання дітей в сім'ї та школі і співпраця батьків із класним керівником. Саме Нова українська школа (НУШ) сприяє цьому, адже концептуальні засади НУШ передбачають освоєння педагогами двох основних новацій – компетентнісної парадигми освіти й педагогіки партнерства.

Зміна освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: повага, увага до неї та прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання [2]. У НУШ одним із найважливішим є – педагогіка партнерства, яка є ключовим компонентом формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина [1, с.13].

Багато праць присвячено проблемам співпраці школи та батьків, зокрема дослідження Н. Тіхонової, М. Харчук, О. Поляновської, І. Стешиц, О. Сесик, О. Сухомлинської. Перелік праць є величезним, адже це надзвичайно важлива тема. Кожен із науковців трактував визначення «педагогіка партнерства» по-різному, але кожен з них наголошував на важливості створення правильних взаємин між школою та батьками, щоб створити комфортне освітнє середовище для дітей.

Педагогіка партнерства – це напрям педагогіки, що є системою методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості [3, с. 2]. В основі педагогіки партнерства – взаємодія та спілкування з батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Педагогіка партнерства визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їхньому життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість [4, с. 223].

То в чому ж полягає педагогіка партнерства? Слід пам'ятати, що у педагогіці партнерства усі учасники освітнього процесу (сім'я, вчитель, учень) – є рівні. До однієї з функцій вчителя входить організувати освітній процес так, щоб заохотити учня робити певне завдання без примусу, а з зацікавленістю. Адже, як зазначено вище, вчитель та учень – рівноправні учасники освітнього процесу. Цей підхід є дуже важливим, бо це водночас забезпечує управління освітнім процесом учителем, але й дає учневі діяти самостійно. Це сприяє доброзичливій атмосфері та взаємоповазі у класі.

Але не менш важливі функції мають виконувати батьки, бо необхідною умовою успіху здобувача освіти є – встановлення та регулювання взаємин між школою та сім'єю. Якщо у вчителя обов'язки входить підготувати вдало урок та заохотити дитину до навчання, то у обов'язки батьків входить брати безпосередню участь в освітньому процесі, а саме сприяти зацікавленості дитини до навчання та регулювати поведінку відповідно норм. Досить актуально звучать слова В. О. Сухомлинського і сьогодні: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть впоратися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [5, с. 543].

Ми виділили декілька правил, при дотриманні яких, партнерський підхід буде ефективніший:

- *взаємоповага та відкритість*: усі учасники освітнього процесу повинні відчувати, що їхні думки, ідеї є важливі та почуті. Відкритість до спілкування та повага до думки кожного забезпечать успішну взаємодію;
- *активна участь батьків в освітньому процесі*: важливо залучати батьків до участі в процесі навчання за допомогою партнерства у вихованні та навчанні дитини;
- *відкрите спілкування*: вчителі, батьки та учні повинні мати можливість відверто обговорювати будь-які питання чи проблеми, що виникають у навчальному процесі. Спільне знаходження рішень та підтримка одне одного сприяють успішному розвитку дитини;
- *розуміння та підтримка індивідуальних потреб учнів*: вчителі та батьки повинні бути готові адаптувати освітній процес до потреб кожної дитини, враховуючи їхні індивідуальні особливості та можливості;
- *саморозвиток*: участь в педагогіці партнерства передбачає постійне навчання та вдосконалення як вчителів, так і батьків. Важливо збагачувати свої знання та навички, щоб зробити освітній процес кращим для дітей.

Отже, педагогіка партнерства – це інноваційний підхід до освіти, який ґрунтується на взаємоповазі, співпраці та спільній відповідальності за результати навчання. Цей підхід передбачає активну участь батьків, учнів та вчителів у створенні сприятливого освітнього середовища, яке відповідає індивідуальним потребам кожної дитини. В Україні педагогіка партнерства активно впроваджується в рамках реформи Нової української школи. НУШ ставить за мету створити більш особистісно орієнтоване та гнучке освітнє середовище, яке відповідає індивідуальним потребам кожної дитини. Педагогіка партнерства є ключовим компонентом НУШ, адже вона сприяє співпраці між батьками, вчителями та учнями для досягнення цієї мети. До основних переваг педагогіки партнерства входить: підвищення мотивації та зацікавленості учнів, покращення успішності учнів, хороші взаємини між педагогом та сім'єю, сприятливе освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція \ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018.
2. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
1. Кравчинська Т.С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. URL: <https://lib.iitta.gov.ua> (Дата звернення 16.04.2024 р.)
3. Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи: матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 лют. 2022 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2022. С. 222-225.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 5. К. : Видавництво «Рядянська школа», 1977. С. 543-560.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Барко Михайло Юрійович, аспірант кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: **Пішун Сергій Григорович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Ключові слова: культурна компетентність, молодші школярі, музичне мистецтво, нова українська школа

Музичне мистецтво відіграє важливу роль у формуванні культурної компетентності молодших школярів в умовах Нової української школи. У сучасному освітньому контексті формування культурної компетентності через музику стає актуальною проблемою, оскільки воно сприяє розвитку різних аспектів культурного самовизначення, естетичного смаку та взаєморозуміння. Музичне виховання може

стати ефективним інструментом для формування культурної компетентності учнів, оскільки воно сприяє їхньому знайомству з різноманітними культурними традиціями та мистецтвом різних народів світу. Крім того, музика має потужний емоційний вплив, що допомагає учням розуміти та відчувати себе часткою різних культурних спільнот. Однак процес формування культурної компетентності через музичне мистецтво може стикатися з рядом викликів, таких як недостатня увага до культурних аспектів у музичній освіті, або відсутність доступу до різноманітних музичних джерел та традицій для всіх учнів. Тому важливо розробляти та впроваджувати інноваційні методи та підходи до музичного виховання, що сприятимуть ефективному формуванню культурної компетентності учнів. Ці підходи можуть включати в себе різноманітні методики вивчення музики різних культур, розвиток міжкультурної емпатії через спільне музичне творчість та інші інноваційні практики. Такий підхід допоможе створити сприятливе середовище для формування культурної компетентності молодших школярів через музичне мистецтво, що є важливою складовою їхньої загальної освіти. Багато науковців (Т. Крижанівська, Л. Масол, О. Рудницька, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін.) наголошують на тому, що мистецька освіта і виховання підростаючої особистості мають базуватися на принципі взаємодії різних видів мистецтва, позаяк тільки в сукупності всіх почуттів у свідомості дитини відтворюється цілісна картина життя [2].

Роль культурної компетентності у розвитку особистості молодшого школяра важлива і має декілька ключових аспектів. Культурна компетентність допомагає молодшим школярам розуміти і визначити своє місце в світі. Вони навчаються розрізняти та розуміти різні культурні традиції, цінності, свята та обряди, що допомагає їм відчувати себе частинами більшого соціокультурного середовища. Це сприяє формуванню їхньої ідентичності та самоусвідомлення. Також, культурна компетентність сприяє розвитку міжкультурної емпатії та розумінню. Молодший школяр, який має розвинену культурну компетентність, виявляє більшу толерантність та повагу до інших культур, релігій, мов та традицій. Він може краще розуміти та співпереживати іншим людям, які представляють різні культурні групи. Культурну компетентність можна розглядати як одну з передумов правильної інтерпретації інформації, отриманої у процесі комунікації та результативності комунікаційного процесу, вона здатна розвиватися під впливом культурної взаємодії, обміну думками, індивідуальним досвідом [1, с. 50].

Виклики та можливості Нової української школи у формуванні культурної компетентності учнів тісно пов'язані зі сучасними вимогами та тенденціями в освіті. У першу чергу, одним з викликів є необхідність адаптації змін у навчальний процес та навчальні програми до потреб та реалій сучасного суспільства. Нова українська школа ставить перед собою завдання розвитку критичного мислення, творчості та самовираження учнів, що вимагає створення стимулюючого середовища для розвитку їхньої культурної компетентності. Крім того, однією з можливостей, які відкриває Нова українська школа, є акцент на інтерактивному та здійсненому у співпраці з учнями навчанні. Це надає можливість враховувати різноманітні інтереси, потреби та культурні контексти учнів, створюючи сприятливі умови для їхнього культурного розвитку. Доцільною є розробка таких педагогічних технологій, які б дали змогу формувати творчу особистість, здатну до самоосвіти і саморозвитку, вміння використовувати набуті знання для творчого розв'язання проблем [3, с. 120].

Додатково, важливою можливістю є інтеграція міжпредметних зв'язків та використання інноваційних методик, зокрема, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Це дозволяє залучити учнів до вивчення культурних аспектів через нові форми та методи викладання, що сприяє

їхньому культурному розвитку. Отже, Нова українська школа відкриває нові можливості для формування культурної компетентності учнів, але одночасно вимагає вирішення викликів, пов'язаних із впровадженням нових підходів та адаптацією навчального процесу до сучасних реалій. Ще одним викликом, що стоїть перед Новою українською школою, є потреба в підвищенні кваліфікації педагогічного персоналу з питань культурної компетентності. Вчителі повинні бути готові до розробки та впровадження нових методик та програм, спрямованих на формування учнівської культурної компетентності, а також до роботи з різноманітними культурними групами та контекстами.

Таким чином, Нова українська школа пропонує нові виклики, але в той же час відкриває широкі можливості для розвитку культурної компетентності учнів. Залучення вчителів, учнів та інших учасників освітнього процесу до спільної роботи та пошуку творчих рішень дозволить максимально використати потенціал цих можливостей для формування глибокої та всебічної культурної компетентності нового покоління. Вона акцентує увагу на розвитку критичного мислення, творчості та самовираження, що є важливими складовими формування культурного розвитку молодого покоління.

Проте впровадження Нової української школи вимагає від педагогічного колективу не лише викликати інтерес до культурних аспектів навчання, а й глибоко рефлексувати над способами, які найкраще сприятимуть формуванню культурної компетентності учнів. Це означає, що педагоги повинні бути готові до пошуку і впровадження нових методик, які стимулюватимуть культурний розвиток дітей.

Підвищення кваліфікації вчителів у цьому контексті виявляється надзвичайно важливим, оскільки це дозволить їм краще розуміти та ефективно впроваджувати методики, спрямовані на формування культурної компетентності. Зокрема, це може включати інтерактивні методи навчання, використання мультимедійних засобів, а також організацію міжпредметних проектів, що сприяють вивченню культурних аспектів.

Крім того, для успішного формування культурної компетентності учнів важлива активна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу – вчителів, учнів, батьків та громадськості. Тільки шляхом спільних зусиль можна створити оптимальні умови для розвитку культурних цінностей та навичок серед школярів. Підсумовуючи, можна зазначити, що успішне впровадження Нової української школи може стати важливим кроком у формуванні культурної компетентності учнів, але вимагає від усіх учасників освітнього процесу пильності, відкритості до нововведень та готовності до постійного професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Загальнокультурна компетентність : науково-методичний посібник. Черкаси : ЧОПОПП, 2014. 68 с.

2. Незнанова Н. І. Впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» у шкільну мистецьку освіту. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Київ, 2013. №2, С. 74-76.

3. Нестеренко Т. Формування культури особистості як шлях досягнення загальнокультурної компетентності молодшого школяра. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. № 93. С. 119-123.

ІНТЕГРАЦІЯ В НАВЧАННІ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УСПІШНОЇ ОСВІТИ

Безверха Анна Михайлівна, здобувачка фахової передвищої освіти 3 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта Комунального закладу Сумської обласної ради «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева».

Науковий керівник: Піцікова Наталія Олексіївна, викладач вищої категорії, старший викладач Комунального закладу Сумської обласної ради «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева»

Ключові слова: інтеграція, інтегроване навчання, типова освітня програма, інтегрований курс, засоби інтеграції, нетрадиційні інтегровані уроки.

Інтегроване навчання – це сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій учителя й учня [1]. Інтегрований навчально-виховний процес психологічно своєрідний не тільки для учнів, а й для вчителів [4]. Адже «по-новому» навчатися розпочали не тільки учні, а й учителі.

З 2018/2019 навчального року першокласники по всій Україні розпочали навчання за Новим Стандартом початкової освіти, тож інтеграція розпочалася саме з них. Це все було новим, незнаваним та цікавим. До будь-якої новації треба звикнути, бо спершу вона викликає шок. Але з часом все приходить: нові знання, вміння, навички.

Більшість вчителів обрали освітню програму О. Я. Савченко. За статистикою можна зрозуміти, що дана програма є, можливо, більш простою та зрозумілішою, у порівнянні з освітньою програмою Р. Б. Шияна. У програмі Савченко навчальні предмети та їхнє навантаження залишилися майже такими самими, які були до 2018 року. Проте додали більше годин на вивчення української мови і математики, є невеликий курс «Я досліджую світ», у якому інтегруються чотири галузі [5]. Ця програма знайома і зрозуміла для багатьох учителів. А це означає – менше проблем із календарним плануванням та іншою документацією.

Тож, ознайомившись детальніше з програмами, конспектами та календарними плануваннями, можна зробити висновок, що програма О. Я. Савченко є більш доступною.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» – це про зв'язок. Зв'язок між предметами, галузями, дітьми, вчителем, творчістю, дослідями, спостережливістю.

За спостереженнями уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» можна зрозуміти, що даний курс має на меті формування в учнів соціального досвіду. Охоплюючи систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності, інтегрований курс сприяє активному розвитку наукової і технологічної грамотності на основі конкретного досвіду вирішення проблем [1].

Типова освітня програма з цього предмету дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів. Особливого значення в дидактико-методичній організації

навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях [3].

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як-от:

– дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить);

– дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

– дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), здогадка, висновок-узагальнення [2].

Чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації. Значну увагу приділяють дослідницькому методу навчання, який передбачає організацію процесу отримання нових знань.

З метою цілісного сприйняття оточуючого світу вчителі проводять безліч уроків-екскурсій. Адже екскурсія дозволяє здійснювати спостереження, вивчати предмети і явища природи в природних або штучно створених умовах. Екскурсія в природу є однією з доступних форм роботи з молодшими школярами, у ході якої учні знайомляться з тілами і явищами природи в межах свого району, села, міста.

Не можливо оминати нетрадиційні інтегровані уроки (уроки-подорожі, уроки-казки, уроки-проекти, урок-гра, урок-конкурс, урок-інтерв'ю, уроки-фантазії і мислення та інші). Для нестандартних уроків характерні більш колективні види роботи, активізація пізнавальної діяльності, цікавість до навчального матеріалу, творчість, зміна ролі вчителя, нестандартні підходи до оцінювання [4]. Нестандартні уроки сприяють готовності дитини до життя.

Таким чином, можна зробити висновок, що інтеграція передбачає співпрацю вчителя і учня, підтримку дітей, розвиток у них критичного мислення, самоповаги і впевненості в собі. Усе, що перебуває у взаємному зв'язку, має викладатися в такому самому зв'язку. Усе, що пов'язано між собою, має бути пов'язано постійно і розподілено пропорційно між розумом, пам'яттю і мовою [2]. Отже, усе, чого навчають людину, повинно бути не розрізненим і частковим, а єдиним і цілісним.

Список використаних джерел

1. Глушак О.І. Значення інтегрованого навчання для формування цілісної природничо-наукової картини світу. URL: <http://surl.li/tyxcj> (Дата звернення 10.04.2024 р.)

2. Коваленко Л.А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». URL: <https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.html> (Дата звернення 10.04.2024 р.)

3. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти - О. Я. Савченко 2018 «Я досліджую світ»: URL: <http://surl.li/tyxfs> (Дата звернення 11.04.2024 р.)

4. Плешкова Н.М. Інтегрований урок як одна з нетрадиційних форм організації навчання учнів початкових класів. URL: <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-integrovaniyurok-130244.html> (Дата звернення 10.04.2024 р.)

5. Тимошенко А. Усе про підручники НУШ: що треба знати про різні програми початкової школи? URL: <https://osvitoria.media/opinions/use-pro-pidruchnyky-nush-shho-triba-znaty-pro-rizni-programy-pochatkovoyi-shkoly/> (Дата звернення 09.04.2024 р.)

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Бершадська Катерина Юріївна, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1 курсу ННІ Педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Пінчук Ірина Олександрівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Ключові слова: викладання англійської мови, підходи, новації, мовна освіта, ігрові педагогічні технології, комунікативний підхід, компетентнісний підхід.

Пріоритетом викладання іноземної мови у початковій школі є організація освітнього процесу на основі комунікативного підходу, спрямування навчання іншомовного спілкування на комунікацію. Тому, пошук видів освітньої діяльності, які були б ефективним інструментом вивчення іноземної мови, є дуже важливим. Для молодших школярів таким ефективним засобом є комунікативно-ігровий метод навчання.

Комунікативний підхід у навчанні іноземної мови є одним із важливих складників сучасного методичного стандарту. Реалізація його сприяє формуванню й розвитку іншомовної комунікативної компетентності, що відбувається через безпосередню іншомовну мовленнєву діяльність учнів, а процес навчання іноземної мови будується відповідно до реального процесу мовленнєвого спілкування.

Комунікативний підхід визначає цілі, принципи, зміст і методи навчання іноземної мови, а способи навчання реалізуються як методичні прийоми. Як зазначає вітчизняна авторка підручників з англійської мови О. Карп'юк [2], одним із найбільш ефективних і доцільних методів для учнів на першому освітньому етапі (початкова школа) є гра. Гра виконує багато функцій під час освітнього процесу з іноземної мови. Гра – це: вільна форма діяльності учнів, які пізнають, вивчають навколишній світ, відкривають широкий простір для особистої творчості, активності, самопізнання, самовираження; практика розвитку, оскільки учні розвиваються під час гри; основна сфера розв'язання проблем і набуття досвіду, формування відносин між дітьми, що вплине на вміння будувати взаємовідносини в майбутньому; організований і контрольований процес, який вимагає емоційних і розумових зусиль [2].

Поняття «ігрові освітні технології» спрямоване на застосування досить великої групи методів і прийомів, організації освітнього процесу засобом використання різних ігор. Педагогічна гра має чітко поставлену мету навчання й відповідні меті результати.

Ігри – це один із ефективних способів зацікавити здобувачів початкової освіти через емоційність і мотивацію. Навіть сором'язливий, не впевнений у собі молодший

школяр під час участі в грі може стати першим за допомогою винахідливості й кмітливості. Для першокласників – це основний вид діяльності, засіб взаємодії з навколишнім середовищем, а також засіб пізнання світу [1].

Метою використання ігрових технологій на уроці іноземної мови у початковій школі:

- формування усіх видів мовленнєвої іншомовної діяльності;
- розвиток мовної творчої активності, мовної реакції здобувачів освіти;
- формування вмінь вживання мовних зразків, що містять граматичні труднощі;
- створення природньої ситуації для вживання певного мовного зразка;
- тренування учнів у вживанні лексики в ситуаціях, наближених до іншомовного природнього середовищ;
- активізація мовно-розумової діяльності молодших школярів [3].

Під час гри у здобувачів освіти відпрацьовується звичка зосереджуватись, самостійно думати й розвивати увагу. Для учнів важливі позитивні емоції, які вони відчують у ході гри, захопившись грою, учні не помічають, що навчаються.

До активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні, малоактивні здобувачі освіти долучаються до виконання завдання й не бояться робити помилки. Вони усвідомлюють, що можуть виправити власні помилки.

Різноманітні ігрові дії підтримують і підсилюють інтерес молодших школярів до вивчення іноземної мови. Отже, гра є важливим засобом розумового розвитку здобувачів початкової освіти.

Ученими [2, 3] було зазначено, що інтерес є важливим і вирішальним фактором, який впливає на мотивацію до вивчення іноземної мови. Для більшості здобувачів першого освітнього рівня (початкова школа) вивчення мови не буде виключно мотиваційним фактором, ігри можуть стати саме цим стимулом. Тому правильне застосування гри під час освітнього процесу з іноземної мови є одним із найвищих прийомів мотивації.

У початковій школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмету, вмотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою, як неповторним засобом міжкультурного спілкування. Провідним засобом реалізації вище зазначеної мети є комунікативний підхід до організації навчання в загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей, як результату навчання [4].

Отже, можна зробити висновок, що на даному етапі суспільно-освітнього розвитку вивчення іноземної мови, реалізація комунікативного підходу в освітньому процесі є одним із пріоритетних завдань сучасної початкової освіти. Це означає, що формування іншомовної комунікативної компетентності у здобувачів початкової освіти відбувається за допомогою іншомовної мовленнєвої діяльності. У зв'язку з цим, навчальна діяльність учнів організовується таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей і намірів спілкування з іншомовними співрозмовниками.

Список використаних джерел

1. Бочковська О. Вивчення іноземної мови в ранньому шкільному віці. Ігри в початковій школі на уроках англійської / упоряд. Л. Мудрик. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.
2. Карп'юк О. Д. Особливості комунікативного орієнтованого навчання англійської мови в початковій школі за серією навчально-методичних комплексів 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Навчальна книга, 2004. 78 с.

3. Панасюк Ю. Компетентнісний підхід у викладанні іноземної мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2015. № 3. С. 196-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2015_3_38 (Дата звернення 10.04.2024 р.)
4. Пінчук І. О. Особливості навчання англійської мови учнів початкових класів: навчальний посібник з методики навчання іноземних мов у початковій школі / укладач Пінчук І. О. Глухів: РВВ Глухівського НПУ імені О. Довженка, 2015. 119 с.

ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ БАЗОВОГО ЗАВДАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ – «НАВЧАННЯ ВЧИТИСЬ», У ПРАКТИЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Біліченко Євгенія Олексіївна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ Педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Решетняк Віктор Федорович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Ключові слова: фасилітатор, навчитися вчитися, компетентнісний підхід.

У сучасному суспільстві спостерігається значний прогрес у сфері освіти, що відображається у великій кількості інновацій. Вимоги до освітніх установ сьогодні визначаються актуальними потребами країни. Школа має основну місію – забезпечення гармонійного розвитку дитини, розкриття її потенціалу та формування цінностей і навичок, які необхідні для успішної адаптації в сучасному інноваційному світі. Ці завдання відображені у законодавстві України, такому як «Про освіту», Державний стандарт початкової освіти, Концепція Нової української школи та інших нормативно-правових актах.

Сучасна система освіти повинна відповідати потребам суспільства і реальним можливостям навчання, забезпечувати значущість навчального матеріалу як з наукового, так і з практичного погляду. Зміст освіти має бути спрямованим на соціальні потреби і повинен бути цілісним, враховуючи важливість предметів, які вивчаються в школі. Навіть у складних соціально-економічних умовах сучасна освітня система продовжує свій шлях реформ і адаптації до вимог суспільства та наукового прогресу.

Орієнтація освіти на механічне запам'ятовування інформації, яка була актуальною десятиліття тому, вже не відповідає вимогам сучасного суспільства. Зараз важливо формувати учнів, які здатні застосовувати знання, а не лише слідувати за вже встановленими схемами. Тому сучасні вчителі активно шукають нові методи, щоб допомогти учням засвоювати навчальний матеріал, навчатися самостійно і розвивати свої здібності.

Навчитися вчитися – це процес отримання навичок, стратегій та підходів до ефективного навчання, який дозволяє постійно вдосконалювати свої знання та навички навчання. Це включає в себе розвиток умінь самостійного навчання, аналізу

інформації, постановки цілей та використання різних методів навчання для досягнення успіху в навчанні і розвитку.

Отже, тема «Технології реалізації базового завдання початкової школи – «навчання вчитись»» є дуже актуальною у сучасному освітньому контексті з кількох причин.

Розвиток компетентнісного підходу. Зміна підходів у сучасній освіті вимагає від учнів не просто запам'ятовувати інформацію, а набувати навичок самостійного навчання, критичного мислення та творчого розв'язання завдань. Важливо, щоб учні з перших кроків в школі отримували навички, які допоможуть їм успішно навчатися протягом усього життя.

Змінюється роль вчителя. Сучасний вчитель початкової школи повинен бути не лише посередником у передачі знань, а й фасилітатором у процесі самостійного навчання учнів. Він повинен вміти створювати стимулююче середовище, де діти зможуть відкривати для себе нове та навчатися вчитися.

Змінюється роль технологій у навчанні. Сучасні технології можуть ефективно підтримати процес навчання вчитися. Вони надають доступ до різноманітних ресурсів, інтерактивних матеріалів та інструментів, які сприяють розвитку навичок самостійного навчання.

Важливим в системі освіти постає завдання формування готовності до невідомого майбутнього. Адже у сучасному світі знання швидко змінюються, і важливо, щоб учні вміли швидко адаптуватися до нових умов і набували навичок постійного самовдосконалення. Тому «навчання вчитись» стає необхідністю для успішного функціонування в сучасному суспільстві.

Отже, дослідження технологій реалізації базового завдання початкової школи – «навчання вчитись» у практиці вчителя початкової школи є важливим з метою покращення якості освіти та підготовки учнів до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Реалізація завдання «навчання вчитись» набуває особливої актуальності в контексті Концепції Нової української школи (НУШ). Дамо характеристику актуальності даної проблеми.

Одним з основних принципів Нової української школи є перехід від набуття знань до розвитку компетентностей учнів. Це передбачає формування у дітей навичок самостійного навчання, критичного мислення, творчості та вміння працювати з інформацією.

Концепція НУШ спрямована на інтеграцію навчальних предметів та забезпечення цілісного розвитку учнів. Для успішної реалізації цього підходу необхідно, щоб учні мали навички самостійного пошуку, аналізу та використання інформації.

Змінюється роль вчителя як наставника. Завдання "навчання вчитись" покладає певні вимоги на вчителя. Він повинен стати не лише джерелом знань, але й наставником, який допомагає учням розвивати навички самостійного навчання. Вчитель в НУШ виступає фасилітатором учбового процесу, який сприяє активному включенню учнів у свій освітній процес.

У сучасному світі знання швидко змінюються, тому навички самостійного навчання та постійного самовдосконалення є критичними для успішного функціонування у суспільстві. Реалізація завдання «навчання вчитись» у НУШ спрямоване на підготовку учнів до цих викликів та допомагає їм адаптуватися до середовища, що швидко змінюється.

Дослідженням цієї проблеми у свій час займалися відомі та видатні науковці, такі як Януш Корчак, польський педагог, Жан Піаже, швейцарський психолог і педагог, Марія Монтессорі, Джон Гольт, відомий педагог і дослідник в галузі освіти

Олександр Шиян, Леонід Вишнівський, український педагог, Тетяна Клименко Олександра Савченко- видатна особистість у галузі української освіти, яка внесла значний доробок у розвиток Нової української школи. Вона була одним із співавторів навчальних програм та методичних посібників для вчителів. Разом з тим проблема реалізації завдання "навчання вчитись залишається актуальною і потребує подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи. URL: [https:// www.kmu.gov.ua /.../ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/.../ukrainska-shkola-compressed.pdf) (Дата звернення 09.04.2024 р.)
2. Проект нового державного стандарту початкової загальної освіти. URL: <https://newstandard.nus.org.ua/> (Дата звернення 10.04.2024 р.)
3. Бех І., Вербицький В. Оновлення освіти: фокус на ранній вік. *Освіта*. 2017. № 50-51. С. 5.
4. Ніколаєнко Л. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. *Початкова освіта*. 2018. № 12. С. 5.
5. Стандарти освіти. Нова українська школа: основи. *Класному керівнику*. Усе для роботи. 2017. №1.
6. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 30.12.2006 / L394 /, стор. 10.

ВИХОВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бондаренко Микола Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: енергетична культура, енергетична грамотність, альтернативні джерела енергії.

Концептуальні засади стратегічного розвитку енергозабезпечення України в умовах інтеграції з Європейським союзом набувають нового підходу до енергозбереження та їх впливу на систему встановлення прогнозованості показників енергетичного споживання за основними статистичними показниками. Важливим аспектом у цій комплексній системі є створення умов для ефективного енергозабезпечення в економіці України, а енергетичний ринок розглядається як найважливіший складник економіки країни.

Проблема раціонального використання енергетичних ресурсів, підвищення рівня енергетичної ефективності та енергетичної безпеки, є необхідною умовою гармонійного економічного та соціального розвитку України в умовах її євроінтеграції. Забезпечення усіх сфер економіки нашої держави різними видами енергії є одним із найважливіших завдань системи економічної політики країни.

Нові нормативні документи в галузі будівництва значно посилити вимоги до енергетичної ефективності будівель та споруд, адже з'явилася необхідність зниження споживання теплової та електричної енергії [2]. Для забезпечення таких вимог мають

застосовуватися енергозберігаючі технології та матеріали при проектуванні, будівництві, реконструкції та капітальному ремонті будівель. У будівництві повинні використовуватися поліпшена теплоізоляція огорожувальних конструкцій, енергозберігаючі світлопрозорі конструкції, обладнання, що ефективно регулює роботу систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря, використання електроенергії [1].

У будівельному комплексі України є величезний потенціал енергозбереження по всьому будівельному циклу, включаючи виробництво будівельних матеріалів, вибір архітектурно-планувальних рішень, застосування сучасних технологій будівництва, способів і засобів забезпечення тепловою та електричною енергією.

Невиправдано великі витрати паливно-енергетичних ресурсів у житлово-комунальному фонді викликані недостатніми теплозахисними властивостями будівельних конструкцій, наявністю застарілих систем водо- і тепlopостачання, мізерною кількістю індивідуальних засобів обліку і практичною відсутністю систем регуляції енергоспоживання. Марнотратні витрати теплової енергії при транспортуванні її від виробника до споживача в окремих видах складають до 35%.

Однак, реалізація таких заходів не завжди може бути достатньою для забезпечення енергетичної безпеки України. Сьогодні виникла гостра необхідність використання вторинних енергетичних ресурсів, а також альтернативних джерел енергії. Важливим завданням є виховання енергетичної культури у суспільстві, адже розуміння важливості раціонального використання всіх видів енергії буде сприяти економічному розвитку держави.

Виховання енергетичної культури у здобувачів вищої освіти забезпечується при вивченні дисциплін будівельного профілю. В процесі підготовки фахівців будівельної галузі одним із освітніх компонентів є «Інженерні мережі та обладнання». Дуже важливо доносити до здобувачів освіти сучасні тенденції розвитку інженерних систем, приладів обліку та регулювання різних видів енергоносіїв, їх ефективність і значення в загальній оцінці енергоефективності будівель.

У навчальному плані спеціальності 015 Професійна освіта (Будівництво та зварювання) введені освітні компоненти «Інженерні мережі та обладнання», «Технологія будівельного виробництва», «Архітектура будівель і споруд» (для ОС «Бакалавр») та «Енергозберігаючі технології в будівництві», «Сучасні будівельні матеріали та технології» (для ОС «Магістр»). Необхідність введення дисциплін, пов'язаних з енергозбереженням, обумовлена жорсткістю вимог до енергетичної ефективності будівель та споруд.

Сьогодні суспільство потребує енергетичної культури і грамотності населення. У першу чергу це стосується молодого покоління, від якого залежить майбутнє держави. На наш погляд, сьогоднішні здобувачі освіти у своїй майбутній професійній діяльності в повній мірі використають набуті знання з енергозбереження і передадуть їх своїм учням, що зробить нашу державу енергетично незалежною і більш економічно потужною.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про енергетичну ефективність будівель». ДБН В.2.6-31:2021 «Теплова ізоляція та енергоефективність будівель». Київ: Міністерство розвитку громад та територій України, 2022.

2. ДСТУ ISO 50006:2016 Системи енергетичного менеджменту. Вимірювання рівня досягнутої енергоефективності з використанням базових рівнів енергоспоживання та показників енергоефективності. Загальні положення і настанова (ISO 50006:2014, IDT) [Чинний від 01.09.2016]. (Державний стандарт України).

**ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ**

Бондаренко Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, спеціаліст
вищої категорії старший викладач ВСП
«Глухівський агротехнічний фаховий
коледж Сумського НАУ»,
svitlana.bondarenko@gati.snau.edu.ua

Ключові слова: геоінформаційні ресурси, природнича компетентність, онлайн-сервіси

Однією з ключових компетентностей здобувачів освіти, що зазначені в Державному стандарті базової та повної загальної освіти, є природнича [1]. Вона являє собою наукове розуміння природи і сучасних технологій, вміння спостерігати, аналізувати, збирати дані, проводити дослідження, аналізувати результати. Особливо у формуванні природничої компетентності, є роль географії, оскільки в процесі її вивчення відбувається становлення світогляду людини на глобальному і особистісному рівнях.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, глобальних мереж, віртуальної реальності та розширений доступ до них сприяли появі значної кількості геоінформаційних ресурсів, які можна використовувати в освітньому процесі [2]. Завдяки ним здобувачі освіти розвивають уміння і навички роботи з географічними картами, статистичною інформацією, банками просторових даних, вдосконалюють навички розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, розуміння цілей сталого розвитку.

Існує низька геосервісів, що надають інструменти для роботи з географічними даними та дають можливість не тільки знайомитися з різними країнами світу, а навіть здійснювати віртуальні подорожі: Google Street View (Google Перегляд вулиць) – це функція панорамного перегляду вулиць по всьому світу, яка надається через розширення, Google Maps та Google Earth. Geoguessr – гра (відгадати місцезнаходження за зображенням вулиць), Redigo – гід по країнам світу та розмовник, Mars.me – пошук маршрутів (створює детальну карту населеного пункту, прокладає маршрут куди завгодно, може працювати без інтернету), Глобус 3D – Планета Земля. За допомогою цих геосервісів здобувачі освіти можуть не тільки пізнавати а й докладно досліджувати будь-яке місто світу: оцінити ландшафт місцевості, стиль забудови, визначні місця, доступність транспортної інфраструктури, проаналізувати інформацію про житло, громадське харчування, розваги тощо. На основі отриманих даних створити презентацію, проект чи відеоролік тощо.

Шукати різні об'єкти на карті Землі, виміряти відстані між ними, прокладати маршрути, переглядати, коментувати, доповнювати світлинами дають можливість такі геосервіси: Google Earth (Планета Земля), Google Maps, Wikimapia, Yahoo! Maps, Mapillary. Ці сервіси використовуються для обміну геоданими, сприяють виробленню та вдосконаленню навичок роботи з географічними картами, розвивають вміння просторової орієнтації, формуванню навичок з прокладання маршрутів, вимірювання відстаней, визначення географічних координат. Ці знання є підґрунтям для вивчення за картографічними моделями реальної картини світу, застосування набутих знань під час розв'язання будь-яких завдань протягом усього життя.

Цікавим є онлайн-сервісів: Seterra Online, в якому можна в ігровій формі вивчати всі природні об'єкти (озера, річки, моря, океани, пустелі, острови, півострови, гірські хребти, гори і вулкани, тектонічні плити), їх місцезонашування, а також політичний устрій світу (регіони, країни і території, держави, великі міста). Такий формат роботи спонукає здобувача освіти оцінити свої можливості, здібності, інтереси, зусилля, перспективи, які він зможе докласти для вивчення навчального матеріалу або для досягнення запланованої мети.

Формування природничої компетентності неможливе без розуміння й усвідомлення стратегії сталого розвитку та глобальних цілей людства кожним здобувачем освіти [3]. З цією метою використовується такий онлайн-ресурс SDG (SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS) – гра на знання світу та 17 цілей сталого розвитку [4].

Слід зазначити, що використання різноманітних засобів геоінформаційних ресурсів не тільки сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, оптимізації творчої ініціативи, розширенню світогляду, а також суттєво впливають на формування природничої компетентності у здобувачів освіти. Це можливість успішно засвоїти географічні знання, набути географічних навичок, вдосконалити їх та перевірити, а також розвивати й формувати цифрові компетентності.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.20220 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/#Text. (Дата звернення 15.04.2024 р.).
2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року [Електронний ресурс]: URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorenniya/#Text>. – 24.04.2024. (Дата звернення 15.04.2024 р.).
3. Цілі сталого розвитку. URL: <https://knowledge.org.ua/cili-stalogo-rozvitku/#Text>. (Дата звернення 14.04.2024 р.).
4. SDG (SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS) URL : <https://game-globalcompact.org.ua/index.html> (Дата звернення 15.04.2024 р.).

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Висоцька Єлизавета Володимирівна, здобувач фахової передвищої освіти здобувач 3 курсу спеціальності 013 Початкова освіта Комунального закладу Сумської обласної ради «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева».

Науковий керівник: **Піцікова Наталія Олексіївна**, викладач вищої категорії, старший викладач Комунального закладу Сумської обласної ради «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева»

Ключові слова: інтеграція, інтегроване навчання, співпраця, критичне мислення, творча особистість, фасилітатор.

Всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках.

(Я.А. Коменський)

Сучасне суспільство зазнає значних змін, серед яких технологічний прогрес та посилення конкуренції на ринку праці. Це вимагає від сучасної людини бути гнучкою, швидко реагувати на різні виклики, адаптуватися до непередбачуваного потоку інформації та приймати нестандартні рішення. Освіта має відповідати цим вимогам, готуючи випускників до успішної інтеграції в будь-яке середовище, до вирішення життєвих проблем, а також до ініціативності та відповідальності у навчанні.

Ральф Тайлер, основна фігура американської освіти XX століття, описав інтеграцію предметних областей як «горизонтальні відносини навчальних програм», тобто межі між предметами стираються, а навчальний процес стає частиною загальної картини світу. Вчителі заохочують учнів активно шукати зв'язки між різними предметами і спонукають їх використовувати наявні знання та навички в різних сферах. Такий підхід вчителя підтримує ідею про те, що навчання не має меж і що учні можуть використовувати свою спільну базу знань, щоб пов'язувати і розуміти різні дисципліни. Це не лише поглиблює розуміння предмету, а й розвиває навички аналітичного та критичного мислення учнів.

Поєднання знайомого предмета з новим або навіть зовсім іншим дозволяє учням побачити спільні точки дотику, реалізувати теорію на практиці, поєднати те, що в житті вже і так поєднане.

На нашу думку, неможливо говорити про українську мову без контексту того, про що говорять українською, а це громадянська освіта й екологія, особистий розвиток, патріотизм, мистецтво, медіа [1].

Одночасно, інтегроване навчання представляє собою виклик для педагогів, оскільки вони зобов'язані мислити інтегровано, виступати не лише як вчителі, але й як дослідники, наукові керівники, менеджери або навіть фасилітатори [1]. Вони повинні навчати дітей за новими методиками, знаходити цікаві способи подання матеріалу та уважно вислуховувати потреби учнів. Шляхом моделювання співпраці та поєднання різних дисциплін вчителі не лише творять нові навчальні можливості та експериментують з нестандартними формами навчання, але й сприяють поліпшенню власної взаємодії та професійної атмосфери в навчальному закладі. Інтеграція сприяє не лише розвитку світогляду, критичного, загального та предметного мислення учнів, але й підтримує спілкування, співпрацю та взаємодію серед педагогічного колективу.

Впровадження інтеграції в навчальний процес актуальне, тому що дає змогу:

- «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усувати дублювання у вивченні ряду питань, а отже економить час;

- ущільнити знання;

- вносить актуальність, свіжість та інтерес у середовище викладання/навчання.

Це сприяє сталому навчанню;

- посилює комунікацію: учень-учень, учень-вчитель, вчитель-вчитель та громада;

- формувати творчу особистість учня, його здібності;

- розвивають навички мислення вищого рівня;

- дає можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у життєвих ситуаціях і професійній діяльності;

- забезпечує глибше розуміння змісту;

- вміщує різноманітні стилі навчання, теорії та різноманітні інтелектуальні здібності [2].

З іншого боку, є аргументи проти інтегративної навчальної програми:

- це вимагає щільну співпрацю вчителів та внесення змін до шкільного розкладу, оскільки предмети, які мають бути інтегровані, потрібно буде розташовувати разом, використовуючи більші блоки розкладу [4];

- досить часто, в спробах створити інтегрований курс навчання для учнів молодших класів, ігнорується одне з основних завдань початкової школи: формування в учнів дуже важливих для подальшого навчання і розвитку вмінь і навичок – читання, письма і рахунку. Хоча процес інтеграції в цьому періоді і можливий, однак з психологічної точки зору він надто складний – його необхідно здійснювати з урахуванням особливостей розумової діяльності і пізнавальних психічних процесів у молодшому шкільному віці;

- часто інтеграція призводить до нехтування освітніми причинами процесу, тобто мати місце домінування однієї форми знань;

- гнучкість може сприяти відсутності організації;

- невпевнені в собі учні, особливо в початковій школі, можуть втратити орієнтацію в умовах активності та руху і не звернутись по допомогу

Виходячи з вище описаного, ми переконалися, що, незважаючи на складності, впровадження інтегрованих уроків формує компетентне ставлення учнів до навчання, урізноманітнює підходи і методи, виключає шаблони, поглиблює знання здобувачів освіти, розвиває творчість, увагу, пам'ять, розширює пізнавальні інтереси, забезпечує цілком новий психологічний клімат для учня і вчителя в процесі навчання [3].

Список використаних джерел

1. Кобинець Я. Інтегроване навчання: зміна сенсу освіти та виклик для вчителів. URL : <http://barna-consult.com/integrovane-navchannya-zmina-sensu-osvity-ta-vykyk-dlya-vchyteliv/> (Дата звернення 10.04.2024 р.).

2. Саєнко І. Г. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів. URL : <https://naurok.com.ua/prezentaciya-integraciya-navchalnogo-procesu-yak-chinnik-rozvitku-piznavalno-aktivnosti-uchniv-60032.html> (Дата звернення 10.04.2024 р.).

3. Соха Н. І. Впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи. URL : <https://naurok.com.ua/vprovadzheniya-integrovanogo-pidhodu-v-osvitniy-proces-pochatkovo-shkoli-180483.html> (Дата звернення 12.04.2024 р.).

4. Що таке інтегрована інструкція? Плюси і мінуси / Блог Емі Мезі. URL : <https://teachingideas4u.com/blog/2017/06/what-is-integrated-instruction-pros-cons> (Дата звернення 12.04.2024 р.).

ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Вишник Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: поведінка, девіантна поведінка, девіація, педагогічна профілактика.

У світлі постійних змін у суспільстві та швидкого технологічного прогресу, питання профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді стає все більш актуальним та важливим. Дитяча девіація може приймати різні форми, від лінощів, агресії, до крадіжок чи асоціальної поведінки. Ці явища не тільки загрожують безпеці та благополуччю дітей, але й мають серйозний вплив на суспільство в цілому.

Особливу увагу потребує профілактика девіантної поведінки серед здобувачів початкової освіти, які знаходяться на початковому етапі свого соціального та психологічного розвитку. Відповідно до наявних досліджень, саме у цьому віковому періоді формуються базові соціальні та моральні цінності, які в подальшому визначатимуть поведінку та ставлення до навколишнього середовища. Тому важливо належним чином розуміти, аналізувати та ефективно запобігати виникненню девіантної поведінки у цій категорії учнів.

Зацікавленість як у вітчизняних, так і закордонних науковців проблемою девіантної поведінки зростає, викликаючи інтенсивне дослідження цього явища. Представники різних наукових напрямків, таких як психологія, педагогіка, медицина, соціологія та право, досліджують девіантну поведінку з різних поглядів, пропонуючи важливі відомості та рекомендації для її подолання та запобігання.

У педагогічній літературі, у працях Р. Олифіренка, М. Рожкова та Т. Федорченко, девіантна поведінка часто розглядається як відхилення від соціально-моральних норм і цінностей, а також як порушення процесу засвоєння та відтворення соціальних норм і культурних цінностей. Це важливо для розуміння впливу соціального середовища на формування поведінки особистості та для розробки ефективних методів впливу.

З іншого боку, у медичній літературі, якість відносин між особами, їх дії та висловлювання також розглядаються як важливі аспекти девіантної поведінки. Роботи М. Кабанова, А. Личка, В. Менделевича та М. Струковської спрямовані на те, щоб зрозуміти, які фактори сприяють виникненню та поширенню девіантної поведінки в міжособистісних відносинах.

Існує безліч підходів до розуміння поняття «поведінка», але більшість учених погоджуються з тим, що поведінка – це взаємодія з навколишнім середовищем, що відбувається через зовнішню та внутрішню активність індивіда. Вона є соціальною за сутністю, оскільки формується та реалізується в суспільстві і має тісний зв'язок з мовленнєвою регуляцією.

Відхилення у поведінці особистості, які порушують юридичні, моральні, етичні та соціальні норми суспільства, зазвичай називають девіаціями, а саму поведінку – девіантною. Девіантна поведінка – це окремі вчинки, які не відповідають загальноприйнятим нормам і правилам поведінки у суспільстві.

Девіація, за енциклопедичним словником, – це соціальна поведінка, яка відхиляється від «нормальної», соціально прийнятної поведінки в конкретному суспільстві [2].

Під час аналізу девіантної поведінки, слід зазначити, що це явище належить до класу тих, що можуть бути вивчені тільки за участі вчених різних наук: соціології, психології, права, медицини та інших. Вони утворюють спеціалізовану галузь знань – девіантологію, яка вивчає всі форми соціальної патології: злочини, правопорушення, алкоголізм, наркоманію, проституцію, суїцид та інші.

Виникнення девіацій у неповнолітніх зумовлено низкою чинників, серед яких:

Соціально-економічні: низький рівень життя значної частини населення, безробіття, соціальне розшарування суспільства, криза в сім'ї.

Психолого-педагогічні: труднощі віку, дезадаптація, недоліки виховної роботи школи, родини та інших соціальних інститутів.

Медико-біологічні: спадкові вади, підвищена збудливість, емоційна нестабільність, психічні розлади.

Профілактика девіантної поведінки серед неповнолітніх може бути реалізована у трьох основних формах: первинній, вторинній і третинній.

Первинна профілактика має на меті створення умов для збереження здоров'я та запобігання впливу негативних факторів соціального та природного середовища на дітей. Вона базується на комплексному аналізі цих факторів та розробці заходів для їхнього подолання або зменшення впливу на дітей.

Вторинна профілактика спрямована на вчасне виявлення негативних змін у поведінці дітей з метою їх подальшого усунення або корекції. Ця форма профілактики ґрунтується на систематичній діагностиці різних аспектів життєдіяльності дітей та вжитті індивідуалізованих заходів для їхнього вирішення.

Третинна профілактика передбачає втручання ситуації, коли девіантна поведінка виявлена. Її мета – запобігти подальшому розвитку негативних тенденцій і вжити заходів для виправлення ситуації.

Завданням профілактики, особливо ранньої, є не лише усунення причин правопорушень, а й формування позитивних рис особистості дітей. Для цього необхідно виявляти та коригувати негативні якості, які можуть призвести до антигромадських вчинків, вже на ранніх стадіях розвитку дитини. Це дасть можливість забезпечити її гармонійний розвиток і адаптацію до суспільства.

Педагогічна профілактика – це система заходів, спрямованих на усунення зовнішніх чинників та умов, які спричиняють відхилення у розвитку особистості. Вона базується на гуманізації педагогічного процесу та включає всіх учасників навчального процесу. Соціально-педагогічна профілактика, описана Т. Федорченком, полягає в комплексному впливі на учнів для формування стійкості до негативного впливу зовнішнього середовища та попередження асоціальної спрямованості. Медична профілактика спрямована на раннє виявлення та усунення негативних факторів, які можуть вплинути на психічний стан дітей, а також на реабілітацію учнів з схильністю до девіантної поведінки. Важливо підкреслити, що всі види профілактики ефективні лише у взаємодії з соціальною профілактикою, яка охоплює громадські та державні заходи, спрямовані на запобігання негативним явищам та умовам у суспільстві.

Ефективність профілактичної роботи в навчальних закладах залежить від численних аспектів, включаючи розуміння проблеми девіантної поведінки та її особливостей в конкретному навчальному середовищі, а також врахування факторів, що впливають на розвиток особистості учнів. Навички діагностики та аналізу поведінкових відхилень, а також володіння різними методами профілактичної та корекційної роботи, гнучкість у вирішенні проблем, а також побудова довірчих відносин з дітьми – це лише деякі з ключових аспектів успішної профілактичної діяльності.

Отже, забезпечення умов для здорового розвитку, успішного навчання та захист прав учнів також важливі для створення позитивної навчально-виховної середовища. Такий комплексний підхід дозволяє ефективно запобігати девіантній поведінці серед учнів та сприяє створенню сприятливого навчального середовища.

Список використаних джерел

1. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект [монографія]. Черкаси : ФОП Чабаненко Ю. А., 2011. 492 с.

2. Все про соціальну роботу : навчальний енциклопедичний словник-довідник / За ред. В. М. Пічі. Львів : Новий Світ, 2000, 2013. 616 с.

3. Козубовський Р. В., Шелевер О. В. Профілактика девіантної поведінки молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2019. Вип. 2 (45). С. 99–103.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Гогоц Дарина Вікторівна, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності «Початкова освіта» Національного університету «Острозька академія».
Науковий керівник: Столяр Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та методики початкового навчання Національного університету «Острозька академія»

Ключові слова: сучасне освітнє середовище, компетентності, інноваційні підходи, соціально-психологічна підтримка, психологічна освіта, позитивна взаємодія.

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [1].

У сучасному освітньому середовищі актуальність створення безпечної та сприятливої атмосфери для навчання та розвитку стає все більш необхідною. Зокрема в контексті реформи «Нова українська школа» (НУШ) важливо створити умови, що сприяють фізичному, емоційному та соціальному добробуту кожного учня.

Мета дослідження – вивчити особливості інноваційних підходів та стратегій, спрямованих на забезпечення психологічного комфорту учнів, формування позитивних взаємовідносин між учасниками навчального процесу, а також створення умов для їхнього успішного навчання та розвитку в сучасному освітньому середовищі.

Сучасне освітнє середовище має бути насамперед безпечним місцем, де відбувається більшість навчальних видів діяльності, забезпечується можливість дитини робити власний вибір. Місце, де учні не тільки отримують знання, а й розвивають нові та вдосконалюють наявні практичні навички. Воно створюється для дитини й заради дитини, має відображати філософію Концепції Нової української школи. У такому середовищі діти відчувають себе захищеними, проявляють себе, розвиваються, спілкуються, взаємодіють. Зазначимо, що формула Нової української школи складається з дев'яти ключових компонентів, одним із яких є сучасне освітнє середовище, яке має забезпечувати необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян та батьків [1].

Виклики, що постали перед освітою у зв'язку з повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України, введенням воєнного стану на території нашої держави, вимушеною міграцією та внутрішнім переміщенням мільйонів українських громадян, серед яких значною частиною є діти, руйнуванням освітніх закладів тощо ставлять на порядок денний низку питань щодо освітнього процесу, зокрема й організації сприятливого освітнього середовища через створення відповідних умов, позитивної атмосфери під час очної та дистанційної взаємодії в системі «вчитель-учні» [2, с. 1].

Створення безпечною та сприятливого освітнього середовища є важливим складником розвитку сучасної української школи. Для досягнення цієї мети важливо впроваджувати інноваційні підходи, що сприяють створенню безпечного середовища у ШКОЛАХ.

У процесі дослідження було виявлено, що можливими кроками для створення безпечного освітнього середовища є:

- соціально-психологічна підтримка від вчителів та однолітків, яка є важливим складником безпечного освітнього середовища;
- співпраця з батьками, що сприяє підвищенню рівня емоційного добробуту та психологічної стійкості учнів;
- впровадження психологічної освіти, яка сприяє розвитку навичок саморегуляції та вмінню вирішувати конфліктні ситуації;
- побудова позитивної взаємодії між учителем та учнем, що полягає у формуванні відкритого та довірливого навчального середовища.

Дослідження включало в себе аналіз літературних джерел, спостереження за практикою роботи в школах, а також співбесіди з учителями, учнями та батьками. Було розроблено комплекс інноваційних підходів, спрямованих на покращення психологічного клімату та створення безпечного простору для навчання та розвитку особистості кожного учня.

Отже, описані в роботі інноваційні підходи є не лише ключовим складником сучасної шкільної практики, але й кроком у напрямку покращення якості освіти та забезпечення розвитку кожного учня. Їхнє успішне впровадження в шкільне середовище відкриває шлях для створення стимулювального та підтримувального навчального середовища, де кожен учень може розкрити свій потенціал і досягти успіху.

Програми соціально-психологічної підтримки. Запровадження програм соціально-психологічної підтримки для учнів має величезне значення для забезпечення їхнього емоційного та психологічного добробуту. Ці програми не лише сприяють вирішенню конкретних проблем учнів, але і створюють сприятливу атмосферу в школі, що забезпечує загальний психологічний комфорт та здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Інноваційний підхід до програм соціально-психологічної підтримки в новій українській школі може включати в себе використання технологій для забезпечення доступу до онлайн-консультування, розвиток ігрових методик для підвищення емоційного і соціального інтелекту, а також залучення спеціалістів з різних галузей для комплексного підходу до підтримки учнів.

Психологічні консультації надають учням можливість вільно висловлювати свої емоції, виявляти та розвивати здібності в емоційному самопізнанні. Групові заняття з розвитку соціальних навичок допомагають учням навчитися ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти та будувати здорові стосунки з оточенням. Антибулінгові заходи сприяють створенню безпечного та доброзичливого шкільного середовища, де кожен учень відчуває себе захищеним.

У цілому, програми соціально-психологічної підтримки допомагають учням розвивати емоційну та соціальну компетентність, зміцнюють їхнє самопочуття та допомагають впоратися з життєвими труднощами. Це сприяє зростанню їхньої самовпевненості та успішному навчанню, а також формує толерантне та відкрите для спілкування шкільне співтовариство.

Психологічна освіта учнів та педагогів є важливим складником у створенні безпечного та сприятливого середовища в українських школах. Ця освіта спрямована на розвиток емоційного і соціального інтелекту, які дозволяють учасникам навчального процесу краще розуміти власні почуття та емоції, а також ефективно взаємодіяти з іншими.

Такий підхід допомагає запобігати насильницькій поведінці, сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги, дає змогу уникнути випадків булінгу, створює атмосферу взаємопідтримки та сприяє загальному самопочуттю та успішності учнів. В цілому, психологічна освіта є не лише складником, але й основою для формування безпечного та доброзичливого середовища в українських школах.

Отже, впровадження психологічної освіти у шкільній програмі є необхідним кроком для формування компетентних, емоційно стабільних та успішних учнів і педагогів. Ця ініціатива сприяє покращенню якості освіти та створює умови для розвитку кожного учасника шкільного життя.

Активна взаємодія з батьками. Створення платформ для активної взаємодії школи з батьками, зокрема інформаційні зустрічі, тренінги та круглі столи з обговорення питань безпеки та добробуту учнів. Такий спосіб залучення батьків є інноваційним підходом у створенні безпечного освітнього середовища. Пропоновані заходи можуть включати тренінги з питань безпеки дітей, зокрема інтернет-безпеку, протидію насильству, способи підтримки дитини в емоційному та соціальному розвитку. Зустрічі можуть бути спрямовані на обговорення конкретних проблем безпеки в школі та спільні пошуки рішень. Важливо створювати сприятливу атмосферу відкритості та довіри, щоб батьки відчували себе комфортно у співпраці зі школою для гарантування безпеки своїх дітей.

Важливими для побудови позитивної взаємодії у системі «вчитель-учні» є: фактори позитивного міжособистісного спілкування – довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність; комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у взаємодії вчителів і учнів; задоволеність освітнім середовищем – допомога і підтримка дитини у пізнанні та діяльності, збереження й підвищення її самооцінки, створення умов для розвитку її здібностей і можливостей.

Однією з основних характеристик позитивної взаємодії учасників освітнього середовища вважаємо особистісно-довірливе спілкування – його відсутність спричиняє емоційний дискомфорт, небажання висловлювати власну думку, негативне ставлення до себе, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів людей (дітей і дорослих) з найближчого оточення тощо.

Крім цього, освітній процес є ефективним тоді, коли вчитель відчуває, що може діяти у класі на власний розсуд, а учні відчувають, що навчання у їхніх руках. Це потребує зміцнення довіри, прозорості, професійної автономії і культури співпраці [3, с. 263].

Для побудови позитивної взаємодії та довірливих стосунків учитель має знаходити час для обговорення важливих для учнів питань / проблем, як-от шкільні правила, способи отримання допомоги, взаємодія з однокласниками, конфлікти з однолітками тощо; показувати приклади позитивної взаємодії з колегами та батьками учнів; демонструвати віру в можливості учнів (досягнення залежать від докладених

зусиль, а не лише таланту) та позитивний підхід у баченні учнів (знаходити шляхи для розв'язання проблем та сприяти досягненню успіхів, а не шукати причини учнівських невдач); сприймати школу як комфортне для себе місце, усвідомлювати власну внутрішню та зовнішню мотивацію, постійно стежити за власним психоемоційним станом та протидіяти професійному вигоранню.

Підбиваючи підсумки, варто зауважити, що клас – це мікрокосмос всесвіту, мікрокосмос суспільства. Тому важливо створювати безпечне навчальне середовище, в якому учні мають можливість вільно виражати свої думки та відчувати себе захищеними, сприяючи тим самим їхньому розвитку як особистостей. Це включає в себе не лише фізичну безпеку, але й емоційний комфорт, де діти відчують, що їхні потреби та думки мають значення. Праця над створенням такого середовища сприяє підвищенню якості освіти та розвитку учнів, допомагаючи їм стати впевненими, толерантними та успішними громадянами.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30.09.2020 № 898. URL : <http://sur1.li/mfre> (дата звернення: 21.04.2024).

2. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL : <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-cho-vona-ye-u-shkoli/> (дата звернення : 21.04.2024 р.).

3. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклала з англ. Ганна Лелів. Львів : Літопис, 2018. 296 с.

ТИПОЛОГІЯ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Горбач Ауріка Андріївна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка,

Бершадська Катерина Юріївна, студентка 11-ПО групи спеціальності 013 Початкова освіта Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: молодші школярі, емоційний інтелект, типологія вправ та завдань, методика формування

Основними напрямками формування емоційного інтелекту учнів початкових класів нами визначено розвиток самосвідомості, аперцепція; здатність усвідомлення й оцінювання власних емоцій, їх інтенсивність, залежність сприйняття навколишньої дійсності від емоційного стану; уміння визначати інтенсивність емоцій; збільшення кількості емоцій, уміння керувати емоціями. Вважаємо, що вище зазначені компоненти досліджуваної якості мають формуватися в процесі комунікації в освітньому процесі, зокрема на уроках «Літературне читання».

Відповідно до завдань дослідження, розглянемо методику формування досліджуваної якості молодших школярів на означених вище уроках.

Формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках «Літературного читання» відбувається через залучення дитини до світу книг, до переживання подій у творі, відчуттів героїв та їх характеристики. Під час опрацювання твору учні спроможні розрізнати емоції героїв, розповісти про причину їх прояви, спрогнозувати подальший розвиток сюжету. Молодші школярі емоційно вразливі, здатні до переживання та емпатії. У дітей такого віку емоції викликає будь-яке описане дійство – опис природи, житла, героїв, одяг, діалоги, навіть сама біографія автора впливає на емоційний стан учнів.

Розглянемо типологію вправ та методику їх проведення, які можна й потрібно застосовувати під час формування емоційного інтелекту молодших школярів у процесі освітньої діяльності на уроках «Літературного читання» в 4 класі.

Типологія вправ та завдань для формування емоційного інтелекту молодших школярів

1. Розвиток самосвідомості, аперцепція.

- 1.1. Гра (створення позитивного настрою)
- 1.2. Самостійне чи колективне складання казок, оповідання.
- 1.3. Складання альтернативних варіантів кінцівок літературних творів.
- 1.4. Створення нової міні-історії від імені одного героя.
- 1.5. Уведення персонажа до нових умов та відстежування його емоційної реакції.
- 1.6. Рекламування твору.
- 1.7. Створювання листування героїв у соціальній мережі.
- 1.8. Доповнення образу персонажа засобами мистецтва.
- 1.9. Індивідуальне чи колективне написання листа улюбленому героєві.

2. Здатність до усвідомлення й оцінювання власних емоцій, їх інтенсивність, залежність сприйняття навколишньої дійсності від емоційного стану.

- 2.1. Опис природи; опис емоційного стану героїв твору, опис і оцінювання, власного емоційного стану (емоції радощів, захоплення; емоції обурення, гніву).
- 2.2. Релаксаційні вправи для зняття психологічної напруги, тривожності.
- 2.3. Навчання прийомам саморегуляції з використанням музики, кольору, елементів арт-терапії.
- 2.4. Завдання, які підвищують самооцінку учня та приводять до відчуття власної цінності, впевненості в собі.
- 2.3. Дискусії.
- 2.4. Рольові ігри.
- 2.5. Ігри та завдання, що сприяють оволодіння прийомами міжособистісного спілкування, які розвивають вербальні та невербальні засоби комунікації.
- 2.6. Асоціювання з позитивними спогадами.
- 2.7. Вербалізація учнями свого емоційного стану та, навпаки, використання жестової, невербальної мови.
- 2.8. Завдання, з допомогою яких учні повинні дізнатися про інтереси один одного, звички, переваги та вдачу.

2.9. Проблемні ситуації, що передбачають самостійний пошук, вихід.

2.2. Оцінювання емоційності учителя під час виразного читання творів (характеристика вербальних і невербальних засобів); уміння визначати інтенсивність емоцій;

3. Соціальна самосвідомість: уміння розуміти тих, хто навколо, уміння визначати емоції; збільшення кількості емоцій, уміння керувати емоціями.

3.1. Практикування у вираженні емоцій (міміка, жести, пантоміміка).

а) Наприклад, у колі показати жести привітання, побажання, радості, смутку, решта – повторюють.

б) Показати частини тіла, які виражають емоцію: сум – обличчя, радість – губи; гордість – спина; смуток – рухи; страх – ноги.

в) Передати за колом вираз обличчя, що сприяє розвитку уважності, емпатії.

г) Вправа «Скульптура» (побудувати дві скульптури, протилежні за значенням емоції: оптимізм – песимізм, радість – смуток, натхнення – знесилення, любов – ненависть. Потрібно вибрати, в якій скульптурі хоче побути, чому).

д) Промовити фразу з різними відтінками.

ж) Вправа «Емоції у кольорі». Кожний школяр отримує аркуш паперу і олівці чи фарби. Запропонуйте учням за допомогою кольорів зобразити різноманітні емоції — радість, сум, злість, співчуття тощо. Така вправа допоможе сконцентруватися на типі емоцій та власному відгуку на них.

з) Вправа «Емоції героїв». Вчитель читає школярам казку. Кожному учневі заздалегідь видаються картки з символічними зображеннями різних емоційних станів. У процесі читання дитина відкладає на стіл кілька карток, які, на її погляд, відображають емоційний стан героя в різних ситуаціях. Після закінчення читання кожна дитина пояснює, в якій ситуації герой був веселим, сумним тощо, і чому їй так здається.

к) Вправа «Інтонації». Попередньо вчитель пояснює, що таке інтонація. Потім дітям пропонується по чергову повторити з різними емоціями та відповідною інтонацією (злісно, радісно, задумливо, з образою) окремі фрази. Як варіант, можна інтонаційно програти і обговорити діалог казкових героїв. За допомогою такої вправи школярі навчаються розуміти не тільки сенс сказаного, а й емоції того, хто говорить.

л) Вправа «Намалюй емоцію». Кожний школяр отримує аркуш паперу і олівці чи фарби. Запропонуйте учням за допомогою кольорів зобразити різноманітні емоції — радість, сум, злість, співчуття тощо. Така вправа допоможе сконцентруватися на типі емоцій та власному відгуку на них.

3.2 Аналіз причин емоцій і форм їх вияву (описати життєву ситуацію та проаналізувати, як емоції виникають, чому як це впливає на самопочуття, діяльність).

3.3 Ознайомлення із правилами управління емоціями: зафіксувати емоцію; взяти відповідальність за свою емоційну реакцію; зрозуміти причин своїх емоцій; обрати емоційну реакцію; за необхідності стримати емоційну бурю.

3.4 Засвоєння технік управління емоціями: витримати паузу; відокремлення «Я» від емоцій (погляд з боку); зробити крок назад (подивитися на емоцію з іншого боку); «Я буду хвилюватися завтра», «Плюс – мінус» - (стирати мінус, малювати плюс); техніка вивільнення емоцій через рухи («Диригент»); нормалізація дихання; м'язове розслаблення; самонавіювання, аутотренінг, медитація; самомасаж; усамітнення; жарт; порухувати до 10; слухання музики; заняття спортом; малювання власних емоцій; фізична релаксація (тягнемося вгору, п'яти на підлозі, кисті рук ніби зламалися, повисли лікті, плечі, голова. Стати прямо – руки вздовж тулуба, ниточка прикріплена до голови, за яку тягнуть угору, стати на носочки).

4. Самоконтроль: уміння зберігати «емоційний баланс», особливо в критичній ситуації, розпізнавання емоцій інших людей.

4.1. Спільне розроблення разом з дітьми «Правил спілкування в класі» і можливих комунікативних проблем. Влучне формулювання. Зрозуміле пояснення, розгляд конкретного застосування правил і рутин, аналіз емоційного стану учня (учні слугуватимуть надійним «тренажером») у розвитку розпізнавання емоцій інших людей). Правила з часом потрібно змінювати, доповнювати, доповнювати у кожному класі з урахуванням віку, досвіду, цінностей учнів.

4.2. Вправа «Заморожені» сприяє аналізу способів взаємодії між людьми. За правилами вправи є люди «заморожені» і «гарячі». «Заморожені» – це люди без емоцій, а «гарячі» їх розморожують жестами, мімікою, дотиком, словами. Важливо вчити дітей домовлятися під час виконання спільних завдань, планування діяльності, дискусії, вирішення конфліктів.

4.3. Вправа «Дзеркало» – повторювати рухи один одного почергово під повільну музику.

4.4. Вправа «Дотик» (для передавання емоцій) – намагатися без слів, дотиком передати емоцію, потім помінятися ролями.

4.5. Вправа «Рівновага» – спина до спини, присісти – встати, проаналізувати взаємодію [23, с.128-133].

4.6. Вправа «Передача відчуттів». Принцип вправи подібний до загальновідомої забавки «Зіпсований телефон». Діти сідають за колом, ведучий загадує певну емоцію чи відчуття та пошепки називає його певній дитині, далі необхідно «ланцюжком» передати цей стан за допомогою міміки, жестів дотиків один до одного. Коли діти передали відчуття по колу, модна обговорити, який саме настій стан чи емоцію було загадано. Потім ведучим може стати будь-який бажаний.

4.7. Вправа «Я здивуюся, якщо...». Сутність вправи-гри проста. Ви видумуєте кумедні ситуації, які можуть викликати подив. Наприклад, я здивуюся, якщо ти одягнеш моє плаття. Я здивуюся, якщо тато повернеться додому в костюмі супергероя тощо. Це не тільки можливість повеселитися, а й відмінне тренування уяви й винахідливості. Гра так само допомагає дітям зрозуміти, що таке «очікуване» і «несподіване».

4.8. Вправа «Уяви собі». Учитель запитує учня: «На чому ти сидиш? Учень відповідає. Потім йому пропонується уявити й зобразити, ніби вона злякалася, коли сиділа на даху (на верхівці дерева). Можна запитати «Що ти побачила?». Потім пропонують уявити й показати, як би вона здивувалася, якби побачила веселу лисичку (великого птаха, ведмеда); якби вона злякалася, якби побачила дракона (чудовисько, бабу Ягу).

Таким чином, систематичне й системне формування емоційного інтелекту молодших школярів на уроках «Літературного читання» – надсучасне завдання для учителів початкових класів. З цієї метою нами виокремлено основні вправи, завдання та методику їх використання з метою формування емоційного інтелекту. Схарактеризовані вправи спрямовані на формування психічного здоров'я, зокрема на уміння розслабитися, розбиратися в емоціях – своїх і чужих, уміння домовлятися, вирішувати конфлікти.

Список використаних джерел

1. Батурин М.А., Матвеева Л.Г. Соціальний і емоційний інтелект: міфи реальність. Вісник ПУкрГу, 2009. № 42. С. 4-7
2. Гарднер Г. Множинні інтелекти. Теорія у практиці. Хрестоматія.К.: Мегагайм, 2014. 288 с.

3. Голман Даніель. Емоційний інтелект. Чому він може значно більше, ніж IQ? 2015. 186 с.

5. Зарицька В.В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю : дис. ... д-ра. псих. наук : 19.00.07. Запоріжжя, 2016. 513 с.

6. Емоційний інтелект / упор. А. Козлова. Київ: «Вид. група «Шкільний світ»», 2018. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Горбач Ауріка Андріївна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти 1 курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського НПУ імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Мозуль Ірина Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського НПУ імені Олександра Довженка

Ключові слова: мотивація, пізнавальний інтерес, навчально-пошукова діяльність, «Я досліджую світ», молодші школярі, методика навчання, початкова школа.

Актуальною проблемою сучасного розвитку педагогічної теорії та практики є активізація навчально-пошукової пізнавальної діяльності школярів, яка сприяє ефективності навчання: розвиток інтересу до навчальної діяльності, свідоме й міцне здобуття знань, перетворення знань у переконання, самостійність думки й практичних дій учнів. Освітній процес без активізацій пізнавальної діяльності школярів неможливо уявити, тому що вона сприяє засвоєнню теоретичних знань, опануванню комунікативними й практичними вміннями, створює умови для розвитку інтелектуальних здібностей і самореалізації молодших школярів. Пізнавальна активність учня визначається як внутрішня його готовність до участі в процесі оволодіння знаннями, уміннями й навичками, виявлення творчого підходу й самостійності до виконання навчальних завдань.

Центральною ланкою освітнього процесу в початковій школі повинен бути учень. Щоб залучити кожного школяра до активної **пізнавальної** діяльності, треба створити таке освітнє середовище, яке сприятиме забезпеченню **спільної** роботи під час вирішення поставлених завдань, можливості **вільного** доступу до **різних** джерел **інформації**, змоги проявити свої творчі здібності, **спілкування** з однокласниками.

Проблеми освітньої діяльності молодших школярів, що є основою й фундаментом процесу навчання, належать до психологічних і педагогічних проблем, які є завжди актуальними й вимагають постійної уваги. Психолого-педагогічна література розглядає навчальну діяльність учнів як розвиток нових якостей і здібностей, (Л. Виготський, С. Рубінштейн); засвоєння знань під час виконання певних дій, що їх виконує школяр (П. Гальперін); специфічний вид навчальної діяльності (В. Давидов, Д. Ельконін); як тип провідної діяльності, в процесі якої особистість учня формується (О. Леонтьєв);

35

пізнавальна діяльність (Б. Ананьєв); діяльність, спрямована на засвоєння знань і вмінь людства (І. Шаповаленко).

У освітньому процесі особлива роль відводиться різним видам мотивів, на які звертали увагу дослідники Ю. Бабанський, О. Гребенюк, І. Лернер, М. Махмутов, О. Савченко та ін. Вони виділили окремих дидактичний принцип, що регулює мотиваційну сторону навчання. О. Гребенюк назвав цей принцип – мотиваційне забезпечення навчального процесу. О. Савченко наголошувала, що цей принцип спрямований на орієнтування школярів на активну позицію, активну взаємодію й співробітництво всіх учасників освітнього процесу, що є важливою складовою сучасного процесу навчання.

Взаємозв'язок мотивації й успішності навчально-виховної діяльності школярів розглядається у працях багатьох науковців (Л. Божович, Л. Верещагіна, Л. Виготський, М. Дригус, Г. Костюк, С. Максименко, Н. Менчинська, Ю. Орлова, О. Скрипченко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Якобсон та ін.). Мотиваційну складову як компонент навчальної діяльності вивчали такі вчені, як Н. Бойко, М. Боришевський, С. Гончаренко, О. Дусавицький, В. Моляко, В. Моргун, Н. Побірченко, В. Рибалко, В. Семиченко, І. Синица, Ю. Швалб та ін. Вони вважають, що основи мотивації навчальної діяльності формуються в учнів початкової ланки освіти, бо цей віковий період має важливі резерви для розвитку мотиваційної сфери, яку дослідники визнають провідною. Науковці В. Давидов, В. Репкін та ін. наголошували, що в молодшому шкільному віці формується новий тип ставлення до освітнього процесу, до готовності впродовж життя навчатися.

На сучасному етапі головна мета загальноосвітньої школи – створити умови для розвитку й самореалізації кожного школяра, підготувати покоління, яке буде навчатися протягом усього життя. Одним із важливих завдань, яке повинна вирішувати початкова школа, є сформувати в учнів позитивну пізнавальну мотивацію навчання, забезпечити духовну й моральну зрілість особистості, підготувати дітей до цілеспрямованого й систематичного навчання [1].

Навчальна мотивація – це «загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного освоєння змісту освіти» [4, с. 59]. Оскільки процес навчання двосуб'єктний, можна стверджувати, що «кермо мотивації тримають у своїх руках спільно вчителі й учні. Маючи на увазі перших, говоримо про мотивацію навчання, з позицій же того, кого навчають, варто вести мову про мотивацію учіння» [4, с. 60].

У освітньому процесі молодших школярів виділяють два напрямки мотивації:

1. «широкі соціальні мотиви розвиваються від загального недиференційованого розуміння соціальної значущості навчання, з яким дитина приходять до школи, до більш глибокого пізнання причин необхідності вчитися. Соціальні мотиви в цьому віці представлені бажанням учня отримати схвалення дорослих.

2. Широки пізнавальні мотиви (інтерес до знань) за умови цілеспрямованої роботи можуть уже до другого класу перетворитися в навчально-пізнавальні мотиви (інтерес до способів здобуття знань)» [2, с. 7].

У дитини, яка вступила до школи, відбувається кардинальна зміна соціальної ситуації розвитку її особистості. Деякі маленькі школярі відчувають невпевненість у собі, шкільну тривожність, що є причиною виникнення небажання відвідувати школу, цікавість до відкриття чогось нового й одержання нових знань знижується. Тому треба створювати умови з першого навчального дня в школі, які будуть розвивати впевненість у собі, у власних можливостях.

У процесі вивчення різних навчальних предметів у молодших школярів формуються пізнавальні мотиви, які сприяють розширенню й поглибленню знань, умінь

і навичок, прищепленню їм інтересу до знань і процесу їх набуття (зацікавленості, кмітливості, допитливості) [1].

У період шкільного дитинства за сприятливих умов життя інтенсивно розвивається інтелектуальна й емоційно-вольова сфера дитини, закладаються основи правильного ставлення до явищ і предметів навколишньої дійсності. Важливим фактором впливу на дітей є цілеспрямована, систематична навчально-виховна робота, у якій процес ознайомлення з природою займає особливе місце. У розвитку пізнавального ставлення молодших школярів до навколишнього світу інтегрований курс «Я досліджую світ» відіграє важливу роль, бо вивчає природу як єдине матеріальне ціле, розглядає її в розвитку, часі та просторі.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» задовольняє зростаючі пізнавальні потреби молодших школярів. Учні мають можливість опанувати матеріал природничих і суспільно-гуманітарних наук, який необхідний для цілісного й системного бачення навколишнього світу та його важливих взаємозв'язків. Такий навчальний матеріал формує в молодших школярів компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, що сприяють формуванню допитливості, прагненню шукати й пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі досліджувати, формулювати припущення, спостерігати й робити висновки, пізнавати себе й навколишній світ шляхом дослідження й спостереження. Однією з важливих характеристик інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є розуміння принципів системності, інтеграції, наступності знань, формування цілісної сучасної картини навколишнього світу [6].

Інтегрований курс «Я досліджую світ» має на меті формування в молодших школярів цілісної картини світу в процесі опанування соціального досвіду. Охоплюючи систему знань про природу й суспільство, способи дослідницької діяльності, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності інтегрований курс розвиває наукову грамотність учнів, спираючись на набутий конкретний досвід вирішення проблем.

Щоб сформувати мотиви навчання на уроках «Я досліджую світ» потрібно раціонально організувати навчально-виховний процес, щоб школярі брали активну участь у пізнавальній діяльності. Внутрішня потреба й позитивне ставлення до освітнього процесу в учнів з'являється тоді, коли вони зможуть зайняти активну позицію в навчальній і пізнавальній діяльності. Для цього треба зрозуміло викладати матеріал на уроках, показувати практичну значимість матеріалу, що вивчається, вдало поєднувати різні методи, прийоми й способи навчання, вміло організувати самостійну роботу школярів для оволодіння знаннями, уміннями й навичками, використовувати елементи зацікавленості, створювати проблемні ситуації, викликати емоції, переживання подій [1]. Іноді замість розгорнутої «пояснювальної мотивації» достатньо поставити перед учнями одне або кілька цікавих проблемних запитань, пов'язаних із досліджуваним матеріалом, заохочуючи учнів гарними оцінками [5].

Внутрішня мотивація в учнів є нестійкою, переважно до результату проявляється інтерес. Частина школярів не докладають зусиль, щоб подолати труднощі в навчанні. Структура навчальної діяльності на уроках «Я досліджую світ», яка відповідає навчальним цілям, сприяє формуванню в учнів системи знань і операцій, навчальних і пізнавальних інтересів, бажання навчатися, допитливості, прагнення отримати освітні знання самостійно, любові до книги.

Таким чином, мотивація є найбільш значущою для ефективності навчальної діяльності, що визначається пізнавальними інтересами й інтелектуальною ініціативою. У кожного учня початкової школи треба розвинути мотивацію, а для цього вчитель повинен так організувати роботу, щоб вона була спрямована на виховання позитивних рис характеру, бажання навчатися, щоб на уроці цікаво було всім дітям.

Отже, позитивне ставлення школярів до вивчення предмету «Я досліджую світ» можна сформулювати, розвиваючи пізнавальний інтерес і відносини між учителем і учнями, бо саме вчитель впливає на взаємовідносини серед учнів, формує стосунки в класному колективі, які переносяться й на ставлення до предмета. Учитель, який зацікавлений у необхідності пізнавальної діяльності, відданий своїй справі, може захопити школярів у світ науки, а це ще один мотив на шляху до пізнання незвіданого світу науки [3, с. 241].

Пізнавальна мотивація навчання відіграє важливу роль у розвитку особистості, без неї не може бути ефективною навчальна діяльність і розвиток потреб і здатності до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення. Організації навчальної діяльності молодших школярів відводиться велике значення, бо вона включає великі мотиваційні можливості дітей.

Процес навчання на уроках «Я досліджую світ» має пошуково-пізнавальний характер, бо спрямований на засвоєння молодшими школярами знань, формування у них умінь і навичок, пізнавальної мотивації до навчання, ключових і предметних компетентностей, виховання особистісних якостей. Це забезпечується єдністю загальноосвітнього, практичного, розвивального й виховного потенціалу освітнього процесу, стимулюванням пізнавальних потреб.

Список використаних джерел

1. Друховець Н.Г. Формування мотивації навчальної діяльності учнів як засобу підвищення якості знань. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-motivaci-navchalno-diyalnosti-uchniv-yak-zasobu-pidvischennya-yakosti-znan-67160.html> (Дата звернення 15.04.2024 р.).
2. Зязюн І. А. Мотивації і мотиви людської поведінки. *Початкова школа*. 1994. № 6. С. 6–9.
3. Мендерецький В., Шуліка В., Дмитрук С. Розвиток пізнавального інтересу як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2012. Вип. 4. С. 237–245.
4. Парфілова С. Л. Мотивація як категорія дидактики. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2006. С. 58–65.
5. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. Харків : Основа, 2012. 207 с.
6. Формування цілісної картини світу у молодших школярів на уроках «Я досліджую світ». URL: <https://uabooks.top/2962-12-formuvannya-clsnoyi-kartini-svtu-u-molodshih-shkolyarv-na-urokah-ya-dosldzhuyu-svt.html> (Дата звернення 15.04.2024 р.).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ІНТЕГРАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Грона Наталія Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

Ключові слова: інтеграція, методика навчання української мови, початкова школа.

На сьогодні перед закладами вищої освіти постала проблема вдосконалення підготовки майбутніх учителів початкової школи. Оновлення професійного інструментарію, зокрема інтеграційного, потребує залучення якісно нових ресурсів у процес фахової підготовки. Студенти опановують не тільки систему психолого-педагогічних, предметно-методичних знань та уявлень про сучасні інтеграційні тенденції й процеси в початковій освіті, але й моделюють інтеграційний простір.

Проблемі інтеграції навчання в початковій школі присвячені дослідження І. Бега, Н. Бібік, М. Вашуленко, М. Іванчук, О. Савченко та ін. Під поняттям «інтеграція» провідна дидактологиня початкового навчання О. Савченко розуміє «об'єднання, яке направлене на посилення інформаційного змісту і емоційне збагачення сприйняття, мислення і почуттів учнів, завдяки отриманню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних сторін пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань учнів» [4, с. 87]. У Концепції Нової української школи інтегрованому підходу приділено особливу увагу. Навчання розглядають крізь призму цілісної картини світу. У контексті інтегративного підходу до формування змісту освіти навчальний матеріал повинен бути організований таким чином, щоб кожний предмет вивчати не ізольовано, а як частину цілого. Предметні межі руйнуються, коли вчителі заохочують учнів створювати інтеграційні зв'язки, спиратися на знання, уміння й навички з кількох предметів.

В умовах НУШ виділено два способи створення програм інтегрованого навчання: інтеграція на рівні навичок (діяльнісний підхід); інтеграція на рівні змісту (тематичний підхід). Інтеграція на рівні навичок (діяльнісний підхід) передбачає формування в здобувачів освіти навичок XXI століття: критичне мислення і вирішення проблем, соціалізація та комунікація, організаційність, використання раніше засвоєної інформації в нових умовах. Інтеграція на рівні змісту (тематичний підхід) передбачає можливість для учнів зв'язати зміст двох або більше предметів у межах однієї теми дослідження.

Виокремимо такі можливості впровадження інтеграції в освітній процес на засадах Нової української школи: поєднання спорідненого матеріалу кількох предметів навколо однієї теми; укрупнення знань та досягнення їхньої цілісності; залучення здобувачів освіти до процесу самостійного засвоєння знань; формування творчих здібностей; застосування набутих знань із різних навчальних предметів у повсякденній діяльності [2]. За допомогою інтегрованого навчання в умовах НУШ створюється можливість формування в учнів якісно нових знань та навичок, цілісного уявлення про навколишній світ.

Умови формування готовності майбутніх вчителів до запровадження інтегрованого навчання мають бути закладені під час вивчення фахових методик і методики навчання української мови зокрема. Здобувач освіти має оволодіти методами й прийомами успішного навчання української мови, професійними вміннями й навичками в контексті нової парадигми філософії освіти України. Глибоке осмислення особливостей вивчення питань шкільного курсу української мови в процесі виконання завдань і вправ дає можливість здобувачам освіти усвідомити внутрішньопредметні зв'язки, що існують між темами цього курсу.

Під час виконання практичного блоку з методики навчання української мови пропонуємо завдання на моделювання інтеграційних аспектів. Наприклад:

творча робота «Інтегроване навчання в початковій школі: шлях до комплексного розвитку учнів». Загальні теми:

1. Любила гори, трави, квіти, А ви любіте Україну, діти (Леся Українка).
2. Замислюємося над сторінками книжок українських письменників.
3. Вивчаємо історію України.
4. Народ знає Тараса, любить Тараса... (Максим Рильський).

5. У мові – наша культура... (Іван Огієнко).
6. Його [Сковороди] мандрівне життя є предметом оповідань і легенд...» (М. Костомаров).

Завдання з української мови:

1. Створити завдання із розділів (за вибором) зміст яких передбачає роботу зі штучним інтелектом: «Слово. Значення слова», «Іменник», «Прикметник», «Числівник», «Дієслово», «Прислівник», «Текст» (4 клас), відображаючи змістовий аспект загальної теми.

2. Розробити 3 комунікативні завдання для уроків української мови (відповідно до загальної теми).

3. Розробити 3 навчальні вправи (відповідно до мовної теми, узгодивши зміст із загальною).

Завдання з літературного читання:

1. Створити відео з цікавим пізнавальним матеріалом для підготовчої роботи на уроках літературного читання (3 хвилини) відповідно до загальної теми.

2. Дібрати короткий науково-популярний текст за змістом загальної теми для читання.

3. Створити комікс, який би поєднав мовну й літературну теми.

Отже, конструювання інтеграційних завдань дає можливість не тільки сформувати здатність організувати інтегроване навчання, а й усвідомити доцільність професійних дій, спрямованих на застосування інтегрованих форм організації навчання, сформувати вміння творчо застосовувати отримані знання й уміння, потребу в набутті професійно значущих організаційних, комунікативних, рефлексійних умінь.

Список використаних джерел

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. Київ : Освіта, 1989. 304 с.
2. Большакова І., Пристінська М. Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Integrovane-navchannja-modul.pdf> (дата останнього звернення 29.03.2024).
3. Грона Н. В. Проблема інтеграції знань у процесі вивчення української літератури. Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика : збірник матеріалів щорічного регіонального семінару / За заг. ред. Ольги Вишник. Глухів, 2021. С. 25–28.
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр-S, 1997. 255 с.

ТИПОВІ МЕТОДИЧНІ ПОМИЛКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ ПІДГОТОВЧОЇ РОБОТИ ДО СПРІЙМАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Смець Альона Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,

Коваленко Ольга Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Ключові слова: методичні помилки, підготовча робота, сприймання, художній твір, урок літературного читання.

Одним з актуальних аспектів методики літературного читання є сприймання художнього твору, під яким розуміють «емоційно-естетичний суб'єктивний процес осягнення літературно-художнього твору читачем» [1], який вносить у це «свої індивідуально-неповторні особливості, наповнює його особистісним смислом» [2, с. 51]. Саме наявність суб'єктивного компоненту сприяє тому, що методисти, характеризуючи сприймання, уникають використання поняття «правильність/неправильність», наголошуючи на адекватності та повноцінності.

П. Білоус зауважує, що «адекватність сприймання передбачає не розпізнавання зображеного (зіставлення з дійсністю), а проникнення в суть, глибину художнього образу, розуміння переходу з площини зображуваного у площину естетично-смислового значення» [3, с. 81].

Сучасні літературознавці проблему адекватності сприймання художнього твору пов'язують із психологічними, соціокультурними та інтелектуальними чинниками. Розуміння читачем змальованих письменником явищ вимагає певного життєвого й читацького досвіду.

Новації методики літературного читання в початковій школі передбачають зміну ключової парадигми навчального предмету, яка базується на усвідомленні учасниками освітнього процесу (перш за все, учителями) ідеї, що художній твір є самоцінним явищем мистецтва, а його аналіз має допомогти дитині перейти з рівня опанування життєвої ситуації, описаної у творі, на зображення цієї ситуації.

Звичайно, упровадження нових методичних підходів має враховувати вікові особливості читачів – учнів початкової школи. Перш за все, наївно-реалістичний характер сприймання художніх творів. «Події, герої і їхні вчинки сприймаються дітьми як такі, що існують насправді. Це зумовлено незначним читацьким і життєвим досвідом школярів; складністю усвідомлення умовності мистецтва, природи художнього вимислу і узагальнення», тому й «розуміння авторської ідеї у цьому віці характеризується схематизмом і суб'єктивністю» [4, С. 17].

Важливим етапом уроку літературного читання, що суттєво допомагає дитині в усвідомленні твору, є підготовка до сприймання, яка має впливати на мотивацію читання, зацікавленість, готовність творчо уявляти і міркувати, створювати атмосферу, суголосну емоційному звучанню твору.

Аналіз конспектів і відеофіксацій уроків літературного читання, наявних в Інтернет-мережі, дозволяє виділити типові помилки, яких припускаються вчителі на етапі підготовки до сприймання художнього твору. Їх частотність викликає занепокоєння, оскільки, на нашу думку, призводить до проблем в усвідомленні авторської ідеї. Наведемо перелік найбільш поширених помилок.

1) Перед читанням увага дітей не звертається на автора твору. «Одним із завдань літературної освіти в школі є навчити дитину усвідомлювати органічний взаємозв'язок між текстом та його автором, бачити твір як вислід літературної творчості реальної людини, зумовленої обставинами її особистого й суспільного життя»[5].

2) Читанням передує розповідь про життя письменника, з творами якого учні ще не знайомилися. Без опори на уявлення про творчість, або хоча б один твір, біографічна інформація втрачає значну частину свого впливу. Вона навіть шкодить освітньому процесу, бо привчає дітей без критичного осмислення слухати навчальний матеріал. Методичний аспект аналізу цієї помилки розкрито в нашій статті “Проблеми формування кваліфікованого читача в сучасній початковій школі” [4].

3) Перед знайомством з твором учням пропонують відгадати загадки, які, на думку вчителів, покликані допомогти дітям уявити героїв. Однак, як правило, подані в них ознаки не перегукуються з образами персонажів, а іноді навіть можуть їм суперечити. У такому випадку загадка не допомагає, а заважає сприйманню.

4) Словникова робота, що передує читанню, проводиться формально, відірвано від контексту. Учитель попереджає учнів, що в тексті є незрозуміла для них лексика. Тому дітям пропонують прочитати записані в стовпчик слова і пояснити їх значення. Така робота є непродуктивною. Набагато ефективнішим є варіант, коли незнайома лексика, що впливає на загальне сприймання твору, вводиться в підготовчу розповідь або бесіду вчителя.

5) Читанню оповідання природничої тематики передує розгляд малюнків, на яких зображено тварин у вигляді мультиплікаційних героїв.

6) Перед читанням учитель дає настанову: «Зараз ви будете читати веселий твір», або «Подумайте, чи добре вчинив герой». Таким чином порушується принцип опори на безпосередність сприймання, адже педагог підштовхує дітей до певного тлумачення твору до знайомства з ним.

7) Неправильне емоційне налаштування учнів на сприймання художнього твору внаслідок недостатнього розуміння вчителем жанрових особливостей твору та авторської ідеї.

Виділення типових методичних помилок націлює на необхідність посилення уваги до підготовчої роботи до дитячого сприймання на уроках літературного читання. Їх подолання сприятиме підвищенню впливу художнього твору на емоційну сферу учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Захарова В. Роль сприймання художнього твору у процесі його реалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2017, № 6 (70). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/18-2.pdf> (Дата звернення 06.04.2024 р.).

2. Білоус Н. М. Проблема адекватності художнього сприймання твору. *Методичний пошук. Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. Житомир, 2013. № 11. С. 47–55.

3. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посібник. Київ, 2011. 336 с.
Мартиненко В. Аналіз труднощів сприймання художніх творів молодшими школярами. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 6. С. 16–20. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307723.pdf> (Дата звернення 06.04.2024 р.).

4. Ємець А. А., Коваленко О. М. Проблеми формування кваліфікованого читача в сучасній початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 66. С. 49–53.

5. Огар Е. Адресант у дитячій книзі як літературно-видавничій комунікації. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2014. Вип. 4. С. 441–449. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2014_4_37 (Дата звернення 06.04.2024 р.).

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Єракова Олена Володимирівна,
вчитель інформатики комунальної
організації (установи, закладу)
«Шосткинської спеціалізованої школи І

ступеня № 13 Шосткинської міської ради
Сумської області»

Ключові слова: інноваційна діяльність, технологія, самовдосконалення учня, нестандартний урок, цифровізація, індивідуальність.

Онлайн-навчання стало новою нормою для багатьох шкіл у світі під час пандемії COVID-19. Проте, війна ще більше примусила школи перейти на дистанційне навчання, що створило більш складні умови для вчителів початкових класів.

Ми стали частіше чути про термін «інноваційна технологія». Саме нові інноваційні та інформаційні технології стали не тільки головним способом у навчання, а й засобом спілкування і навчання. Лише тому, що інноваційний розвиток увірвався в наше повсякдення життя, ми тепер маємо змогу використовувати в більшій мірі комп'ютерну техніку. Тому для оптимізації і різноплановості освітнього процесу впроваджується вивчення окремих предметів або дисциплін з використанням Інтернету, інформації та комп'ютерної техніки. Бо це цілеспрямований набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності й одержання результатів.

Сучасна освіта передбачає значне розширення ролі інформаційних технологій як ефективного засобу саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти учнів. Уміння знаходити і збирати інформацію, перевіряти її достовірність – це крок на шляху до самостійної роботи з інформаційними джерелами, до самостійного створення особистісно значимої інформації.

Всі інноваційні технології дають нам можливість пробудити інтерес учнів до навчання, системно розвиватись, вивчати теми та предмети ненав'язливо й позитивно, не забуваючи про формування навичок самоосвіти.

З якими проблемами часто можуть зіткнутися вчителі початкових класів?

Осінь та зима 2023 року показали нам, що відсутність електроенергії, наявність ненадійного інтернет-провайдера, нової комп'ютерної техніки, гаджетів, сервісів – саме це дуже сильно ускладнювало проведення уроків та зменшувало можливість проведення нестандартних та інтерактивних занять. І що доволі незвично – вчителі не мали можливості в прямій взаємодії і надання здобувачам освіти підтримки. Тому вони повинні бути готові до того, що навчання може стати менш ефективним, а учні можуть відчувати брак взаємодії з вчителем, яку вони звикли отримувати у школі.

У цьому контексті головним є те, що під час онлайн уроків та впровадження інноваційних технологій учні можуть відволікатись від уроку, боятись зайвий раз щось спитати, щоб не виглядати в очах однокласників якимось не таким; часто тривожитись через ті ж самі тривоги або мати якісь інші труднощі, пов'язані з психологічним станом.

Тому для мене завжди залишається головним те, щоб в таких ситуаціях підтримати учня, викликати позитивні емоції і допомогти зменшити вплив стресових факторів. Саме це допоможе учню впоратись зі своїм психологічним станом та тривожністю і звичайно зосередитись на навчанні.

Під час практичного впровадження інноваційних технологій важливе місце відводимо: ігровій технології навчання (розвиваючі та виховні ігри), технології інтерактивного навчання (рольові ігри), мультимедійним технологіям (творчі роботи або проекти), технології проблемного навчання (ділова гра, дискусія), колективній технології (колективна або групова робота), розвивальній та інтерактивній технології.

Методологія впровадження інноваційної діяльності та інтерактивних уроків відбувається в умовах активної та постійної взаємодії між учнем та педагогом лише тоді, коли і здобувач освіти, і педагог є рівноправними та рівнозначними суб'єктами в навчанні.

Інформаційні технології – технології інформатики в поєднанні з іншими, пов'язаними з нею технологіями, забезпечують ефективний пошук інформації, розповсюдження даних, доступ до джерел інформації, незалежно від місця їх розташування.

Проектна технологія – це форма роботи організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем.

В основі технології проблемного навчання показано створення нестандартних, але конкретних проблем, під час яких вчитель направляє учнів на вихід зі складної ситуації, де здобувач освіти проявляє своє формування в гармонійному розвитку.

Технологія розвивального навчання – це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуального розвитку дитини.

Ігрові технології навчання реалізуються саме в Концепції НУШ. Саме тому під час впровадження ігор здобувач освіти може використати вже отримані знання та навички в пошуку інформації. З досвіду можна сказати, що під час використання методу гри між учнями виникає змагання, і саме так вони розкриваються в повній мірі. Дуже часто ігрова технологія допомагає учням зняти стрес, підсилює мотивацію до навчання та самовираження.

Зважаючи на педагогічний досвід, я впевнена, що традиційні уроки необхідно доповнювати нестандартними формами навчання! Наприклад, урок засвоєння нових знань ми можемо доповнити уроками експедиціями, уроками-дослідженнями або конференціями. Урок формування умінь та навичок- уроками – практикумами, уроками-діалогами або уроками з рольовою діловою гри. Урок узагальнення та систематизації знань – семінарами, ігровими диспуатами, уроками конкурсами або уроками -змаганнями. Урок оцінювання знань , умінь та навичок доповнимо захистами творчих робіт або проєктів.

Сьогодні перед кожним вчителем стоїть складна задача – не тільки урізноманітнити навчальний контент, а й зацікавити здобувачів освіти цікавими технологіями і прийомами. Саме застосування інтерактивних web-сервісів в практиці на уроках і в практичній діяльності як вчителів молодших класів, так і вчителів інформатики допоможе підняти процес навчання на більш високий рівень професійної підготовки, а також допоможе в розкритті наскрізних умінь та навичок учнів.

Особисто я в своїй практиці використовую зрозумілі учням інтерактивні завдання із відомих онлайн-серверів. До прикладу інноваційної діяльності зі здобувачами освіти 4-х класів пропоную:

- Google презентації – безкоштовний онлайн інструмент, який дозволяє створювати та редагувати презентації, маючи різні шаблони та можливість спільної роботи всім класом або окремо підгрупами.

- Wordwall – багатофункціональний інструмент для створення інтерактивних вправ та друкованих матеріалів.

- Word Art – це дуже простий генератор хмаринки слів, який дає змогу легко створювати унікальні та своєрідні хмари слів. Результати професійної якості можуть бути досягнуті в найкоротші терміни навіть для користувачів без попередніх знань графічного дизайну.

- Padlet – віртуальна дошка, на яку можна прикріплювати фото, файли, посилання на сторінки Інтернету, замітки. Працювати можна багатьом учасникам, а доступ до читання та редагування відкритий для всіх.

- YouTube – найзручніший відеосервіс. Навчальні можливості YouTube величезні – це освітні канали, відеоблоги, навчальні відео, відеоінструкції які я записую дітям до кожного уроку.

- Scratch – найпопулярніше середовище та інтерпретована динамічна візуальна мова програмування, у якій код створюється шляхом маніпулювання графічними блоками, має за мету навчити дітей поняттю програмування і дає можливості створювати ігри, анімації чи музику. Здобувачі освіти можуть не лише створювати проекти онлайн, а ще й обмінюватися із зацікавленими до цієї програми особами.

Маючи досвід практичного використання інноваційних технологій, я не маю жодного сумніву в тому, що сучасний педагог повинен на високому рівні володіти цифровими навичками, цифровою компетентністю, сформованість яких дасть можливість широко використовувати електронні освітні ресурси, інтерактивні онлайн-інструменти з метою пошуку, логічного відбору, систематизації навчального матеріалу та організації результативного освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навчальний посібник К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. С. 370.

2. Інноваційні освітні технології: навчально-методичний посібник /упорядник Л.М. Прокопів. Івано-Франківськ, 2020. 172 с.

3. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. 444 с.

4. Медіапедагогіка: навч. посібник / Загірняк М.В., Поясок Т.Б., Беспарточна О.І., Токарева А.В. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 360 с.

5. Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення : монографія / за заг. ред. О. І. Огієнко ; Нац. акад. пед.наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ ; Кіровоград :Імекс-ЛТД, 2013. 223 с.

6. Теоретичні та методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи : зб. наук.-метод. пр. / М-во освіти і науки України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Навч.-наук.-виробн. Комплекс «Полісся». Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. 259 с.

РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГЛУХІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА: КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.

Зінченко Володимир Павлович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Ключові слова: науково-дослідна діяльність, Глухівський НПУ ім. О. Довженка, наукові школи, підготовка наукових кадрів.

Багато написано про підготовку фахівців у Глухівській вищій педагогічній школі протягом 150 років. Ця назва взята неспроста. Бо протягом свого розвитку заклад багато разів змінював назву: від учительського інституту до національного педагогічного університету. Навіть протягом досліджуваного періоду (останні 50 років) відбулось 5 змін назв.

Діяльність закладу вищої освіти передбачає навчальну роботу, наукову, методичну, організаційну та виховну роботу.

У дослідженнях мало уваги приділялось аналізу динаміки наукової діяльності закладу.

Наукова діяльність теж диференціюється: робота науково-педагогічних працівників, наукова робота здобувачів, кадрове зростання, участь у наукових заходах.

Почнемо з кадрів, які вирішують усе.

На початку 70-х років у закладі було близько 20% науково-педагогічних працівників з науковими ступенями і вченими званнями.

В інституті незважаючи на значну історію на той час не склалось своїх наукових шкіл, не було аспірантури і спеціалізованих учених рад. Тому навчання персоналу здійснювалось у провідних наукових установах і закладах вищої освіти (УНДІП, Інститут психології, Київський державний педагогічний інститут).

Місце для цільового вступу до аспірантури виділялось дуже мало: 1-2 на рік.

Доводилось запрошувати «варягів», більшість з яких довго не затримувались у провінційному місті.

З 1956 року до 1972 року заклад був «інститутом одного факультету».

Єдиної наукової теми в університеті не було. І це не дивно, адже загалом випускники аспірантури продовжували справу своїх керівників. Хоча її можна було б сформулювати як «Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів».

Вся наукова діяльність була фактично ініціативною (в межах викладацького навантаження).

Але в той час працювали корифеї, які були законодавцями у сфері початкової освіти і визначали шляхи її розвитку.

Методика навчання математики. В.І. Мринська –авторка методичних посібників і дидактико-методичного забезпечення викладання математики для вчителів початкової школи, зокрема: «Позакласна робота з математики в початкових класах» (1970); «Уроки математики в 1-3 класах малокомплектної школи» (1975); «Таблиці з математики для 2-3 класів» (1980); «Уроки математики у 4 (3) класах» (1998).

З 1958 року по 1962 рік в інституті працював видатний методист з математики у початковій школі, М.В. Богданович, де і розпочалася його робота над створенням навчальних посібників.

Методика навчання української мови представлена викладачами В.Д. Глушенко, що працювала з 1965 по 1986 рік посаді старшого викладача методики української та російської мови, а з 1983 по 1984 рік виконувала обов'язки завідувачки кафедри мови та літератури Глухівського державного інституту ім. С. М. Сергєєва-Ценського. Авторка читанки для другого класу, яка витримала 7 перевидань.

Окремо слід сказати про М.С. Вашуленка, який не поривав з інститутом і підтримував методичний напрям. Його послідовниками стали В.О. Собко, В.А. Каліш, Г.С. Демидчик та багато інших науково-педагогічних працівників.

Від 1962 по 1967 у педінституті працював викладачем, деканом відомий мовознавець В.О. Горпинич.

В інституті з 1964 по 1969 роки розпочали свою наукову кар'єру філологи О.Є. Поляруш та Т.І. Поляруш.

Значний внесок у становлення філологічного напрямку вніс В.М. Куриленко, який з 1974 року працював асистентом, старшим викладачем, завідувачем кафедри мов і літератури, деканом факультету підготовки вчителів початкових класів, ректором. Він автор підручників і посібників з історичної граматики, старослов'янської мови. Наукову роботу здійснював у сфері діалектології. Зокрема йому належать монографії та

лінгвогеографічні праці «Лексика тваринництва поліських говорів» (1991), «До ареалогії та стратиграфії північних (поліських діалектів)» (2001), «Полісся: діалектна ареалогія та стратиграфія» (2004), «Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах» (2004), «Східне Полісся: лінгвістичний та історико-археологічний аспекти» (у співавторстві) (2006).

Методика навчання природознавства. Л.К. Нарочна прийшла до інституту у 1973 році з Українського НДІ педагогіки. Досліджувала проблеми змісту й методів навчання природознавства у початковій школі. Вона авторка програм і підручників з природознавства, навчальних посібників з методики викладання природознавства в педагогічному училищі, методичних посібників для вчителів початкових класів. Педагогом розроблено дидактичні матеріали, діафільми й таблиці з природознавства в початкових класах. З її приходом відбулись суттєві зрушення у науковому напрямі.

Саме вона згуртувала кафедру природничих наук у потужний дослідницький колектив.

У 1967 році до інституту прийшла на роботу Г.В. Ковальчук, яка працювала на посадах викладача, старшого викладача, доцента, завідуючої кафедрою природничих дисциплін та професора. Автор багатьох наукових праць методичного характеру та навчальних посібників. «Методика викладання природознавства» (1981, 1990); «Зоологія з основами екології» (1988- 2007); «Методичні рекомендації з основ екології» (1999).

Педагогіка. О.П. Романов (перший доктор наук), В.М. Мосіяшенко (Історія педагогіки), К.С. Ляшко.

Кардинальний перелом у науковій роботі відбувся з відкриттям в інституті у 1972 році спеціальності «Загальнотехнічні дисципліни».

З'явилися госпдоговорні теми. Першим створив науково-дослідний сектор (НДС) М.І. Сегеда, який працював з 1972 р. на посадах старшого викладача кафедри фізики, потім доцента, завідувача кафедри. У 1974 р. в інституті розпочав працювати під його керівництвом НДС здійснював дослідження, пов'язані зі створенням приладів для контролю якості елементів радіоелектронної апаратури. До роботи залучались студенти.

Це був перший НДС. Далі пішла ціла низка: В.Ф. Фетищенко (розробка пристроїв для видалення облою; конструювання обладнання неперервної переробки відходів виноробства), П.Ф. Пальянов (оптимізація функціонування водопровідної арматури), П.Ф. Коротков (розробка витратомірів з левітуючим ротором), В.Д. Симоненко (Розробка системи професійної орієнтації учнів).

Окремо слід відзначити дослідження В.Д. Симоненка.

Це було перше в університеті педагогічне госпдоговорне дослідження, яке стало основою зародження першої наукової школи. Була створена лабораторія професійної орієнтації, яка на тривалий час стала науково-методичним центром профорієнтаційної роботи в Україні.

З початку 90-тих років були виконані держбюджетні теми соціально-гуманітарного спрямування: В.М. Куриленко (філологія, діалектологія, атласи говорів), Г.В.Ковальчук (екологічне виховання молоді на засадах екоцентризму), В.Ф. Решетняк, Д.О. Тхоржевський (формування національної самосвідомості молоді), В.П. Курок (інженерна підготовка вчителів трудового навчання), М.С. Вашуленко (методика навчання української мови), Л.І. Міщик (підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з обдарованими дітьми) та інш.

Важливим напрямом діяльності керівництва закладу було вирішення питання відкриття аспірантури.

З 1999 року здійснювалась підготовка аспірантів психолого-педагогічних спеціальностей за разовими дозволами Міністерства освіти і науки України.

Всі аспіранти успішно виконували індивідуальні плани і достроково захищали кандидатські дисертації.

З 2007 року в університеті було відкрито постійно діючу аспірантуру зі спеціальності 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти.

З 2010 року відкрито аспірантуру зі спеціальності 13.00.02 – Теорія і методика навчання української мови.

Далі кількість спеціальностей постійно збільшувалась: Психологія, Соціальна педагогіка, Українська література, Дошкільна освіта, Менеджмент, Історія і археологія, Освітні /педагогічні науки.

З 2002 року започатковано видання «Вісника Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки». Цей науковий часопис є закономірним продовженням заснованого в 1912 році «Щорічника Глухівського учительського інституту».

Всі ці заходи пов'язані зі створенням власних наукових шкіл. Нині в університеті успішно функціонують наукові школи М.С. Вашуленка, В.П. Курок, Л.Я. Бірюк, Л.П. Загородньої, С.Д. Рудишина.

У 2015 р. в університеті розпочала діяльність Спеціалізована вчена рада зі спеціальності 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти.)

На базі наукової школи В.П. Курок успішно функціонує докторантура.

Все це дозволило довести частку кадрів науковими ступенями і вченими званнями до 90%.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Іванова Лідія Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики початкової
освіти Рівненського державного
гуманітарного університету

Ключові слова: інтеграція, початкова школа, урок, літературне читання, читач.

Актуальність інтеграції в початковій школі зумовлена з одного боку тим, що література містить величезний потенціал духовних цінностей, які збагачують людину, є вагомим засобом формування духовно багаті особистості; з іншого – молодшим школярам властиве цілісне сприйняття об'єктів навколишнього світу.

Тому важливо розглядати урок літературного читання у сукупності комунікативної, пізнавальної, виховної, естетичної функцій, що забезпечується інтегрованим підходом до навчання літературного читання.

Літературні знання є специфічними, оскільки література, зокрема дитяча – це особливий художній спосіб пізнання світу. Читаючи художні твори, діти мають справу не з реальною, а заново відтвореною в уяві письменника і втіленою в художній формі дійсністю. І письменник, і читач створюють світ художнього твору, водночас відчують себе умовно за його рамками; створюють художній образ, що стає можливим за умови особливої інтеграції між автором і читачем, учителем і учнями.

Сучасний урок літературного читання завжди є інтегрованим, так як ґрунтується на комплексному підході до опрацювання твору, який розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі частини.

Так, І. Бех стверджує, що сьогодні інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Інтеграція розглядається як вимога об'єднання у ціле будь-яких частин чи елементів і вважається необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого можна створювати в учнів цілісну картину світу [1, с. 5]. Тож суть інтеграції розуміємо в цілеспрямованому взаємопроникненні елементів одного об'єкта в структуру іншого, унаслідок чого виникає новий об'єкт із власними ознаками [3].

В. В. Мошчук вказує, що інтеграція навчальних предметів є можливою, якщо використовувати спільні для кількох методи пізнання, наближення до єдиного інформаційно-інтегративного рівня, взаємовідображення наук (забезпечення «зворотного зв'язку»). Під єдиним інформаційно інтегративним рівнем він розуміє вивчення матерії на одному рівні, який буде розглядатися з усіх дисциплін одночасно. Не менш важливими дидактичними умовами на думку науковця є наявність спільних цілей і завдань навчання, що виводяться з генетичної спільності навчальних предметів, реалізація спільних принципів і методів навчання, наявність спільних об'єктів для дослідження, використання спільних понять і термінів, забезпечення логіки засвоєння навчального матеріалу при інтеграції наукових знань [4]. Урок літературного читання, зазвичай вимагає попереднього досвіду учнів-читачів для засвоєння змісту прочитаного, а тому потребує пропедевтичних знань з інших предметів, інтегрованих до дидактичної структури уроку.

Разом з тим, інтегроване навчання дає змогу об'єднувати різні предмети, такі як мова, література, математика, природознавство. Це допомагає учням бачити зв'язок між різними аспектами знань і розвивати цілісне розуміння світу на основі прочитаного.

Інтегроване навчання допомагає учням бачити, як літературні знання можуть бути застосовані на практиці. Читачі вчать розв'язувати реальні завдання, а не просто вивчати факти. Напр., *поміркуй і запиши: чому собачка – друг людини; створи казку, чому троянда колюча.*

Метою інтегрованого навчання, зокрема на уроках літературного читання є:

- формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і **ВМІНЬ**;

- створення оптимальних умов для розвитку учнів у процесі опрацювання літературних творів;

- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках;
- ефективна реалізація усіх завдань навчання літературного читання.

На уроці літературного читання можливі різні форми інтеграції:

- за змістом або тематичний підхід: інтегруються різноманітні предмети навколо однієї теми (Напр., *Склади опис-загадку з відгадкою "Синичка"*);

- інтеграція на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід).

Мистецтво на уроці літературного читання інтегрує різні його види: образотворче, музичне, декоративно-прикладне, танцювальне.

Інтеграція навчання потребує педагога нового типу, який має володіти глибокими знаннями з педагогіки, психології (уміння організувати співробітництво з дітьми), літературознавства (художнє відкриття, засвоєння літературних понять), загальних знань з географії, біології, астрономії, історії, природничих наук, всебічної ерудованості та загального особистісного розвитку.

Інтегроване навчання є цікавим для учнів, оскільки досліджує літературні теми глибоко та всебічно; сприяє розвитку творчого мислення; вчить шукати нестандартні рішення та виражати свої ідеї.

Список використаних джерел

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 5–6.
2. Ігнатенко Н. *Етапи діалогічної взаємодії молодших школярів із навчальним текстом. Школа першого ступеня*. Переяслав-Хмельницький, 2003. Вип.7. С. 50–61.
3. Моштук В. В. Дидактичні умови інтеграції споріднених навчальних предметів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Моштук Василь Васильович. КДП ім. М. П. Драгоманова. К., 1991. 164 с.
4. Шевчук К. Педагогічні умови організації інтеграції в початковій школі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць*. Чернівці, 2004. Вип. 210. С. 190–195.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗГІДНО КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Іноземцев Сергій Анатолійович,
аспірант 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: молодші школярі, екологічна компетентність, Нова українська школа.

Сучасне суспільство стикається з різноманітними екологічними проблемами, які вимагають негайних та системних рішень. Особливо важливою стає роль освіти у формуванні свідомих, відповідальних громадян, здатних розуміти та реагувати на екологічні виклики. Концепція Нової української школи наголошує на важливості виховання екологічної компетентності у молодших школярів як одного з пріоритетних завдань. У цьому контексті ключовим є аспект формування екологічної компетентності у молодших школярів та шляхи її реалізації у освітньому процесі. Рефлексія науково-методичних джерел та практичного досвіду дозволить визначити оптимальні стратегії та методи формування в молодого покоління екологічної свідомості та відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Перший крок у формуванні екологічної компетентності молодших школярів – це забезпечення їх обізнаності щодо актуальних проблем довкілля та шляхів їх вирішення.

Аналіз досліджень переконує, що вивчення природничих наук і екології у школі сприяє формуванню в учнів розуміння важливості збереження природних ресурсів та розвитку екосистем. Дослідниця О. Іванова наголошує на тому, що використання інтерактивних методів навчання, зокрема використання відеоматеріалів та проведення практичних дослідів та експериментів, сприяє кращому засвоєнню екологічних понять молодшими школярами [1].

Додатковим важливим кроком у формуванні екологічної компетентності є впровадження практичних дій та заходів в освітній процес та поза ним. Наприклад, участь у екскурсіях до природних заповідників, благоустрій шкільного подвір'я та система сортування відходів у школі може значно збільшити рівень усвідомлення учнями власної ролі в збереженні природи. Згідно з результатами дослідження Н. Петрова, такі практичні дії сприяють формуванню в молодших школярів життєво важливих навичок та розвивають відповідальне ставлення до навколишнього середовища [2].

Однак, успішне формування екологічної компетентності вимагає співпраці всіх учасників освітнього процесу – вчителів, батьків та адміністрації школи. Учителі можуть упроваджувати інноваційні методи навчання та організувати позакласні заходи з екології. Батьки можуть підтримувати інтерес дітей до природи вдома та зацікавлювати їх до участі у різноманітних екологічних проєктах. Адміністрація школи має створити сприятливі умови для здійснення еколого-практичних ініціатив та підтримувати зазначені ініціативи учнів та педагогів.

Наукові дослідження І. Сидоренко переконують, що для успішного формування екологічної компетентності учнів необхідно застосовувати інтерактивні методи навчання, зокрема проєктне навчання, групові дискусії та практичні вправи. Також важливо враховувати індивідуальні особливості учнів та використовувати диференційований підхід у навчанні [3].

Таким чином, ефективне формування екологічної компетентності молодших школярів є багатоаспектним процесом, який вимагає інтегрованого підходу та співпраці всіх учасників освітнього процесу.

Одним з ключових аспектів формування екологічної компетентності є інтердисциплінарний підхід до навчання. Інтеграція екологічних тем у різні предмети навчального плану дозволяє учням бачити зв'язок між різними аспектами природи та суспільства. Наприклад, уроки літератури можуть включати читання творів, що стимулюють роздуми про взаємодію людини та природи, а математичні завдання можуть ґрунтуватися на реальних екологічних даних. Згідно з дослідженням М. Коваленко, інтердисциплінарний підхід до навчання екології сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення учнів [4].

Освітні заклади мають великий потенціал у формуванні екологічної культури серед учнів та педагогічного колективу. Школа може стати центром розвитку екологічних цінностей, де виховуються здатні до дій громадяни, що прагнуть до збереження навколишнього середовища. Важливим складником екологічної культури школи є створення екологічної інфраструктури, що включає у себе енергоефективність, систему сортування відходів, зелені насадження та інші ініціативи з екологічного благоустрою шкільного середовища.

Нарешті, не можна недооцінювати роль суспільства у формуванні екологічної компетентності учнів. Широкий доступ до інформації, мас-медіа та соціальні мережі можуть відігравати важливу роль у поширенні екологічних знань та стимулюванні громадського інтересу до проблем довкілля. Згуртованість громади навколо екологічних ініціатив, акцій та проєктів також може позитивно вплинути на формування екологічної свідомості та поведінки молодого покоління.

Таким чином, у світлі сучасних екологічних викликів формування екологічної компетентності молодших школярів стає надзвичайно важливим складником освітнього процесу. Інтеграція екологічних тем у навчальну програму, практичні дії та заходи у шкільному середовищі, інтердисциплінарний підхід до навчання та активна участь суспільства – це лише деякі з інструментів, що можуть допомогти у досягненні цієї мети. Спільна робота всіх учасників освітнього процесу є невід'ємним компонентом на шляху до створення екологічно освіченої та відповідальної молоді.

Список використаних джерел

1. Іванова О. Роль навчальної діяльності у формуванні екологічної компетентності молодших школярів. *Вісник педагогічної освіти та виховання*, 2(15), 2020, С. 45–56.
2. Петрова Н. Екологічна освіта у контексті нової української школи: виклики та перспективи. *Екологія і освіта*, 7(3), 2019, С. 112–125.
3. Сидоренко І. Інноваційні підходи до формування екологічної компетентності учнів початкових класів. *Наукові записки університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*, 1(23), 2018, С. 78–89.
4. Коваленко М. Інтердисциплінарний підхід до навчання екології у школі. *Наукові записки університету імені Лесі Українки. Педагогіка та психологія*, 2(45), 2021, С. 102–115.
5. Данилова Л. Роль суспільства у формуванні екологічної компетентності учнів. *Екологія та суспільство*, 5(2), 2017, С. 34–45.

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Каблюк Віка Олександрівна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник: Вишник Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: патріотичне виховання, сім'я, виховний процес, національна ідентичність, середовище.

Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства, про що свідчить створення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015).

Патріотичне виховання здобувачів початкової освіти набуває особливого значення в умовах війни. Воно є невід'ємною складовою формування національної самосвідомості та соціальної активності дітей. Під час війни перед освітньою

системою стоять нові виклики та завдання, що вимагають адаптації підходів і методів виховання.

Патріотичне виховання молодших школярів під час війни включає кілька ключових напрямів: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Кожен з них сприяє розвитку цінностей, які є критично важливими в умовах війни, таких як патріотизм, повага до культурних цінностей, гуманізм, соціальна відповідальність, демократичні принципи та готовність захищати Батьківщину.

В умовах війни патріотичне виховання здобувачів початкової освіти має бути інтегроване у всі аспекти освітнього процесу. Це включає як урочну, так і позаурочну діяльність, що спрямована на формування патріотичних почуттів та переконань. Важливу роль відіграють інтеграційні процеси, які допомагають дітям усвідомити свою національну ідентичність та значення колективної відповідальності за майбутнє країни [1].

Середовище, в якому перебувають діти під час війни, має значний вплив на їхнє патріотичне виховання. Важливо створити атмосферу підтримки та безпеки, що сприятиме розвитку позитивного світогляду та національної самосвідомості. Педагоги повинні бути готові до викликів, пов'язаних з емоційним станом дітей, їхніми страхами та переживаннями, і використовувати методи, що допоможуть дітям справлятися з цими викликами.

Не менш важливою є роль сім'ї та громадських організацій у процесі патріотичного виховання. Сім'я є першим джерелом національно-патріотичних цінностей, а громадські організації та волонтерські рухи допомагають закріпити ці цінності через практичну діяльність. Спільні заходи, такі як участь у благодійних акціях, підтримка військових та їхніх сімей, сприяють формуванню у дітей почуття спільності та відповідальності.

Інтеграція патріотичного виховання в навчальний процес початкової школи може здійснюватися через різноманітні педагогічні методи. Використання інтегрованих уроків, де патріотичні теми поєднуються з основними предметами, такими як література, історія, мистецтво та навіть природничі науки, сприяє глибшому усвідомленню дітьми національних цінностей. Наприклад, на уроках читання можна вивчати твори, що висвітлюють історичні події, важливі для українського народу, а на уроках мистецтва – створювати проекти, які відображають культурну спадщину України.

Залучення дітей до активної громадянської діяльності, навіть у початковій школі, є важливим аспектом патріотичного виховання. Це може включати організацію дитячих волонтерських проектів, участь у місцевих громадських ініціативах або навіть прості дії, такі як допомога літнім людям. Через такі заходи діти вчаться відповідальності, співчуття та соціальної активності, що є основою патріотизму. Крім того, участь у подібних проектах допомагає дітям розуміти важливість підтримки своєї громади та країни у важкі часи.

Важливою складовою патріотичного виховання є безпосередній контакт дітей з ветеранами та військовослужбовцями. Організація зустрічей, лекцій, екскурсій до військових частин допомагає дітям зрозуміти реалії війни та цінність мирного життя. Такі заходи сприяють формуванню у дітей поваги до захисників Вітчизни, розумінню їхнього внеску в збереження незалежності та територіальної цілісності України.

В умовах війни особливу увагу слід приділяти психологічному здоров'ю дітей. Стрес та тривожність можуть негативно впливати на їхнє сприйняття патріотичних ідей. Тому необхідно використовувати методики, що сприяють емоційному благополуччю, такі як арт-терапія, ігрові терапевтичні методи, та індивідуальні

консультації з психологами. Здорове психологічне середовище є основою для ефективного патріотичного виховання, оскільки лише в стані емоційного комфорту діти можуть повноцінно засвоювати та розвивати патріотичні цінності.

У підсумку, патріотичне виховання в умовах війни є складним і багатограним процесом, що вимагає інноваційних підходів та адаптації до сучасних умов. Лише через комплексний підхід, який включає освітні, соціальні та психологічні аспекти, можна досягти ефективного формування патріотично налаштованої молоді, здатної активно брати участь у розбудові та захисті своєї країни.

Сучасні ТЕХНОЛОГІЇ також відіграють важливу роль у патріотичному вихованні. Використання мультимедійних засобів, інтерактивних платформ та соціальних мереж може значно підвищити ефективність виховного процесу, роблячи його більш цікавим та доступним для дітей. Водночас, важливо контролювати інформаційний простір, щоб уникнути негативного впливу та поширення ворожої пропаганди [1].

Національно-патріотичне виховання в системі освіти України може бути ефективним за умови чіткого уточнення виховного ідеалу, мети й завдань, вдосконалення засобів розвитку цього складного феномена, зокрема, змісту, форм і методів, урахування суспільних потреб і світових тенденцій, налагодження продуктивної морально-духовної комунікації культурних спільнот і засобів масової інформації, державницьких підходів до організації й діяльності навчальних закладів різних рівнів, визначення національного виховання як пріоритету держави, родини, громадянського суспільства [2].

Отже, патріотичне виховання в умовах війни має бути системним, цілеспрямованим та адаптованим до нових викликів. Воно повинно інтегрувати різні аспекти життя дітей, залучати сім'ю та громаду, використовувати сучасні технології та методики. Лише так можна забезпечити формування свідомих, відповідальних та патріотично налаштованих громадян, здатних захищати та розвивати свою країну в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.

2. Іванюк Г. І. Ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : зб. матеріалів Всеукр. наук. – практ. семінару /ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Філімонова Т. В. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. ; рецензент Сухомлинська О. В., Коляда Н. М.]. Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. 60 с.

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Клейменов Іван Вікторович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: *Собко Валентина Олексіївна*, кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, молодші школярі, урок, літературне читання.

Нові сучасні підходи до модернізації початкової освіти актуалізують проблему мовленнєвого розвитку молодших школярів, зокрема удосконалення їхньої мовленнєвої культури. Це зумовлено змінами в соціально-культурному житті суспільства, які спричинили негативний вплив на формування культури мовлення дітей. Сучасний соціум – це світ нових досягнень науки і техніки, великих можливостей для індивідуального розвитку особистості. Однак у ньому люди стали менше спілкуватися, замінюючи живу комунікацію комп'ютерними іграми, інтернет-повідомленнями та спрощуючи мову, використовуючи сленг, невіправдано замінюючи українські слова іноземними. Спостерігається зниження інтересу до рідної мови й культури загалом. Як наслідок, значна частина випускників закладів загальної середньої освіти не вміє спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, висловлювати свою думку, аргументувати її, брати участь у діалозі, обговоренні певної проблеми тощо.

Зазначене вище переконливо доводить актуальність окресленої проблеми й необхідність пошуку шляхів для підвищення ефективності мовленнєвого розвитку молодших школярів.

У цьому контексті вагомою є мета початкової мовної освіти – формування національно свідомої, духовно багатой мовно-мовленнєвої особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності [1, с. 17]. На це орієнтують законодавчі та нормативні документи (Закон України «Про вищу освіту», Концепція «Нова українська школа», Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Державні стандарти початкової, базової і повної середньої освіти).

Інтерес учених до проблеми розвитку мовлення учнів початкової школи у теорії вітчизняної педагогічної думки засвідчують праці В. Бадер, О. Біляєва, Л. Варзацької, М. Вашуленка, О. Вашуленко, Р. Вовкотруб, С. Дорошенка, С. Дубовик, А. Зимульдінової, Ю. Коваленко, Г. Лещенко, О. Мельничайко, Н. Мордвінової, Л. Наконечної, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Прудіус, О. Савченко, І. Синиці та ін. Ученими визначено шляхи, методи, прийоми, способи роботи з розвитку мовлення учнів початкової ланки освіти.

Водночас аналіз наявних досліджень засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшого розгляду. Зокрема це стосується мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках літературного читання, які мають для цього широкі можливості, оскільки мова постає могутнім чинником відображення дійсності через вагомість художньої літератури, що вчить школярів сприймати й усвідомлювати художнє мовлення. Усі функції мовлення: комунікативна, когнітивна, емоційна, поетична, естетична – реалізуються в процесі вивчення літератури.

На уроках літературного читання здобувач початкової освіти може висловити свої почуття й емоції, викликані художнім твором, поспілкуватися з іншими читачами з приводу прочитаного, аргументувати свою думку.

Основною метою навчального предмета «Літературне читання» є формування в здобувачів початкової освіти читацької компетентності, один зі складників якої – мовленнєва. «Цілеспрямоване формування читацької компетентності залежить передусім від рівня мовленнєвого розвитку учнів як необхідної передумови засвоєння

основ наук, психічного, особистісного та соціального розвитку» [2, с. 17]. Значне місце вихованню українськомовної особистості, формуванню компетентного читача, який відчуває красу рідного слова, збагачує свій читацький, мовленнєвий і пізнавальний досвід, відведено у змісті матеріалу навчального предмета «Літературне читання» у типовій програмі [5, с. 255].

Тому одним із провідних навчальних завдань уроків літературного читання є планомірна робота з мовленнєвого розвитку молодших школярів, що забезпечується завдяки застосуванню вчителями відповідної системи методів, прийомів, вправ і завдань.

Варто зазначити, що різноманітні завдання для формування навичок правильного, свідомого читання, вміння слухати й розуміти прочитане, поповнення словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення в різних видах читацької діяльності вміщені в чинних підручниках. Зокрема, у підручнику для 3 класу Вашуленко О. В. «Українська мова та читання» (2020) до кожного художнього тексту дібрані запитання й завдання, які допомагають учням краще усвідомити прочитане, а також стимулюють їх висловити свою думку про твір або про те чи інше життєве явище, яке в ньому згадується, порівняти твір та ілюстрацію до нього тощо. Так, до вірша М. Пономаренко «Осінь пензлика взяла» наведені такі запитання: «Якими барвами осінь прикрасила берізки, дідуся-дуба? Якими кольорами вона малювала траву, калину, небо? Як ти вважаєш, осінь любить тільки яскраві кольори? Чи подобається осінь поетеси? Що про це свідчить? Які ознаки осені зображено у вірші», а також завдання: «Якою ти уявляєш осінь із цього вірша? Уважно розглянь ілюстрацію до вірша на с. 6. Чи однаково письменниці і художниці зобразили події? Чим відрізняється зміст вірша та ілюстрації? Що потрібно змінити на ілюстрації, щоб вона відповідала твору?» [3, с. 7].

У підручнику для 4 класу Вашуленко О. В. «Українська мова та читання» (2021) після тексту твору «В останній день літа» Л. Сороки вміщені запитання за його змістом, а також завдання на розвиток монологічного мовлення школярів: «Розкажіть про найцікавішу подію, зустріч чи пригоду, яка відбулася з вами під час літніх канікул» [4, с. 6]. Під час вивчення поетичних творів А. Малишка «Дощик» і Д. Павличка «Дядько Дош» дітям пропонуються завдання описати картини, які виникли в їхній уяві, коли вони слухали твори, порівняти вірші двох поетів тощо, а після прочитання акровіршів різних поетів – скласти власний акровірш. Уже ці кілька прикладів запитань і завдань підтверджують, що шкільні підручники скеровують учителів на розвиток мовленнєвих умінь і навичок здобувачів початкової освіти.

На уроках літературного читання, як показує дослідження, збагаченню словникового запасу школярів сприяють словникова робота, пояснення значення нових для учнів слів і висловів з твору, з'ясування художньої доцільності тих чи інших художніх засобів у певному контексті, вивчення поезій напам'ять тощо. Наведемо приклади завдань такого типу: 1. Чому весна названа чарівницею? Якими словами можна описати квіти, які розцвітають найпершими? 2. Які слова у вірші (оповіданні) викликають радість (усмішку, сум)? 3. Розказуючи вірш напам'ять, передайте своє ставлення до прочитаного.

На оволодіння школярами монологічним мовленням спрямовані різноманітні методи, прийоми, види робіт (відповіді на питання вчителя за текстом твору, переказ твору або його частини, «словесне малювання»), у тому числі інноваційні, як-от: «Мікрофон», «Незакінчене речення», створення сенканів тощо. Цілком оригінальними видаються й інші завдання творчого характеру: постановка запитань автору або герою твору, створення заголовків до виділених частин твору і їх пояснення, а також власного продовження казки чи оповідання, малювання ілюстрацій до твору й підготовка розповіді за ними та ін.

Для розвитку діалогічного мовлення доцільною є робота в парах, коли дітям пропонується обмінятися думками з приводу якогось аспекту твору, наприклад, моралі прочитаної байки, взяти участь в інсценізації фрагментів, що наблизить учнів до мовленнєвих імпровізацій, коли через особливості промовляння реплік потрібно передати характер дійової особи й власне ставлення до неї.

Сприяють мовленнєвому розвитку школярів на уроках літературного читання й ігрові технології, зокрема гра «Інтерв'ю» (робота в групах): узяти «інтерв'ю» в улюбленого персонажа на визначену тему; гра «Павутинка», коли до образу головного персонажа твору добираються його моральні якості з поясненням вибору кожної з них та ін.

Таким чином, уроки літературного читання мають широкі можливості для збагачення словникового запасу учнів, усвідомлення краси мови, її виражальних можливостей, багатства. За умови правильної організації, застосування ефективних методів, прийомів, видів роботи, ці уроки мають логічно продовжити й доповнити процес мовленнєвого розвитку школярів на уроках української мови.

Список використаних джерел

1. Варварук М. М. Методика формування діалогічної компетентності молодших школярів засобами українського фольклору: дис. ... доктора філософії / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. 245 с.

2. Вашуленко О. В. Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра. *Початкова школа*. 2011. № 12. С. 16–22.

3. Вашуленко О. В. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

4. Вашуленко О. В. Українська мова та читання: підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.

5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. К.: Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НУШ

Коваленко Аліна Олександрівна, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти 2 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Ключові слова: компетентнісний підхід, вокальна компетентність, музичне мистецтво, початкова школа, нова українська школа.

Важливі зміни в системі освіти України зазнали оновлення форм і методів вокального виховання молодших школярів. Проблеми вокальної культури і музичних

здібностей школярів висвітлюються в освітніх документах: Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про позашкільну освіту»; галузевій «Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти», «Концепції сучасної мистецької освіти», «Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школа естетичного виховання)», «Типових навчальних планах початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів» та ін.

Аналіз наукових джерел показав, що формуванням вокально-хорових навичок займалися педагоги-практики В. Антонюк, Н. Гребенюк, А. Козир, Т. Овчиннікова, Д. Огороднов, К. О. Раввінов та ін. У працях Н. Гребенюк, Л. Дмитрієва, Д. Свтушенка, Д. Локшина, О. Прядко, О. Стахевич, Р. Юссона проаналізовано вокально-педагогічний досвід, наукові основи процесу співу та функціонування голосового апарату молодших школярів.

Формування вокальної компетентності учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва в НУШ передбачає вільне оперування музичними знаннями, вміннями та навичками теоретичної і практичної підготовки з навчального предмету.

Вокальна компетентність школярів передбачає набуття теоретичної, виховної та вокально-виконавської підготовки здобувачів початкової освіти.

У нашому дослідженні ми розглядаємо поняття «вокальна компетентність» молодших школярів як здатність до самостійно-творчої, художньо-інтерпретаційної та вокально-педагогічної діяльності, спрямованої на удосконалення процесу музично-виконавської діяльності учнів.

На думку сучасних педагогів-науковців (В. Антонюк, Н. Гребенюк, С. Гмиріної, Лі Чуньпен) процес формування вокальної компетентності достатньо довготривалий та вимагає дотримання певної методичної послідовності (складається з трьох етапів).

Перший етап інформаційно-організаційний полягає в тому, що вчитель складає план роботи, базуючись на природних особливостях учнів, допомагає сформувати та оволодіти вокальними вміннями та навичками: вокальним диханням, способами звуковедення, звукоутворенням (обмежена ділянка діапазону), співочою поставою, опорою та атакою звуку, вірною співацькою позицією, вокальною дикцією та артикуляцією; розвинути почуття смаку та артистизм. Даний етап націлений на стимулювання творчо-пізнавальної активності в процесі вокально-виконавської діяльності молодших школярів.

Другий операційно-комплексний етап формує в учнів повноцінний тембральний діапазон, засвоюються основні види звуковедення та елементи вокальної техніки, розвивається вокальний слух, співацька дикція та артикуляція; проявляється вокальна ерудованість.

На завершальному етапі формування вокальної компетентності, який отримав назву продуктивно-рефлексивний, удосконалюються набуті знання, уміння та навички молодших школярів у комплексі з вирішенням художньо-естетичних та виконавських завдань, спрямованих на виховання творчої особистості; проявляється рівень сформованості набутої вокальної ерудованості та саморегуляції.

Отже, специфіка формування вокальної компетентності молодших школярів на уроках музичного мистецтва в Новій українській школі нерозривно пов'язана з розвитком професіоналізму вчителя музичного мистецтва та ефективністю вокально-виконавської діяльності учнів початкових класів (володіння співацьким голосом).

Вокальна компетентність молодших школярів відображає якість музичної підготовки, дає можливість комплексно використовувати набуті знання, вміння та навички у музичній діяльності: на уроках музичного мистецтва, у позакласній роботі (концерти, музичні вистави, вокальні конкурси). З метою вдосконалення процесу вокального навчання в класі здобувачі початкової освіти мають можливість

усвідомлено ознайомитися з неперевершеними шедеврами співацького мистецтва, взірцями вокальної культури, кращими традиціями світової та вітчизняними вокальними школами, поєднуючи музичну та художньо-естетичну діяльність.

Список використаних джерел

1. Закон України про освіту. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-192> (Дата звернення 06.04.2024 р.).
2. Концепція початкової освіти / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко [та ін.]. *Початкова школа*. 2016. № 6. С. 1–4
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. (Дата звернення 06.04.2024 р.).
4. Концепція сучасної мистецької освіти / Міністерство культури України. Київ, 2017. 13 с. (нормативний документ).
5. Кузьмічова В.А. Особливості формування іміджу студентів факультету мистецтв народно-пісенної творчості. *Педагогіка та психологія*, 2016, № 53. С. 113–118.

СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ РОБОЧИХ АРКУШІВ НА СЕРВІСІ WIZER.ME: З ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**Компаній Олена Вікторівна,**

доктор педагогічних наук,

Бондар Тетяна Миколаївна,

учитель вищої категорії, методист, учитель початкових класів Херсонського ліцею № 51 Херсонської міської ради

Ключові слова: інтерактивний аркуш, цифровий сервіс Wizer.me, молодші школярі.

Стрімкий розвиток хмарних технологій та поширення доступу до Інтернету дає нові інструменти для впровадження інтерактивних технологій навчання. У мережі з'являється велика кількість інтерактивних матеріалів, тренажерів та інших освітніх ресурсів, які можна застосовувати в процесі вивчення різних дисциплін. Вчителі все активніше користуються таким унікальним засобом, як інтерактивний робочий аркуш, який забезпечує активну участь кожного учня на уроці, організує самостійну роботу, вдосконалює рівень знань.

Обґрунтування проблеми впровадження інтерактивних аркушів в освітньому процесі знайшло відображення у значній кількості публікацій. Деякі аспекти висвітлені в періодичних виданнях П. Грабовського, О. Даниско, Л. Дідик, В. Курас та ін.

Джерелознавчий аналіз поняття «інтерактивний робочий аркуш» дає підстави стверджувати, що це поняття є новим, тому єдиного визначення не існує. На думку П. Грабовського, інтерактивний аркуш представляє собою веб-сторінку, на якій розміщені навчальні матеріали (текст, зображення, відео тощо) і різного типу завдання [1, с. 16]. О. Даниско розглядає інтерактивний аркуш як цифровий засіб організації педагогом навчальної діяльності учнів за допомогою хмарних сервісів і веб-інструментів. Далі вчена пояснює, що це віртуальна мультимедійна картка з певної теми, що містить об'єкти (текст, зображення, фігури, гіперпосилання, відео, тестові завдання тощо), які можна змінювати, переміщувати, підкреслювати, друкувати [2, с. 35]. У нашому розумінні, *інтерактивний робочий аркуш* – це цифровий інструмент, що дозволяє створювати цікавий дидактичний матеріал з використанням текстів, зображень, відео та аудіо файлів у поєднанні з інтерактивними елементами.

Для створення інтерактивного аркушу вчителі початкових класів можуть використовувати такі сервіси, як: LiveWorksheets, Wizer.me, Formative, Classkick. Незважаючи на те, що онлайн-сервіси допомагають перевірити, закріпити набуті знання в ігровій формі, сформувати пізнавальний інтерес учнів, вони мають декілька недоліків: відсутність україномовної версії та доступу до сервісів Google на заняттях, а також наявність у класі невеликої кількості гаджетів, що значно звужує поле застосування індивідуальних інтерактивних аркушів на уроці та визначає їх як лише самостійне домашнє завдання.

Розглянемо алгоритм роботи з найпопулярнішим і найдоступнішим онлайн-сервісом WIZER.ME, який дозволяє розміщувати в інтерактивному аркуші не тільки тексти та зображення, а й відео та аудіо з різними видами завдань, відстежувати їх виконання.

Для початку роботи із сервісом учителю потрібно виконати покроково такі дії: зареєструватися через команду *Join now*, натиснути на «*I'm Teacher*» та прив'язати сервіс до електронної пошти, що розташована на Google сервісі.

Схожість

Цитати

Посилання

Вилучений
текст

Підміна символів

Коментарі

Потрапивши в середовище Wizer.me, можна скористатися вже раніше створеними аркушами. Для цього в пошуку слід ввести ключове слово чи назву теми і переглянути запропоновані аркуші. Якщо зміст аркушу відповідає навчальній меті, то вчитель натискає по черзі на команди *Edit my copy* (назва теми виділяється зеленим кольором), *Assing now*, *Create assignment ma Googleclass*.

Проілюструємо поетапність роботи схемою. Кроки показано стрілками.

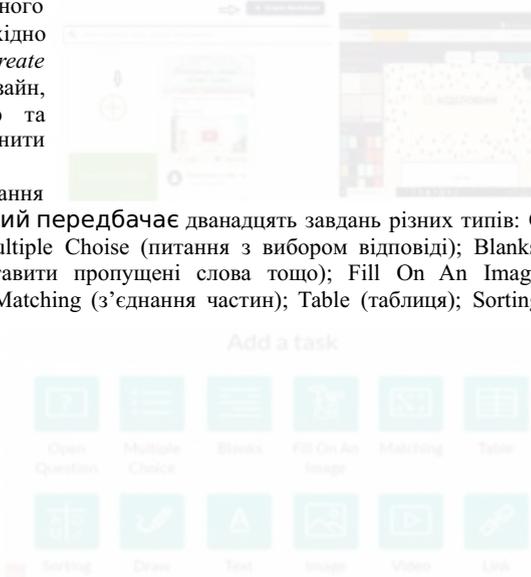

Для створення власного інтерактивного аркуша необхідно скористатися командою *Create Worksheep*, обрати дизайн, зображення обкладинки, колір та шрифт, вказати назву та наповнити аркуш завданнями.

Завантажити завдання допомагає розділ *«Add Task»*, який передбачає дванадцять завдань різних типів: Open Question (відкрите питання); Multiple Choise (питання з вибором відповіді); Blanks (робота з текстом; знайти, вставити пропущені слова тощо); Fill On An Image (поєднання тексту і малюнку); Matching (з'єднання частин); Table (таблиця); Sorting (сортування); Draw (малювання).

Проаналізуємо деякі з них.

Для того, щоб розмістити на аркуші відкрите питання, обираємо кнопку *«Open Question»*. У вікні вносимо питання (назву завдання) чи додаємо аудіопитання (Record audio question). Натискаємо *«Done»* (зберегти).

На аркуші можна розташувати питання з вибором правильної відповіді за допомогою команди «Multiple Choice». У вікні вносимо питання, даємо варіанти відповіді на питання. Якщо варіантів відповідей необхідно більше, натискаємо значок «+». Помічаємо правильний варіант відповіді, який позначається «галочкою» і фарбується в червоний колір та натискаємо «Done».

Команда «Blanks» дає можливість додати завдання з пропуском слова. У першому рядку пишемо завдання. Далі налаштовуємо його за допомогою команд None (ДОДАТИ

свої слова), Text Word bank (вибрати з довідки), Click Word bank (вставити потрібні слова з пам'яті). Нижче вставляємо речення чи текст, виділяємо потрібне слово і натискаємо «Blank». Наприкінці обираємо «Done».

Поєднати слово з малюнком передбачає команда «Fill On An Image». Спочатку завантажуюмо та зберігаємо зображення, потім у відкрите вікно вносимо назву завдання, додаємо інструкцію для учнів по виконанню вправи. На зображенні наносимо позначки і залишаємо їх порожніми. Якщо необхідна автоматична перевірка відповідей, прикріплюємо до міток правильні відповіді. Натискаємо на *Open*, що робить мітки видимими, та «Done».

Цікавим є інтерактивне завдання на поєднання частин. У команді «*Matching*» пишемо завдання та інструкцію по його виконанню, якщо необхідно. Далі парами додаємо частини речень або слів, які необхідно з'єднати між собою, натискаємо «*Done*».

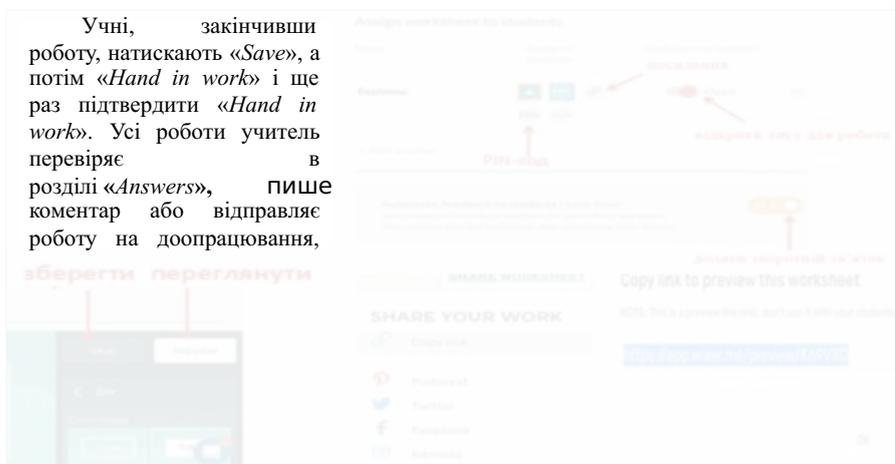

На інтерактивному аркуші можна розмістити відео. Завантажуємо його через команду «*Video*». У відкритому вікні вставляємо посилання на відео з YouTube, додаємо назву відеоролика, натискаємо «*Done*».

Після того, як всі завдання розміщено, аркуш потрібно зберегти, переглянути та поділитися з учнями, надавши їм або код доступу, або посилання («*Share with teachers*»).

Запрошуємо учнів до роботи через команду «*Assign to students*». Налаштовуємо параметри зворотнього зв'язку: після відповіді на завдання, учням буде показана інформація про кількість правильних або неправильних відповідей на питання.

Учні, закінчивши роботу, натискають «Save», а потім «Hand in work» і ще раз підтвердити «Hand in work». Усі роботи учитель перевіряє в розділі «Answers», пише коментар або відправляє роботу на доопрацювання,

зберегти переглянути

вказавши на недоліки.

Отже, сервіс Wizer.me є простим цифровим інструментом, який дозволяє користуватися готовими інтерактивними аркушами або створювати їх з нуля. Також сервіс дає можливість розмістити всі матеріали, необхідні для уроку, в одному місці.

Список використаних джерел

1. Грабовський П. Критерії та показники добору цифрового застосунку реалізації інтерактивного робочого аркушу педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 9. С. 15–20.

2. Даниско О. В. Використання інтерактивних робочих аркушів як засобу підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я ЛЮДИНИ* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (23–24 квітня 2020 р.) / ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2020. С. 34–38.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Кочерга Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії викладачів педагогіки та психології Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

Ключові слова: студенти, здобувачі освіти, громадянська компетентність, структура громадянської компетентності.

Одним із першочергових завдань закладів вищої та фахової передвищої освіти є підготовка молоді до життя в сучасних умовах соціуму на засадах національної самоідентифікації.

12 квітня 2016 року Рада Європи ухвалила нові Рамки компетентностей для культури демократії, визнавши важливість розвитку громадянських компетентностей через освіту. Створення умов для формування особистості, для якої громадянське суспільство є осередком розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів, залишається одним із основних завдань освіти в Україні. Освітній процес потребує суттєвого змістового й організаційного оновлення, коли визнання громадянських цінностей відбуватиметься не примусово, а внаслідок особистої прихильності людини до них. Актуальним стає розширення практичного досвіду громадянської участі молодого покоління, формування у нього компетентної громадянськості й усвідомлення потреби вчитися цьому протягом життя.

Питання формування громадянської компетентності здобувачів освіти на різних рівнях розглядаються в аспекті громадянської освіти та національно-патріотичного виховання, в основі яких лежить українська національна ідея, народні традиції, шанобливе ставлення до культури та історії свого народу, до національної та народної символіки. Важливим чинником розвитку освітнього середовища є формування у здобувачів освіти всіх рівнів свідомої громадянської позиції, усвідомлення необхідності та готовності відстоювати свободу і незалежність своєї країни, на що вказують державні нормативні документи [3].

Сучасний заклад освіти має виховувати дітей-патріотів своєї держави, які здатні до соціальної комунікації, співробітництва задля досягнення спільної мети, які усвідомлюють свою громадянську ідентичність, державну, культурну, соціальну, історичну приналежність, здатні цінувати і розуміти інші культури та етноси, здатні до прийняття принципів рівності, чесності, толерантності, доброчесності; особистостей, які готові до попередження та вирішення конфліктів [2]. Формувати зазначені якості патріота-громадянина покликана насамперед початкова школа. Разом з тим, ця робота буде ефективною лише за умови, що сам учитель буде наділений всіма цими якостями, тобто буде особистістю зі сформованою громадянською компетентністю.

В аспекті цієї проблеми варто приділяти увагу формуванню зазначеного феномену під час навчання у педагогічному закладі фахової передвищої та вищої освіти.

Неоціненний внесок в обґрунтування актуальних проблем громадянського виховання учнівської та студентської молоді, виховання у неї національної самосвідомості, у висвітленні сутності громадянськості, психолого-педагогічних та народознавчих засад її формування вносять науково-теоретичні і практичні дослідження С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського, В. Андрущенко, М. Боришевського, І. Зязюна, П. Ігнатенка, О. Киричука, В. Кременя, В. Оржеховської, О. Сухомлинської, Ю. Руденка та ін.

Громадянську компетентність у сучасних умовах розглядають як психологічну категорію та визначають, по-перше, як здатність захищати та піклуватися про права, інтереси та потреби людини і громадянина держави й суспільства; по-друге, як рівень навичок і здібностей, завдяки яким реалізується суспільна та громадянська активність; по-третє, як комплекс знань, умінь і навичок, якостей та практичного досвіду громадянської діяльності, викликаних орієнтацією людини на реалізацію громадянських цінностей [1].

У науковій літературі громадянську компетентність асоціюють з поняттям «громадянська зрілість», яку характеризує не вік, а погляди, вчинки гармонійно і всебічно розвиненої людини, яка наділена гуманістичним світоглядом. Зрілою є людина, яка постійно самовдосконалюється, має високий рівень національної та планетарної свідомості, знає культуру й історію рідного краю, соціально відповідальна, наділена стійкими переконаннями [1]. О. Пометун під громадянською компетентністю

розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізувати громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства [5, с. 18].

У науковій літературі поширеною є думка про те, що громадянська компетентність особистості є сукупністю готовності та здатностей, що забезпечують активну, відповідальну і ефективну реалізацію нею комплексу прав і свобод та застосування знань громадянознавчого змісту на практиці. З цією думкою не можна не погодитись, адже саме готовність є тією характерною ознакою, яка уналежнює знання, вміння, мотиви, цінності особистості, її активний стан, установки на певну поведінкову модель та зосередженість на виконання конкретних завдань, а здатність є природною соціальною обдарованістю людини, її соціальна продуктивність. Громадянська компетентність проявляється в таких якостях особистості як відповідальність, наполегливість, упевненість, навички критичного мислення, спроможність до кооперації для досягнення поставлених цілей та ухвалення рішень, ставленні до правил як бажаних зразків поведінки, толерантності, поваги до прав і свобод людини, гуманності. А головне – громадянська компетентність – це готовність і здатність особистості активно і ефективно діяти на основі демократичних принципів і громадянської позиції.

Для того, щоб формувати громадянську компетентність особистості, важливо знати її структуру, компонентний склад. Слід зазначити, що у науковій літературі ця проблема аналізується по-різному. Так, О. Пометун компонентами громадянської компетентності визначає знанневий (знання і уявлення), діяльнісний (уміння і навички), ціннісний або мотиваційно-ціннісний (переживання, ставлення, ціннісні орієнтації), процесуальний або особистісно-творчий (сфера реалізації) [5]. Дослідниця О. Кучер доповнює компонентний склад громадянської компетентності рефлексивним складником [4].

Формування громадянської компетентності студентської молоді є важливою науковою та соціально-педагогічною проблемою, яка потребує належного розв'язання як на рівні педагогічної теорії, так і на рівні педагогічної практики. Професійна підготовка майбутнього вчителя є неможливою сьогодні без урахування компетентнісного підходу та такої її складової як громадянська компетентність. Викладачі закладів фахової передвищої і вищої освіти повинні чітко розуміти, що молоді люди, яких вони сьогодні виховують і навчають, – активна сила політичних змін, і залежно від того, які цінності вони вносять у ці зміни, яку культуру трансформують, з якими знаннями і перспективними планами йдуть у життя, багато в чому буде залежати становлення і розбудова Української держави в майбутньому.

Перспективи наших подальших досліджень полягають у вивченні змісту, форм, методів, педагогічних умов формування громадянської компетентності студентів в умовах педагогічного коледжу.

Список використаних джерел

1. Громко Т. Формування громадянської компетентності у студентів гуманітарних факультетів. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams> (Дата звернення 07.04.2024 р.).
2. Концепція Нової Української школи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/> (Дата звернення 07.04.2024 р.).
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/> (Дата звернення 06.04.2024 р.).

4. Кучер О.А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.02. Київ, 2014. 252 с.

5. Пометун О. Формування громадянської компетентності : погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів. 2005. № 23. С. 18–20.

6. Шпаляренко Ю. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 9 (103). С. 270-280. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/27.pdf> (Дата звернення 06.04.2024 р.).

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІГРОВИМИ МЕТОДАМИ

Крамаренко Валентина Миколаївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: розвиток, творчі здібності, здобувачі початкової освіти, Нова українська школа.

Навчання іноземної мови в молодшому шкільному віці є важливим етапом у формуванні комунікативної компетентності учнів. Однак, традиційні методи викладання не завжди є ефективними для дітей цієї вікової категорії, оскільки вони мають обмежену здатність до концентрації уваги та швидко втомлюються від монотонної діяльності. Тому постає питання пошуку ефективних методів та прийомів, які б відповідали психологічним особливостям молодших школярів та сприяли формуванню їхньої іншомовної комунікативної компетентності.

Однак, використання ігрових методів у навчанні іноземної мови вимагає ретельного психолого-педагогічного обґрунтування та розробки відповідних методичних рекомендацій. Необхідно визначити, які саме ігрові форми та прийоми є найбільш ефективними для формування різних складових іншомовної комунікативної компетентності (мовленнєвої, лінгвістичної, соціокультурної тощо), як їх правильно інтегрувати в освітній процес та які психолого-педагогічні умови необхідно створити для забезпечення їх максимальної результативності.

Таким чином, актуальність даної теми полягає у необхідності вивчення психолого-педагогічних аспектів використання ігрових методів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів з метою підвищення ефективності освітнього процесу та створення сприятливих умов для успішного оволодіння іноземною мовою учнями початкової школи.

Дослідники однак в тому, що використання ігрових методів є ефективним засобом формування іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів. Зазначені методи сприяють підвищенню мотивації, активізації пізнавальної діяльності, розвитку комунікативних навичок учнів (Бондаренко О.В., Ковальчук Г.О., Зимня І.О.). Аналіз психолого-педагогічних досліджень переконує, що ігрова діяльність відповідає віковим особливостям та провідним потребам молодших школярів, створює сприятливі умови для засвоєння іноземної мови (Бондаренко О.В., Зимня І.О.). Також, у своїх працях вони виділяють психолого-педагогічні умови ефективного застосування ігрових методів: урахування вікових особливостей, забезпечення емоційної залученості учнів, створення ситуацій успіху, поєднання ігрових та традиційних методів навчання (Білоусова О.О., Ковальова Т.В., Федорова О.В.).

Таким чином, аналіз досліджень свідчить про важливість та ефективність використання ігрових методів у навчанні іноземної мови молодших школярів, що сприяє розвитку їхньої іншомовної комунікативної компетентності.

У даній статті висвітлені психолого-педагогічні аспекти використання ігрових методів. Розглядаються особливості психології молодших школярів та вплив ігор на розвиток їхнього мовлення та комунікативних навичок. Визначається, як ігрові методи можуть вдосконалити сприйняття іншої мови та сприяти активному використанню її в різних комунікативних ситуаціях

Використання ігрових методів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів має значні психолого-педагогічні переваги. Ігрова діяльність є однією з провідних для дітей молодшого шкільного віку, тому застосування ігрових методів у навчанні іноземної мови сприяє підвищенню мотивації, зацікавленості та активності учнів [1].

Ігрові методи створюють позитивну емоційну атмосферу на уроці, знижують рівень тривожності та мовного бар'єру, що є особливо важливим для молодших школярів [2]. Через гру діти легше засвоюють новий лексичний і граматичний матеріал, розвивають навички аудіювання, говіріння, читання та письма [3].

Крім того, ігрові методи сприяють розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді, креативності та критичного мислення [4]. Вони також допомагають створити ситуації, наближені до реального життя, що підвищує практичну значущість навчання іноземної мови [5].

Таким чином, використання ігрових методів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів має значні психолого-педагогічні переваги, сприяючи підвищенню ефективності освітнього процесу та всебічному розвитку особистості учнів.

Результати наукових студій підтверджують доцільність застосування ігрових технологій у компетентнісно-орієнтованому навчанні іноземних мов. Це зумовлено тим, що використання ігрових методів сприяє ефективному формуванню комунікативних умінь і навичок учнів молодшого шкільного віку.

Дослідження засвідчують, що впровадження ігрових форм і методів у процес вивчення іноземних мов у початковій школі відповідає віковим особливостям та пізнавальним потребам молодших школярів. Ігрова діяльність дозволяє активізувати мовленнєву активність учнів, підвищує їхню мотивацію до оволодіння іноземною мовою, знижує рівень тривожності та створює сприятливе освітнє середовище для розвитку комунікативної компетентності.

Науковці наголошують, що ігрові технології не лише формують мовленнєві навички, а й сприяють всебічному особистісному розвитку молодших школярів, зокрема їхніх соціальних, емоційних та когнітивних здібностей. Таким чином, використання ігрових методів у компетентнісно орієнтованому навчанні іноземних мов

є ефективним підходом до вдосконалення комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Калініна Л. В. Використання ігрових методів у навчанні іноземної мови молодших школярів. *Іноземні мови*. 2015. № 3. С. 40–44.
2. Близнюк О. І. Ігри у навчанні іноземних мов. 2018. 80 с.
3. Кодлюк Я. П. Дидактика початкової школи: практичний курс. 160 с.
4. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі. 2005. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФЕНОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Кудрявець Наталія Сергіївна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського НПУ імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Мозуль Ірина Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського НПУ імені Олександра Довженка

Ключові слова: фенологічні спостереження, урок, природнича освітня галузь, навчання, молодші школярі, початкова школа.

Початкова школа не лише покликана донести до учнів ґрунтовні та фундаментальні знання, а й повинна забезпечувати різнобічний розвиток індивідуальності кожної дитини на основі виявлених задатків і здібностей, прививати свідоме ставлення до праці, здійснювати патріотичне, естетичне, моральне виховання, розвивати практичні вміння та різноманітні навички для того, щоб учні прагнули до самостійного оволодіння знаннями, виявляли інтерес до дослідницької діяльності тощо [3].

Проблема спостережень, розвиток спостережливості привертала увагу різних вчених. Основи розвитку спостережливості в молодших школярів розглядалася в дослідженнях А. П. Аристова, Ю. К. Бабанського, А. К. Маркової, Н. П. Морозової, М. М. Поташник, І. Ф. Харламова, Т. М. Шамового, Г. І. Щукіної та ін. Можливості екскурсій у формуванні спостережливості представлені у роботах А. Д. Даринського, І. Б. Дуденко, П. В. Іванова, З. А. Клепініної, А. А. Плешакова, Н. Л. Панченко, В. М. Пакулова, І. Т. Суравеґіної та ін.

Різноманітні підходи свідчать про єдність розуміння спостереження як активної форми пізнання навколишньої дійсності, що має на меті нагромадження фактів, початкових уявлень про об'єкти та явища, внаслідок чого воно може розглядатися як психічний процес, як пізнавальна діяльність і як метод навчання [7].

Питання щодо проведення спостережень учнями початкової школи та ролі вчителя в організації такої роботи завжди приділяють велику увагу педагоги та методисти. О. Я. Савченко зазначає, що вивчення природознавчого матеріалу, спостереження за природою, всі різновиди роботи, які пов'язані з цим, допомагають

розвитку дитини, розуміти навколишній світ і встановлювати взаємозв'язки між предметами та явищами природи [6].

Спостережливість – важлива риса особистості, яка впливає на структуру й зміст психічних процесів, оскільки спостережлива дитина глибше мислить, більше сприймає й розуміє. Це полегшує засвоєння знань і умінь, забезпечує позитивні емоції, кращі результати в навчанні, розвиває пізнавальні інтереси, впливає на поведінку. Спостережлива дитина бачить, чує та помічає все нове, що торкається її слуху та зору: приліт пташок навесні, політ перших метеликів, рослини, що зацвітають навесні тощо. Учень, в якого не розвинена спостережливість, проходить повз ці явища й не помічає їх. Через це, виховання в учнів спостережливості, уваги до навколишньої природи має велике значення [9].

Спостережливість формується в різних видах діяльності. Під час формування спостережливості потрібно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини (рівень її пізнавальної активності, риси характеру, тип нервової системи й темпераменту, спрямованість інтересів тощо).

Психолог П. Блонський вважав, що формування спостережливості буде ефективним, якщо попередньо учнів ознайомити з матеріалом, який буде спостерігатися, скласти план спостереження, зацікавити дітей роботою, щоб вони прагнули до того, щоб усе добре побачити, осмислити й засвоїти [2].

З точки зору педагогіки, спостереження – це метод пізнавальної діяльності, що опирається на роботу органів чуття людини (слуху, зору, нюху, смаку, дотику). Якщо діти сприймають звуки: шелест трави, шум вітру в лісі, в полі, голос птахів; відчувають долонями гладкість кори тополі чи сосни, шороховатість кори старої ялини чи берези; сприймають фарби осені, їх багатоклірну різноманітність, тонкості відтінків осіннього неба, лісу тощо; сприймають різноманітні аромати: запах трави, хвої, листя, ягід, плодів, то ці відчуття надовго відкладуться в їхній пам'яті.

Спостереження як один із основних методів вивчення природи описане в працях відомих педагогів К. Д. Ушинського, О. Я. Герда, В. П. Вахтерова, Л. С. Севрука та ін. Вони наголошують на тому, що в процесі цілеспрямованого сприймання предметів і явищ навколишньої дійсності, уточнюються відмінні ознаки й зміни, що відбуваються в природних об'єктах. Спостереження спрямовані на розширення в дітей уявлень про навколишній світ, на розвиток уяви та естетичного сприймання навколишнього, вироблення позитивної системи цінностей і установок у ставленні до природи, на виховання екологічної етики, розуміння власних складних взаємозв'язків із природою. Саме на цій основі формуються поняття, практичні уміння й навички. Отже, спостереження – це цілеспрямовано організоване відображення світу, яке надає первинний матеріал для наукового дослідження й пошуку [10]. Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке підпорядковане конкретному визначенню цілям і вимагає вольових зусиль [1].

Процес пізнання дитиною навколишнього середовища розпочинається емоційним чуттєвим сприйняттям, що ґрунтується на безпосередньому сприйнятті об'єктів і явищ органами чуттів. Методичні прийоми спостережень визначаються на психологічному рівні через емоційне переживання, сприйняття, стійку увагу, що, у свою чергу, сприяє формуванню вміння спостерігати. Спостерігати – означає не лише дивитися на предмет (об'єкт), а й бачити його відмінні ознаки, властивості, риси, що допомагають формувати уявлення. Спостереження – це дослідження, під час яких особистість веде візуальний контроль за об'єктом, дозволяючи подіям розгортатися природним шляхом і відзначаючи будь-які зміни. Результат роботи фіксується на носії інформації для подальшого аналізу. Вести спостереження можна без обладнання, із застосуванням спеціальних засобів.

Компоненти структури спостереження (за Т. Байбарою):

- 1) цілі спостереження;
- 2) план спостереження;
- 3) безпосереднє цілеспрямоване сприймання предметів і явищ природи;
- 4) висновки спостережень [1].

Розрізняють фенологічні та метеорологічні спостереження. Вони передбачають аналіз спостережень за явищами природи, пов'язаними з сезонними змінами кліматичних умов протягом року.

Фенологічні спостереження прості, не потребують складного обладнання й цілком доступні кожному, їх можна вести як в одноденних, так і в багатоденних походах. Та найцінніші результати фенологічних спостережень тоді, коли є можливість тривалий час спостерігати за тими самими об'єктами протягом року. Зібрані в таких походах і на екскурсіях відомості разом з даними про метеорологічні явища дають змогу говорити про особливості місцевого клімату й погоди. Фенологічні спостереження доцільно вести якомога частіше, особливо навесні, найкраще – у першій половині дня, у час, коли розцвітає більшість рослин, а тварини найбільш активні. Об'єктами фенологічних спостережень можуть бути тільки здорові, сформовані екземпляри рослин, що не зазнали впливу з боку людини і тварин. Фенологічні явища залежать від стану погоди, а тому бажано поєднувати фенологічні спостереження з метеорологічними.

Метеорологічні спостереження – це вимірювання та якісні оцінки таких метеорологічних величин: температура та вологість повітря, швидкість і напрямок вітру, кількість і висота хмар, атмосферний тиск, кількість опадів тощо [4].

Спостереження слід розпочинати з використанням методичних прийомів навчання учнів саме вміння спостерігати. *На першому етапі* під час визначення мети та змісту спостереження дітям потрібно показати, наприклад, роль органів чуття в пізнанні навколишнього світу (тема «Органи чуття – наші помічники»). *Другий етап* – треба обрати об'єкти спостережень. Важливою умовою проведення спостереження є чітка класифікація об'єктів спостережень: на об'єкти неживої і живої природи, і пов'язані з ними – стан тварин, рослин, погоди, водойми тощо. *На третьому етапі* школярам повідомляються завдання, які треба виконати під час проведення спостереження [4].

Спостереження за станом природи дозволяє виявити доступні для учнів взаємозв'язки між об'єктами та явищами. Спостереження дає можливість накопичувати знання, важливий матеріал для узагальнень і стає першою сходинкою пізнання під час використання дослідницького методу. Під час узагальнення, вчителю бажано використовувати дидактичні прийоми, які змусять дітей аналізувати, синтезувати отриману під час спостережень інформацію. Серед таких методичних прийомів: постановка проблеми, виявлення ознак, порівняння, узагальнення, висновки.

Використовуючи інтегрований підхід у навчанні, потрібно реалізовувати спостереження в освітньому процесі на уроках мистецтва, особливо під час виконання замальовок або розфарбовування малюнків, об'єктів і явищ з пам'яті або з природи. Наприклад: «Птахи взимку», «Рослини восени» тощо.

Бесіди за результатами спостережень сприяють розвитку зв'язного мовлення суттєво підвищується ефективність спостережень за умови, якщо учні записують їх результати. З перших днів організації спостережень потрібно навчити дітей прийомів фіксування результатів.

Зміст і терміни проведення спостережень устанавлюються залежно від місцевих умов. Щоб не було розриву між спостереженнями в природі й матеріалом, що вивчається на уроках природничої освітньої галузі, молодші школярі починають

вивчати відповідні природні явища тоді, коли фактично починається певна пора року в даній місцевості.

Необхідно підкреслити, що із самого початку навчання спостереження дітей за явищами природи мають організовуватися таким чином, щоб в учнів поступово виникали правильні уявлення про умови життя живих організмів, їхню діяльність і функції. Тривалі спостереження за об'єктами живої природи спрямовані на те, щоб учень отримував знання з самої природи. Для формування в учнів цілісної картини світу, спостереження проводяться систематично й взаємопов'язано. Матеріали, які зібрані учні під час таких послідовних спостережень протягом кількох років, використовуються для складання календаря природи [8].

Спостереження, проведені учнями, учитель може використати на уроках, пояснюючи новий матеріал. Саме спираючись на них, учитель поступово підводить дітей до певних висновків із теми, яка вивчається. «Результати спостережень молодших школярів мають використовуватися на кожному уроці, що не лише конкретизує навчання, але й має велике виховне значення, оскільки діти впевнюються у важливості та необхідності своєї роботи» [8]. Обговорення результатів спостережень учнів дозволяє розвивати їхню пам'ять, увагу, підтримувати інтерес до вивчення та збереження природи.

Молодших школярів необхідно спонукати встановлювати зв'язки між станом живої й неживої природи, між окремими компонентами погоди (наприклад, як впливає хмарність на температуру повітря, як раптові морози впливають на цвітіння рослин, як сонячна або похмура погода впливає на дозрівання хлібів, плодів тощо). Це сприяє усвідомленому розумінню та якісному запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Молодші школярі часто ведуть вільні спостереження. Вони зупиняють свій погляд на тому, що викликало в них якісь думки, почуття, що їм особливо сподобалося, зачепило, уразило. Усе це відображається в їхніх щоденниках спостереження, а потім на уроках діти діляться своїми думками про різноманітні явища в природі, які вони помітили й пережили. Такі спостереження є надзвичайно важливими, оскільки здатність дивуватися – це джерело таланту й знань. Ці спостереження не лише збагачують дитину знаннями, розвивають її мислення, увагу але й формують у неї стійкий інтерес до вивчення природознавства, вони наближають її до такого моменту, коли народжується почуття вдячності за всі таємниці й краси навколишнього світу, що відкриваються дітям і усвідомлення себе часткою природи.

Протягом I-IV класів число і характер об'єктів спостережень змінюється, що пояснюється збільшенням пізнавальних можливостей молодших школярів. З кожним класом розширюються зміст, обсяг і терміни спостережень, вводяться спостереження, що здійснюються за допомогою пристроїв, збільшується рівень самостійності школярів під час проведення та опису спостережень, знайомство з явищами природи поступово доповнюється з'ясуванням їх взаємозалежностей і причинно-наслідкових зв'язків [8].

Зміст спостережень визначається навчальною програмою й залежить від місцевих факторів (особливостей природи), але існує загальний, обов'язковий для всіх класів мінімум, який включає спостереження за основними об'єктами природи.

Спостереження, що проводяться за кожним окремим об'єктом, необхідно підпорядкувати єдиній вимозі обов'язкового встановлення причинно-наслідкових зв'язків між тілами та явищами, що розглядаються в комплексі (наприклад, залежність стану рослинного світу від змін у неживій природі).

У процесі організації будь-якого з даних видів спостережень потрібно дотримуватися таких дидактичних вимог:

- урахування вікових особливостей, психологічного та індивідуального рівня розвитку дітей, тобто спостереження повинні бути посилені для дітей;

- організація активної пізнавальної діяльності в процесі спостереження;
- показ практичного значення спостережень;
- проводити спостереження треба систематично, послідовно в зв'язку з сезонними особливостями явищ природи;
- особливу увагу слід звертати на місцеві природні умови, рослини, тварини, тобто дотримуватися краєзнавчого принципу;
- фронтальне ознайомлення з прийомами спостереження: фіксування й вивчення об'єкта в єдності його суттєвих і несуттєвих ознак → виділення істотних ознак → фіксування → інтерпретація → висновок;
- послідовність у виробленні умінь спостерігати (тренувальні вправи на приборах, тренування на моделях, розпізнавання умовних знаків і позначень, графічне зображення явищ, що спостерігаються, та їх компонентів, самостійне спостереження, висновки й узагальнення отриманих результатів і їх фіксування);
- виділення суттєвих ознак предмета чи явища;
- чітко обумовлені способи фіксації спостережень у календарях природи і щоденниках спостережень;
- певна підготовка батьків – допомога, яку можуть надати дорослі; їх увага й зацікавленість до дослідження, яке проводить дитина та до його результатів);
- систематизація змісту спостережуваного;
- керівництво учителем діяльністю дітей [5].

З перших днів перебування дітей у школі вчитель повинен допомагати дітям пізнати навколишнє середовище, в доступній формі розкрити складну систему взаємозв'язків предметів і явищ, навчити оберігати й любити природу, навчити розуміти красу природи, розвивати логічне мислення, формувати науковий світогляд. Цієї мети можна досягти завдяки організації систематичних спостережень.

Таким чином, спостереження як найважливіше джерело знань про природу сприяє розвитку в учнів важливих умінь – дивитися й бачити. Розвиваючи в дітей уміння проводити систематичні спостереження, привчаючи їх до постійного спілкування з природою, навколишнім світом, формується їхній інтерес до спостережень, розвивається мислення, мовлення, уява тощо. Спостереження допомагають молодшим школярам не лише правильно й глибоко засвоїти основну інформацію з природознавства, але й полюбити природу, а також сприяють розвитку здібності до її естетичного сприйняття та охорони довкілля.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. посіб. К. : Веселка, 1998. 338 с.
2. Біда О. А. Підготовка майбутніх вчителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі : теоретико-методичні засади : монографія. К. : Науковий світ, 2002. 322 с.
3. Дерев'яно А. С., Міронець Л. П. Методика організації фенологічних спостережень з біології рослин. *Природничі науки*. 2018. С. 70–75.
4. Методи формування дослідницької діяльності молодших школярів. URL: file:///C:/Users/Notic/Desktop/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8_6-7.pdf (Дата звернення 08.04.2024 р.).
5. Нарочна Л. К., Ковальчук Г. В., Гончарова К. Д. Методика викладання природознавства. К. : Вища школа, 1990. 302 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К. : Генеза, 2002. 368 с.

7. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : монографія. Київ : К.І.С., 2004. С. 34–47.

8. Смолянук Н. М. Спостереження як основний метод вивчення природознавства в початковій школі. URL: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/41372.doc.htm (Дата звернення 08.04.2024 р.).

9. Спостереження – провідний метод вивчення природи. URL: <https://studfile.net/preview/9769698/page:3/> (Дата звернення 08.04.2024 р.).

10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.1: Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Духовний світ школяра. К. : Рад. школа, 1976. 654 с.

ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кузняк Софія Андріївна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 року навчання факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка.
Науковий керівник: Войтович Анна Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка

Ключові слова: обдарована дитина, НУШ, початкова школа, проблема обдарованості, система роботи з обдарованими дітьми.

Сучасне суспільство безперестанно рухається вперед, що вимагає постійного розвитку всіх аспектів життя суспільства. Метою дослідження є розкриття актуальних проблем обдарованості дітей та узагальнення теоретичних і практичних аспектів роботи з обдарованими дітьми початкової школи. Закон України «Про освіту» та Концепція НУШ розглядають питання щодо забезпечення всебічного розвитку індивідуальності школяра, в основі процесу якого лежать його задатки, здібності й таланти.

Здійснювати вплив на обдаровану особистість необхідно з різних сторін, крім того потрібно мати для цього значну кількість ідей. Забезпечення зазначених умов підвищить мотивацію учнів до самовдосконалення й саморозвитку, а також удосконалив творчу компетентність особистості школяра.

На сучасному етапі над проблемою навчання й виховання обдарованих дітей працюють А. Великанова, О. Гузенко, О. Зазимко, Г. Кловак, Н. Кушнарченко, Т. Мишківська, В. Моляко, Л. Морозова, О. Музика, Т. Поніманська, В. Рибалка, С. Сисоєва, М. Холодна, Л. Чорна та ін.

Навчання обдарованих учнів пов'язане з низкою проблем, зокрема з недостатньою підготовкою педагогічних кадрів до роботи з такими школярами. Нерідко обдарована особистість може викликати в учителя труднощі, адже він не завжди володіє необхідними знаннями й методиками роботи з обдарованими дітьми.

Проблема обдарованості в методичній, дидактичній і психологічній літературі розглядається в різних аспектах, зокрема:

1) проблему обдарованості у психології досліджували Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Калошин, О. Кульчицька. Обдарованість дітей переважно проявляється через нервово-психічні й соціально-комунікативні функції. Вона виступає у сукупності з генетичними здібностями, що проявляються в різних сферах діяльності. Основою обдарованості є задатки, які становлять підґрунтя для формування здібностей. Важливою умовою виявлення задатків є забезпечення їхнього безперервного розвитку;

2) навчання обдарованих дітей вивчали З. Бактори, М. Бургін, Г. Степенко, С. Кошель. Обдаровані учні є успішними як у освітній діяльності, так і в конкретних галузях. Їм притаманні значно вищий розвиток інтелекту в порівнянні з іншими однолітками, висока розумова активність, креативна діяльність і нестандартне мислення. Обдаровані діти часто виявляють інтерес до певної діяльності та прагнуть творчо себе проявити [3, с. 53-54];

3) на методичних основах діагностики інтелектуально-обдарованої особистості акцентували увагу А. Венгер, М. Волощук, О. Зазимко, Т. Марцинковська, Н. Стародубцева, В. Холмовська. Діагностика й ідентифікація обдарованої особистості здійснюється за допомогою різноманітних тестів, спостережень педагогів і результатів участі в конкурсах, змаганнях, олімпіадах різних рівнів. Також, за проведеним опитуванням Інституту обдарованої дитини НАПН України, педагоги стверджують, що ідентифікація обдарованості відбувається через спостереження педагогів та академічну успішність учнів. Інша група педагогів схиляється до того, що про обдарованість свідчать високі результати навчальної та позашкільної діяльності. Менша частка вчителів вважає, що ознака обдарованості – глибокий і стійкий інтерес до однієї чи декількох навчальних дисциплін [1, с. 9-12];

Учителі відчують гостру потребу в ефективних інструментах для виявлення обдарованих дітей. На жаль, існуючих методик діагностики обдарованості недостатньо, що призводить до нерегулярного й несистемного виявлення учнів із винятковими здібностями. Це свідчить про потребу в удосконаленні системи підготовки педагогічних кадрів та підвищення їхньої кваліфікації з питань діагностики й розвитку обдарованих дітей. Незважаючи на складність визначення дефініції обдарованості, вчителі чітко описують особливості поведінки та особистості обдарованих дітей у класі. До них належать: працелюбність, відповідальність, гнучкість мислення, допитливість і нестандартне вирішення тих чи інших питань [1, с. 10]. Ці особливості дозволяють обдарованим дітям виділятися серед однолітків, демонструвати успішність у навчанні та творчій діяльності. Важливо зазначити, що для розвитку потенціалу обдарованих дітей їм необхідна підтримка й розуміння з боку вчителів, батьків і суспільства.

Незважаючи на труднощі, пов'язані з раннім виявленням обдарованості, на думку дослідників і вчителів, молодший шкільний вік, а саме 6-8 років, вважається найсприятливішим періодом для виявлення талантів [1, с. 35]. Отже, основний вплив на розвиток обдарованості мають батьки й учитель початкових класів. Слід пам'ятати, що важливо не лише вчасно виявити обдаровану дитину, а й забезпечити їй постійний моніторинг. Причиною цього є безперервний розвиток обдарованості, що залежить від багатьох факторів, що постійно змінюються;

4) особистісні характеристики обдарованих дітей досліджували Г. Костюк, Н. Нестеренко. Характеристика обдарованих дітей постає проблемним питанням у зв'язку з розбіжностями щодо чіткого поняття обдарованості. У різних дослідженнях, що проводилися тривалий період часу, виокремлюють такі критерії обдарованої особистості: найвищий рівень розвитку здібностей, що спричиняє високі досягнення у певній сфері діяльності; ставлення до своїх здібностей як до певної цінності; схильність і бажання до саморозвитку; творчий потенціал. Специфіка обдарованої

особистості відображена в шести групах особистих цінностей: належності, визнання, пізнання, творчості, самоідентичності й екзистенційних цінностях [5, с. 5-8]. У класі обдаровану дитину можна побачити через нестандартні прояви її мислення, креативні дії та, у більшості випадків, прояв рішучості та лідерство.

Якщо поглянути на це з іншого боку, то обдарованість – це певна система компонентів, а саме анатомо-фізіологічних задатків, які, як вже згадувалося вище, є фундаментом обдарованості; сенсорно-перцептивні блоки, що означають підвищену чутливість; високий рівень інтелекту; емоційно-вольовий компонент, що є важливим для процесу розвитку обдарованості; розвинена уява, фантазія та критичне мислення. Обдаровані діти погано проходять період адаптації, який можна спостерігати під час вступу дитини до закладу загальної середньої освіти. Демонстративна поведінка, вихваляння, зневага до інших та ігнорування вказівок учителя як протест проти виконання певних завдань, несприйняття критики по відношенню до себе та схильність до лідерства. Таким чином, обдаровані діти прагнуть підкреслити свою унікальність і перевагу над однолітками. [3, с. 54].

5) особливості роботи з обдарованими дітьми (О. Антонова, Ю. Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко). Кожна обдарована особистість є унікальною й потребує особливого підходу з боку педагога.

Учителям надаються певні поради щодо особливостей роботи з обдарованими дітьми:

1) негативний відгук на роботу обдарованих учнів демотує школярів у навчанні, проте виокремлення, особливо обдарованих дітей, серед однокласників задля похвали теж буде погано впливати на комунікацію з ними;

2) не слід ставити рамки особистості з обдарованістю, оскільки це її дуже обмежує. Для таких учнів слід продумувати творчі завдання на урок, завдання з посиленою для них складністю, для розвитку їхнього потенціалу. До того ж, варто також згадати про важливість індивідуального часу для роботи з ними: час на уроці, консультації, тощо;

3) рання діагностика обдарованості позитивно впливатиме на розвиток учнів;

4) у ході розвитку обдарованості слід дотримуватись принципів розвивального навчання, адже це дасть позитивний ефект;

5) навчання має викликати емоційні переживання й позитивні емоції, адже саме таким чином учень зможе запам'ятати й усвідомити все необхідне;

6) дітям важливо знати, що вони отримують після виконання певних вказівок, завдань. Тому починаючи роботу слід обговорювати важливість навчальної діяльності, щоб діти знали, що отримують по її завершенні;

7) для обдарованих учнів слід створювати стан безвиході, для того, щоб вони якнайбільше використовували свої здібності. У Новій українській школі на основі цього є поширений метод проблемного навчання [4, с. 263-264].

Отже, зважаючи на всі проблеми, що існують в освітньому процесі обдарованої особистості, можна зробити висновок, що вирішення їх можливе через взаємодію дитини, вчителя й батьків. Саме на важливості цієї взаємодії наголошує Концепція Нової української школи. Забезпечуючи її, ми зможемо сформувати конкурентоспроможну обдаровану особистість, яка буде ефективно використовувати свій потенціал для саморозвитку та розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Мельник М. Ю. Дослідження обізнаності та ставлення педагогічної спільноти, здобувачів освіти та батьків до діагностики й супроводу розвитку обдарованої особистості. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 52.

2. Толопко О. О. Обдарованість дитини молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 4. С. 224-227.

3. Турчина І. С., Тополь Є. В. Дитяча обдарованість як психолого-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2021. № 99 (11), С. 53-57.

4. Чхайло Л. М. Робота вчителя з обдарованими дітьми. *Science, innovations and education: problems and prospects: The 14th International scientific and practical conference*. Tokyo, Japan: CPN Publishing Group. 2022. С. 261-269.

5. Шикітка Г., Іваничко І., Дорош Ю. Система роботи початкової школи з обдарованими дітьми. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*: збірник наукових праць. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2022. Випуск. 12. С.102-104.

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Кутяїна Вікторія Сергіївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання ННІ Педагогіки і ПСИХОЛОГІЇ Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Тихонова Альона Петрівна, доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: мислення, критичне мислення, молодші школярі, медіатехнології, НУШ.

Починаючи з перших років навчання у школі важливо допомагати учням розвивати логіку, образне й критичне мислення, що належать до важливих наскрізних умінь та дозволяють вирішувати типові й нестандартні завдання у школі, повсякденному житті, будувати у майбутньому успішну кар'єру.

Критичне мислення – це здатність визначати проблеми, знаходити причини їх виникнення та передбачати наслідки, формувати альтернативні гіпотези, їх вирішення. Дитина з розвиненим критичним мисленням уміє аналізувати, синтезувати та оцінювати достовірність інформації [2, с. 216].

У Концепції Нової української школи (НУШ) критичне мислення є одним з наскрізних умінь освітнього процесу [3]. Також зазначено, що обов'язковим елементом розвитку критичного мислення в учнів є використання інноваційних засобів, у тому числі й медіатехнологій. Зазначено, що інформатизація освіти спричинила ситуацію, коли одна з традиційних функцій освітнього процесу – інформативна – втрачає актуальність і пріоритетність. У школах дедалі активніше впроваджується мультимедійне навчання (інтерактивне навчання на основі використання електронних носіїв інформації з гіперпосиланнями текстів, звуків, відео) [4, с. 135].

Багато вітчизняних і зарубіжних педагогів присвячують свої праці вивченню формування критичного мислення у молодших школярів засобами медіатехнологій. Різноманітні аспекти даної проблематики відображені в працях: В. Галушкіної, О. Дубасенюк, О. Пометун, І. Кравченко й інших учених.

У педагогічній літературі останніх років все частіше зазначається, що серед інших світових тенденцій розвитку освіти не останнє місце посідає використання медіатехнологій під час розвитку критичного мислення у школярів.

«Медіа» – це предмети, обладнання та носії (текст, звук, графіка, рухомі й нерухомі зображення), які передають певні дані (комунікати) через слова, зображення та звуки, що дозволяє ці дані обробляти, зберігати й передавати далі [5, с. 69].

На думку багатьох учених, особливістю медіатехнологій є те, що передавання інформації відбувається наочним способом: комп'ютерна графіка, анімація, відео тощо. Термін «медіа» часто вживається як глобальне поняття, що охоплює як дидактичні засоби, наукову підтримку, так і засоби масової комунікації.

Медіатехнології визначаються також як поєднання різних «медіа» для донесення необхідних даних оточуючим, із використанням при цьому різних способів (усні, технічні) та прийомів (педагогічні, психологічні) їх передавання. Сучасні медіатехнології не лише відображають певну сутність людини, а й впливають на неї, в тому числі сприяють розвитку критичного мислення.

Основними етапами роботи з медіатехнологіями у процесі формування критичного мислення в молодших школярів є такі:

- вступний етап (педагог чи підготовлений учень знайомить аудиторію з медіатехнологіями, які будуть використані в ході уроку). Мета цього етапу – сформувати установку для сприйняття медіа;

- комунікативний етап (перегляд/прослуховування/читання аудіо, відео, анімації тощо);

- аналітичний етап (обговорення прослуханого/переглянутого матеріалу, його окремих елементів, обраних відповідно до теми й мети уроку). На даному етапі застосовують ряд медіатехнік, які ефективно поєднуються з традиційними методами та засобами навчання: «Порівняння», «Початок та кінець», «Місце та кадр», «Звук та зображення», «Заморожування кадру» та ряд інших;

- рефлексивний етап (обов'язкове осмислення проведеної роботи, підбиття підсумків, формування власної думки). Як правило, цей етап пов'язаний із написанням учнями відгуків, есе, творів [1, с. 9-10].

Велика різноманітність апаратних і програмних медіатехнологій та безперервне їх удосконалення говорить про зміну потреб у системі освіти. Усі існуючі засоби медіа допомагають вибудувати комунікативне середовище між учнями й навколишнім світом. Медіатехнології дозволяють не лише інтерпретувати інформацію, а й забезпечують її передавання та відтворення. З їх допомогою ми маємо можливість формувати критичне мислення в дітей молодшого шкільного віку.

Медіатехнології дають можливість створювати інтерактивне освітнє середовище, де учні можуть активно взаємодіяти з інформацією, спілкуватися з однолітками та вчителями, обмінюватися думками й аргументами. Це сприяє розвитку критичного мислення, адже учні повинні будувати свої думки на основі аналізу різноманітних поглядів і доказів. Медіатехнології допомагають у формуванні критичного мислення шляхом створення ситуацій, де здобувачі освіти повинні приймати обґрунтовані рішення, виходячи з отриманої інформації та аналізувати можливі наслідки своїх вчинків.

Таким чином, формування критичного мислення у молодших школярів за допомогою медіатехнологій у контексті концепції Нової Української школи є важливим

завданням для підготовки дітей до життя в інформаційному суспільстві. Основні принципи цієї концепції, такі як активна позиція учнів, розвиток критичного мислення та комунікативних умінь, сприяють використанню медіатехнологій як засобу для досягнення означених цілей.

Список використаних джерел

1. Галушкіна В. О. Розвиток навичок критичного мислення молодших школярів засобами інтерактивних технологій на уроках в початковій школі. *Ліко-школа*. 2020. С. 1-10.
2. Кравченко І., Смікал В., Москаленко О. Розвиток критичного мислення у молодших школярів. *Логос*. 2023. С. 211-216.
3. НУШ: офіційний сайт. URL: <https://nus.org.ua/> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Пуш О. А., Яцик Т. О., Замелюк М. І. Нова українська школа: інформаційно комунікативні технології в умовах карантину. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. №. 191. С. 135-138.
5. Червінська І. Медіатехнології як ефективний засіб підвищення якості освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Освітні обрії*. 2022. №. 2. С. 69-73.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кісіль Ірина Романівна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 2 року навчання факультету педагогічної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка.
Науковий керівник: Галюка Ольга Степанівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету ім. І. Франка

Ключові слова: компетентнісний підхід, математична компетентність, молодший школяр.

Компетентнісне навчання – підхід до навчання, в якому поєднується розвиток ключових компетентностей, знань, умінь та навичок здобувачів освіти, на що спрямовано навчання у новій українській школі. З цією метою вчителю початкових класів потрібно вміти заохочувати учнів, підтримувати інтерес до навчання у школі. Мета педагога деякою мірою полягає у формуванні компетентної особистості.

Дослідник П. Копосов зазначає, що «в умовах реалізації компетентнісного підходу одним із основних завдань сучасної школи є формування активної інтелектуальної особистості, яка має достатній рівень культури, володіє знанням основ наук, здатна креативно мислити, проявляти ініціативу, творчо вирішувати життєві і професійні завдання» [2, с. 97].

На нашу думку, компетентнісний підхід сьогодні є одним із основних шляхів, що сприяє вдосконаленню сучасної системи освіти. Його реалізація на уроках математики у початкових класах вимагає відповідної підготовки педагога.

У Державному стандарті початкової освіти вказано, що математична компетентність «передбачає виявлення простих математичних залежностей у

навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини» [3].

Головна мета математичної освітньої галузі – це формування математичної компетентності та інших ключових компетентностей, необхідних дитині в сучасному світі. Уважаємо, що це можна реалізувати за допомогою різноманітних дидактичних ігор.

Саме П. Копосов акцентує увагу на тому, що «формування ціннісного ставлення до гри та ігрових методів навчання в учителів початкових класів є першочерговим завданням збереження дитинства, дійсного переходу до компетентнісного навчання, здоров'язбережувальний підхід до освітньої діяльності» [2, с. 63].

Дидактичні ігри сприяють розвитку, вихованню та навчанню дитини молодшого шкільного віку. У школяра потрібно виробити звичку зосереджуватися, мислити самостійно та прагнути до знань із математики. Доцільно використовувати дидактичні ігри на різних етапах вивчення навчального матеріалу з математики. Ігрові прийоми сприяють активізації пізнавальної діяльності та виникненню внутрішніх мотивів навчання.

У процесі гри активізуються різноманітні розумові процеси, тому, вважаємо, дидактичну гру цілком можна вважати засобом розумового розвитку дитини.

Як зазначають М. Веркалець та Р. Романишин, дійсно важливим є те, щоб учитель початкових класів на уроках математики у 1-4 класах, «зважаючи на вікові особливості дітей, застосовував елементи гри в поєднанні з бесідою, елементами самостійної роботи, спостереженнями. Адже практикою доведено, що новий матеріал з математики, викладений у ігровій формі, з наступним проведенням практичної роботи чи бесіди, дають набагато кращі результати, ніж традиційна форма викладу. А це сприяє формуванню життєвих компетентностей у молодших школярів» [1, с. 148].

Лише правильне розуміння функцій дидактичної гри вчителем початкових класів визначає її місце у структурі уроку. Організованість, цілеспрямованість, позитивне ставлення до навчання, вироблення навичок та формування умінь формуються у здобувачів початкової освіти у ході гри.

Використання компетентнісно орієнтованих завдань з математичної освітньої галузі – чудовий спосіб реалізації компетентнісного підходу в початковій школі. Такі завдання мають бути практично орієнтованого спрямування, що сприятиме розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Використання дидактичного матеріалу, наприклад карток із цікавими завданнями, сприятиме формуванню й розвитку в учнів відповідних компетентностей.

Проблемний метод навчання є ефективним у використанні на уроках математики, адже з його використанням можна формувати предметну математичну компетентність та ключові компетентності учнів початкової школи. Створення проблемної ситуації на уроці, усвідомлення проблеми, вирішення проблеми – це про розвиток дитини, її здібностей, набуття нових знань та про формування пізнавальних потреб учня. Під час проблемного навчання учень початкових класів розвиває свої здібності, вчиться творчо застосовувати знання та вирішувати навчальні проблеми на уроках математики. Уважаємо, що проблемний метод сприяє реалізації завдань, зазначених у Державному стандарті початкової освіти, відповідно до формування математичної компетентності. Варто зауважити, що учні 1-4 класів мають навчитися застосовувати набуті знання з математики на практиці, адже у житті ці знання будуть необхідними. Важливо створювати проблемну ситуацію та вести проблемний діалог із учнями під час проведення уроків з математики.

Уміння педагога реалізувати компетентнісний підхід на уроках математики в початкових класах вимагає зосередженості на своїй педагогічній діяльності, творчого підходу та старанної підготовки до навчальних занять.

Кмітлива та винахідлива дитина має бути задіяна до будь-якої діяльності, зокрема, до процесу праці, гри та навчання. Розв'язування математичних задач шкільного курсу та задач, що виникають у реальному житті, можливо реалізовувати в єдності під час компетентнісного навчання. Безумовно, у компетентнісному навчанні провідну роль відіграє формування і розвиток ключових компетентностей учнів, що є важливими орієнтирами в подальшому житті школяра.

Освітній процес, побудований на засадах компетентнісного підходу, стає ефективнішим, адже учні прагнуть навчатись і розвиватись. Його реалізація сприятиме позитивному ставленню до навчального предмета.

Список використаних джерел

1. Веркалець М. Д., Романишин Р. Я. Реалізація компетентнісного підходу на уроках математики у початковій школі. *Формування компетентностей учнів і студентів засобами природничо-математичних дисциплін*: матеріали Всеукр. студ. наук.-прак. конф. (Херсон, 19-20 квітня) / уклад. Шарко В. Д., Коробова І. В. Херсон: ПП Вишемирський В.С. 2012. 268 с.

2. Копосов П. Г. Нова українська школа: дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів: навч.-метод. посіб. Харків: Фабула, 2021. 160 с.

3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 : станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІКТ

Листопад Наталія Петрівна,

науковий співробітник відділу початкової освіти ім. О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України

Ключові слова: початкова школа, обчислювальні вміння, освітня платформа.

Сучасні нормативні документи, які визначають організацію освітнього процесу в початковій школі, відносять математичну компетентність до ключової. Складником математичної компетентності є обчислювальні вміння, які також є ключовими, оскільки застосовуються під час оволодіння змістом математичної та інших освітніх галузей, у життєвих ситуаціях для вирішення практичних задач.

Процес формування обчислювальних умінь і навичок кропіткий і тривалий у часі. Для досягнення високого рівня умінь молодші школярі мають виконати самостійно досить багато завдань на обчислення. Зацікавлення учнів виконувати такі завдання можна стимулювати, використовуючи різноманітні методи та підходи. Сучасні діти перебувають в умовах повсюдного застосування комп'ютерних технологій – комп'ютери, телефони, телебачення, електронні іграшки мають великий вплив на розвиток і виховання дитини та сприйняття нею навколишнього світу. Мозок дитини налаштований на отримання знань у формі розважального контенту, тому набагато легше сприйме запропоновану на уроці інформацію за допомогою медіазасобів.

Упровадження в освітній процес ІКТ створює додаткові можливості для формування міцних усвідомлених обчислювальних умінь і навичок в учнів початкової

школи. Використання спеціально розроблених програм, веб-сайтів, освітніх платформ для навчання математики, які містять ігри, вправи та інтерактивні уроки, зробить навчання більш захоплюючим та ефективним.

Переваги використання ІКТ на уроках формування обчислювальних умінь:

- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- збільшення кількості виконаних обчислень;
- відстеження динаміки розвитку обчислювального вміння кожної дитини в реальному часі;
- можливість будувати індивідуальну навчальну траєкторію кожного учня,
- можливість отримувати об'єктивну картину рівня засвоєння умінь, що формується, в усіх учнів класу і своєчасно скоректувати освітній процес. При цьому є можливість вибору рівня складності завдання для кожного учня.

Серед спеціалізованих навчальних програм, які спрощують процес навчання та дозволяють дітям швидше засвоювати матеріал, розглянемо освітню платформу Faino. Зазначена платформа містить контент, здатний забезпечити процес опанування програмовим змістом курсів математики, навчання грамоти, «Я досліджую світ» під час аудиторного, дистанційного та змішаного навчання, що актуально в нинішніх умовах. Платформа схвалена для використання в освітньому процесі у ЗЗСО України, відповідає концептуальним засадам НУШ.

Платформа має набір інструментів для вчителя: вибір форми навчання, інтерактивні презентації й відеофрагменти для кожного уроку; призначення та перевірка індивідуальних завдань; ведення журналу обліку й аналізу досягнень учнів. Умови організації різних форм роботи на платформі висвітлено у відеопрезентації [1].

Окремим пунктом серед запропонованих на платформі інструментів є дидактичні ігри [2]. Інтерактивний додаток містить близько 200 ігор математичного змісту, кожна з яких має захоплюючий сюжет (спортивні змагання, побут, свята, довкілля, природні явища тощо). Ці сюжети здатні залучити увагу молодших школярів та зробити вправи на обчислення більш захоплюючими та цікавими для них.

Героями окремих ігор є звірята (їжаки, риби, дельфіни, черепашки, лелеки та інші). Вони рухаються поодинокі та групами з різною швидкістю та різними траєкторіями, мають спільні або різні ознаки, виконують певні дії. Учень, дотримуючись указаних у завданні умов, визначає їх кількість (отримує числа) та виконує відповідні арифметичні операції. До кожної гри можна повертатися безліч разів, оскільки кількість об'єктів щоразу змінюється завдяки генератору випадкових чисел. Лічильник відповідей (правильна/неправильна) у підсумку вказує рівень досягнення дитини, зазначає наявні помилки та рекомендує повторити гру, щоб досягти вищого рівня.

В ігрових сюжетах також показано застосування математичних відношень у реальних життєвих ситуаціях (покупки в магазині, приготування їжі, розподіл іграшок, солодощів між дітьми тощо). За таких умов формування обчислювальних навичок відбувається опосередковано.

Дружній інтерфейс платформи підтримує позитивну атмосферу та заохочує учнів у їхніх навчальних зусиллях. Похвала за успіхи та підтримка під час виконання завдань мотивує до виконання великої кількості обчислень. При цьому час, витрачений на їх виконання мінімальний (3 – 5 хв).

Експериментальна робота із впровадження освітньої платформи Faino показує, що цей інноваційний продукт може стати потужним інструментом для формування обчислювальних умінь молодших школярів, оскільки робить навчальний процес динамічним, цікавим, мотивує досягти успіху.

Список використаних джерел

1. Використання нової освітньої платформи Файно на уроках математики в 1 класі. Відеопрезентація. URL: https://www.youtube.com/watch?v=rwh7n1gnLbg&ab_channel=%D0%A3%D0%9E%D0%92%D0%A6%D0%9E%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%BD. (Дата звернення 15.04. 2024 р.).
2. Освітня платформа Faino. Навчальні ігри. URL: <https://faino.school/educational-games>. (Дата звернення 15.04.2024 р.).

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»****Маміна Євгенія Олександрівна,**здобувач магістерського рівня вищої освіти
1 курсу Навчально-наукового інституту
педагогіки і психології Глухівського НПУ
імені Олександра Довженка.Науковий керівник: Мозуль Ірина
Вікторівна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти Глухівського НПУ імені
Олександра Довженка

Ключові слова: інтерактивні методи, навчання, «Я досліджую світ», молодші школярі, початкова школа.

Оновлення змісту початкової ланки освіти, запровадження Концепції Нової української школи на засадах компетентнісного підходу спрямовані на формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей, які вони опановують у активній навчально-пізнавальній діяльності. Тому підвищується інтерес до ефективних чинників навчальної діяльності молодших школярів і проблеми інтеграційного спричинення результатів навчання. Навчальна пізнавальна діяльність – це процес, який передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками та спрямовується на розвиток особистості за умови свідомого, вмотивованого ставлення молодшого школяра до змісту діяльності [11].

Одним із важливих напрямків підвищення якості освіти, на сьогоднішній день, є введення інтерактивних форм навчання. Методичні інновації в Новій українській школі опираються на використання інтерактивних методів навчання школярів, тому, що вивчення навчального матеріалу з використанням активних методів навчання, сприяє ефективнішому засвоєнню інформації, її осмисленню й запам'ятовуванню [6].

Сучасна початкова школа повинна працювати над вдосконаленням змісту, використовуючи нові форми та методи навчання. Виділені завдання можна вирішити шляхом впровадження технології інтерактивного навчання та використання інтерактивних методів у навчальному процесі.

Аналіз психолого-педагогічних, методичних досліджень і публікацій, які присвячені означеній проблемі, свідчить про інтерес багатьох дослідників до неї. У центрі уваги таких науковців як В. Андреев, К. Колін, В. Пехота, І. Підласий, О. Пометун, В. Симоненко, В. Сластенін, В. Шапкін, та ін. було питання реалізації та класифікації інтерактивних технологій.

Методичні посібники Л. Пироженко, О. Пометун; статті Г. Андреевої, К. Баханова, Н. Василенко, Н. Васильєвої, В. Волканова, С. Крамаренко, А. Мартинець, Г. Сазоненко, В. Щедрикова, О. Щербак та ін. розкривають проблеми методики використання в навчальному процесі інтерактивних технологій. Дослідники узагальнюють поняття «інтерактивна технологія навчання», визначають інтерактивні методи, їх організаційні особливості й форми, наголошують на практичному застосуванні інтерактивної технології навчання.

У державних освітніх документах вимога сучасної освіти «полягає не в тому, щоб дати учням якомога більший обсяг знань, а в тому, щоб навчити їх вчитися самостійно, не тільки знати, а й уміти оперувати отриманою інформацією» [3; 8].

Науковці й педагоги-практики наголошували, що набуття знань, певних компетентностей особистості учня, формування його вмінь і навичок, розвиток особистісних якостей будуть ефективнішими, якщо в процесі навчання будуть використовуватися інтерактивні методи й форми. Інтерактивні технології допомагають учням засвоїти навчальний матеріал, правильно висловлювати власні думки, слухати іншу людину, будувати діалог, виконувати творчі роботи [2].

Активне засвоєння знань, способів їх самостійного здобуття можливо лише тоді, коли ця діяльність матиме особистісний зміст для школярів та інтеграцію освітніх галузей. Сучасна система освіти важливим завданням виділяє: підвищити інтерес до освітнього процесу; спрямувати школярів на вироблення позитивної інтеграції. У наш час інтенсивного розвитку цифрових технологій учитель не просто транслює інформацію, а будує педагогічний процес так, щоб його методика пробуджувала й розвивала в учнів здібності й нахили, орієнтувала на глибше проникнення у внутрішній світ дитини [11].

Об'єм інформації, яку засвоїв учень, є не настільки важливою, ніж його вміння реагувати на зміни, керувати емоціями, проявляти гнучкість та вміння вибрати потрібну інформацію. Тому педагоги й методисти розробляють інтерактивні педагогічні технології – «сукупності методик, способів і методів передачі знань і оцінювання, які впроваджуються в освітній процес» [7].

Мета інтерактивного навчання – створити комфортні умови для розвитку й навчання дитячої особистості, її творчих, інтелектуальних здібностей, підвищити продуктивність освітнього процесу. Під час використання інтерактивних методів навчання, суб'єктами навчання виступають учитель і учні, а об'єктами – різноманітні методики, засоби комунікації, інструменти навчальної діяльності, засоби навчання, матеріальна база тощо. Від того, наскільки готовий педагог створювати доброзичливу, пізнавальну, творчу атмосферу, буде залежати ефективна організація освітнього інтерактивного середовища [14, с. 177].

Враховання психологічних особливостей молодших школярів і рівня їхньої готовності до спілкування сприяють тому, що вчителі в початковій школі широко застосовують інтерактивні технології навчання, але їхня робота розпочинається з роботи в парах. У процесі такої роботи діти отримують можливість говорити, а це є важливим для їхнього вікового періоду. У молодшому шкільному віці увага дітей нестійка, вони часто відволікаються, а працюючи з партнером, кожен учень проявляє себе активно. Таку технологію бажано застосувати під час ранкової зустрічі або на будь-якому етапі уроку – навіть на етапі перевірки завдання, яке було самостійно виконане або вдома, коли учням треба перевірити відповіді виконаних завдань, а в разі розходження довести правильність своєї відповіді.

Провідні педагоги у сфері інтерактивного навчання та освітніх технологій (О. Пометун, О. Пехота та ін.) виокремлюють чотири таких види: навчання в парах; фронтальне навчання; навчання в грі; дискусивне навчання [10; 12]. Ці різновиди інтерактивного навчання застосовуються на уроках «Я досліджую світ», бо саме цей інтегрований курс сприяє максимальному урізноманітненню способів проведення уроків: виявити здібності дитини, пізнати її особливості, спостерігати за учнем у проєктній колективній роботі та дослідницькій індивідуальній діяльності, з'ясувати сформовані навички.

У розвитку пізнавального ставлення здобувачів початкової освіти до природи інтегрований курс «Я досліджую світ» відіграє особливу роль, оскільки розглядає природу в розвитку, в просторі й часі, вивчає її як єдине матеріальне ціле. Знання з природознавства, отримані молодшими школярами, є підґрунтям для вивчення в

середній школі ряду природничих дисциплін (географії, екології, біології, фізики, хімії).

Інтегрованому курсу «Я досліджую світ» належить реалізація змісту освітніх галузей Стандарту початкової освіти: «Громадянської, соціальної і здоров'язбережувальної», «Природничої» – залучаючи зміст інших галузей: «Мовно-літературної», «Математичної», «Мистецької», «Технологічної».

Науковцями та вчителями-практиками встановлено, що на уроках природознавства набуття знань, певних компетентностей, формування вмій і навичок, розвиток особистісних якостей учня буде ефективним, якщо використовувати інтерактивні форми й методи в освітньому процесі. Використання інтерактивних методів на уроках «Я досліджую світ» дає учням можливість:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу щоб доступнішим зробити засвоєння знань;
- навчитися правильно висловлювати й формулювати власну думку, дискутувати й аргументувати, доводити власну позицію;
- навчитися слухати іншу людину, поважати думки інших;
- моделювати різні життєві ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації;
- вчитися будувати в групі конструктивні стосунки, сторонитися конфліктів, їх розв'язувати, прагнути діалогу та консенсусу, шукати компроміси;
- розвивати навички самостійної роботи, проектної діяльності, виконання творчих робіт» [1; 9, с. 69]

Враховуючи психологічні особливості молодших школярів, зміст їхньої пізнавальної самостійності, ми бачимо в розвитку дітей початкової ланки освіти неабиякі можливості ефективності інтерактивних методів. Включення інтерактивної діяльності на уроках сприяє організації й розвитку діалогового спілкування, що приводить до взаємодії, взаєморозуміння, до спільного рішення загальних завдань, які мають велике значення для кожного учасника. Застосування кооперативних і фронтальних форм організації освітньої діяльності молодших школярів здійснюється завдяки використанню інтерактивних методів, ігор, у процесі яких, діти вчаться дискутувати.

Найбільш уживаними стали:

- під час фронтальної форми роботи можна використовувати такі технології: мікрофон, «мозковий штурм», ажурна пилка, «незакінчене речення»;
- під час кооперативної форми – робота в парах («Обличчям до обличчя», «Один – удвох – усі разом»), робота в малих групах, акваріум;
- інтерактивні ігри: «Рольова гра», «Драматизація», «Спрощене судове слухання»;
- технології навчання у дискусії: метод «Прес», «Обери позицію».

На уроках «Я досліджую світ» здобувачі початкової освіти працюють над проектами, розвивають емоційний інтелект і критичне мислення пі час роботи за методами: «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», «Мікрофон», «Асоціативний куш», «Акваріум» та ін.

Для досягнення освітньої мети на уроках «Я досліджую світ» і залучення школярів до навчальної пізнавальної діяльності вчитель повинен використовувати зміст освіти, методи навчання, засоби активізації. Система засобів активізації навчання молодших школярів сприятиме організації навчання як мотивованого процесу тоді, коли буде відповідати таким вимогам: пробудити й розвинути внутрішні мотиви школярів, стимулювати механізм їхньої орієнтації, забезпечити формування інтелектуальних і навчальних умінь учнів [13, с. 10].

Розвиток нашого суспільства вимагає динамічних змін і в роботі вчителя. Традиційний процес навчання полягає в засвоєнні учнями певного обсягу знань, здійсненні учителем контролю відтворення знань. Перед учителями початкової ланки освіти постають питання: «Як викликати інтерес до уроку, до конкретної теми?». Для організації ефективного процесу навчання, розвитку пізнавального інтересу школярів, правильної мотивації дитини отримувати знання, вчителю потрібно застосовувати інтерактивні методи навчання на уроках «Я досліджую світ». Для цього він може використати такі наступні прийоми: «Дивуй!», «Фантастична добавка», «Відстрочена загадка», «Асоціації на дошці», «Картинна галерея», «Джерела інформації».

Організуючи інтерактивне навчання на уроках «Я досліджую світ», треба дотримуватися наступних правил:

- у роботу треба залучати всіх учнів;
- дітей, які беруть активну участь у роботі треба захочувати;
- школярі, які працюють у малих групах, повинні самостійно розробляти й виконувати правила роботи;
- повинно бути не більше 30 учнів, бо лише в цьому випадку можлива продуктивна праця;
- до роботи в малих групах учнів треба підготувати [5, с. 71].

Найпоширенішими на уроках «Я досліджую світ» є інтерактивні методи, які сприяють активній діяльності й взаємодії учасників з учителем і один з одним. Серед них виділяють: відпрацювання навичок; робота в групах; інтерактивні презентації; дискусії; мозкові штурми; рольові ігри; аналіз історій і ситуацій [9].

Отже, учитель початкової школи повинен володіти новітніми методами й формами роботи, широко застосовувати на уроках «Я досліджую світ» інтерактивні технології, щоб сформувати в молодших школярів уміння й бажання вчитися, не зупинятися на досягнутому, застосовувати емоційний інтелект, прагнути до новизни, працювати в команді тощо [4].

Особливою цінністю інтерактивного навчання є те, що молодші школярі навчаються ефективної роботи саме в колективі. Частиною особистісно-зорієнтованого навчання є інтерактивні методи навчання, бо вони позитивно впливають на соціалізацію особистості, усвідомлення себе як частини колективу, власного потенціалу й своєї ролі.

Список використаних джерел

1. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
2. Демчук А. М. Використання інтерактивних форм та методів навчання у початковій школі. URL: http://sch58.ucoz.net/vikoristannja_interaktivnih_form_i_metodiv_navcha.pdf (Дата звернення 16.04.2024).
3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87. Дата оновлення: 16.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (Дата звернення 16.04.2024).
4. Доміловська Ю. Д., Смолянук Н. М. Використання інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ». *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі*. Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції. Чернівці, 2021. С. 222–223.
5. Інтерактивні методи навчання: навч. посіб. / за заг. ред. П. Шевчука, П. Ферриха. Щецін : Вид-во WSAP, 2005. 170 с.

6. Козачук С. А. Критерії пізнавальної активності молодших школярів URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4409/1/Kozachuk.pdf> (Дата звернення 16.04.2024).

7. Комар О. А. Сутність інтерактивної технології у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 1. С. 140–142.

8. Концепція Нової української школи / Л. Гриневич. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptziya.html> (Дата звернення 16.04.2024).

9. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» / Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрукта. Київ : Алатон, 2019. 128 с.

10. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

11. Остап'юк К. Застосування інтерактивних технологій на уроках я досліджую світ. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-interaktivnih-tehnologiy-na-urokah-ya-doslidzhuu-svit-295426.html> (Дата звернення 16.04.2024).

12. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : А.С.К., 2007. 144 с.

13. Тимофеева І. Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь): навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта. Маріуполь : МДУ, 2022. 124 с.

14. Фенчак Л. М., Пашкуляк М. А. Моделювання інтерактивного навчання в умовах початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. Вип. 1 (9). С. 175–178.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мельник Ольга Іванівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання спеціальності «Початкова освіта» Національного університету «Острозька академія».
Науковий керівник: Столяр Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки та методики початкового навчання Національного університету «Острозька академія»

Ключові слова: учень, громадянські компетентності, громадянськість, компетентнісний підхід, діяльнісний підхід.

Як правило громадянські компетентності у дитини починають формуватися в сімейному середовищі під впливом батьків. Досить важливою якістю є усвідомлення дитиною своєї приналежності до певної країни ще в ранньому віці, що й дає їй можливість користуватися певними правами й можливостями на території відповідної держави.

Коли дитина йде в початкову школу, головним завданням учителів є формування почуття громадянськості. Залежно від галузі використання, є декілька варіацій поняття громадянськості. Із політичної точки зору, це – спрямованість на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським, служіння Батьківщині, виконання правил і обов'язків, установлених законами держави [2]. З педагогічної ж точки зору, громадянськість – це усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків стосовно держави, суспільства, почуття відповідальності за їхній стан [2]. Саме з оперттям на останньому понятті й потрібно виховувати дітей у початковій школі.

Реалізувати план формування громадянських компетентностей школярів допомагає компетентнісний підхід до навчання. Він є основним елементом у формуванні громадянських компетентностей учнів. У законі України «Про освіту», який базується на Концепції Нової української школи на період до 2029 р., проголошено курс на впровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі. У статті 12 закону зазначено: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізації з природою, має прагнення до самовдосконалення; навчання впродовж життя; готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [2].

Формування громадянської компетентності досить тривалий і складний процес. Для цього повинні бути створені сприятливі умови, за допомогою яких і відбуватиметься її формування. Існує певний перелік умов формування громадянської компетентності. Він передбачає:

- демократизацію методів навчання та виховання, відносин суб'єктів навчально-виховного процесу;

- поширення методів, орієнтованих на особистість учня, зокрема реалізація педагогічних проєктів, що ґрунтуються на спільній колективній меті та співпраці учасників, які опікуються освітою з питань демократичного громадянства;

- формування освітніх підходів, що тісно пов'язують теорію з практикою;

- залучення учнів і студентів до індивідуального та колективного оцінювання якості навчання;

- поширення підходів і методів освіти, що сприяють вихованню толерантності та поваги до культурної та релігійної багатоманітності;

- зближення формальної і неформальної освіти;

- установлення відносин громадянського партнерства між школою родиною, громадою, ЗМІ» тощо [2].

Зокрема компетентнісний підхід є теоретичною основою Державного стандарту початкової загальної середньої освіти, де особлива увага приділяється громадянським компетентностям. Одним із ціннісних орієнтирів відповідно до цього стандарту є «формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу» [2].

Сформованість громадянських компетентностей у дитини оцінюється наявністю в процесі навчання відповідних обов'язкових компонентів. До них можна віднести такі: особисто-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний.

Особистісно-ціннісний компонент характеризується почуттям приналежності до певної країни та певної нації, поважним ставленням до держави, поваги до інших людей й умінням цінувати свободу та рівність.

Когнітивний елемент компетентнісного підходу передбачає певну сукупність відповідних знань про державу, життя в колективі, основні поняття демократичного устрою, а також розуміння особистої відповідальності за вчинені дії.

Діяльнісний підхід має на меті сформувати в учнів уміння самостійно приймати рішення в різних життєвих ситуаціях, мати навички комунікації з іншими людьми, толерантно й активно взаємодіяти в колективі.

Рефлексивний підхід – це здатність здобувачів освіти до аналізу своїх слів, уміння робити висновки, здатність до адекватної самооцінки та спроможність до самоусвідомлення власних помилок.

Ефективність формування громадянської компетентності молодших школярів багато в чому залежить від правильного використання педагогом як традиційних, так і інтерактивних методів навчання. За період реформування системи освіти, до авчальної програми було введено інтегрований курс «Я досліджую світ». За час його викладання було накопичено певний досвід щодо формування основних громадянських компетентностей молодших школярів. Велику роль у якості освіти відіграють відповідні методи, за рахунок яких реалізується навчальний план. Якщо розглядати методи, які застосовуються для формування в дітей громадянських компетенцій, то їх загалом можна виділити кілька типів:

– методи, пов'язані з усвідомленням громадянських цінностей суспільства. Усвідомлення будь-якої інформації приходить через її покрокове роз'яснення. Саме цей підхід є ключовим. Використовуючи емоційне забарвлення, педагог стимулює дітей до запам'ятовування, що таке громадянські цінності, виявляє емоційно-ціннісне ставлення до них і, як кінцевий результат, формує певні переконання дитини щодо міцної громадянської позиції. На уроках курсу «Я досліджую світ» досить поширеним методом формування громадянської компетентності є бесіда. Саме в процесі комунікації дитина має змогу зрозуміти, що таке патріотизм, демократичні цінності та громадянськість;

– методи організації діяльності й формування досвіду громадянської поведінки. Практика відіграє вирішальну роль у формуванні будь-яких нових знань. Позитивний досвід, отриманий у ході її проведення, дозволяє зсередини відчуття поняття й сутність громадянської поведінки. Окрім зазначених раніше форми і методів патріотичного та громадянського виховання в початковій школі, можна виокремити метод стимулювання (позашкільна діяльність, здоровий азарт у змаганнях, заохочення) та метод педагогічної підтримки (проведення розвивальних ігор, створення атмосфери довіри, індивідуальний підхід до кожної дитини тощо). Усі вище перераховані методи повинні бути спрямовані на реалізацію Концепції громадянської освіти в Україні та якомога краще розкривати існуючий потенціал кожного здобувача початкової освіти.

Громадянська освіта в початковій школі відіграє важливу роль у формуванні громадянської свідомості й активності учнів. Залучення дітей до вивчення своїх прав та обов'язків за допомогою ігрових, дискусійних та практичних методів сприяє розумінню сутності громадянських цінностей та розвитку ключових навичок для активної участі у громадському житті. Зокрема залучення ігрових форм навчання, дискусій і обговорень, практичних завдань і застосування інтерактивних засобів як у навчальному процесі, так і в позаурочний час, полегшують розуміння складних аспектів громадянських понять. Ці методи спрямовані на формування в молодших школярів знань про свої права та обов'язки, сприяють розвитку етичних цінностей та нових соціальних навичок, а також ознайомлюють дитину з базовою інформацією про функціонування суспільства.

Список використаних джерел

1. Бірюкова О. В. Педагогічні умови формування громадянської компетентності молодших школярів. 2022. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/9917> (дата звернення: 20.04.2024) Закон України Про освіту. 2017.

2. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Закон України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Про освіту: Закон України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.12.2023).

4. Серік М.В. Теоретичний аналіз сутності поняття громадянськість. 2013. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13smvspg.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).

ФОРМУВАННЯ ТВЕРДИХ І М'ЯКИХ НАВИЧОК УЧНІВ НУШ

Мовчан Оксана Олексіївна,
вчитель початкових класів Шосткинської
СШ І ст. №13 Шосткинської ОТГ, Сумської
області

Ключові слова: тверді навички, м'які навички, учні НУШ, технології, нові підходи, знання, інтерактивні технології.

Актуальність формування твердих і м'яких навичок учнів Нової української школи (НУШ) набуває особливого значення в сучасному освітньому середовищі. Зазначені навички є ключовими для успішного адаптування учнів до змінного соціального й економічного середовища та готовності до життя в сучасному інформаційному суспільстві. Розвиток глобальної економіки та поява нових ринків праці вимагає від учнів гнучкості, вміння пристосовуватися до нових умов і ринкових вимог. Нова українська школа відзначається інноваційним підходом до навчання, який акцентує увагу не лише на засвоєнні знань, а й на розвиток ключових умінь учнів. Формування твердих і м'яких навичок учнів у НУШ є однією з важливих складників процесу навчання. За словами Елберта Хаббарда «мета навчання дитини полягає в тому, щоб зробити її здатною розвиватися далі без допомоги вчителя».

Тверді навички – це конкретні знання й уміння, які можна виміряти й оцінити. Учні НУШ отримують не лише базові академічні знання з таких предметів, як математика, українська мова й літературне читання, природничі науки тощо, а й розвивають навички роботи з інформацією та технологічні уміння, що дозволяє їм ефективно використовувати інформаційні ресурси та цифрові технології в сучасному світі.

Формування твердих навичок учнів є важливим складником процесу навчання й розвитку в освітній системі. Способами формування твердих навичок учнів є:

1. Систематичне навчання: поступове введення та вивчення нового матеріалу з предметів; систематичне виконання домашніх завдань, що дозволяє учням закріплювати знання.

2. Практичне застосування теоретичних знань через виконання лабораторних робіт, проєктів, практичних вправ тощо.

3. Створення ситуацій, у яких учні можуть застосовувати свої знання для розв'язання реальних проблем або завдань.

4. Використання інтерактивних методів навчання, таких як групова робота, обговорення, дебати, рольові ігри тощо, що сприяє активізації мислення учнів та ефективнішому запам'ятовуванню матеріалу.

5. Використання різних візуальних матеріалів, ілюстрацій, таблиць, діаграм і схем для кращого засвоєння й розуміння матеріалу.

6. Постановка конкретних цілей до кожного уроку або завдання, що допомагають учням усвідомити, чого вони мають досягти.

7. Надання об'єктивної оцінки досягнень учнів, що допомагає їм зрозуміти свої сильні й слабкі сторони та вдосконалити власні навички.

8. Стимулювання самостійності і відповідальності: поширення самостійного вивчення й дослідницької діяльності серед учнів; відповідальне ставлення до домашніх завдань, дослідницьких робіт та інших завдань.

Такі способи формування твердих навичок у здобувачів початкової освіти сприяють розвитку їхніх академічних здібностей, а також підготовці до подальшого успішного функціонування в сучасному світі.

М'які навички – це навички, що не обмежуються конкретними знаннями, а допомагають школярам у різних аспектах їхнього життя. Учні НУШ навчаються розвивати такі м'які навички як креативність, комунікативність і саморегуляція. Креативність допомагає дітям знаходити нові підходи до вирішення проблем та створювати щось нове. Комунікативні навички дозволяють їм ефективно спілкуватися з іншими людьми, працювати в команді та вирішувати конфлікти. Саморегуляція навчає учнів керувати своїми емоціями та діями, що є важливим складником успіху в сучасному світі.

Формування м'яких навичок учнів є важливим компонентом їхнього розвитку й підготовки до успішного життя. Способами формування м'яких навичок школярів Нової української школи є:

1. Групова й парна робота: систематична організація групових проєктів і завдань, коли учні повинні співпрацювати один із одним, обговорювати й розв'язувати проблеми разом, навчає комунікувати в групі, розподіляти обов'язки, розвиває навички співпраці й взаємодопомоги.

2. Рольові ігри формують адаптацію школярів до різних ролей у суспільстві, розвивають емпатію й розуміння різних поглядів інших людей.

3. Організація дискусійних заходів (дебатів, диспутів), у ході яких учні висловлюють свої думки, аргументують їх і намагаються переконати інших, розвиває навички висловлювання власних думок, активного слухання й аргументації.

4. Проведення тренінгів із розвитку емоційного інтелекту, саморегуляції та вирішення конфліктів.

5. Залучення учнів до різноманітних громадських проєктів на рівні з дорослими, спрямованих на вирішення реальних проблем у їхній спільноті або школі, розвиває навички співпраці, лідерства та відповідальності за власні дії.

6. Організація спортивних змагань, культурних подій та волонтерської діяльності сприяють розвитку дисципліни, відповідальності та взаємодії з оточуючими.

7. Застосування інноваційних методик та технологій навчання: кросенс, комікс, буктрейлер, лепбук, хмара слів, інтелект-карта, скрайбінг тощо.

Означені способи допомагають учням розвивати м'які навички, такі як комунікативність, лідерство, емпатія, толерантність і співпраця, що є важливим для їхнього успіху не лише в навчанні, а й у майбутньому житті й у професійній діяльності.

Формування твердих і м'яких навичок учнів НУШ є комплексним процесом, що передбачає інтеграцію академічних і практичних аспектів навчання з розвитком особистості. Проаналізовані ключові навички, що стануть необхідними учням в майбутньому, є складниками формули 4К: комунікативність, креативність, критичне мислення, командна робота. Ключові навички 4К дозволяють учням не лише засвоювати знання, а й розвивати уміння, необхідні для успішного функціонування в сучасному світі. НУШ створює умови для того, щоб кожен учень міг розкрити свій потенціал і стати успішним у житті.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М., Овчарук О. В. *Компетентнісна освіта: від теорії до практики*. Київ, ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2005. 120 с.
2. Левківська К. В. *Ціннісні засади діяльності освітніх закладів: навчально-методичний посібник*. Житомир. Видавництво ЖДУ. 2017. 136 с.
3. Пометун О. І. *Нова українська школа: розвиток критичного мислення у учнів початкової школи*: навчально-методичний посібник. Київ. Видавничий дім «Освіта». 2020. 192 с.
4. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. Вип. 5. С. 4–21.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ**Мозуль Ірина Вікторівна,**кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики початкової
освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка

Ключові слова: екологічна освіта, виховання, екологічна культура, учні початкових класів, молодший шкільний вік, Нова українська школа.

В епоху глобальних екологічних проблем формування екологічної культури в молодшому шкільному віці є вкрай важливим завданням сьогодення, оскільки саме на цьому життєвому етапі в дитини утворюються перші уявлення про природу та особливості взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Екологічна культура – це комплекс уявлень, цінностей, норм та практик, що визначають спосіб сприйняття людиною природного середовища, її взаємодію з ним та відповідальність за його збереження. Екологічна культура включає в себе етичні принципи, знання про природу та практичні навички щодо сталого використання ресурсів і охорони навколишнього середовища.

Серед праць вчених, які займалися вивченням різних аспектів феномену екологічної культури, а саме досліджували етичні аспекти взаємодії людини з природою та необхідність розуміння та поваги до природних циклів, особливості розвитку екологічної культури, взаємозв'язки в природі та питання важливості збереження біорізноманіття, варіанти взаємодії суспільства та природи, вивчення екологічної культури як ключового елементу сталого розвитку слід виділити напрацювання О. Біди, Е. Геккеля, А. Кмець, Г. Ковальчук, І. Кореневої, Л. Коттеля, А. Леопольда, Ю. Хердера та ін. Ці вчені та багато інших внесли свій вклад у розвиток екологічного мислення та культури, вказуючи на важливість розуміння, поваги і обережної, акуратної взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Екологічна освіта в початкових класах грає важливу роль у формуванні в дітей екологічної культури та відповідального ставлення до природи. Екологічна культура має велике значення для дітей молодшого шкільного віку з кількох причин:

1) формування правильних поглядів на природу: важливо вчити дітей поважати природу, розуміти її важливість для життя та розвитку всього живого. Екологічна культура сприяє формуванню позитивних та поважних ставлень до природного середовища.

2) Розвиток відповідальності: збагачення екологічною культурою вчить молодших школярів відчуттю відповідальності за те, як вони взаємодіють з природою. Діти навчаються брати участь у збереженні природи та розуміють, як їхні власні дії можуть впливати на екосистему.

3) Формування екологічних навичок: екологічна культура надає дітям необхідні знання і навички для раціонального використання ресурсів, сортування сміття, заощадження енергії та використання екологічно чистих матеріалів.

4) Стимулювання дослідництва та допитливості: екологічна культура стимулює допитливість та інтерес дітей до навколишнього середовища. Вони починають задавати питання про природу, проводити маленькі дослідження та бути активними учасниками процесу вивчення природи.

5) Психологічний розвиток: контакт із природою сприяє психологічному розвитку дітей. Вони навчаються сприймати красу природи, розуміти її естетичну цінність, розвивати творчі здібності.

6) Важливість тілесної активності та зміцнення здоров'я: екологічна культура допомагає підтримувати активний спосіб життя та збереження здоров'я. Спілкування з природою, фізична активність на свіжому повітрі, ігри в природному середовищі – це все важливі аспекти для здорового розвитку підростаючого покоління.

Загальна мета екологічної культури для дітей полягає в тому, щоб сформувані глибоке розуміння та шанобливе, бережливе ставлення до природи, створити підґрунтя для власної відповідальності вихованців за збереження навколишнього середовища і надихнути їх на активну участь у різних екологічних ініціативах.

Виховання екологічної культури в початкових класах може бути дієвим, якщо вчителі в роботі зі здобувачами освіти використовують різноманітні педагогічні методи та підходи, а саме:

1) інтегрування екологічних тем у навчальні плани: варто додавати теми з екології у різні предмети, такі як природознавство, українська мова, образотворче мистецтво тощо. Такі інтегровані підходи дозволяють дітям бачити взаємозв'язок між певними аспектами екології та різними сферами їхнього життя.

2) Використання ігор та героїв: слід залучати дітей через ігрові та творчі активності до взаємодії з навколишнім середовищем. Бажано створювати рольові ігри, в яких герої вчаться захищати природу та раціонально використовувати ресурси, це дозволяє учням втілювати в життя концепції екологічної діяльності й розвивати творче мислення.

3) Підтримка ініціатив дітей: необхідно заохочувати дітей висловлювати свої ідеї й думки щодо збереження природи та впровадження їх у життя. Підтримка їхніх ініціатив дозволяє вчителям створити сприятливе освітнє середовище для розвитку екологічного мислення.

4) Практичні завдання, спостереження і експерименти – діти найлегше вчаться через практичні дії, коли долучаються і самі беруть активну участь в освітньому процесі. Екологічні експерименти та спостереження за природою допомагають дітям швидше і якісніше засвоювати теоретичні знання й розвивати екологічні вміння та навички, наприклад дослідження росту рослин, вивчення водних екосистем, спостереження за птахами, фіксація сезонних змін у неживій та живій природі тощо. Проведення практичних занять, дослідів і експериментів дозволяє дітям безпосередньо взаємодіяти з природою. Розуміння, яке вони отримують через власний досвід, завжди буде більш глибоким і тривалим.

5) Інтерактивні заняття та екскурсії – відвідування парків, водойм, ботанічних садів, зоопарків та інших місць дозволяє дітям безпосередньо в природному середовищі взаємодіяти з довкіллям та розуміти значення природи. Використання

сучасних технологій та мультимедійних засобів робить уроки цікавішими та допомагає відобразити важливі аспекти екології у формі, зрозумілій для дітей. Інтерактивні заняття і навчально-виховна робота під час екскурсій поглиблюють знання та формують позитивне ставлення до навколишнього середовища

6) Використання інформаційних технологій – застосування інформаційних технологій, відеоматеріалів та комп'ютерних програм з екологічною тематикою допомагає зробити навчання цікавішим і доступнішим для дітей, а також дозволяє наглядно показати проблеми та рішення в галузі охорони навколишнього середовища

7) Залучення до власної діяльності, участь в екологічних проєктах і заходах – здобувачі початкової освіти можуть залучатися і брати участь у простих екологічних проєктах в школі чи спільноті, таких як створення екологічних афіш і пам'яток, виготовлення виробів з вторинної сировини, садження дерев, сортування сміття, вивчення використання відновлюваних джерел енергії, що може створити позитивний вплив і надихнути на власну діяльність. Це дозволяє дітям відчувати свою важливість у вирішенні проблем навколишнього середовища

8) Вивчення місцевого середовища – освіта повинна базуватися на вивченні місцевого середовища. Діти можуть вивчати природу навколо своєї школи, парки, ліси та інші природні об'єкти, щоб розуміти, як вони взаємодіють зі своїм оточенням. Доцільно організувати екскурсії та прогулянки, під час яких діти можуть вивчати місцеве середовище, визначати рослини та тварин, вивчати екосистеми і взаємодію між ними.

9) Розвиток екологічних цінностей – навчати дітей поважати природу, берегти ресурси та розуміти взаємозв'язок між людством і довкіллям. Необхідно розвивати етичне ставлення до тварин, рослин та інших представників навколишнього середовища, а також до природних ресурсів.

10) Співпраця з батьками і громадою – варто залучати батьків та представників громади до формування екологічної культури учнів початкових класів. Організація сімейних екологічних заходів, спільних прогулянок та ініціатив задля вивчення природи сприяє формуванню екологічного світогляду в сім'ї. Залучення батьків та представників громади до екологічної освіти й формування екологічної культури вихованців може розширити вплив на дітей та допомогатиме створювати єдиний підхід до питань збереження природи і екологічно свідомий соціум.

Враховуючи ці особливості, можна створити сприятливі умови для вироблення у дітей екологічної культури, яка стане основою для їхнього подальшого відповідального ставлення до природи та навколишнього середовища протягом усього життя. Важливо забезпечити, щоб екологічна освіта була не лише інформативною, але й захопливою та практично орієнтованою, створюючи здорове та дружнє наповнене відношення до природи серед молодших школярів.

Вчитель необхідно прагнути, щоб виховання екологічної культури було не лише в площині освітнього процесу, а перетворилося на частину щоденного життя в класі та поза ним, тому що це допомагає формувати стійкі та відповідальні ставлення до природи у дітей.

Список використаних джерел

1. Байбара Н. П. Методика викладання природознавства у початкових класах. Київ: Освіта, 2001. 424 с.
2. Запорожан З. Є. Екологія в початковій школі. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. 252 с.
3. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Заповіт, 1996. 352 с.

4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія. Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. 540 с.

УПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ НУШ

Мороз Юлія Михайлівна, Якимець Марія Іванівна, здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 3 року навчання факультету педагогічної освіти, Львівського національного університету імені Івана Франка.
Науковий керівник: Хланта Євгенія Михайлівна, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

Ключові слова: Нова українська школа, адаптація, освітній процес, STEM-освіта, початкова школа, природничі науки, технології, інженерія, математика, ключові компетентності

Сучасний світ – непередбачуваний лабіринт інновацій і змін, де кожен день приносить нові виклики й можливості для розвитку.

Упровадження Концепції Нової української школи ставить перед собою ціль адаптації освітнього процесу до проблем сучасності, а одним із ключових складників цієї трансформації є STEM-освіта. У контексті початкової школи вона набуває особливого значення, оскільки забезпечує розвиток критичного мислення, технологічної грамотності та творчого потенціалу учнів.

Це дослідження присвячене вивченню впливу впровадження STEM-освіти у початковій школі в рамках Нової української школи на розвиток ключових навичок і компетентностей учнів.

STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Mathematics) – це міждисциплінарний підхід до навчання, який поєднує природничі науки, технології, інженерію й математику. Цей підхід дає можливість учням не лише вивчати окремі предмети, а й бачити зв'язки між ними. Крім того, він сприяє також застосуванню здобутих знань для вирішення реальних проблем.

Завдяки захоплюючим практичним заняттям STEM-освіта розкриває перед юними дослідниками двері у світ реальних наукових і технічних знань. На кожному уроці молодші школярі стають творцями, плануючи і втілюючи в життя моделі сучасних інновацій. Проектна робота дає їм можливість запропонувати власні ідеї й рішення, а аналіз результатів і пошук зв'язків із життєвими ситуаціями роблять навчання не лише цікавим, а й глибоко осмисленим [3, с. 46].

Упровадження STEM-освіти в початковій школі в контексті Нової української школи має ряд переваг:

- сприяє розвитку ключових компетентностей: STEM-освіта дає можливість формувати в учнів такі компетентності як критичне мислення, креативність, комунікація, командна робота, самоорганізація, дослідницькі навички, тощо;

- підвищує мотивацію до навчання, оскільки інтерактивність і дослідницький характер роблять процес навчання цікавим і захоплюючим для дітей;

- готує до життя в сучасному суспільстві: STEM-освіта дає учням знання й навички, що необхідні для успішного життя й роботи в сучасному технологічному світі.

Справедливо зазначити, що ми живемо у не зовсім «лінійному» світі, кожна секунда нашого життя пересікається з різними дисциплінами, зокрема під час походу в кіно чи купівлі чогось у магазині, тощо. Дитина ж змушена сама зрозуміти як застосовувати ті чи інші знання в різних життєвих ситуаціях. Доволі часто цей процес відбувається з помилками, STEAM-освіта ж навчає ще із шкільних років удало комбінувати отримані знання для вирішення реальних життєвих ситуацій. Як наслідок, дитина виходить у дорослий світ набагато підготовленішою й не дуже боїться проблем і труднощів [1, с. 38].

Особливою формою наскрізного STEM-навчання в початковій школі є інтегровані уроки/заняття, що спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків і сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці [2, с. 36].

Одним із найважливіших факторів є компетентність і мотивація вчителів. Задля можливості ефективного впровадження STEM-освіти в навчальний процес, важливо забезпечити вчителів доступом до якісних методичних матеріалів, які б допомогли їм розробляти цікаві і зрозумілі для молодших школярів уроки. Тренінги та програми підвищення кваліфікації є ключовими для постійного оновлення знань учителів у сфері STEM, дозволяючи їм удосконалювати свої навички й ознайомлюватися з новітніми методиками навчання. Це допомагає підтримувати вчителів у стані готовності до викликів, які виникають у зв'язку із стабільними змінами у сфері науки й технологій та забезпечує ефективну передачу знань учням.

Матеріально-технічне забезпечення є також ключовим аспектом упровадження STEM-освіти. Це означає, що для успішного навчання учнів початкових класів необхідне сучасне обладнання й інструменти для проведення практичних занять. Наприклад, це можуть бути лабораторні прилади, комп'ютери, програмне забезпечення, робочі майданчики для експериментів тощо.

Співпраця з батьками є важливим складником успішної реалізації STEM-освіти. Батьки мають потенціал стати не лише партнерами, а й активними учасниками підтримки й розвитку STEM-освіти у школах.

Залучення батьків до участі в шкільних STEM-проектах, конкурсах та інших діяльності може мати значний вплив на мотивацію учнів. По-перше, це дає здобувачам початкової освіти відчуття підтримки й інтересу з боку родини, що може стимулювати їхню активність і залученість до навчального процесу. Крім того, батьки, як активні учасники, можуть допомогти учням зрозуміти практичне значення STEM-навчання, використовуючи свій власний професійний і життєвий досвід.

Висновки. Впровадження STEM-освіти в освітній процес початкової школи є надзвичайно важливою інвестицією в майбутнє, ініціативою, яка допомагає підготувати здобувачів початкової освіти до викликів сучасного світу, формуючи в них критичне мислення, творчість, спроможність знаходити вихід із будь-яких ситуацій.

Список використаних джерел

1. Гушина Н. І., Василяшко І. П., Патрикеева О.О., Коршунова О. В., Булавська Л. Г. STEM-школа – 2021: Збірник матеріалів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 155 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730319/1/2021_Zbirnyk_STEMschool_1.pdf (дата звернення: 04.04.2024).

2. Кравченко О. А. STEM-освіта: проблеми та перспективи впровадження в початковій школі. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2018. № 13. С. 33–38. URL: http://knopp.org.ua/file/16_2019.pdf (дата звернення: 09.04.2024).

З. Кривенко І. П., Чалий К. О. Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 164 с. URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18496/1/Konf_FIZMAT.pdf (дата звернення: 10.04.2024).

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ

Науменко Роман Юрійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Решетняк Віктор Федорович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики очаткової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: Нова українська школа, здобувачі початкової освіти, особистісно орієнтований підхід, познавчальна діяльність.

Нинішні зміни в суспільстві вимагають від педагогів переглянути цілі навчання й виховання, спрямовуючи їх на розвиток інноваційної особистості, здатної до творчості й самореалізації в сучасних умовах. Сьогодні здобувачам початкової освіти потрібні не лише знання, а й навички для успішної адаптації в швидкозмінному світі.

Наша мета полягає в тому, щоб готувати учнів не лише до окремих уроків, а й до життя в цілому, створюючи умови для розвитку їхньої особистості та виявлення творчого потенціалу. Ми сприяємо розвитку власної думки, вмінню вирішувати проблеми й самостійно навчатися, а також швидко адаптуватися до змін у світі інформації.

Згідно з Концепцією Нової української школи ми працюємо на основі особистісно орієнтованої моделі освіти, яка враховує потреби й інтереси дитини. Ми надаємо можливість учням не лише отримувати знання, а й розширювати їх та застосовувати на практиці.

Застосування особистісно орієнтованого підходу до навчання й використання інноваційних технологій стають ключовими напрямками розвитку початкової освіти. Велика кількість дослідників, таких як Г. О. Балл, О. М. Пехота й інші, підтримують цей підхід та переконані в тому, що він сприяє розвитку пізнавальної активності та творчих здібностей учнів.

Одним із головних завдань сучасної освіти є формування освіченої, творчої особистості. Ми визначаємо особистісно орієнтований підхід як ключовий для розвитку учня як громадянина та професійного працівника. Цей підхід покликаний допомогти кожній особистості знайти своє місце в житті та визначити свої інтереси.

Технологія особистісно орієнтованого навчання передбачає спеціальне створення навчальних матеріалів і методів навчання, спрямованих на розвиток особистості. Роль учителя полягає в допомозі учневі в його особистісному зростанні, а не у формуванні особистості.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні орієнтований на задоволення пізнавальних потреб і підтримку розвитку дитини як унікальної особистості. Метою

його є допомога молодшому школяреві у становленні як суб'єкта, вирішенні проблем і самовизначенні.

Психолого-педагогічні праці й дослідження, такі як ті, що провели Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, О. М. Пехота, вносять вагомий внесок у розуміння й розвиток особистісно орієнтованого підходу в освіті.

Отже, перехід до особистісно орієнтованого підходу в навчанні є важливим напрямком сучасної освіти, спрямованим на розвиток кожного здобувача початкової освіти як унікальної особистості.

Звісно, особистісно орієнтований підхід в освіті має значний потенціал для покращення якості навчання й виховання дітей. Давайте розглянемо кілька аргументів, які підтверджують цю ідею.

Індивідуалізація навчання дозволяє враховувати індивідуальні потреби, здібності й інтереси кожного учня. Наприклад, учитель може адаптувати програму навчання залежно від особливостей кожного учня, надаючи додаткову підтримку або виклики тим, хто цього потребує.

Стимулювання мотивації до навчання. Коли учні бачать, що їхні індивідуальні потреби й інтереси враховуються, вони більш зацікавлені в навчанні. Це може призвести до підвищення мотивації, бажання досягти успіху й розвитку власних навичок і здібностей.

Розвиток критичного мислення й творчості. Особистісно орієнтований підхід стимулює учнів думати самостійно, аналізувати інформацію та приймати власні рішення. Це сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей і проблемного мислення, що є важливими навичками в сучасному світі.

Підвищення самооцінки й самоповаги. Коли учні відчують, що їхні індивідуальні досягнення й зусилля цінуються, вони розвивають більш позитивне ставлення до себе й до власного навчання. Це може призвести до підвищення самооцінки й самоповаги, а також до більшого бажання вчитися й розвиватися.

Далі детальніше зупинимося на декількох прикладах успішної реалізації особистісно орієнтованого підходу на практиці.

Індивідуальні навчальні плани. Деякі школи розробляють індивідуальні навчальні плани для кожного учня, де враховуються його потреби, здібності й інтереси. Це дозволяє кожному учневі розвиватися власним темпом і за власними інтересами.

Проекти з особистісного розвитку. Деякі школи впроваджують проекти з особистісного розвитку, які спрямовані на покращення навичок самореалізації, лідерства та співпраці. Наприклад, учні можуть працювати над проектами зі своїми власними ідеями й інтересами, що допомагає їм розкрити свій потенціал.

Менторська підтримка. Деякі школи надають учням можливість працювати з менторами, які допомагають їм визначити власні цілі й розвиватися відповідно до них. Це може бути корисним для учнів, які шукають підтримку та визначають напрямок у своєму особистісному розвитку.

Автентичні проекти. Деякі школи використовують автентичні проекти, які дають учням можливість застосовувати свої знання й навички у реальних ситуаціях. Наприклад, учні можуть працювати над проектами з розв'язання реальних проблем у своїй спільноті, що сприяє їхньому особистісному розвитку й соціальній взаємодії.

Ці приклади демонструють те, як особистісно орієнтований підхід може бути успішно реалізований у шкільній практиці та приносити позитивні результати для розвитку особистості кожного учня.

Список використаних джерел

1. Авдеева І. Модель організації особистісно зорієнтованої педагогічної освіти. *Психологія і суспільство*. 2018. №1. С.127-129.

2. Адамова А. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчально-виховного процесу. *Управління школою*. 2018. №11. С.2-12.
3. Бех І. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини. *Початкова школа*. 2012. № 2. С. 3-7.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Харків: Школа, 2018. 374 с.
5. Клокер Н. До концепції особистісно орієнтованої школи. *СВІТЛО*. 2019. № 3. С.17-22.
6. Красовицький М. Особистісно орієнтована виховна система. *Завуч*. 2012. №6. С. 1-81.
7. Кобзар Б. Позакласна та позашкільна виховна робота. Харків: Школа, 2015. 222 с.
8. Решетняк В. Формування творчої особистості учня початкової школи як цілісний процес. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С. 29-32.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ

Непомняща Галина Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: Нова українська школа, здобувачі початкової освіти, математична грамотність, майбутні вчителі початкових класів.

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від вищої школи підготовки професійно компетентних фахівців. Це передбачає не лише інформованість майбутнього вчителя, а й його вміння розв'язувати практичні проблеми. У Державному освітньому стандарті підготовки майбутніх учителів початкових класів зазначено основні вимоги до рівня знань і вмінь педагога, а також обґрунтовано комплекс компетентностей, які він повинен набути у процесі вивчення психології, теорії навчання і виховання, методик освітніх галузей тощо. Одним з освітніх компонентів підготовки вчителя початкових класів є методика навчання математичної освітньої галузі. Підвищення ефективності навчання математики в початковій школі пов'язано з методикою опрацювання змісту математичної галузі. Результатом опанування змісту початкового курсу математики є формування математичної грамотності у здобувачів початкової освіти. Отже, у процесі підготовки вчителів початкових класів необхідно розглянути питання формування математичної грамотності у здобувачів початкової освіти.

Дефініція «математична грамотність» включає здатність здобувача початкової освіти використовувати математичні поняття, факти, процедури й міркування для розв'язування математичних задач, завдань і обґрунтування математичних висловлювань. У процесі зазначеної математичної діяльності (виконання арифметичних обчислень, розв'язування рівнянь, отримання логічних висновків із математичних припущень, виконання операцій у символічній формі, зчитування математичної інформації з таблиць і графіків, зображення фігур у просторі й операції з ними, аналіз даних тощо) учні початкових класів набувають відповідних умінь і

навичок. Здобувачі початкової освіти працюють із моделлю проблемної ситуації, виявляють закономірності, установлюють зв'язки між математичними об'єктами, а також аргументують свої дії. Отже, в основі математичної грамотності закладені процеси «формулювати», «застосовувати» й «інтерпретувати» математику.

Концепція математичної грамотності слугує підґрунтям для розвитку в учнів глибокого розуміння суто математичних понять, а також надає їм переваги в пізнанні абстрактного світу математики. У визначенні математичної грамотності для майбутніх учителів варто наголосити на необхідності розвитку вміння учнів застосовувати математику в життєвому контексті, для чого необхідно забезпечити їх багатим досвідом навчання математики у початковій школі.

Процес формування математичної грамотності у здобувачів початкової освіти включає відповідні процеси застосування математичних понять, фактів, процедур і міркувань, зокрема такі дії:

- розробляти й реалізовувати стратегії для знаходження математичних розв'язань;
- використовувати математичні інструменти, зокрема й технології, для знаходження точних і наближених результатів;
- застосовувати математичні факти, правила, алгоритми й структури в процесі знаходження розв'язань;
- виконувати операції з числами, графічними й статистичними даними й інформацією, алгебраїчними виразами й рівняннями, а також геометричними образами;
- будувати діаграми, графіки й геометричні конструкції, видобувати з них математичну інформацію;
- використовувати різні види представлення інформації й здійснювати переходи між ними в процесі знаходження розв'язань;
- робити узагальнення на основі результатів застосування математичних процедур із метою знаходження розв'язань;
- осмислювати математичну аргументацію й пояснювати та підтверджувати математичні результати.

З метою оцінювання математичної грамотності, важливо обрати структуру, яка включає вагомі досягнення математики і є достатньо різноманітною й глибокою для виявлення основних її елементів. Крім того, вона включає традиційні й інноваційні підходи до навчання математики здобувачів початкової освіти.

Отже, зміст математичної грамотності передбачає активне оволодіння математикою для розв'язування проблем реального життя, представлених у різноманітних контекстах, і спрямоване на охоплення математичного міркування та розв'язування проблем шляхом використання математичних понять, процедур, фактів і інструментів для описування, пояснювання й прогнозування явищ. Математично грамотний здобувач початкової освіти має бути здатним спочатку використовувати свої знання змісту математики для розпізнання математичного характеру конкретної ситуації, зокрема й тих ситуацій, які виникають у реальному світі, а потім математично формулювати цю задачу. Майбутній учитель початкових класів має бути підготовленим до вирішення зазначених завдань.

Список використаних джерел

1. Васильєва Д. Уроки PISA-2018. Аналіз оприлюднених результатів з математичної грамотності учнів. *Математика в рідній школі*. 2020. № 1. С. 2–17.
2. Кірман В. К. Швидун Л. Т. Експериментальна апробація технологій моніторингу математичної грамотності. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету*. Випуск 10. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. 2016. Випуск 10. Кропивницький. С. 52–64.

3. Нічуговська Л.І. Математична грамотність у європейському вимірі. URL: <http://dspace.uccu.org.ua/handle/123456789/1393>.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ

Нестерчук Ірина Вікторівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
Науковий керівник: **Шевчук Тамара Борисівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Ключові слова: креативність, креативне мовлення, креативні здібності, креативна особистість, творчість, творча діяльність.

Один із пріоритетних напрямів НУШ – спрямування освітнього процесу на формування творчих, креативних особистостей здобувачів початкової освіти, розвиток їхньої індивідуальності, створення умов для розумових здібностей, що сприятимуть самореалізації сьогоденних учнів у подальшому житті.

Креативність – це наскрізне вміння, яке вчитель початкових класів зобов'язаний практично розвивати у процесі вивчення школярами всіх освітніх предметів, зокрема й української мови та читання.

Креативний у перекладі з англійської мови означає «творчий». Терміни «креативність» і «творчість» методисти вважають взаємопов'язаними. Творчість – основа, передумова формування креативності. В освітньому процесі творча діяльність школярів – це організована вчителем навчально-творча або творчо-пізнавальна діяльність [2, с. 36].

Підґрунтям креативності школяра є креативні здібності – комплекс індивідуальних психологічних особливостей, які зумовлюють здатності дитини успішно здійснювати освітню та творчу діяльність [3].

У сучасній школі розвиток креативного мовлення учнів реалізується через застосування в освітньому процесі мультимедійних, комп'ютерних засобів, а також інтернету, що дозволяє провести урок більш інтенсивно, інтерактивно й нестандартно, наприклад, у формі казки, гри, подорожі, конкурсу тощо.

Для формування креативної особистості учня початкової школи необхідно створювати ситуації вибору; освітній процес повинен містити завдання, що виконуються за участю творчої уяви дитини; організувати колективну, групову, парну співтворчість учнів класу для розвитку креативних здібностей кожної дитини; використовувати технології розвитку креативного мислення.

Розвиток креативного мовлення учнів початкових класів відбуватиметься ефективно, якщо вчитель систематично працюватиме над словом, навчатиме мислити не стереотипно, шукати рішення в нестандартних ситуаціях. Саме слово є основою лексичної системи мови, засвоєння якої активно відбувається на уроках української мови та читання (за освітньою програмою О. Савченко у 4 класі на уроках української мови), тому саме лексичний матеріал є найпродуктивнішим для реалізації роботи над креативним мовленням учнів, зокрема: а) збагачення словника школярів образними

засобами; б) використання одиниць образної мови для побудови власних висловлювань; в) використання системи спеціально дібраних вправ і завдань, спрямованих як на роботу з окремим словом, так і на роботу з текстом.

У підручниках української мови та читання (наприклад, для 3 класу НУШ, авторами яких є М. Вашуленко та ін., Г. Захарійчук, К. Пономарьова і Л. Гайова, М. Чабайовська та ін.) передбачено завдання креативного спрямування, акцентовано увагу школярів на засобах образності слова, на цікавому словниковому матеріалі.

У методичних доробках М. Баліки, В. Павленко, К. Пономарьової, С. Помирчі, А. Семіряжко, І. Станіславчук, М. Ткачук та ін. пропонуються ефективні методи та прийоми (інтуїтивні, вигадкування, створення образної картини, гіперболізація, аглютинація, а також інтерактивні – «Займи позицію», «Карусель», «Прес», «Акваріум» тощо), творчі вправи й завдання (наприклад, дібрати риму, скласти початок чи кінець вірша, казку за серією малюнків, продовжити казку, оповідання, словесно змалювати картину, творчо списати текст, вилучити зайве тощо), які позитивно впливають на уміння учнів використовувати у власній мовленнєвій діяльності словникове багатство мови, образність слова, сприяють формуванню креативного мовлення школярів, але вони, як свідчить наша педагогічна практика, не завжди знаходять застосування в освітньому процесі початкової школи.

Серед вправ і завдань, що спрямовані на розвиток креативного мовлення, вчителі найчастіше використовують описове пояснення семантики нових слів, близьких або протилежних за значенням до аналізованого слова, складання окремих речень на задану тему або за опорними словами. На жаль, переважають однотипні види вправ і завдань. Робота над образним змістом слова часто епізодична, поверхнева, шаблонна.

Жодна тема початкового курсу мови не може бути опрацьована без семантико-стилістичних вправ, дібраних до того ж дидактичного матеріалу, на основі якого вивчається власне лінгвістичне питання програми. Іноді, особливо тоді, коли в тексті вправи відсутні мовні одиниці з яскравими стилістичними ознаками чи можливостями, необхідно дібрати екст з інших джерел, який забезпечив би семантико-функціональний аналіз з метою глибшого проникання в значеннєву сутність мовної одиниці. У результаті такої роботи зі словом учням легко буде зрозуміти різницю між стилістично нейтральним словом і контекстуально-образним. Кожен художній текст повинен бути використаний не лише як дидактичний матеріал, а й як найважливіший засіб впливу на образну уяву й асоціативне мислення дітей.

Створення тексту школярами теж потребує кропіткої роботи над семантикою слова, над його художньо-образними можливостями. Треба прилучати дітей до усвідомлення поняття семантичної цілісності та емоційного звучання всього тексту: єдність семантики й емоційного звучання цілого тексту не можна порушувати.

Важливо, щоб учні систематично вели словник образних мовних засобів (наприклад, у зошиті записували лінгвістичні одиниці, що використовуються на означення якогось окремого поняття. Поступово, впродовж року, сторінки зошита заповнюватимуться образними словами та словосполученнями із текстів вправ, уміщених у підручнику «Українська мова та читання», дібраними з текстів художніх творів тощо. До такого словника школярі зможуть щоразу звертатися самі або за вказівкою вчителя перед тим, як треба буде створити словесний малюнок, підготуватися до розповіді, переказу, до виконання творчих вправ на складання словосполучень, речень тощо.

Отже, ураховуючи зміст освітнього матеріалу та мету навчання, використовуючи сучасні методичні доробки та рекомендації, учитель повинен утілювати у практику ефективні способи керівництва процесом розвитку креативного мовлення учнів,

використовуючи різноманітні методи і прийоми, що позитивно впливатимуть на формування мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Качак Т. Креативність учителя й учнів у процесі реалізації змісту й завдань літературної освіти у початковій школі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірн. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 2021, № 10. С. 190–194.
2. Костюк Г. С. Здібності і їх розвиток у дітей. К: Знання, 2003. 80 с.
3. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблеми освіти*: Наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 2015. Вип. 85. С. 152–158.
4. Приймак В. Розвиток креативного мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*: збірн. наук. праць / за ред. доц. В. В. Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н. М. 2020. Вип. 2. С. 118–122.
5. Станіславчук І. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань: навч.-метод. посіб. Вінниця, 2017. 41 с.

УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Ножнищева Марина Леонідівна,

учитель початкових класів вищої категорії
опорного закладу «Оріхівська ЗОШ»
Лубенської міської ради Полтавської
області

Ключові слова: проєкт, метод проєктів, проєктна технологія, проєктна діяльність молодших школярів.

Нині відповідно до нормативних освітніх документів, зокрема Концепції нової української школи, однією із продуктивних технологій формування у дитини знань і творчих здібностей є організація проєктної діяльності, оскільки остання є методом, що ґрунтується на дитячих потребах та інтересах, стимулює самостійність, забезпечує єдність інтелектуального, емоційного, морального й креативного розвитку. До того ж відомо, що проєктування – це специфічний індивідуально-творчий процес, який потребує від кожного учасника оригінальних рішень, водночас – це і процес індивідуальної й колективної творчості [2].

Спираючись на праці різних науковців і методистів зазначимо, що метод проєктів ґрунтується на ідеї спрямованості навчально-пізнавальної діяльності школярів на результат, який можна отримати завдяки вирішенню тієї чи іншої теоретико-практичної значущої для учня проблеми. Як наголошують учені, зовнішній результат можна побачити, осмислити, оцінити, застосувати на практиці, а внутрішній (досвід, діяльність) стане надбанням школяра, об'єднавши знання й уміння, компетентності й цінності. Саме в молодшому шкільному віці закладається майже на всіх уроках низка ціннісних установок, особистісних якостей і ставлень [3, 293–294].

Основною умовою навчального проєктування є організація педагогом освітнього процесу, результатом якого є індивідуальний і колективний досвід проєктної діяльності учня. Доведено, що робота школяра над проєктом ґрунтується на принципі особистісно орієнтованого навчання та конкретній його праці, на основі його вільного вибору, з урахуванням власних інтересів.

У педагогічній літературі наголошується, що метод проєктів передбачає формування певної проблеми і поступове її розкриття, розв'язання з обов'язковою наявністю ідей і гіпотези, чітким плануванням дій, розподілом (якщо йдеться про групову роботу) ролей, тобто завданнями для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності за проєкт і за свою частину роботи, регулярне обговорення проміжних кроків і результатів [3, с. 295].

Зазначимо, що зміст проєктної діяльності молодших школярів залежить від багатьох чинників як умов її організації, зокрема:

- специфіки навчального предмету,
- навчального матеріалу,
- типу проєкту,
- умов організації діяльності тощо [2].

Наприклад, у природничих науках змістовою основою проєкту є спостереження за об'єктами реальності, в гуманітарних – текст, який вивчають цілеспрямовано, або його інтерпретації (відеофільм, вистава, брошура тощо) [2].

Застосування проєктної технології у молодших класах можливе у процесі вивчення будь-яких навчальних предметів, найчастіше природознавства, літературного читання, української мови. Оскільки літературне читання й українська мова належать до гуманітарних навчальних предметів, то зміст проєктної діяльності молодших здобувачів освіти передбачає формування креативності у процесі читання, усвідомлення, емоційно-експресивного сприйняття, аналізу передбачених програмою творів різних жанрів і тем, розвиток умінь шукати необхідну інформацію відповідно до теми й поставленої проблеми, інтерпретувати події й дії героїв, висловлювати власну думку тощо.

Отже, під педагогічним проєктуванням учені розуміють повноцінний науково-дослідницький акт, який передбачає вивчення соціально-педагогічних закономірностей, виконання комплексу дослідницьких процедур, створення педагогічних умов для роботи над творчим проєктом [1].

Метод проєктів є інтегрованим компонентом розробленої і структурованої системи освіти, що ґрунтується на розвитку пізнавальних навичок, креативності, вмінні орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно конструювати знання, розвивати критичне і творче мислення [2].

Р. Михайлишин виокремлює такі основні завдання проєктної технології в початковій школі на сучасному етапі:

- формування навичок самостійної діяльності, застосування знань у нестандартних ситуаціях;

- формування в учнів комунікативних умінь і навичок;
- формування навичок науково-дослідної роботи [2].

Проєктна діяльність дає можливість розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу діяльності, навчити учнів застосовувати свої знання на практиці для розв'язання життєвих і особистісних проблем. Визначаючи цінність залучення учнів до проєктної діяльності, Н. Мойсеюк зазначає, що наявним є орієнтування на створення певного матеріального або інтелектуального продукту, а не просте вивчення певної теми, тому що навчальний проєкт – це передусім форма організації занять, яка передбачає комплексний характер діяльності, спрямованої на отримання освітньої продукції всіма її учасниками за певний часовий проміжок [3].

Учителів початкових класів, який використовує проєктну діяльність, треба чітко уявляти модель тих проєктів, які він створюватиме з учнями. Досвід роботи показує таку послідовність під час застосування методу проєктів у початковій школі: від

короткотривалих (1-2 уроки) однопредметних проєктів до довготривалих, міжпредметних; від особистих до групових і загальнокласних.

Організуючи проєктну діяльність у початковій школі, вчитель має враховувати вікові і психолого-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, оскільки забезпечити мотивацію включення молодших школярів у самостійну роботу над проєктом можна за умови, коли проблема в ньому відповідає пізнавальним інтересам учнів і їхньому віковому розвитку.

Аналітичний огляд наукових джерел дає можливість визначити характерні ознаки методу проєктів, зокрема:

- наявність певної значущої для учнів проблеми;
- вихідний момент – інтереси дітей; домінування принципу самостійності і творчості під час діяльності учнів;
- використання різноманітних форм діяльності учнів: індивідуальна, парна, групова; зв'язок теорії з практикою;
- зв'язок із реальним життям;
- забезпечення максимальної пізнавальної активності учнів;
- розвиток творчих навичок учнів;
- критичне мислення, вміння самостійно шукати інформацію;
- використання різноманітних методів, засобів навчання;
- здійснення монопредметних, міжпредметних і надпредметних зв'язків;
- інтегрування знань, умінь із різних галузей науки й мистецтва;
- створення матеріалів, які є різними за змістом і формою, але готові до застосування на практиці;
- процес, за якого із об'єктів навчання учні перетворюються на суб'єктів навчання;
- охоплення елементів особистісно орієнтованого навчання, педагогіки співробітництва, діяльнісного підходу в навчанні [1].

Отже, проєктна діяльність молодших школярів забезпечує формування в них креативних умінь у вирішенні проблем, які потребують певних знань, стимулює розвиток критичного мислення, самостійності, навичок добирати, аналізувати, систематизувати відповідну інформацію, вирішувати пізнавальні і творчі завдання у співпраці, в ході якої учні виконують різноманітні ролі. Організація означеної діяльності має враховувати психолого-вікові особливості здобувачів початкової освіти та педагогічні умови їх навчання на уроках літературного читання.

Список використаних джерел

1. Метод проєктів: особливості застосування в початковій школі: посібник для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Видавництво Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка. 2009. 42 с.
2. Михайлишин Р. Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету*. Серія педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 43–53.
3. Мойсеюк Н. С. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. К. 2007. С. 293–294.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ НУШ

Номоконова Анна Сергіївна,
вчитель початкових класів Комунальної організації (установи, закладу) «Шосткинської спеціалізованої школи І ступеня №13 Шосткинської міської ради Сумської області»

Ключові слова: освіта, компетентності, критичне мислення, інтерактивне навчання.

Наше сьогодення диктує зміни в освіті як важливого чинника соціального й економічного розвитку суспільства та піднімає на найвищий щабель саме особистість, яка не просто використовує набуті знання, а й прагне до постійного пошуку нових знань та для подолання життєвих і професійних проблем знаходить оригінальні та нестандартні рішення. Саме до формування такої особистості і має прагнути сучасний заклад загальної середньої освіти [1].

Навчання в сучасній початковій школі відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти зорієнтоване на формування компетентної в багатьох галузях особистості, яка формулює та аргументовано висловлює власні думки. Відтак постає необхідність удосконалення технології організації освітнього процесу, способів і засобів навчання, надання пріоритету використанню компетентнісного підходу в процесі навчання здобувачів освіти.

Реалізація нової освітньої парадигми в Україні викликає потребу в оновленні змісту навчання й виховання школярів. Особливого значення надано проблемі формування цілісної особистості здобувача освіти на засадах компетентнісного підходу, про що зазначено в Державному стандарті початкової освіти. Освіта в умовах реформи «Нова українська школа» [4] вимагає від людини максимального розвитку компетентності і компетентній особистості.

Для досягнення цієї мети необхідно шукати такі форми роботи, які занурять школярів у практичне дослідження різних явищ і процесів з використанням сучасних навчальних технологій.

Можна наголосити, що в умовах постійного збільшення обсягів навчального матеріалу важливо об'єднати його в цілісну картину світу. Тому на зміну урокам, на яких переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти компетентнісно орієнтовані заняття, що сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу, набуттю навичок практичного використання, формування позитивного ставлення до процесу пізнання та навчання. Одним із ефективних шляхів конструювання таких уроків з урахуванням окреслених завдань є встановлення міжпредметних зв'язків – використання на уроці запитань і завдань із матеріалу інших навчальних предметів, що сприяють глибшому осмисленню певного поняття [2, с. 49].

Найбільш ефективними шляхами реалізації комунікативного підходу є застосування інтерактивних методів навчання. Саме інтерактивне навчання перетворює учня з об'єкта на суб'єкт навчання, що дозволяє школяреві відчувати себе активним учасником особистого розвитку та освіти. Це допомагає сформувати в учня мотивацію до навчання.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Основними формами інтерактивної роботи є навчальна взаємодія у парах і мікрогрупах. Для цього застосовую такі методи навчання:

- метод прогнозування;
- метод образного бачення;
- метод порівняння;
- метод запитань;
- метод аналізу;
- метод оцінювання дій інших [3].

Творчій роботі учнів у групах сприяють такі методи і методики інтерактивного навчання:

- «Мозкова атака»
- «Кубування»
- «Асоціативний куш»
- «Передбачення»
- «Взаємного навчання»
- «Доповідач – респондент»
- «Дискусія»
- «Мозаїка»

Шляхом розігрування певної життєвої ситуації учні мають можливість виробити власне ставлення до цієї ситуації та розвинути критичне мислення для її вирішення.

Отож, компетенція полягає в особистісних здібностях та якостях, володінні знаннями, які необхідні для виконання поставленого завдання. А ось компетентність – це якість, якої можна навчитися, наприклад, у початковій школі. Тому завданням початкової школи є використання всіх необхідних методів і методик для розвитку компетентнісної особистості.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. С. 380.
2. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання : сутність та виховний потенціал (виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці : Рута, 2014. 360 с.
3. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упоряд. І. І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 180 с.
4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N.M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 с.

СЕРЕДОВИЩЕ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Онишків Зіновій Михайлович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Ключові слова: середовище, психодідактичне середовище, Нова українська школа, осередки, освітній простір.

На якість початкової освіти впливає багато факторів, одним із яких є середовище. Середовище – це сукупність природних і соціально-побутових умов, що оточують людину, у яких проходить її життєдіяльність.

Добре розуміли вплив навколишнього середовища педагоги-новатори А. Макаренко, М. Монтессорі, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, О. Захаренко та інші. Зокрема, В. Сухомлинський писав: «Досвід переконує, що найбільш сприятливі умови для роботи школи створюються тоді, коли вона розташована на лоні природи, де багато зелени і води і водночас недалеко від місця проживання сім'ї, щоб дитина не витрчала

багато часу на дорогу і батьки у вільний від роботи час могли часто бувати в школі. А там, де рослинний світ навколо школи бідний, треба поступово створювати зелений захист хоч би в її найближчому оточенні» [4, с. 14].

В. Сухомлинський значну частину уроків проводив серед природи, на свіжому повітрі («Школа під голубим небом»), створював із дітьми «Кімнату казки», «Куточок краси», «Куточок мрій», «Сад здоров'я», «Острів скарбів» [5].

Цікавими і вартими уваги є думки Ш. Амонашвілі щодо створення в школі предметно-просторового середовища. У своєму трактаті «Школа життя» він таким убаचाє середовище школи: зелений двір з деревами і квітами, ігрові майданчики, широкі рекреаційні зали, великі та світлі кімнати, полицки для бібліотеки, шухляди для кожної дитини, куточки для усамітнення, кабінети музики, малювання, творчої праці, комп'ютерний кабінет, майстерні та інші [1, с. 103-104].

У програмі «Крок за кроком», яка реалізовувалася на теренах України в кінці 90-их років ХХ століття, а також у методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього простору Нової української школи звертається увага на створенні такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку особистості дитини. Варіанти організації навчального простору в класі урізноманітнюються. Окрім класичних варіантів, використовуються парти, які можна легко трансформувати для групової роботи.

Освітній простір Нової української школи не тільки враховує вимоги ергономіки, але й потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання. Забезпечення дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, організація роботи дітей у малих групах здійснюється через такі осередки: «1) осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями; 2) змінні тематичні осередки, у яких розміщуються дошки/фліп-чарти/стенди тощо; 3) осередок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор; 4) осередок художньо-творчої діяльності з полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт; 5) куточок живої природи; 6) осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям; 7) дитяча класна бібліотечка; 8) осередок вчителя, оснащений столом, стільцем, комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо» [2].

Для забезпечення якості початкової освіти не потрібно забувати про оптимальне і помірковане обладнання класної кімнати, оскільки дитина в таких умовах проводить 4-5 уроків. Недоцільно перевантажувати класну кімнату статистичною наочністю, яка може відволікати увагу учнів від навчальної діяльності. Меблі класу мають бути розташовані таким чином, щоб учням було безпечно і зручно пересуватися, повинні бути не тільки естетичними, але й зручними, а це забезпечить правильне положення хребта, плечей, ліктів, рук, грудної клітки відносно поверхні парти.

Для якісного забезпечення освітнього процесу оптимальним є автономне приміщення для початкової школи або комплекс «початкова школа – дитячий садок». Необхідно подбати про зовнішнє середовище школи: упорядкованість подвір'я, наявність квітників, доглянута навчально-дослідна ділянка, обладнаність ігрових, фізкультурних майданчиків.

У процесі освітньої діяльності доцільно враховувати і вплив психодидактичного середовища, яке характеризує стиль педагогічної взаємодії вчителя з учнями, етику спілкування, мотивацію різних груп дітей. «Психодидактичне середовище має бути гуманним, комфортним для всіх дітей, стимулювати їх ставати кращими в усіх справах. У кожній школі, кожному класі має панувати особлива атмосфера емоційного

благополуччя усіх вихованців незалежно від рівня їхніх навчальних досягнень» [3, с. 81].

Отже, створення сприятливого середовища в початковій школі, оптимальне обладнання навчального приміщення, естетика зовнішнього навколошкільного простору позитивно впливатимуть на якість шкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя. Хмельницький : Подільський культурно-просвітницький центр ім. М. К. Реріха, 2002. С. 103-104.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи. Наказ МОН України № 283 від 23 березня 2018 року. URL: <https://www.schoollife.org.ua/pro-zatverdzhennya-metodychnyh-rekomendatsij-shhodo-organizatsiyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoly/> (дата звернення: 16.05.2024).
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Богданова А. М., 2009. С. 81.
4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Вибрані твори в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т.4. С. 14.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ РОБОТІ

Павлюк Віта Геннадіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Решетняк Віктор Федорович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: національне виховання, національна свідомість, позанавчальна робота.

Стан сучасного суспільного життя країни – це функціонування України в умовах страшною кривавою загарбницькою війни, розв'язаною росією. Низка соціально-гуманітарних досліджень щодо чинників і факторів утворення такої ситуації зосередженні на аналізі стану сформованості в українських громадян національно-патріотичних рис. Очевидно, що наявні проблеми в цій царині є тими передумовами часткового характеру, які дали країні-агресору підстави для впевненості, що Україна «за три дні» буде завойована. Такий стан речей окреслює проблему щодо відповідності рівня сформованості національної свідомості українців таким нагальним соціально-

економічним і військово-політичним викликам як особливості військового часу і прогнозів повоєнного відновлення країни.

У цьому зв'язку перед Україною постає низка надскладних світоглядних проблем, зокрема – формування справжнього громадянського суспільства, концентром якого є високий рівень національної свідомості кожного українця.

Тому національне виховання особистості декларується на державному рівні як головний пріоритетний освітній складник (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція педагогічної освіти, Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (Наказ № 527 МОН України) тощо).

З огляду на зазначене вище постає нагальним практичне завдання щодо формування у здобувачів освіти національних ціннісних орієнтирів на особистісному рівні, що вимагає цілеспрямованого створення умов для розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості кожного з них, починаючи з молодшого шкільного віку. Потужним потенціалом для сприйняття й усвідомлення учнями комплексу національних цінностей є активне застосування в освітній практиці історично-культурного досвіду української нації в гармонічному поєднанні з конкретними реальними прикладами. Тож стратегічне соціальне замовлення на залучення дітей до вивчення глибоких пластів національної культури й духовності освітні заклади мають розв'язувати з оперттям на актуальний виховний ідеал сьогоденної України, зокрема на прикладі військової долі конкретних особистостей, громадянської і національної свідомості представників волонтерського руху та інших соціальних сфер активного протистояння російській агресії.

Проблему національної свідомості особистості представлено у низці наукових досліджень. Питання українського національного менталітету висвітлювали у своїх працях М. Грушевський, М. Максимович, О. Потебня, Г. Сковорода, П. Чубинський, П. Юркевич. На особливостях розвитку національної свідомості та самосвідомості учнів акцентували увагу такі вітчизняні педагоги, як Г. Вашенко, О. Дорошкевич, О. Духнович, П. Куліш, С. Русова, К. Ушинський. У контексті нашого дослідження є важливим науковий доробок І. Дзюби, В. Дончика, М. Євтуха, М. Стельмаховича, Д. Тхоржевського та ін. у сфері розвитку теорії формування національної свідомості громадян України.

Аналіз окремих сегментів наукового дискурсу в межах означеної проблеми дозволяє стверджувати, що концептуально-стратегічним ядром процесу формування національної свідомості та самосвідомості здобувачів освіти є вчення про націю як форму збереження національної самоідентифікації та історичної пам'яті, засіб історичного поступу саморефлексії нації, а методологічне підґрунтя вивчення проблеми цілеспрямованого педагогічного супроводу розвитку національної свідомості молодшого школяра – це гармонійне поєднання системного, культурологічного й особистісно орієнтованих підходів. Розв'язання цієї проблеми вимагає системного підходу на філософському, теоретичному й технологічному рівнях з урахуванням психо-фізіологічних особливостей учнів початкової школи. Ключовим її аспектом є висвітлення комплексу умов опанування молодшими школярами цінностей національної культури та їх трансформації в особистісні.

Отже, з огляду на вищезазначене можемо припустити, що розвиток національної свідомості особистості достатньо досліджена в загальному контексті проблема, але потребує подальшого дослідження теоретичного і прикладного супроводу щодо формування означеної характеристики молодших школярів у реаліях російсько-української війни і післявоєнної України.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. *Духовність особистості і сучасні стратегії виховання*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 5–7 лютого 2006 р.). Київ : Фонд «Добро», 2006. 158 с.
2. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2017. № 2. С. 9-14
3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87. Дата оновлення: 16.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 17.04.2023).
4. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник. Черкаси: Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016. 140 с.
5. Дроздова К., Василевська-Скупа Л. Психолого-педагогічний аспект поняття «національна самосвідомість» особистості. *Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій*, 2019. С. 27-31.
6. Дугіна В., Щелкунова С. Формування національної самосвідомості та патріотизму у дітей засобами позашкільної освіти. Зміїв, 2015. 39 с.

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ**Реуцька Лаккі Вікторівна,**

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: молодші школярі, обдарованість, обдаровані молодші школярі, технологія, технологія соціально-педагогічної роботи.

Обдарованість – одне із джерел духовного і матеріального розвитку людства. Зацікавленість цим феноменом з боку різних соціальних інститутів є зрозумілою, адже обдаровані діти в майбутньому стануть обдарованими дорослими, які зможуть запропонувати нові шляхи розвитку науки, промисловості, мистецтва, суспільства в цілому. Тому слід вчасно виявляти та скеровувати обдарованість у правильному напрямі. Незважаючи на те, що цей феномен досить широко розглядається в психолого-педагогічній літературі, все ж залишаються нерозв'язаними окремі питання, зокрема проблема технологізації соціально-педагогічної роботи з обдарованими учнями.

Перш ніж розглядати означену проблему, слід з'ясувати особливості особистості, яка належить до цієї категорії.

Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, явними, іноді видатними досягненнями в тому чи іншому виді діяльності [3, с. 7].

Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми має здійснюватися в певній логічній послідовності. Зважаючи на це, доцільною є технологізація цього процесу.

Термін «технологія» вперше почали використовувати у XVIII ст. Це поняття розглядається як сукупність знань про способи і засоби оброблення матеріалів, мистецтво оволодіння процесом [2, с. 50].

Пізніше в науковій літературі з'являється поняття «соціальна технологія». Його трактували як зарубіжні (Н. Стефанов, А. Зайцев, Н. Данакін, М. Маркін, В. Іванов та ін.), так і українські дослідники (А. Капська, С. Харченко, О. Беспалько та ін.).

Соціальна технологія у найбільш загальному понятті – це технологія, для якої вихідним і кінцевим результатом є людина, а основним параметром змін – одна чи кілька її властивостей.

У 90-х роках XX століття у науковій літературі почали використовувати термін «соціально-педагогічна технологія». Означуване поняття трактують як сукупність прийомів і методів, які впливають на свідомість, поведінку та діяльність людини як члена соціуму в процесі соціалізації, адаптації в нових соціальних умовах, соціально-орієнтованих видах діяльності [1, с. 42].

Соціально-педагогічна технологія може бути представлена у формі програми та у вигляді діяльності з її реалізації.

Безпосередня реалізація соціально-педагогічної технології передбачає певну послідовність дій, спрямованих на досягнення кінцевої мети. В означеному випадку – це успішна соціалізація обдарованого учня, що виявляється в його успішній діяльності, гармонізації стосунків з іншими членами суспільства.

Основними етапами соціально-педагогічної технології є:

1. *Виявлення обдарованих дітей* – процес, що передбачає аналіз розвитку конкретної дитини. Ефективна ідентифікація обдарованості – це складний комплексний процес її виокремлення, що не може бути реалізований за допомогою разової процедури тестування. Це має бути поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей в процесі різних видів діяльності (навчання, гра, заняття різними видами мистецтва тощо), за допомогою комплексу методів дослідження. Актуальною у цьому розумінні є методика Мюнхенського лонгїтюдного дослідження обдарованості, яка містить такий інструментарій:

- інтелект-тести: німецький варіант SAT зі з'єднання цифр;
- тести на креативність: незвичайне застосування тестів Е. Торренса на креативність, вербальну обдарованість, виявлення рівня розвитку творчого інтелекту;
- соціальна компетентність – опитувальник із соціальної компетентності;
- психомоторні здібності – комп'ютерні тести, тести з олівцем і папером;
- музичні здібності – виявлення музичного слуху, метроритму, пам'яті, почуття ладу, музично-слухові уявлення, музикальність;
- не когнітивні особистісні характеристики – опитувальники: за прагненнями до оволодіння знаннями, надіями на успіх, побоюваннями щодо невдач, стурбованістю, самооцінкою, атрибуцією, навчальним стилем;
- характеристики оточення – опитувальники щодо сімейного, шкільного клімату;
- досягнення – Мюнхенський опитувальник з активності в різних галузях [1, с. 356].

2. *Вивчення особистісних характеристик*. На основі аналізу отриманих результатів дослідження учня слід віднести до певної категорії обдарованих дітей, що дасть можливість в подальшому враховувати їх особливості:

- категорія перша – діти з високим інтелектуальним рівнем розвитку;

- категорія друга – діти, що мають спеціальну обдарованість;
- категорія третя – діти, які не досягли високих успіхів у навчанні, але виявляють активну пізнавальну позицію, оригінальність мислення, високий інтелектуальний потенціал. У цьому випадку можна говорити про «приховану» обдарованість [3, с. 7].

3. *Планування соціально-педагогічної діяльності з підтримки, розвитку обдарованості з урахуванням особистісних особливостей обдарованої дитини.*

4. *Реалізація корекційно-розвивальної програми в практичній діяльності закладу освіти (іншого соціального інституту), керуючись певними стратегіями, зокрема прискоренням, поглибленням, збагаченням, проблематизацією.*

5. *Організація соціально-педагогічного захисту дітей, що передбачає пом'якшення для них негативних наслідків процесів, які відбуваються в суспільстві, створення умов для розвитку обдарованості.*

6. *Соціальний контроль за подальшим розвитком обдарованості, всебічна соціальна підтримка [1, с. 362-368].*

Отже, соціально-педагогічна технологізація роботи з обдарованими учнями сприяє її чіткому упорядкуванню, плануванню, систематизації, що, у свою чергу, забезпечує досягнення основної мети – розвитку дитячої обдарованості.

Список використаних джерел

1. Архипова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. *Методи та технології роботи соціального педагога* : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 496 с.

2. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології* : підручник. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

3. *Обдаровані діти : діагностика та супровід* / за ред. Т. Червона. Бібліотека «Шкільного світу». Київ : Шк. світ, 2018. 128 с.

ЦІНІСНИЙ ПІДХІД В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

Решетняк Віктор Федорович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: компетентнісний підхід, ціннісний підхід, морально-етичні цінності, культура.

Кожна епоха висуває перед системою освіти свої вимоги і завдання, що реалізуються в концепціях і теоріях. У сучасній педагогічній думці провідною є теорія компетентнісного підходу, сутність якої сформульована в Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р., у якому компетентність охарактеризовано як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [1].

Іншими словами, сучасна концепція компетентнісного підходу в освіті зорієнтована на підготовку людини професійної.

Водночас найбільшу загрозу людству, як би парадоксально це не виглядало, несуть насамперед особи професійні, які володіють високими технологічними вміннями, але мають низьку морально-етичну свідомість. Яскравим свідченням цього

є невинуватена, безпідставна агресія росії до мирної сусідньої держави України. Радянська педагогіка, що носила знаннєвий (професійний) характер, виявилася нездатною протистояти порушенням морально-етичних норм та принципів загальнолюдської моралі. Свідченням цього є те, що освітня та «культурна» громадськість росії всіляко підтримала цю агресію. Отже, це не тільки розкриває інтереси владної верхівки, а й характеризує суспільну свідомість населення росії. Тому цю ситуацію можна характеризувати як кризу радянської педагогіки.

Частково ця криза торкнулась і української освіти та культури, саме тому ми маємо зрадників і колаборантів, які підтримали цю агресію.

Дослідження дає підставу вважати, що перед системою освіти постає необхідність розроблення нової концепції освіти, а саме – *концепції ціннісного підходу*, орієнтованої на підготовку людини моральної, в основі свідомості якої лежать загальнолюдські морально-етичні цінності.

На нашу думку, ціннісний підхід у педагогіці повинен стати ключовим елементом формування особистісних якостей здобувачів освіти та розвитку їхніх життєвих компетентностей. Цей підхід вимагає від педагогів особливої уваги до формування ціннісних орієнтацій учнів та розуміння їх цінностей та світогляду. З метою реалізації ціннісного підходу в педагогічному процесі необхідно визначити цінності, які мають стати фундаментом виховання учнів. Серед таких цінностей можна виділити повагу до людини, здоров'я, доброту, справедливість, толерантність, громадянську свідомість, любов до рідної землі та інші.

Проблема ціннісного підходу в педагогіці стала досить актуальною за останні роки. Відомі наукові дослідження вказують на необхідність розвитку ціннісної компетентності вчителів, які мають найбільший вплив на формування ціннісних орієнтацій учнів.

У світі дослідження проводяться в таких напрямках: вивчення засобів та методів упровадження ціннісного підходу в освітній процес, аналіз досвіду роботи вчителів із ціннісним підходом, вивчення впливу ціннісного підходу на успішність та мотивацію учнів, а також вплив на формування ціннісної культури учнів та їх соціальної адаптації.

В Україні також здійснюються дослідження такої актуальної проблеми. Так, проведено дослідження «Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи», де обґрунтовано логічну єдність теоретичних концептів і розроблених провідних доміант формування досліджуваного феномена, обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність основних конструктивів внутрішньої побудови розробленої методики формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи [2].

До дослідження проблеми формування цінностей зверталися І. Д. Бех, В.О. Огнев'юк, В.Г. Кремень, О. М. Легун. Життєво-ціннісні орієнтації молоді в контексті сучасної психологічної науки розглядалися в роботах О. І Крошки. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів висвітлені в працях К. В. Левківської.

Григорій Сковорода висловлював думку, що виховання має базуватися на таких моральних цінностях, як чесність, справедливість, доброта, гуманізм. Він переконував, що виховання повинно ґрунтуватися на духовних принципах, а не на матеріальних благах. Сковорода вірив, що виховання повинно сприяти розвитку інтелекту, духовності та моральної культури дитини [3].

Григорій Ващенко акцентував увагу на тому, що виховання має бути спрямоване на формування в людини гуманістичних цінностей. Відомий педагог вважав, що саме такі цінності, як любов, милосердя, чесність, справедливість та інші, є основою розвитку особистості та суспільства. Григорій Ващенко вбачав у вихованні через цінності можливість відродження нації та культури [4].

Позиції ціннісного підходу яскраво виражені в педагогічній спадщині Антона Макаренка, який був відомий як педагог-гуманіст, що засновував науково-педагогічну школу, спрямовану на формування високої культури мислення, творчості та виховання особистості. У своїй педагогічній практиці він дотримувався ціннісного підходу, акцентуючи на формуванні ціннісних орієнтацій учнів [5].

Василь Сухомлинський вважав, що виховання учнів повинне базуватися на загальнолюдських цінностях — любові, доброті, взаєморозумінні, справедливості. На його думку, учитель повинен не лише передавати знання, але й формувати моральні якості учнів, спонукати до високих моральних цінностей та вчинків [6].

В. Г. Кремень стверджує, що провадження ціннісного підходу в педагогічну практику сприятиме не тільки формуванню моральної свідомості учнів, але й поліпшенню суспільства в цілому, оскільки моральні цінності та принципи відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства та демократії [7].

І. Д. Бех розглядає цінність як складник культури та соціальної поведінки людини. Він вважає, що виховання цінностей має бути спрямоване на формування в дітей певних моральних норм і принципів поведінки, зокрема взаємовідносин із близькими, колегами та іншими людьми [8].

Проте, не зважаючи на активність досліджень у цій сфері, проблема реалізації ціннісного підходу в педагогіці залишається актуальною. Серед основних проблем можна виділити недостатнє розуміння вчителями сутності ціннісного підходу та його впровадження в практику, відсутність методичного забезпечення вчителя.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р.
2. Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/PhD/phd_anot_polischuk_disert.pdf (дата звернення 29.10.2023р.).
3. Сковорода Г.С. Філософські твори. Твори: у 2 т. Т. 2. Київ, 1988. URL: <https://www.google.com/search?q> (дата звернення: 16.05.2024).
4. Ващенко, Г. Основні засади виховання: Навч.-метод. посібник для студ. пед. ін-тів. Київ : Вища школа, 1997. 236 с.
5. Макаренко А. С. Педагогічна поема. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?> (дата звернення: 16.05.2024).
6. Мелентьєва О. В. Ціннісний підхід В.О. Сухомлинського до формування особистості дитини. Київ: Видавничий дім «Слово», 2013 р.
7. Кремень В.Г. Ціннісний підхід у педагогічній теорії та практиці. Педагогічна думка. 2018. № 4. С. 5-9.
8. Бех І. Д. Ціннісний підхід до розвитку особистості в умовах сучасної школи. Педагогіка і психологія професійної освіти, 2019. №2. С.19-26.

ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ

Решетняк Наталія Валеріївна,
викладач-методист відокремленого структурного підрозділу «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка»

Ключові слова: волонтерська робота, національна свідомість, громадянська свідомість, соціальна підтримка.

Волонтерська робота стає все більш популярною серед студентської молоді як спосіб допомогти суспільству та отримати цінний досвід. Проте її вплив на формування національної свідомості студентів залишається малодослідженим аспектом. У цій статті ми розглянемо роль волонтерської роботи у формуванні національної ідентичності серед студентів та висвітлимо основні аспекти цього явища.

Волонтерство сприяє розвитку громадянської свідомості серед студентів. Беручи участь у різних волонтерських проєктах, студенти набувають розуміння важливості соціальної відповідальності та активної участі в житті суспільства.

Згідно з дослідженнями Брауна та Лоу (2019), студенти, які займаються волонтерством, виявляють більшу схильність до громадянської участі та політичної активності, що сприяє формуванню національної свідомості.

Одним із основних аспектів формування національної свідомості є підтримка національних цінностей та ідентичності. Волонтерські ініціативи, спрямовані на збереження та розвиток культурних та історичних традицій, сприяють утвердженню національної свідомості серед студентів.

Дослідження Міллера (2020) засвідчує, що студенти, які активно займаються волонтерством у сфері підтримки національних цінностей, виявляють більшу гордість за свою націю та почуття належності до неї.

Волонтерська робота відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості студентів. Шляхом участі у волонтерських ініціативах, студенти розвивають громадянську свідомість, підтримують національні цінності та почуття національної гордості. Дослідження в цій сфері дозволить краще зрозуміти вплив волонтерства на формування національної ідентичності та розвинути ефективні стратегії підтримки цього процесу.

Особливо актуальною на сьогодні постає волонтерська допомога студентів у підтримці збройних сил України що відіграє значну роль у формуванні національної свідомості та патріотизму серед молоді. Ця діяльність сприяє зміцненню державної обороноздатності, а також виховує в студентів почуття відповідальності за майбутнє своєї країни.

Система волонтерської допомоги студентів зазвичай базується на добровільній участі та координації з місцевими органами влади, військовими підрозділами та громадськими організаціями. Основні напрями волонтерської допомоги можуть охоплювати:

Виготовлення маскувальних сіток та окопних свічок. Студенти можуть брати участь у виготовленні матеріалів, необхідних для гарантування безпеки та комфорту військових під час ведення операцій. Це може бути пошиття сіток із відповідних матеріалів, а також виготовлення свічок для освітлення окопів.

Забезпечення одягом та екіпуванням. Студенти можуть займатися збором, сортуванням та доставкою різноманітного одягу та екіпуванням для військових. Це передбачає як цивільний одяг, так і військовий спеціальний одяг, необхідний для захисту від погодних умов та ворожих дій.

Постачання медикаментами. Студенти можуть займатися збором та розподілом медичних засобів, які необхідні для надання допомоги пораненим воїнам. Це може бути перевірка та підготовка необхідних медикаментів, а також організація їх транспортування на передову.

Забезпечення продуктами харчування. Студенти можуть брати участь у зборі та розподілі продуктів харчування для військових на передові лінії. Це може бути збір та пакування продуктів, які легко транспортувати та зберігати: консерви, сухі снеки та інше.

Окрім того, важливо враховувати, що волонтерська діяльність може також передбачати психологічну підтримку військовослужбовців та їхніх родин. Студенти можуть проводити збори листів, карток, малюнків та інших матеріалів, які підвищують настрій та надають підтримку воїнам у важкі моменти.

Загалом волонтерська робота студентів у підтримці збройних сил України є важливим чинником формування національної свідомості та патріотизму серед молоді, а також сприяє зміцненню обороноздатності країни.

Ще одним напрямом волонтерства є робота, спрямована на допомогу постраждалим від російської агресії та охоплює різноманітні напрями, які мають на меті забезпечення базових потреб людей, що постраждали. Ось кілька напрямів цієї діяльності:

Збір та розподіл одягу. Волонтери можуть організувати збір нового або вживаного одягу для постраждалих. Це може бути верхній одяг, взуття, шапки, шкарпетки та інші предмети одягу, які допоможуть людям відновити комфорт і гігієну в умовах кризи.

Забезпечення продуктами харчування. Волонтери можуть займатися збором та розподілом продуктів харчування для постраждалих. Це можуть бути необхідні продукти для приготування їжі, консервовані продукти, снеки та інші харчові засоби, які забезпечать достатній рівень харчування для людей у складних умовах.

Надання медичної допомоги та постачання медикаментів. Волонтери можуть надавати медичну допомогу постраждалим та забезпечувати їх необхідними медикаментами. Це може бути надання першої допомоги, консультування медичних фахівців, а також постачання ліків і медичних матеріалів для лікування поранених та хворих.

Психологічна підтримка та соціальна адаптація. Волонтери можуть проводити роботу з постраждалими для надання психологічної підтримки та допомоги в адаптації до нових умов життя. Це передбачає консультування психологів, організацію групових та індивідуальних сесій психотерапії, а також роботу з громадськими службами для забезпечення соціальної підтримки та інтеграції постраждалих у суспільство.

Ці напрями волонтерської допомоги спрямовані на полегшення страждань та підтримку людей, які постраждали від російської агресії, і вони відіграють важливу роль у відновленні життя та спільнот у зоні конфлікту.

Список використаних джерел

1. Браун А., & Лоу, К. Волонтерство та громадянська участь: взаємозв'язок з політичною активністю студентів. *Журнал соціальних досліджень*. 2019. 25(2). С. 45-62.
2. Міллер Б. Роль волонтерської діяльності у формуванні національної ідентичності студентів: погляд з позиції психології. *Журнал національної психології*. 2020. №12(3). С.78-91.
3. Сміт Д. Волонтерська робота та формування національної ідентичності: перспективи дослідження. *Журнал соціології та антропології*. 2018. №15(1). С.112-125.
4. Томпсон Р. Волонтерство як засіб підтримки національних цінностей серед студентської молоді. *Журнал громадської психології*. 2017. №8(2). С. 23-36.
5. Уоллес К. Роль університетів у розвитку волонтерського руху та формуванні національної ідентичності. *Журнал освітнього менеджменту*. 2016. №18(4). С.56-68.

РОЛЬ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ У ФОРМУВАННІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Рудь Марія Юрївна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Мозуль Ірина Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського

національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Ключові слова: засоби навчання, наочність, дослідницькі уміння, навчання, молодші школярі, початкова школа.

Актуальною проблемою на сучасному етапі є проблема підвищення якості засвоєння знань, рівня сформованості умінь і навичок. Для досягнення цієї мети вчителі використовують різні прийоми, методи та засоби роботи з учнями, застосовуючи на заняттях елементи цікавості й наочності, вчитель урізноманітнює роботу учнів, яка стає змістовною й результативною.

Одним з найважливіших положень, що лежать в основі організації процесу навчання, є принцип наочності. Сама наочність являє собою властивість, що виражає ступінь доступності й зрозумілості психічних образів об'єктів пізнання для суб'єкта [8].

Застосуванням і вивченням методів та засобів наочності займалися такі видатні педагоги: В. Вахтерів, А. Гербарт, А. Дістервег, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Вони з'ясували його сутність, виділили два рівні сприймання (зовнішнє й внутрішнє), обґрунтували психологічні особливості використання наочності під час навчання дітей різних за віком.

Наочність розглядається у взаємозв'язку з чутливістю, з можливостями спостерігати за явищами, предметами або їх зображеннями, тобто сприймається органами чуття дитини. Це один з компонентів цілісної системи навчання, яка допоможе молодшому школяреві на високому рівні якісно засвоїти досліджуваній матеріал. Проблема використання наочних засобів навчання привертає увагу багатьох науковців, але саме поняття «наочність» у педагогічних дослідженнях трактується по-різному.

К. Д. Ушинський писав, що знання будуть тим міцніші й повніші, чим більшою кількістю різних органів чуття вони сприймаються. «Павук, – зазначав він, – тому бігає так дивовижно вірно по найтонших нитках, що тримається не одним кігтем, а безліччю їх: обірветься один втримається інший». Розвиваючи цю думку далі, він підкреслював: «Чим більше органів наших почуттів бере участь у сприйнятті якого-небудь враження чи групи вражень, тим міцніше лягають ці враження в нашу механічну, нервову пам'ять, вірніше зберігаються нею й легше потім згадуються» [11, с. 174]. Наочне навчання, на його думку, підвищує увагу учнів, сприяє глибокому засвоєнню знань.

Використання наочних методів навчання обумовлено дидактичним принципом наочності, який обґрунтував у «Великій дидактиці» Я. А. Коменський. Він розглядав чуттєвий досвід дитини як основу навчання та вважав, що навчання слід починати «не зі словесного тлумачення про речі, але з реального спостереження над ними». Він був першим, хто теоретично обґрунтував його, розуміючи наочність не тільки як зорову, а й як залучення всіх органів відчуття до повноцінного й всебічного сприйняття речей і явищ [4, с. 90]. Саме йому належить славетне «золоте правило» дидактики: «Усе, що тільки можливо, представляти для сприйняття відчуттями: видиме для сприйняття – зором; те, що можна чути, – слухом, запахи нюхом; те, що належить брати на язик, – смаком; доступне огляду – шляхом огляду. Якщо які не-будь предмети зразу можна сприймати декількома відчуттями, нехай вони зразу ж схоплюються декількома відчуттями» [4, с. 51]. Навчання повинно розпочинатися не з розповіді, а з конкретних спостережень за предметом вивчення. У випадку неможливості безпосереднього спостереження цей предмет потрібно замінювати картинками, малюнками, моделями.

Таким чином, ми можемо сказати, що видатні педагоги Я. А. Коменський, В. О. Сухомлинський і К. Д. Ушинський дійшли висновку, що освітній процес неможливий без методів і засобів наочності. Вони рекомендують використовувати наочність на всіх етапах навчання, але робити це правильно та вміло, не зловживати цим. Навчати дітей без реалізації принципу наочності неможливо, недоцільно. Використовуючи на заняттях елементи цікавості й наочності, учитель урізноманітнює роботу учнів, яка стає змістовною й ефективною.

Аналіз педагогічної та методичної літератури дозволяє стверджувати, що успіх навчання багато в чому залежить від методів та засобів навчання з використанням наочності, що впливає на розуміння навчального матеріалу, визначає зміст і структуру уроку. Методи навчання не можливі без засобів навчання. Принцип наочності розглядається в системі педагогічних принципів як один із провідних. Наочність сприяє розвитку логічного мислення школярів. Наочні методи не можуть бути ізольовані від словесних методів навчання [12, с. 79]. Сутність принципу наочності полягає у створенні образів, конкретних уявлень, на основі яких будується навчально-пізнавальна діяльність учнів, яка спрямована на оволодіння системою природознавчих уявлень і понять.

Для організації спостережень школа має великі можливості, їх можна вести на уроках під час лабораторних і практичних занять, використовуючи наочні посібники, під час екскурсій. Наприклад, учні тривалий час можуть спостерігати за ростом рослин. А формування складних географічних понять (клімат, погода) потребує самостійних спостережень упродовж року за атмосферою. Такі спостереження привчають учнів глибше аналізувати їх, порівнювати, робити висновки, занотовуючи все це в свої щоденники [10, с. 125–127].

Таким чином, засоби наочності – це будь-які предмети, пристрої, які застосовуються під час вивчення певної теми й використовуються в освітньому процесі для організації ефективного навчання молодших школярів.

Ефективне застосування засобів наочності у навчанні здобувачів початкової освіти залежить не тільки від педагогічно виправданого поєднання на уроці різних його видів, але й від правильного співвідношення наочності та слова вчителя.

Для кращого запам'ятовування молодшими школярами навчального матеріалу вчителю варто використовувати такі методи:

- ілюстрування – застосування в освітньому процесі засобів наочності з метою оптимізації засвоєння знань;
- демонстрування – використання приладів, дослідів, технічних установок тощо;
- спостереження – споглядання за предметом протягом тривалого часу.

Підходів до систематизації наочних засобів досить багато. Розглянемо деякі з них.

П. І. Підкасистий пропонує наочні засоби об'єднати в три групи:

- 1) об'ємні посібники – моделі, колекції, прилади, апарати тощо;
- 2) друковані посібники – картини, плакати, портрети, графіки, таблиці тощо;
- 3) проєкційний матеріал – фільми, відео, слайди тощо [8].

Найчастіше наочні засоби діляться на дві групи: образотворчі й предметні. Носіями предметної наочності виступають натуральні об'єкти або їх замітники, які створюють певні враження й уявлення про предмет. Образотворча наочність підрозділяється на словесну, образну й символічну. Вчитель може створити яскравий образ не тільки за допомогою видимих предметів, він має для цього виражальні засоби мови.

Застосування «словесного малювання», живий і образний опис подій, уривків із художніх творів із яскравим і барвистим зображенням образів головних героїв, крилаті вирази, влучні епітети – все це наочні засоби, які призначені для створення уявлення, емоційних вражень, яскравих образів. До образних засобів наочності відносяться макети, муляжі, моделі, картини, ілюстрації, малюнки; до символічних – схеми, креслення, карти, символи [7].

Класифікація наочних засобів за їх змістом є однією з найбільш поширених. Виділяють такі:

- природну монументальну наочність – справжні монументальні пам'ятники минулого і пам'ятні місця;

- справжні предмети матеріальної культури;
- спеціально виготовлену предметну наочність (макети, моделі, реконструкції предметів побуту, праці);
- образотворчу наочність (навчальні картини, репродукції);
- умовно-графічну наочність (схематичні малюнки, карти, аплікації, схеми, графіки, діаграми, друковано-роздатковий матеріал);
- технічні засоби навчання – презентації, аудіозаписи, авторські відеозаписи, компакт-диски [2].

За шляхом пізнання засоби наочності поділяються на дві великі групи:

1. засоби для безпосереднього чуттєвого пізнання – натуральні об'єкти, які поділяються на живу природу й неживу: різні види рослин і тварин із природного середовища, гербарії, колекції;

2. засоби для опосередкованого чуттєвого пізнання: образотворчі (муляжі, навчальні таблиці, аплікації), аудіовізуальні (технічні засоби навчання), ідеальні (образні-схематичні малюнки, схеми, карти, плани, графіки, діаграми) [6, с. 208].

Молодшим школярам властива конкретність, наочно-образний характер розумової діяльності. Вони добре запам'ятовують факти, опис зовнішнього вигляду предметів, розглядають таблиці та колекції, рослин, тварин, явищ природи, коли безпосередньо спостерігають їх у природі, виконують практичні роботи, проводять досліди. Яскрава, різноманітна наочність викликає в молодших школярів позитивні емоції, пізнавальний інтерес, зосереджує й довше утримує їхню увагу на об'єкті, який вивчається.

Для більш детального вивчення об'єктів і явищ, недоступних для безпосереднього сприймання їх у природі, вчитель використовує графічні наочні посібники: кольорові листівки, роздавальні картки, картини, таблиці, схеми тощо.

Важливість демонстрування графічних наочних посібників зумовлена тим, що уявлення, які дістають діти тільки з розповіді вчителя або читання статті й які не закріплені зоровими образами, можуть бути неправильні. Тож, демонстрування навчальних таблиць і картин, нерозривно супроводжувані поясненнями, допомагають створити в учнів образні уявлення про предмети та явища навколишнього середовища.

Робота з таблицями із застосуванням інших наочних посібників допомагає розкрити типові ознаки пір року, формує поняття сезонних змін, що відбуваються в природі, найпростіші природні взаємозв'язки. Більш детальний аналіз таблиці можна поєднувати з використанням таблиць, на яких великим планом зображені ті об'єкти, на суттєві ознаки яких треба звернути увагу. Вивчення певних фактів на цих таблицях також поєднується з розкриттям причинно-наслідкових зв'язків. Для цього, перед учнями ставлять проблемні завдання й пізнавальні запитання: Як верблюд пристосований до життя в умовах пустелі? Чому його називають «кораблем пустині?» та ін. [1, с. 49].

Обов'язково використовувати стінні таблиці треба під час перевірки домашнього завдання. Це активізує не лише механічну пам'ять, а й інші її види, що допомагає розвивати логічне мислення, мову, закріплювати в пам'яті вивчене. Процес запам'ятовування знань тільки тоді цінний і важливий, коли учні добре уявляють і розуміють навчальний матеріал [10, с. 195].

Інші таблиці допомагають учням детальніше познайомитися з окремими об'єктами (рослинами, тваринами), зображеними на фоні того середовища, в якому вони живуть. Щоб сформувати певні уявлення про зовнішній вигляд об'єкта, пристосування його до певних умов середовища й особливостей способу життя, вчитель ставить ряд послідовних запитань, за допомогою яких учні розкривають зміст таблиці, виявляють взаємозв'язки між навколишнім середовищем і предметами. Формуванню реального уявлення про величину, зовнішній вигляд досліджуваного об'єкта або його окремих

частин, допомагає демонстрування поряд з таблицями натуральних об'єктів – колекцій, гербаріїв, живих рослин або їх частин тощо. Якщо наочний матеріал невеликих розмірів, то під час пояснення, вчитель демонструє, обходячи клас або роздає учням, якщо він є в достатній кількості.

У ході роботи з засобами наочності, на яких зображені маловідомі дітям предмети або явища, застосовується розповідь учителя. Для активізації пізнавальної діяльності дітей обов'язковими є пізнавальні (проблемні) запитання. Наприклад, якщо учні не мають належних знань для розповіді за певною таблицею, то матеріал розповіді вчитель ділить на частини й до кожної ставить проблемне запитання. Демонструючи наочність, на якій зображено різні об'єкти, вчитель застосовує порівняння, щоб виявити характерні ознаки предметів або явищ, зробити відповідні висновки. Учні самостійно можуть розглядати наочність тоді, коли вони вже мають досвід її аналізу під керівництвом учителя, вміють виділяти основне й розповідати про нього за наперед складеним і записаним планом або відповідати на поставлені вчителем запитання.

Поряд із стінними таблицями вчитель може використовувати роздавальні картки, листівки або кольорові ілюстрації з книжок і журналів. Цінність їх полягає в тому, що вони забезпечують індивідуальну роботу учнів, допомагають конкретизації уявлень і понять, виробленню мислення й естетичних смаків, довільної уваги, підвищують ефективність уроку. Використання карток дає змогу урізноманітнити роботу на уроці, підвищити пізнавальну діяльність учнів, розширити й поглибити знання про свою Батьківщину. Листівки, картки, кольорові ілюстрації з книжок та журналів доцільно використовувати для фронтальної роботи з класом, самостійних занять учнів, для проведення ущільненого опитування, ігор, письмових контрольних робіт.

Вагомий навчальний та виховний ефект дає демонстрування навчальних фільмів та інших наочних посібників. У початкових класах широко використовують навчальні фільми. Велике методичне значення їх полягає в тому, що вони не тільки передають натуральне зображення предметів і явищ, а й показують їх у русі. За допомогою кінофільму діти дістають реальне уявлення про предмети та явища, яких вони не можуть спостерігати безпосередньо. Демонструванням фільму забезпечується ознайомлення з найскладнішими технологічними процесами й процесами, що відбуваються в природі за дуже короткий час. Навчальні фільми унаочнюють взаємозв'язок рослин і тварин з навколишньою природою та між собою. Зрозумілими для дітей є фільми, які показують технологічні процеси того або іншого виробництва, знайомлять з трудовою діяльністю людей [9].

Учителі застосовують екранні наочні посібники як під час повторення й закріплення, так і під час вивчення нового матеріалу. Методика роботи з ними передбачає актуалізацію знань дітей застосуванням цілеспрямованої короткої бесіди й постановкою проблемних запитань, які активізують сприймання змісту.

Під час демонстрування фільму, коли йде пояснення явища, вчитель лише показує його на екрані указкою й інколи робить короткі пояснення або доповнення. Не варто відволікати школярів у цей час запитаннями або поясненнями, а треба дати можливість учням повністю зосередити свою увагу на змісті фільму. Роботу з фільмом під час уроку обов'язково поєднують із використанням інших наочних посібників (натуральних, картин, таблиць, роздавальних карток тощо). Таке поєднання дає змогу звернути увагу дітей на певний об'єкт, виявити характерні ознаки, встановити його місце серед інших предметів і явищ природи, з'ясувати пристосування його до умов існування або причину виникнення. Наприкінці уроку проводять бесіду, щоб виявити ступінь засвоєння знань учнів [3].

Для активізації розумової діяльності учнів учитель повинен підібрати відповідні екранні засоби, визначити час демонстрування їх, підібрати інші засоби унаочнення,

продумати різноманітні методи використання їх. Використання екранних засобів на уроках повторення дає змогу відновити в пам'яті набуті знання, закріпити й поглибити їх, розвинути абстрактне мислення. Уміле використання на уроках екранних засобів навчання в поєднанні з іншими видами унаочнення дає змогу значно підвищити якість уроку, активізувати розумову діяльність учнів, забезпечує міцні знання [5].

Для успішного використання наочних засобів у початковій школі, слід виконувати деякі методичні умови:

1. Наочність має бути доречною (чітке усвідомлення вчителем мети, часу й місця введення наочності), гарно видна всім учням, максимально наближена до реального предмета.

2. Чітке виділення головного, основного під час показу ілюстрацій, так як вони можуть містити й відволікаючі моменти.

3. Детальне продумування пояснень, необхідних для з'ясування сутності демонстрованих явищ, для узагальнення засвоєної навчальної інформації.

4. Залучення учнів до самостійного знаходження бажаної інформації в наочному посібнику або демонстраційному пристрої, постановка перед ними проблемних завдань наочного характеру.

5. Естетичне оформлення наочного засобу.

Таким чином, засоби наочності мають велике дидактичне, виховне та практичне значення. Їх правильне, оптимальне використання дасть змогу забезпечити процес навчання необхідними методичними й емоційними моментами. Для детального вивчення об'єктів і явищ, які недоступні для безпосереднього сприймання їх у натурі, вчитель використовує графічні наочні посібники: картини, таблиці, кольорові листівки, роздавальні картки, схеми тощо. У початкових класах широко використовують навчальні кінофільми і відеофрагменти. Велике методичне значення їх полягає в тому, що вони не тільки дають натуральне зображення предметів і явищ, а й показують їх у русі. Під час перегляду кінофільму діти дістають реальне уявлення про предмети та явища, яких вони не можуть спостерігати безпосередньо. Засоби наочності можна використовувати як для всього класу, наприклад перегляд діафільму, так і індивідуально – роздавальні картки, листівки тощо.

Отже, використання наочних засобів навчання в сучасному освітньому процесі обумовлено можливістю показати розвиток явищ у їх динаміці, повідомляти навчальну інформацію певним обсягом і управляти індивідуальним процесом засвоєння знань. Вони стимулюють пізнавальні інтереси молодших школярів, створюють підвищене емоційне ставлення до навчальної роботи, забезпечують різнобічне формування образів, сприяють міцному засвоєнню знань, розумінню зв'язку наукових знань із ЖИТТЯМ.

Список використаних джерел

1. Бабич О. До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта*. 2014. Вип. 2. С. 47–53.

2. Види наочних засобів навчання. URL: https://stud.com.ua/38890/psihologiya/vidi_naochnih_zasobiv_navchannya (дата звернення: 07.04.2024).

3. Значення засобів наочності у навчальному процесі. URL: <https://ped.bobrodobro.ru> (дата звернення: 07.04.2024).

4. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. під ред. А. І. Піскунова. М.: Педагогіка, 1982. Т. 1. 656 с.

5. Мешкова А. В. Формування дослідницьких умінь молодших школярів у процесі навчання засобами наочності. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць студентів / за заг. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. № 2. С. 124–127.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. К., 2003. 327 с.
7. М'ясоїд Г. І. Методична дилема: які засоби наочності використовувати, традиційні чи електронні? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 7. С. 39–45.
8. Педагогіка: навч. посібник / під ред. П. І. Підкасистого. М., 2008. С. 227–228.
9. Подзоров В. І. Природознавство з методикою викладання: практикум : навч. посіб. для пед. уч-щ. К. : Вища шк., 1990. 85 с.
10. Семенова Н. А. Еволюція дидактичних уявлень про дослідницьку діяльність у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація освіти та підвищення кваліфікації»*. Томськ, 2003. С. 191–195.
11. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибр. пед. твори*: У 2 т. К. : Рад. школа, 1983. Т. 1. 192 с.
12. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навч. посіб. К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРАКТИКУ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сахно Оксана Іванівна,
директор КУ «Новослобідський ЦПРПП»
Новослобідської сільської ради
Конотопського району Сумської області

Ключові слова: діяльнісний підхід, роль педагога, форми роботи з педагогами, проєкт, Нова українська школа, довід роботи.

Сьогодні впровадження концепції Нової української школи в освітній процес наголошує на необхідності оновлення змісту та методів навчання, використання компетентнісного підходу та активізації навчальної діяльності учнів. Це зумовлює потребу в підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, яке має ґрунтуватися на принципах діяльнісного підходу та вимагає зміни в організації такої роботи у громадах.

Нова українська школа – це середовище активного навчання, де діти можуть розвивати навички, які в майбутньому стануть їм у пригоді в реальному житті. Такий підхід отримав назву діяльнісного, а його ідеї знайшли своє відображення та розвиток у Державних стандартах початкової та базової середньої освіти, проєкті концепції профільної освіти. Суть діяльнісного підходу відображається у цих документах у цілях та вимогах до результатів навчання.

Діяльнісний підхід ґрунтується на ідеї про те, що знання та навички найкраще засвоюються учнями в процесі їхньої активної діяльності. Цей підхід передбачає створення умов для того, щоб учні:

- ставили перед собою цілі та шукали шляхи їх досягнення;
- самостійно обирали способи виконання завдань;
- аналізували та оцінювали результати своєї діяльності;
- співпрацювали з іншими учнями та вчителями.

Упровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти діяльнісного підходу, його реалізація в класах НУШ вимагає від педагогів змін у своїй системі роботи, бо відбувається зміна цілей навчання.

Діяльнісний підхід:

- дає не стільки знання, скільки забезпечує загальнокультурний, особистісний та пізнавальний розвиток учнів, тобто формує в учнів уміння вчитися;
- визначає нові вимоги до змісту навчальних програм – вони повинні забезпечувати високу мотивацію учнів до предмета;
- змінює роль учня – він перетворюється з об'єкта на суб'єкт навчання, стає його учасником, і як наслідок – мотивація, активність, інтерес до пізнання;
- змінюється роль учителя: він тепер не єдине джерело знань, не інформатор, не контролер, а насамперед організатор, координатор, тьютор, наставник, помічник, консультант тощо.

Упровадження діяльнісного підходу в освітній процес передбачає зміни в підходах до організації всього освітнього процесу. А це означає – опанування педагогами нових технологій навчання, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання, з урахуванням агентності дітей.

Такі зміни в роботі педагогів вимагають сьогодні відповідних змін у роботі служб, що проводять підвищення кваліфікації та сприяють професійному розвитку педагогів. Серед таких служб найближчими до педагогів є центри професійного розвитку педагогічних працівників.

Одним із основних напрямів роботи центрів професійного розвитку є сприяння професійному розвитку педагогічних працівників, підвищенню їх кваліфікаційного рівня.

Сьогодні дуже важливо у цих нелегких умовах надати допомогу педагогу, коли безпекова ситуація навколо дуже нестабільна, знайти шляхи для забезпечення якісної освіти дітям. Діяльнісний підхід сприяє цьому повною мірою.

Упровадження діяльнісного підходу в практику роботи з педагогами центр професійного розвитку може здійснювати за допомогою різних форм та методів, зокрема:

- проведення тренінгів та семінарів. Тренінги і семінари дають можливість педагогам ознайомитися з теоретичними основами діяльнісного підходу та набути практичного досвіду його застосування;
- реалізація проєктної діяльності. Проєктна діяльність сприяє розвитку в педагогів навичок самостійного планування, організації та виконання роботи.
- використання методу кейсів. Метод кейсів дозволяє педагогам розглядати реальні ситуації та шукати шляхи їхнього вирішення;
- проведення ділових ігор. Ділові ігри сприяють розвитку в педагогів навичок командної роботи та прийняття рішень.

Наведемо декілька прикладів роботи Новослобідського ЦПРПП з реалізації діяльнісного підходу в роботі з педагогами.

Популярними формами роботи серед наших педагогів є тренінги та практичні семінари. Вони дають можливість педагогам ознайомитися з теоретичними основами питання, що розглядається, та набути практичного досвіду його застосування. Наші педагоги взяли активну участь в очних тренінгах («Перші кроки у професію» для педагогів-інтернів, «Інструменти критичного мислення») та в онлайн-тренінгах («Ефективні стратегії діяльнісного підходу на уроках в НУШ», «Все у твоїх руках: розвиток стресостійкості», «Робочі аркуші. Створюємо онлайн-конспект», «Формувальне оцінювання: що і як оцінюємо в НУШ») тощо.

З упровадженням у початковій школі положень Нової української школи нашим центром професійного розвитку щорічно розробляється та впроваджується локальний проєкт «Учу навчаючись». Метою проєкту є розвиток професійних компетентностей педагогів, опанування ними основними методами роботи в умовах нової української школи, формування компетентностей педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти необхідних для ефективної організації комфортного та безпечного освітнього, удосконалення вмінь педагогів для конструктивної та екологічної взаємодії з учасниками освітнього тощо. Реалізується проєкт за 5-ма основними напрямками:

- «Нова українська школа» – перехід на наступний рівень;
- Ключові компетентності педагога Нової української школи. Ключові уміння XXI століття;
- Психологічна абетка сучасного педагога. Або що треба знати вчителю НУШ;
- Школа – освітній простір для всіх. Організуємо навчання дітей з ООП;
- «Навчаємо по-іншому – навчаємо по-новому». Практикум.

Під час роботи над проєктом педагоги пропонують теми для розгляду, беруть активну участь у підготовці майстерок, тренінгів, воркшопів, ділових ігор тощо. Обов'язковою умовою участі в проєкті є практична робота педагогів. Серед питань, що були опрацьовані під час реалізації проєкту, є «Взаємини в системі «вчитель – учень», «Розвиток м'яких навичок учнів під час навчання», «Використання стратегій критичного мислення для розвитку комунікативних навичок учнів», «Креативність та уява: техніки візуалізації в освітньому процесі» та інші.

Цікавою формою роботи із педагогами, що побудована на діяльнісному підході, є ділові ігри. Вони не тільки сприяють розвитку навичок командної роботи та прийняття рішень, але й вчать знаходити рішення, ставити мету та розробляти заходи для її досягнення. Так, наприклад, цікаво та продуктивно було проведено ділову гру у форматі світового кафе «Як переконати колег, що в освіті треба багато змінювати, що вчити сучасних дітей старими методами не можливо?», у квітні 2023 року була проведена ділова гра в очному форматі з проблеми подолання освітніх втрат. У цьому році в онлайн-форматі педагоги – дошкільники навчалися використовувати можливості Jamboard-дошки для організації ігрової діяльності дошкільників під час дистанційного навчання, для всіх педагогів - онлайн-тренінг «Використання цифрових технологій для спільної роботи, професійного спілкування та професійного розвитку».

Ураховуючи досвід роботи нашого центру із педагогами, можемо зробити висновок, що впровадження діяльнісного підходу в практику роботи з педагогами центру професійного розвитку має низку переваг, що сприяє:

- підвищенню мотивації педагогів до саморозвитку та самовдосконалення. Діяльнісний підхід орієнтує педагогів на активну участь у навчальному процесі, що сприяє підвищенню їхньої мотивації до саморозвитку та самовдосконалення;
- розвитку творчого мислення та креативності педагогів. Діяльнісний підхід стимулює педагогів до пошуку нових методів та форм роботи, що сприяє розвитку їхнього творчого мислення та креативності;
- покращенню навичок педагогів з планування та організації навчального процесу. Діяльнісний підхід передбачає чітке планування та організацію навчального процесу, що сприяє розвитку відповідних навичок у педагогів;
- підвищенню ефективності навчання педагогів. Упровадження діяльнісного підходу сприяє кращому засвоєнню педагогами нових знань та навичок, що підвищує ефективність їхнього навчання.

Його впровадження в практику роботи є важливим чинником підвищення кваліфікації педагогів та їх підготовки до роботи в умовах Нової української школи.

Коли педагог сам уміє робити та пропонує учням роботу в парах, командах, цікаві виклики, що мотивують до самостійного пошуку та навчання, надають можливість пробувати знову і знову, експериментувати, пропонувати власні рішення, реалізовувати свої ідеї – це ті ключові інгредієнти діяльнісного підходу, які вже довели свою ефективність, і це той підхід до навчання, якого потребує освіта України сьогодні

**ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМПЕТЕНТІСНО
ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ****Сачко Інна Миколаївна,**

вчитель англійської мови, вчитель вищої категорії, старший вчитель Комунальної організації (установи, закладу) «Шосткинської спеціалізованої школи I ступеня №13 Шосткинської міської ради Сумської області»

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, ігрові технології, гра.

Компетентнісний підхід у навчанні – це підхід, що акцентує увагу на результаті освіти, причому результат розглядається як здатність учня діяти в різних проблемних ситуаціях під час вирішення актуальних для учня проблем. Іншими словами, компетентнісний підхід – це підхід, який орієнтує людину не на запам'ятовування суми фактів і даних, а на опанування дійсно потрібних у житті речей, де головними є вміння застосувати знання на практиці [2].

Фактично компетентнісний підхід передбачає не засвоєння учнем окремих знань і вмінь, а оволодіння ними в комплексі.

Необхідно враховувати, що компетентнісний підхід тісно пов'язаний із такими підходами, як особистісно-орієнтований (потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі «для всіх» на суб'єктивні надбання одного учня, що їх можна виміряти) та діяльнісний (може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій).

Концепція «Нова українська школа» тлумачить це поняття так: «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Отже, компетентність учня передбачає прояв щодо компетенції цілого спектра його особистісних якостей. Поняття компетентності охоплює не тільки когнітивну й операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, культурну, соціальну та поведінкову. Тобто компетентність завжди особистісно забарвлена якостями конкретного учня. Формування мовної компетенції — головна мета навчання англійської мови. Мовна компетенція формується в різних видах мовленнєвої діяльності, яка здійснюється як в усній, так і в письмовій формі.

Компетентнісний підхід до навчання іноземних мов виявляється безпосередньо в процесі комунікативної діяльності, коли школярі не тільки здобувають певні знання, але й активно виконують систему навчальних дій. Якщо кожен учень особисто братиме участь у цьому процесі, він зможе набути досвіду іншомовної комунікації в усній та письмовій формах [1].

Учні 1-4-х класів повинні вміти запитати, дати відповідь на запитання, надати інформацію, подякувати, вибачитись, пообіцяти щось зробити/ виконати, висловити власне ставлення до предмета спілкування, заперечити, погодитись, висловити радість/занепокоєння/жаль із приводу чогось, про щось домовитись. Зазначені вміння є найтипівішими універсальними комунікативними діями, якими мають оволодіти учні початкової школи в процесі вивчення іноземних мов. Вони характерні для будь-якої теми та ситуації спілкування. Навчальний курс будується за комунікативно-тематичним принципом. Тематику добираються відповідно до вікових особливостей учнів, їхнього

життєвого і навчального, у тому числі комунікативного, досвіду, їхніх інтересів. Як відомо, навчання англійської мови в початковій школі пов'язано з використанням дидактичних ігор, нестандартних уроків, інноваційних підходів до навчання [3].

Відомо, що краще дитина запам'ятовує новий матеріал у процесі гри. Гратися - це завжди весело і цікаво. Під час гри дитина позасвідомо, без напруги засвоює і закріплює надзвичайно багато інформації. Гра створює умови, коли іноземні літери, слова, правила читання, звороти засвоюються мимовільно, шляхом частого повторення. Тут головне – не втратити початкову мотивацію, а всіляко її підсилити. Цього можна досягти, на нашу думку, двома способами:

1 спосіб – «навчати граючись» або «граючись навчати», бо гра – це той час, коли дитина захоплена саме процесом гри.

2 спосіб – бачити успіхи й не помічати невдачі, адже невдача веде до розчарування, а успіх веде до бажання перемагати – і до нових успіхів.

Використання ігрових технологій навчання є актуальними, бо гра: добре відома, звична й улюблена форма діяльності для дитини; ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічний бар'єр [5].

Використовуючи різноманітні ігрові форми діяльності на уроці, вчитель досягає основної мети навчання – пробуджувати в дітях бажання вивчати англійську мову й використовувати її при потребі.

Отже, ігри є ефективними в початковому процесі. Зрозуміло, що ігрова діяльність розвиває мовленнєві навички учнів та впливає на розвиток особистісних якостей дитини. Вона є провідним містком у методиці викладання англійської мови в початковій школі та сприяє формуванню позитивних якостей особистості, активної життєвої позиції учня в колективі та суспільстві.

Ігрові технології – дієвий ефективний метод впливу на розвиток пам'яті, уяви, фантазії, мислення, креативності. Гра є потужним навчально-виховним засобом, що розвиває потенціал дитини, пробуджує пізнавальний інтерес, її пізнавальну активність. Саме у грі дитячі здібності виявляються найповніше, а іноді несподівано [4].

Отже, застосування різних видів ігор на уроках англійської мови має суттєвий вплив на формування навичок учіння, спонукає до пізнавальної активності, дає можливість пережити ситуацію успіху. Суттєвим чинником у розвитку ключових компетентностей учнів є компетентнісний підхід. Засвоєння переваг компетентнісного підходу передбачає використання вчителем власних ідей, проектів, реалізації творчих задумів. Ігри допомагають стати дітям творчими особистостями, навчають творчо ставитися до будь-якої справи. Творчо ставитися до справи – це виконувати її якісно, на більш високому рівні. Творчість – це постійне вдосконалювання й прогрес у будь-якій діяльності.

Список використаних джерел

1. Гуменюк І. Б. Формування ключових життєвих компетентностей учнів шляхом встановлення міжпредметних зв'язків на уроках англійської мови. URL: http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2017/08/2017_7_11 (дата звернення: 10.05.2024).

2. Зима О. В. Рольові ігри з англійської мови як засіб активізації пізнавальної діяльності. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/49325/ (дата звернення: 10.05.2024).

3. Ігри на уроках англійської мови як засіб формування комунікативної компетенції школярів / Укл. Т.М. Гавінська. Слобідко-Охрімовецький НВК. 2015. 67 с.

4. Коваленко О. А. Формування ключових компетентностей учнів на уроках англійської мови. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-35193.html/> (дата звернення: 10.05.2024).

5. Формування ключових компетентностей учнів на уроках іноземної мови/ В.П. Аратова, Н. О. Долгова. Запоріжжя, 2019. 76 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ 4-Х КЛАСІВ НУШ

Солдаткіна Марина Володимирівна,
вчитель початкових класів КЗ СОР –
Глухівського ліцею-інтернату з посиленою
військово-фізичною підготовкою

Ключові слова: інтерактивні методи, нова українська школа, інтерактивно-кооперативне навчання.

У сучасному світі, де технології швидко змінюють наше сприйняття навчання, інтерактивні методи стають необхідністю для успішної освіти. У контексті Нової української школи (НУШ) акцент зроблено на розвиток критичного мислення, творчості та комунікативних навичок учнів, тому використання інтерактивних методів на уроках математики для здобувачів освіти стає особливо актуальним.

Навчання математики в 4-му класі відповідає вимогам Державного стандарту початкової освіти з другого циклу, прийнятого у 2018 році, а також базується на типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Я. Савченко [1]. Теоретичні та практичні аспекти використання інтерактивних технологій описані в працях таких авторів, як О. Біда, Г. Волошина, О. Єльнікова, О. Комар, Т. Кравченко, А. Мартинець, М. Скрипник, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.

Вирішенню цієї проблеми сприяє впровадження інтерактивних методів навчання на уроках математики. Ці методи є більш ефективними, ніж інші педагогічні підходи, оскільки сприяють інтелектуальному, соціальному та духовному розвитку учня і формують його готовність жити й працювати в гуманному та демократичному суспільстві.

В. Сухомлинський відзначав, що школа має бути не просто складницею знань, а оточенням для розвитку думки [3]. Тому предмет, який викладається вчителем, не стає кінцевою метою його діяльності, а вважається засобом розвитку особистості учня.

У сучасній педагогічній практиці вже накопичено значний досвід у розумінні та застосуванні поняття «інтерактив». Термін «інтерактивний» має латинське коріння: «inter» означає «між», а «act» – «діяти», що вказує на здатність взаємодіяти [2, с. 11].

Згідно з Н. Руденко, інтерактивне навчання визначається як міжособистісна та педагогічна взаємодія, яка задовольняє потребу особистості в соціальній і культурній інтеграції через рівноправне партнерство між учителем і учнями [4, с. 8]. Це співнавчання, колективне та групове навчання, де як вчитель, так і учні, є рівноправними учасниками процесу.

Основний принцип інтерактивного навчання – постійна взаємодія та співпраця між учнями, де вчитель є організатором і координатором інтерактивних взаємодій. Я. Цивенко розглядає інтерактивне навчання під час уроків математики як окрему систему для організації пізнавальної діяльності, у якій чітко визначена мета, де кожен

учень може відчуті інтелектуальну винагороду та здатність до виконання поставлених завдань на особистому досвіді [5].

Суть концепції інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що всі учасники беруть активну участь у процесі вивчення, формулювання висновків та досягнення конкретних результатів [3]. Кожен вносить свій унікальний внесок, обмінюється знаннями, ідеями та методами діяльності. Цей підхід реалізується у сприятливій атмосфері та взаємодопомозі. Такий метод дозволяє не лише здобувати нові знання, але й розвивати пізнавальну активність, перетворюючи її на вищі форми співпраці та взаємодії.

Інтерактивне навчання під час уроків математики у 4-му класі вирішує кілька завдань одночасно: розвиває комунікативні навички та вміння, сприяє встановленню емоційних зв'язків між учасниками, виконує виховну функцію, оскільки вимагає спільної роботи та уважного вислуховування кожної думки. Застосування інтерактивних методик допомагає зняти напругу, дає можливість змінювати форми діяльності та зосереджуватися на основних питаннях [2, с. 27].

Одним із найефективніших інтерактивних методів під час уроків є використання ігор та інтерактивних завдань. Наприклад, вправи, які спонукають учнів до співпраці та колективного розв'язування задач, можуть значно покращити їх розуміння математичних концепцій; групові завдання або конкурси з математики стимулюють учнів до активної участі, сприяють розвитку командної роботи та взаємодопомоги.

Наприклад, узагальнюючи вивчений матеріал з тем «Знаходження швидкості», «Знаходження відстані», «Знаходження часу» у 4-му класі для учнів можна придумати завдання, під час виконання якого вони будуть поділені на групи. Приклад реалізації роботи в групах демонструє рис.1.

Рис.1. Робота в групах «Задачі на знаходження швидкості, відстані і часу»

О. Пометун і Л. Пироженко класифікують методи інтерактивного навчання на чотири основні категорії, урахувавши ціль уроку та організацію навчального процесу учнів:

- 1) передбачає використання інтерактивно-кооперативного навчання (завдання в парах, карусель, акваріум, реклама, подкаст тощо);
- 2) охоплює інтерактивні форми колективного та групового навчання (незакінчені речення, штурм, ажурна плитка тощо);
- 3) передбачає методи ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольові ігри, перегляд фільмів з подальшою грою тощо);
- 4) охоплює технології оброблення дискусійних питань (метод «ПРЕС», займи позицію, кейс-метод, дискусія тощо) [5, с. 43].

Окрім того, важливо застосовувати інтерактивні методи, що сприяють активному обговоренню та аналізу математичних понять. Наприклад, вправа «мікрофон» дає кожному учневі можливість висловити свою думку щодо розв'язання задачі.

Онопрієнко та С. Скворцова наголошують, що вправи на уроках математики орієнтовані на декілька аспектів:

- розвиток належності мислення школярів та певної самостійності думок: учнів стимулюють до висловлення своїх думок, до формування творчого ставлення до висновків і правил. Деякі інтерактивні вправи, такі як: «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель», «Пошук інформації», сприяють самостійному осмисленню матеріалу та допомагають учням знайти помилки;

- розвиток опору до навіювання думок і зразків поведінки: учні вчаться захищати свою думку, виконуючи вправи «Аналіз ситуації» та «Вирішення проблем». Вони також вчаться розрізняти позитивні та негативні аспекти своїх дій;

- розвиток критичного мислення та вміння бачити свої помилки: учні вчаться аналізувати свої дії та оцінювати їх, що допомагає в навчанні та формуванні дисциплінованої поведінки;

- розвиток пошукової спрямованості мислення та вміння знаходити спільні рішення з однокласниками: учні вчаться працювати в команді та спільно вирішувати завдання;

- підвищення інтересу учнів до вивченого матеріалу: інтерактивні вправи сприяють активнішому залученню учнів до процесу навчання [3].

Викладання математики у 4-му класі НУШ може охоплювати різні підходи: індивідуальні, колективні та кооперативні методи роботи з учнями. Використання цих підходів дозволяє моделювати реальні життєві ситуації, що може здійснюватися через рольові ігри, дебати, створення проблемних ситуацій, а також проведення подкастів та інших інтерактивних форм.

О. Ліба зазначає, що використання інтерактивних технологій передбачає взаємодію не лише між вчителем і учнем, а й між учнями [2]. Це означає, що взаємодія може відбуватися в різних формах, таких як учень-учень, група учнів-група учнів, і так далі. Обговорення завдань у групі сприяє активному обміну ідеями та знаннями. Застосування цього підходу дозволяє стимулювати мотивацію учнів до навчання, що призводить до покращення самого навчального процесу. Учні стають більш активними у своєму навчанні та більш самостійними в оцінюванні власних досягнень, порівнюючи їх якість із власними попередніми результатами і визначаючи свій шлях розвитку в залежності від цього.

Отже, використання інтерактивних методів на уроках математики для учнів 4-го класу НУШ є важливим елементом створення стимулювальної та ефективної навчальної атмосфери. Вони сприяють активному залученню учнів до навчального процесу, розвивають їхні творчі здібності та сприяють засвоєнню математичних знань.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018р. №87. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/ (дата звернення: 20.04.2024).

2. Ліба О. М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інноваційних технологій навчання математики в школі. Хмельницький. 2016. 352 с.

3. Онопрієнко О., Скворцова С. Особливості навчання математики 4-му класі Нової української школи. URL: <https://znayshov.com> > (дата звернення: 20.04.2024).

4. Руденко Н. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах коледжу до застосування інтерактивних технологій на уроках математики. Київ, 2016. 290 с.
5. Цивенко Я.І. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики: методичні рекомендації. Маріуполь, 2018. 55 с.

ПОЗАНАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Солод Ігор Сергійович,

здобувач третього (освітньо-наукового рівня) вищої освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, здоров'я, позанавчальна діяльність, молодші школярі.

Проблема систематичного формування здоров'язбережувальної компетентності серед молодших школярів є дуже важливою і актуальною, оскільки стан здоров'я людини впливає на рівень економіки, якість життя населення та національну безпеку. Основним завданням освіти в Україні у XXI сторіччі є розвиток мислення молодого покоління, спрямованого на прогрес людства та забезпечення стабільного майбутнього. Очевидно, що успішність здобувачів освіти у формуванні моделі здоров'язбережувальної компетентності під час навчання буде визначати їхню подальшу здатність до самостійного збереження здоров'я та максимізації його потенціалу.

Здоров'я є найвищою соціальною цінністю та основною умовою виконання біологічних і соціальних функцій людиною, а також фундаментом для самореалізації особистості. Формування здоров'язбережувальної компетентності серед молодших школярів передбачає стимулювання прийняття нових корисних для здоров'я форм поведінки в повсякденному житті. Це є обов'язковою умовою успішного виховання здорового покоління. Особливу увагу у вирішенні зазначеної проблеми приділяється змісту освіти, який ґрунтується на компетентнісному підході. Серед ключових компетентностей, які сьогодні мають формуватися у здобувачів освіти, є «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомлення рівних прав і можливостей, що передбачають дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя...» [2].

Одним із основних напрямів у розв'язанні проблеми збереження, зміцнення та розвитку здоров'я пов'язаний із формуванням у здобувачів початкової освіти певної

системи ціннісної орієнтації. В Державному стандарті початкової освіти наголошується на таких ціннісних орієнтирах, як: «міцне здоров'я та добробут, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку; забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку» [2].

У сучасних умовах навчання має розроблятися принципово новий підхід до формування здоров'язбережувальної компетентності. Заклади освіти повинні створити всі умови для засвоєння учнями певних знань, умінь і навичок через позакласну діяльність школярів, адже здоров'язбережувальна компетентність набувається через формування сприятливих для здоров'я, безпеки і соціальної інтеграції знань, умінь, ставлень (психологічних установок, принципів, цінностей, прагнень).

Основні фактори, що негативно впливають на здоров'я учнів і відповідно є наслідками відсутності формування здоров'язберігаючих компетенцій, є:

- недотримання гігієнічних умов в організації освітнього процесу;
- низький рівень рухової активності;
- недостатня компетентність педагогів у питаннях здоров'я і здорового способу

ЖИТТЯ;

- неправильне та нераціональне харчування;
- низький рівень культури здоров'я учнів;
- незадовільний стан здоров'я школярів [4].

Трансформація загальноосвітньої школи спрямована на використання всіх можливостей та ресурсів для підвищення ефективності освітнього процесу. Не всі педагогічні ресурси використовуються у сфері виховання та розвитку дитини. До таких мало використовуваних освітніх засобів відноситься позанавчальна діяльність, яка пов'язана з обов'язковим виконанням позанавчальних завдань з певного предмета, курсу, роботою над проектом, в групах тощо. Позанавчальна робота має значні можливості для розширення та поглиблення знань учнів у сфері гігієни, здоров'я та практичного застосування цих знань.

Позанавчальна діяльність має особливі можливості щодо реалізації завдань здоров'язбережувальної компетентності. Вона не обмежена ні стандартами програм, ні часом, і відрізняється від уроку надзвичайною пластичністю, гнучкістю та варіативністю. Водночас виховний вплив позанавчальної діяльності об'єктивно вбудований у її зміст. Приєднуючись до спеціально організованої діяльності, школяр кожного разу постає в новій ролі, що вимагає від нього свідомого виконання нових функцій. Багатогранність педагогічних засобів позанавчальної діяльності широко розкриває світ інших людей, інших середовищ, у діях і справах яких школярі вчаться любити та поважати людей.

Особливості формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів початкових класів у процесі позанавчальної діяльності:

- інтеграція здоров'я та фізичного благополуччя в різноманітні сфери діяльності: спорт, культурна діяльність тощо;
- стимулювання до активної участі учнів у заняттях та заходах, спрямованих на зміцнення та збереження здоров'я;
- розвиток навичок здорового способу життя через практичні вправи, ігри та рольові ігри;
- використання інтерактивних методів, які сприяють усвідомленню школярами важливості здорового життєвого стилю;
- інтеграція з уроками, що дозволить забезпечити системність і послідовність у формуванні здоров'язбережувальної компетентності.

Основними формами позаурочної роботи, спрямованої на формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів початкових класів, є:

- круглі столи, диспути, вікторини, конкурси, олімпіади, які дозволяють формувати в дітей знання про здоров'я, його цінність, фактори, що впливають на здоров'я;

- творчі заходи (виставки малюнків, плакатів, виробів, сценаріїв), які допомагають розвивати у дітей творчі здібності, сформувати позитивне ставлення до здорового способу життя;

- фізкультурні та спортивні заходи (спортивні ігри, змагання, естафети тощо), які сприяють розвитку фізичних якостей дітей, формуванню навичок здорового способу життя;

- подорожі, екскурсії, походи. Ці форми дозволяють дітям побачити різноманітність навколишнього світу, сформувати екологічне мислення [6].

Отже, позакласна діяльність відіграє важливу роль у розвитку та вихованні молодших школярів, сприяючи їхньому комплексному зростанню та самореалізації. Формування здоров'язбережувальної компетентності дає можливість зміцнити здоров'я молодших школярів, сформувати у них культуру ціннісного ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя, проводити відповідні психолого-педагогічні заходи з метою забезпечення зміцнення здоров'я.

Список використаних джерел

1. Волошин О. Р. Формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Випуск 1 (50). С. 48 – 51.

2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

3. Дорож І. А., Ковальчук А. Ф. Формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів в освітньому процесі НУШ. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2023. № 1. С. 43 – 53.

4. Калька Н., Макаренко С. Здоров'язберігаючі компетенції педагога в умовах сучасного освітнього простору. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1224> (дата звернення: 22.04.2024).

5. Киричок В.А. Теоретичні основи виховання моральної самосвідомості молодших школярів (учнів 3–4-х класів) у позакласній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(1). С. 316–324.

6. Масляник Т. Особливості формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів початкових класів у процесі позаурочної роботи. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали III науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, 05 грудня 2023 р.)*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. С. 26 – 27.

**ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
МОВЛЕНСЬКИХ І КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ****Суржук Тетяна Борисівна,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методик ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ Рівненського державного
гуманітарного університету,**Бісовецька Людмила Андріївна,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методик ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ Рівненського державного
гуманітарного університету

Ключові слова: мовленнєві та комунікативні уміння, елементи театралізації на уроках, ситуація спілкування, діалог.

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо значення набуває процес опанування учнями початкових класів української мови як основного засобу спілкування, впливу на пізнавальні процеси та підвищення рівня мовленнєвої культури. Саме тому перед педагогом стоїть завдання виховання соціально активної особистості, яка здатна вільно спілкуватися та правильно користуватися мовними засобами в усіх сферах мовленнєвої діяльності.

Мовлення – це діяльність, сукупність практичних умінь людини, що формуються у процесі слухання, говоріння, читання, письма, власне, це сам процес спілкування, комунікації [3, с. 5].

Оскільки вся система освіти перебуває в оновленому стані, школа потребує вдосконалення методики та методичного процесу формування комунікативних умінь. Одним із методів, який почали активно використовувати на уроках, стала театралізована діяльність здобувачів освіти.

У Типових освітніх програмах мовно-літературної освітньої галузі засвідчується формування широкого кола мовленнєвих і комунікативних умінь учнів початкових класів за визначеними змістовими лініями. Зокрема, змістова лінія «Театралізуємо» слугує розвитку комунікативних умінь учнів, як-от: уміння моделювати різні ситуації спілкування, обирати відповідні комунікативні стратегії, досліджувати несловесні засоби спілкування; передбачає залучення учнів до сценічної творчості, в умовах якої школярі набувають акторського досвіду, в тому числі імпровізації, що забезпечує розвиток у дитини емоційного інтелекту, творчого мислення тощо [5, с. 45].

Театралізація на уроці, зазначає автор сучасних підручників з української мови та читання І. Большакова, сприяє «зануренню» в літературний твір та формуванню вдумливого читача; вчить уважно слухати та говорити правильно, виразно, доносячи ідеї та емоції до слухачів; формує навички комунікації, взаємодії, співпраці в команді, вчить моделювати різні комунікативні ситуації, обирати стратегії спілкування, імпровізувати; розвиває емоційний інтелект: учні вчаться розуміти та відчувати літературних персонажів, зображувати їх, співпереживати їм та висловлювати ці почуття назагал; дає можливість мислити критично [2].

Робота на уроці за означеною змістовою лінією сприяє вирішенню життєво важливих завдань – усвідомленню учнями того, що їхнє мовлення має розуміти інші, що існують правила, яких необхідно дотримуватися у своїй мовленнєвій діяльності.

Аналіз вправ підручника «Українська мова та читання» (4 клас) авторів І. Большакової, І. Хворостяного [1] доводить, що театралізація на уроці може бути різною. Прикладом роботи щодо навчання учнів уважно слухати та говорити правильно, виразно; формування навичок комунікації, взаємодії, співпраці в команді вважаємо завдання підручника на виконання рольових ігор, створення і реалізації ситуацій спілкування на уроці, складання діалогів та інші.

Застосування рольової вправи «Описуємо ситуацію спілкування із власного життя» з теми уроку «Ситуація спілкування. Стили мовлення» [1, с. 23–25] не обмежується завданнями реалізації змістової лінії «Взаємодіємо усно», тому що увагу учнів необхідно привертати до виразності мовлення (уміння дотримуватися пауз, логічних наголосів, мелодики та інтонування мовлення). Уміння учнів дотримуватися виразності та емоційності в мовленні – крок до розуміння та відчуття літературних персонажів, зображення їх, співпереживання їм та висловлення цих почуттів назагал.

• Парна співпраця у дослідженні ситуації спілкування (рольова вправа):

– Привіт, Максиме! Як справи?

– Чудово, Олеже! Маю добру новину.

– Яку?

– Мені батьки подарували цілу серію крутезних книг «Навички майбутнього».

– Даси почитати?

– Авжеж. Успіх гарантований!

Учні мають зробити висновок про те, що діалог треба вести чітко, виразно, вживаючи слова-звертання і відтворюючи настрій певного персонажа.

• Створення і реалізації ситуацій спілкування [4, с. 38–39]:

Хто спілкується? Режисер і актор.

Де і коли спілкуються? На кіностудії, вранці.

Навіщо спілкуються? Як технічно виконати трюк?

Про що говорять? Про автомобіль.

Складаємо діалог «Режисер і актор»:

– Олександрє Васильовичу, треба правильно виконати трюк на автомобілі.

– Розумію. У чому він полягає?

– На шосе ви різко гальмуєте, намагаючись об'їхати вантажівку.

– Можливо, треба сказати водієві, щоб подав сигнал, коли натискати на гальма?

– Так, було б добре. Тому що після гальмування ви маєте вистрибнути з авто, яке

загорілося.

Ситуацію спілкування учні можуть доповнити невербальними засобами.

• Складання діалогу за вправою підручника [1, с. 26]. Завдання вправи – скласти діалог [4, с. 43–44] за ідеєю, висвітленою у тексті Оскара Бреніф'є.

Поради для вдалого усного виступу

– Ти часто виступаєш перед класом?

– Ні. Я не виступаю перед класом щодня.

– Чому? Тобі непріємно?

– Та ні. Виступати буває приємно, а іноді лячно, тому що слухачів багато.

– Тобі важливо знати думку слухачів про тебе?

– Авжеж. Тому я ретельно готуюся.

– А що треба зробити, щоб усний виступ був удалим?

– Слід обміркувати тему, скласти план, дібрати матеріал, написати текст

виступу.

– Це гарантує успіх?

– Це не все. Успіх виступу залежить від емоцій, добору необхідних слів, жестів, інтонацій, візуальних засобів.

– Зрозуміло. Обов'язково скористаюся твоїми порадами.

Після розігрування діалогу потрібно запитати в учнів: Чи допоможуть такі поради у подоланні страху помилитися, залишатися спокійним під час виступу? Відповіді підкажуть учителеві напрям роботи з подолання труднощів у формуванні комунікативних умінь учнів. Зазначені вміння, що формуються в процесі вивчення розділу «Мова і мовлення», застосовуються молодшими школярами під час опрацювання літературних творів. До демонстрації читання діалогів з художніх творів учні мають готуватися заздалегідь. Наприклад, для читання розмови Ворони і Рака з казки Олени Пчілки «Ворона і Рак» і розуміння того, що допомогло врятуватися ракові, учні мають схарактеризувати застосування уреливних слів і солодкого тону в розмові. Після читання роблять висновок про причини, завдяки яким ракові вдалося обманути дурну ворону.

У початковій школі театралізацію варто застосовувати, поступово ускладнюючи завдання: від простих (відтворити) до більш складних (створити).

Реалізація змістової лінії мовно-літературної освітньої галузі «Театралізуємо» позитивно впливає на розвиток комунікативних умінь учнів; ціннісне ставлення дітей до персонажів, що спілкуються. Залучення учнів початкових класів до творчої роботи з текстами різних видів наближує їх до моральної суті художніх творів, учить розуміти красу літературного слова і надає можливість інтерпретувати сприйняте з метою особистісного самотворення.

Список використаних джерел

1. Большакова І. О. Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти Ч. 1. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 128 с.
2. Большакова І. Театр на уроці: практикум для початкової школи. Освіторія. Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/teatr-na-urotsi-praktykum-dlya-rochatkovoyi-shkoly/> (дата звернення 10.03.2024).
3. Васьуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
4. Олійник С. П. Українська мова та читання. 4 клас. Частина 1. Харків : Вид. група «Основа», 2022. 206 с.
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

РИТОРИЧНІ ТРЕНІНГИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Ткаченко Лідія Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Ключові слова: тренінг, риторика, здобувачі освіти, інтерактив, уміння, комунікація, взаємодія.

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів зазнала суттєвих змін не лише у зв'язку з реалізацією Концепції НУШ, а й у контексті тих викликів, з якими сьогодні стикається українське освітнє середовище загалом: цифровізація, дистанційне

навчання, воєнний стан. Відбулися зміни й у структурі взаємодії вчителя й учнів, сім'ї та школи в цілому. І якщо раніше майбутні вчителі скаржилися на брак комп'ютерної грамотності, недостатньої обізнаності з програмним забезпеченням у роботі з мультимедійними пристроями, графічними планшетами, різноманітними гаджетами, то сьогодні проблеми виникають на рівні комунікативно-педагогічних умінь – пояснення теми, тлумачення понять, налагодження атмосфери співпраці, підвищення мотивації до навчання, вирішення конфліктних ситуацій. Усе зазначене вище актуалізує проблематику цілеспрямованої риторичної підготовки майбутніх учителів.

На факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди в межах варіативної частини освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти пропонується курс з педагогічної риторики. Він має на меті формування вчителя як активного комуніканта, готового до вирішення складних науково-методичних і виховних завдань освітнього процесу. Під час опанування курсу здобувачі освіти набувають умінь працювати з різними джерелами інформації, вести евристичні бесіди, правильно формулювати запитання і давати відповіді на поставлені запитання, організувати диспути, продуктивно вести дискусію, розпізнавати й протидіяти маніпулюванню у спілкуванні. Особлива увага надається формуванню культури й техніки професійного мовлення, навичок виразного читання, декламування віршів. Важливими для педагогічної діяльності є також уміння підготувати публічний виступ, представити власні методики, укласти портфоліо професійних досягнень [1].

Процесуальний компонент навчання педагогічної риторики орієнтований на інтерактивні методи, що дозволяє забезпечити участь кожного студента в груповій комунікативній взаємодії. Перевага надається нетрадиційним лекціям: оберненим, конструювання ситуацій, лекціям-конкретизаціям, проблемним. За такого підходу лекційні заняття із суто інформаційних переходять в розряд проблемно-пошукових, де кожна проблема має різноваріантні складники та результати вирішення. Практичні заняття організовано з опорою на унікальний досвід кожного студента. За основу беруться класичні підходи до подачі матеріалу, побудови діалогу, презентації виступу, а в результаті аналізу й обговорення напрацьовуються різні варіанти, визначається контекст їхньої доцільності.

Особливо продуктивними, на нашу думку, були риторичні тренінги – практичні заняття високої інтенсивності, на яких відпрацьовувалися конкретні вміння й навички. Приваблює те, що тренінг дозволяє діяти багатовекторно і орієнтуватися на різні цілі навчання. Так, тренінг «Підготовка до публічного виступу» формує гнучкі навички, розвиває лідерські якості, стресостійкість, психологічну готовність говорити на загал. У процесі роботи не лише вчимося проголошувати промови, а й удосконалюємо практичні вміння: працювати з різноманітними інформаційними джерелами, підвищувати рівень медіаграмотності, закріплюється навичка складати план, занотовувати, укладати й оформлювати список використаних джерел, писати анотації, працювати з текстом, створювати візуальну підтримку у вигляді схем, діаграм, презентацій. Тематика публічних виступів пропонувалася викладачем і студентами, орієнтиром слугувала актуальність означеної проблематики для початкової школи в сучасних умовах. Кожен публічний виступ обговорювався, проходив експертну оцінку за визначеними й узгодженими з групою критеріями.

Під час тренінгів активно використовувалися ділові ігри, наприклад, «Батьківські збори», «Як уникнути конфлікту», «Змоделюймо ситуацію». Ділова гра допомагає реалізувати себе в різних ролях, запропонувати різноманітні сюжетні варіанти і варіанти вирішення різних педагогічних ситуацій, а значить розвиває критичне мислення, логіку професійного мовлення, педагогічну майстерність. У процесі

тренінгів акцентувалася увага на окремих видах мовленнєвої діяльності: невербального спілкування, тематичного говоріння, педагогічного читання, продуктивного аудіювання, творчого занотовування, академічного письма. Такі вправи орієнтовані виключно на напрацювання власного авторського комунікативного стилю, що передбачає використання специфічної лексики, своєрідне синтаксичне конструювання, створення тексту, оригінальність виконання художніх творів, досвід режисури та технік акторської майстерності.

Отже, риторичні тренінги сьогодні можемо визначити не лише як продуктивну форму практичного заняття, а і як один із ефективних інструментів розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Список використаних джерел

1. Ткаченко Л. П. Риторика в системі професійного навчання: історія становлення навчальної дисципліни : монографія. Харків : Видавець Рожко С. Г. 2016. 428 с.

МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ВИКОНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тюльпа Олександр Іванович,
старший учитель музичного мистецтва
ЗОШ I-III ступенів № 6 м. Глухів

Ключові слова: музично-ритмічне виховання, музично-виконавча діяльність, учні початкової школи.

Розвиток музичних здібностей – одне з важливих завдань музичного виховання та розвитку учнів початкової школи. Вирішальним у музичній педагогіці є питання музичних здібностей: чи є вони вродженими якостями людини чи розвиваються внаслідок навчання та виховання.

У вітчизняній музичній науці чимало зроблено для з'ясування умов становлення музично розвиненої особистості: різнобічного формування та розвитку необхідних здібностей, оволодіння найважливішими компонентами виконавчої майстерності та музичної культури. Не залишилася поза увагою і ритмічна сторона музики. На стику з іншими науками проводилися дослідження природи та сутності музичного ритму, специфіки ритмічних структур української народної музики, особливостей ритму у творах композиторів [1]. Є роботи, у яких доводиться можливість виховання музично-ритмічної здібності за умови цілеспрямованого навчання, заснованого на використанні спеціальних ритмічних зразків [3].

Водночас потребує подальшого вивчення одна з найбільш суттєвих музично-педагогічних проблем – шляхи, засоби та методи розуміння ритмічного початку (різноманітних ритмічних факторів у виконанні та сприйнятті музики).

Визначаючи головним показником музичності емоційну чуйність на музику, а основою музичних здібностей здатність до сприйняття та відтворення звуковисотного та ритмічного руху (музичний слух та почуття ритму), маємо можливість і необхідність формування здатності активно (рухово) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати його. Музично-ритмічне почуття охоплює як окремі складники: ритмічний малюнок (своєрідна матерія ритму), метр (система ритмічної організації), так і темп (якісні і кількісні характеристики швидкості протікання ритмічного процесу).

Загально визнано, що музично-ритмічна здатність менш піддатлива розвитку. Незважаючи на ці погляди, можна і потрібно розглядати музично-ритмічну здатність як розвивальну. Музично-ритмічне почуття – здатність активно (рухово) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і відтворювати його. Отже,

«музично-ритмічне почуття» доцільно розглядати як музично-ритмічну здатність, що складається з трьох основних компонентів:

- темп – здатність до сприйняття та відтворення темпу проходження опорних звуків;
- метр – здатність до сприйняття та відтворення акцентованих та неакцентованих звуків;
- ритмічний малюнок – здатність до сприйняття та відтворення відношення тривалості звуків, пауз.

Почуття ритму має на увазі сприйняття рівномірної пульсації метричних часток у музиці (у процесі руху під музику, ігри на найпростіших музичних інструментах); розрізнення сильних і слабких часток у музиці під час слухання та виконання маршових та танцювальних п'єс (у русі, грі на найпростіших музичних інструментах); сприйняття співвідношення різних тривалостей у змісті нескладних добре знайомих дитячих пісень; засвоєння ритмічних фігур, побудованих на чергуванні двох різних ритмічних одиниць, при цьому музичний матеріал має бути нескладним і добре знайомий дітям; подальше усвідомлення тривалостей та пауз, формування уявлень про їх запис; усвідомлення виразної та образотворчої сутності ритму; розвиток внутрішнього ритмічного слуху (запам'ятовування різних ритмічних малюнків, фігур); формування поняття про ритм як один із засобів музичної виразності; визначення виразної сутності ритму на матеріалі знайомих творів.

Почуття ритму формується в музично-ритмічних рухах, відповідних характеру емоційної драматургії твору. Злагоженість ритму рухів та музики також одна з умов, необхідних для розвитку цієї здібності. Заняття ритмікою дозволяють відчутти та висловити у рухах різні настрої у музичному творі, покращувати почуття ритму за допомогою координації рухів та музики.

Ритм – необхідна частина музичної виразності твору, тому саме усвідомлення його значення (із застосуванням образних порівнянь, музично-дидактичних ігор) часто має найбільший ефект, що розвиває. Дослідженнями науковців доведено, що ритмічне переживання музики супроводжується руховими реакціями (рухами частинами тіла). Іншими словами, музично-ритмічне переживання людини так чи інакше виражатиметься м'язовим почуттям. Отже, заняття ритмікою чудово розвиває творчу, креативну уяву дітей. Вони втілюють образи різних персонажів, рухаються під музику; виконання творчих завдань у реальних умовах стимулює до розкриття ідейного задуму у вигляді пошуку виразних рухів. На основі джерел рухів виділяють такі види ритміки: музично-ритмічні вправи, танці, руханки, музичні ігри. Ми погоджуємося із думкою М. Назаренко, яка стверджує, що за допомогою музично-ритмічних рухів у дітей формуються чотири групи виконавських навичок:

- відображення в русі метричної пульсації музики;
- дотримання фразування;
- відображення ритмічного рисунка;
- «вільне диригування» та «пластичне інтонування» [2, с. 219].

Музична гра як різновид музично-виконавчої діяльності – важливий метод музичного розвитку. Музичні ігри поділяються на ігри під інструментальну музику (сюжетні та несюжетні) та ігри під спів (хороводи та інсценування). В іграх зі співом композиція рухів залежить від змістового задуму, характеру, образів, тексту музичного твору. Не менш цікаві для дітей ігри та танці з використанням різних атрибутів (прапорці, стрічки тощо).

Рух під музику як вид музичної діяльності складається із двох компонентів: музично-ритмічні навички (уміння передавати рухами засоби музичної виразності: ритм, темп, динаміку, форму, характер музичного твору); навички виразних рухів (основних, гімнастичних (з предметами та без них), сюжетно-образних, танцювальних).

Ці компоненти перебувають у тісному зв'язку. Опанування цими компонентами учнями здійснюється за допомогою музичних ігор та вправ. Значущість музичних ігор у діяльності учня у тому, що:

- збагачують емоційний світ учнів та розвивають музичні здібності;

- розвивають пізнавальні здібності;
- виховують активність, дисциплінованість, почуття колективізму;
- сприяють фізичному вдосконаленню організму.

В основі музично-ритмічного виховання лежить розвиток сприйняття дитиною музичних образів, вміння відобразити їх у русі. Музика викликає рухові реакції та поглиблює їх, не просто супроводжує рухи, а визначає їхню сутність. Завдання вчителя полягає у формуванні й розвитку в учнів уміння швидко і з точністю виконувати музичні рухи, і, водночас, уміння призупинити руховий процес, тобто розвиток активного гальмування. Музика не просто супроводжується абстрактними рухами, а й визначає сутність цих рухів, тобто рухи не повинні бути лише рухами під акомпанемент або на тлі музики, вони повинні відповідати характеру музики; засобом музичної виразності; змісту й формі музичного твору.

Отже, музично-ритмічний розвиток учнів початкової школи, що передбачає активні форми, методи та засоби навчання, сприяє активізації процесу формування їх художньо-творчих здібностей, навчальної мотивації. Результати проведеного теоретичного та емпіричного аналізу дозволяють зробити такі висновки: ефективність розвитку музично-ритмічної здібності залежить від рівня узгодженості у взаємодії всіх компонентів музично-ритмічної здатності у часі; синхронізація формування психомоторних, когнітивно-рефлексивних, емоційно-вольових здібностей учнів сприяє швидшому розвитку музично-ритмічних здібностей; музично-ритмічний розвиток учнів початкової школи ефективно здійснюється у процесі музично-виконавчій діяльності.

Список використаних джерел

1. Козаренко О. В. Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку : автореф. дис. ... доктора мистецтвознавства. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2001. 23 с.
2. Назаренко М. Музично-ритмічне виховання молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 101. С. 216-223.
3. Полякова А. С. Сучасні тенденції розвитку системи музично-ритмічного виховання молодших школярів. *Педагогічний дискурс*. Хмельницький, 2017. Вип. 23. С. 134-138.

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЙ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Тюльпа Тетяна Миколаївна,

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: педагогічна взаємодія, соціальне виховання, інклюзивний навчальний заклад.

Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, загострили інтерес до проблеми розвитку людини в соціокультурному середовищі, до умов соціалізації особистості. Суспільство характеризується «відкритістю», багатофакторністю та різноспрямованістю впливів на молоде покоління, що сприяє збільшенню можливостей розвитку людини, певного потенціалу негативних впливів. Сучасні соціально-економічні умови життя суспільства визначаються стратегічно і на досить великий період, особливо якщо це стосується таких соціальних сфер, як освіта й охорона здоров'я.

Очевидна потреба у розробці наукових засад соціалізації та соціального виховання молоді в їхній єдності та взаємозв'язку, коригуванні соціальної політики щодо дітей та молоді, особливо тих, які мають особливі освітні потреби. У сучасних

умовах затребуваним є вибір стратегії виховання учнів з обмеженими можливостями, оскільки виникла потреба відповідального ставлення держави, батьків та всіх зацікавлених у соціальному вихованні таких осіб.

Поняття «стратегії освіти» орієнтоване на кінцеві результати державної політики у сфері доступності освіти для дітей, які мають особливі освітні потреби на рівних умовах, що забезпечує можливість проєктування стратегій інклюзивної освіти як для осіб з обмеженими можливостями здоров'я, так і для обдарованих та геніальних дітей, здатних освоїти різні програми навчання за короткий проміжок часу. Педагогічні стратегії є підґрунтям реалізації державної політики щодо формування нової філософії ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення їх конституційних прав та державних гарантій на здобуття якісної освіти, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості закладів з інклюзивною освітою, які готові до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Особливої значущості набуває соціально-педагогічна стратегія соціального виховання, оскільки забезпечує розвиток життєвих установок, планів та способів самореалізації, набуття особистісного досвіду. Вона визначається важливістю освоєння педагогами стратегій інклюзивних освітніх програм, індивідуальних освітніх маршрутів у роботі з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, формування у них професійних педагогічних компетентностей відповідно до вирішення завдань різного рівня освіти, адже інклюзивна освіта є пріоритетним гуманістичним напрямом у розвитку сучасного суспільства. Вона сприятиме забезпеченню права дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на інтеграцію у суспільство шляхом створення умов для безперешкодного доступу до якісної освіти, відповідно до їх завдатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб. Саме соціальне виховання забезпечує участь усіх дітей у житті великої спільноти та успішну соціалізацію.

Ми погоджуємося із позицією І. Модель та Б. Модель, які розуміють партнерство як баланс інтересів, що досягається завдяки соціальній взаємодії на основі компромісу та консенсусу. Соціальна інклюзія має на увазі те, що включення є певним проявом бажання залучити індивіда чи групу до ширшої спільноти з метою приєднатися до спільної діяльності чи культурного процесу. Партнерство в закладі загальної середньої освіти включає співпрацю в команді вчителів інклюзивного класу, асистента вчителя, корекційних педагогів, батьків, учнів та адміністрації [1].

У контексті соціального виховання ми робимо акцент на гармонійній взаємодії здорових людей та людей з обмеженими можливостями здоров'я, набуття досвіду соціальних відносин, формування корисних для всіх соціальних навичок, включення активних процесів особистісного саморозвитку. Соціальне виховання характеризується цілеспрямованою зміною як людини з обмеженими можливостями здоров'я, так і її здорових однолітків при спільній взаємодії у спілкуванні, грі, спорті, навчанні, предметно-практичній та духовно-практичній діяльності на основі формування спільних цінностей та ціннісних орієнтацій, поведінкових установок, моральних норм та правил життєдіяльності. У цьому контексті ми розглядаємо інклюзивне виховання як підвид соціального виховання, що здійснюється у спеціально створеному спільному збагаченому на засадах педагогічної взаємодії виховному середовищі, що враховує індивідуальні особистісні особливості та потреби як дітей та підлітків з обмеженими можливостями здоров'я, так і їх здорових однолітків.

Метою як соціального виховання, так і його підвиду, інклюзивного виховання, дітей та підлітків з обмеженими можливостями здоров'я є попередження проявів у них соціально-особистісних недоліків та формування готовності та здатності до відносно незалежного життя. Результатом і показником ефективності соціального, у тому числі інклюзивного, виховання, на нашу думку, є людина з обмеженими можливостями, яка приймає та транслює культуру суспільства, цінності та норми, прийняті в ньому, а також незалежна, самостійна, цілеспрямована, яка має здатність до особистісного саморозвитку, має власну думку та активно змінюється на шляху власного розвитку.

Зміст інклюзивного виховання дітей та підлітків з обмеженими можливостями здоров'я формується за таких підстав: використання ціннісної та соціокультурної парадигм виховання або їх поєднання щодо змісту інклюзивного виховання; різноманітна наповнюваність змісту інклюзивного виховання у межах ціннісної та соціокультурної парадигми виховання залежно від вікових, статевих, індивідуально-особистісних та групових потреб та запитів; здійснення інклюзивного виховання дітей та підлітків з обмеженими можливостями здоров'я у різних виховних організаціях, що визначає варіативність змісту інклюзивного виховання.

Подібне соціально-виховне середовище можливо створити за допомогою забезпечення ефективної педагогічної взаємодії між педагогами, учнями та батьками. В умовах інклюзивного освітнього простору організація ефективної педагогічної взаємодії в освітньому закладі має насамперед спиратися на парну композицію «загальноосвітня організація – батьки». Звісно, основне навантаження усередині інклюзивного простору несуть на собі фахівці сфери освіти, але важлива роль належить і батькам, які перебувають у співпраці з освітньою організацією. Адже саме батьки – найзацікавленіші учасники педагогічної взаємодії. Спільна соціально-виховна діяльність школи та сім'ї реалізується за допомогою цілеспрямованої, систематичної роботи в навчальній установі та позаурочній діяльності. Тільки створення комфортного освітнього середовища на засадах партнерства та атмосфери взаєморозуміння, довіри, толерантності допоможе виграти всім учасникам інклюзивного процесу: учням, їхнім батькам та педагогам.

Список використаних джерел

1. Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України № 609 від 08.06.2018 року.

ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Федоренко Андрій Андрійович,

аспірант 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Тихонова Альона Петрівна, доктор філософії, старший викладач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: наскрізні уміння, учні початкових класів, нова українська школа

Сучасний освітній контекст України з реформування шкільної системи освіти ставить перед педагогічним колективом сучасні завдання щодо формування наскрізних умінь в учнів початкових класів. Концепція Нової української школи передбачає інтеграцію різних видів діяльності та розвиток ключових компетентностей учнів, яка є необхідною для успішної адаптації молодших школярів до сучасного життя.

Сучасний світ надто динамічний та швидко змінюється, вимагаючи від освітньої системи неперервного адаптування та вдосконалення. Концепція спирається на світовий досвід та враховує національні особливості українського народу та його

історичне минуле. Вона пропонує сучасний підхід до організації освітнього процесу, орієнтований на формування не лише знань, а й наскрізних умінь та навичок, необхідних для успішного функціонування людини в сучасному суспільстві. Зокрема, у початкових класах особлива увага приділяється формуванню наскрізних умінь, що забезпечують учням початкових класів не лише академічний успіх, але й готовність до життя в умовах постійних змін. Ці уміння включають в себе мовленнєві, математичні, інформаційні та інші компетентності, що сприяють розвитку креативності, критичного мислення та здатності до співпраці. У зв'язку з цим, розгляд означених питань у контексті концепції Нової української школи стає надзвичайно актуальним та важливим для подальшого розвитку освіти в Україні [2].

Основним аспектом формування наскрізних умінь у молодших школярів є розвиток мовлення. Мовлення є ключовим елементом комунікації та взаємодії молодших школярів з навколишнім світом. У початкових класах особливу увагу варто приділяти розвитку слухового та зорового мовлення, а також вивченню основних правил граматики та лексики. Для досягнення цієї мети вчителі використовують інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, драматичні постановки та обговорення текстів [1].

Розвиток математичних умінь є не лише набором абстрактних правил, а й засобом розвитку логічного мислення та аналітичних навичок. Учням початкових класів важливо засвоїти основні математичні поняття, зокрема, числа, операції, геометричні фігури тощо. Для цього вчителі використовують конкретні об'єкти та предметні ситуації, що допомагає учням краще зрозуміти матеріал. Також важливо стимулювати учнів до самостійного розв'язання задач та використання математичних знань у реальних життєвих ситуаціях [2].

В сучасному цифровому світі навички роботи з інформацією стають надзвичайно важливими. Учням потрібно навчитися ефективно шукати, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел [3]. Крім навчальних предметів, початкова школа має велике значення у формуванні соціальних умінь та навичок учнів. Важливим завданням початкової школи є навчити дітей співпрацювати з іншими учнями та вчителями, розвивати емпатію та вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом.

Ці аспекти формування наскрізних умінь учнів початкових класів є важливими складовими успішної освіти в контексті концепції Нової української школи. Реалізація цих завдань вимагає від педагогічного колективу творчого підходу та пошуку нових методів навчання та виховання, спрямованих на розвиток учнівських здібностей та компетентностей.

У контексті концепції Нової української школи формування наскрізних умінь учнів початкових класів є ключовим завданням освітнього процесу. Розвиток мовленнєвих, математичних, інформаційних та соціальних умінь не лише сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й формує у молодших школярів критичне мислення, творчість та готовність до самостійного розв'язання проблем [2]. Освітній процес у початковій школі повинен бути спрямований на створення стимульовального середовища, де кожен учень має можливість розвивати свої унікальні здібності, вміти користуватися ними.

Використання інтерактивних методів навчання, застосування сучасних технологій та постійна професійна самоосвіта вчителів є ключовими чинниками успішного формування наскрізних умінь учнів. Такий комплексний підхід до освіти в початкових класах відповідає вимогам сучасного світу та дає змогу забезпечити якісну підготовку молодшого покоління до життя в суспільстві, де ключовими є не лише знання, а й уміння самостійно мислити, аналізувати та вирішувати складні завдання. Формування

наскрізних умінь в учнів початкових класів потребує вдосконалення педагогічної майстерності вчителів з метою підвищення якості освіти.

Отже, в початковій школі особлива увага приділяється розвитку наскрізних умінь у молодших школярів, не лише для досягнення успіхів у навчанні, а й для підготовки дітей до життя в мінливому середовищі. Наскрізні уміння охоплюють мовні, математичні, інформаційні та інші здібності, що сприяють розвитку творчості, критичного мислення та співпраці. Формування наскрізних умінь в учнів початкових класів у контексті концепції Нової української школи є актуальним і важливим для подальшого розвитку освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондаренко, І. П. Формування наскрізних умінь учнів початкових класів. Львів: Видавництво «Світ», 2019. С. 42-55.
2. Гончаренко, В. С. Концепція Нової української школи. Київ: Видавництво «Освіта», 2018. С. 15-28.
3. Дмитренко, О. Г. Інноваційні підходи до навчання у початкових класах. Харків: Видавництво «Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна», 2020. С. 73-86.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Федько Ростислав Олександрович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти I курсу Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: молодші школярі, комунікативна компетентність, комунікативні вміння та навички, інтерактивні технології, творче мислення, критичне мислення.

Зважаючи на різноманітні аспекти розвитку сучасного освітнього процесу, важливо акцентувати увагу на формуванні комунікативної компетентності у молодших школярів. У цьому контексті використання інтерактивних технологій стає надзвичайно актуальним та ефективним засобом досягнення цієї мети. Формування комунікативної компетентності учнів молодших класів на уроках української мови відіграє ключову роль у їхньому загальному розвитку та соціальній адаптації.

Мета публікації полягає в аналізі проблеми формування комунікативної компетентності учнів молодших класів засобами інтерактивних технологій.

Інтерактивні технології створюють сприятливі умови для активної взаємодії між учнями та вчителями. Це може включати в себе використання віртуальних дошок, онлайн-платформ для спільної роботи над проектами, вебінари та відеоконференції. Ці інструменти стимулюють учнів до взаємодії, обміну думками та ідеями, що сприяє розвитку навичок спілкування та сприйняття інформації.

Важливо створити сприятливу атмосферу на уроці, де діти почуваються вільно та комфортно для спілкування. Це можна досягти шляхом використання інтерактивних методів навчання, зокрема рольових ігор, групових дискусій та проєктної діяльності. На прикладі виконання різних завдань, які вимагають співпраці та обміну ідеями, учні навчаються висловлювати свої думки, слухати інших та взаємодіяти один з одним.

Безумовно, важливо активно використовувати мовні ігри та вправи, спрямовані на розвиток усних та письмових комунікативних навичок. Наприклад, різні варіації словесних ігор, вправи на розвиток слухового сприйняття, складання розповідей та діалогів можуть ефективно сприяти розвитку мовлення та збагаченню словникового запасу молодших школярів.

Вагоме значення має стимулювання учнів до активної участі у виконанні завдань на уроці. Це може включати в себе організацію мовленнєвих конкурсів, дебатів на актуальні теми, а також індивідуальні або групові проєкти, які вимагають публічного виступу перед класом. Такі вправи допомагають учням набути впевненість у собі та вміння ефективно спілкуватися з іншими.

Також інтерактивні технології сприяють використанню різноманітних форм і методів роботи, що враховують індивідуальні особливості кожного учня. Це дозволяє створити різноманітність у навчальному процесі, відповідати потребам кожного учня та розвивати його комунікативні навички на рівні, доступному для нього.

Окрім того, інтерактивні технології можуть стати засобом для розвитку творчого мислення та критичного мислення у молодших школярів. Вони дозволяють залучати учнів до активного пошуку та аналізу інформації, обговорення різних точок зору та аргументації власних поглядів. Це сприяє розвитку вміння ефективно спілкуватися та виражати свої думки.

Таким чином, використання інтерактивних технологій у навчальному процесі може значно полегшити формування комунікативної компетентності у молодших школярів. Їхнє використання сприяє активній взаємодії, індивідуальному підходу та розвитку творчих і критичних процесів мислення, що важливо для успішної соціалізації та подальшого навчання у сучасному світі.

Формування комунікативної компетентності учнів молодших класів на уроках української мови вимагає комплексного підходу, що враховує індивідуальні особливості та потреби молодших школярів. Застосування інтерактивних методів навчання, мовних ігор та стимулювання активної участі учнів допомагає не лише розвивати комунікативні навички, а й формувати в них впевненість у собі та вміння ефективно спілкуватися з оточуючими.

Список використаних джерел

1. Асауленко Л. М. Викладання української мови та літератури у контексті інноваційних технологій / *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 2016. Вип. 45. С. 77–82.
2. Босак С. Використання мультимедійних технологій на уроках української мови. *Дивослово*. № 10. С. 9–11.
3. Данилова О.В. Мультимедіа власноруч : текст, графіка, аудіо, анімація, відео. Київ : Шкільний світ, 2016. 57 с.
4. Зінченко В. М. Проблема формування мовно-мовленнєвої компетенції учнів профільних класів. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць Криворізького державного педагогічного університету. Кривий Ріг, 2019. Вип. 31. С. 69–75.
5. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: розвиток комунікативних і мовних умінь. 2017. № 10. С. 2–3.

6. Семенов О., Ячменик М.М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти: монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2019. 211 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Цегельська Віра Михайлівна,

старший вчитель музичного мистецтва
Воронізької ЗОШ I-III ступенів імені
П.О.Куліша Шосткинської міської ради
Сумської області

Ключові слова: вокально-хорова діяльність, учні молодших класів, урок музичного мистецтва.

Проблема вдосконалення теорії та методів навчання постійно перебуває у центрі уваги дослідників та педагогів-практиків. Оптимізація процесу дитячого вокально-хорового виховання важлива не тільки для загального та специфічного (музичного та вокального) розвитку молодого покоління. Якість звучання голосу безпосередньо пов'язана з психічним та фізичним здоров'ям дитини, що має й безперечне соціокультурне значення.

Під вокально-хоровим вихованням розуміємо залучення учнів до духовної культури через освоєння як самих творів хорового співацького мистецтва, так і знань, умінь і навиків, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до співу, а також системи морально-етичних цінностей, що визначають поведінку людини у різноманітних життєвих ситуаціях.

Хоровий спів у класі спрямований на вирішення основного завдання музичних занять у шкільництві – виховання музичної культури як частини загальної духовної культури молодого покоління. Повноцінно вирішити це завдання неможливо без розуміння учнями основних закономірностей музики на основі знайомства з безліччю творів різних жанрів, форм і стилів, умінь слухати та чути музику, розуміти її, розмірковувати про неї. Сучасна концепція масового музичного виховання виділяє музичну свідомість, музичне сприйняття як магістральний шлях освоєння музичної культури суспільства. Тільки на основі сприйняття музики здійснюється процес її пізнання, зокрема й здатність колективного виконавства, передусім – у хоровому співі.

На сучасному уроці музичного мистецтва взаємодіють дві тісно пов'язані тенденції вокально-хорової діяльності учнів. Одна з них характеризується прагненням до продуктивності вокально-хорової роботи на уроці, гармонізації її процесу та результату, посиленням соціокультурної спрямованості. Для неї характерно те, що «клас-хор» має бути природним, органічним результатом навчальних занять, хорове виконавство є природним результатом і потребою музичної діяльності й реалізовуватися у публічних виступах як у шкільних, так і позашкільних концертах, конкурсах, фестивалях.

Інша тенденція характеризується розширенням співочої діяльності дітей під час уроку за рахунок інтеграції з іншими видами музичної діяльності. На сучасному уроці музики співи пронизують і аргументований аналіз музики дітьми, і процеси пластичного («спів рукою») та графічного моделювання; спів «веде за собою» інсценування фрагментів музично-сценічних творів та розігрування народних пісень та хороводів, стає головним «інструментом» під час виконання творчих завдань; органічно

поєднується з твором та інструментальним музикуванням (часто з елементами інтерактивності) та ін. [1, с. 57].

Розмаїття жанрів і форм музики, що досягаються учнями на уроках, зумовило необхідність використання різних видів і типів співу: спів зі словами та вокалізація фрагментів інструментальних творів, спів хоровий, ансамблевий і сольний, спів із супроводом і без супроводу, спів зв'язний, співочий та речитативний.

У зв'язку з розширенням завдань самого уроку музичного мистецтва, розширилися та поглибилися завдання хорового співу. Об'єднуючись з іншими елементами уроку в одне ціле, хоровий спів не тільки приймає інші форми, а й виконує ряд функцій, які раніше на нього, зазвичай, не покладалися. Головне – активізація розуміння музики засобами хорового виконавства та формування інтересу до процесу та результату власне вокально-хорової творчості на уроці та у позаурочній діяльності.

Так, наприклад, поєднання музики та рухів благотворно діють на здоров'я дітей, вирішують завдання релаксації, сприяють емоційній розрядці. Виконання вправ під музику, по суті, є дихальною гімнастикою, допомагає розвитку правильного дихання, що значно зменшує число ризику захворюваності, зміцнює імунітет людини, що росте.

Положення про музику як мистецтво інтонованого сенсу, що розгортається в часі, повною мірою відноситься до організації на заняттях практичних дій, у тому числі хорового співу як творчого процесу. Відбір методів та прийомів вокально-хорової роботи обумовлений єдністю діяльності композитора – виконавця – слухача. Хоровий спів допомагає учням зрозуміти, як формуються різні типи музики. Переінтонуючи самостійно складену (або запропоновану вчителем) пісенну поспівку в танець (вальс, польку), у марш, діти не тільки освоюють основні прийоми голосоведення (легато, стакато, нон легато), а й досягають у хоровій діяльності ази варіаційного розвитку музики.

Розуміння та відчуття відмінності розмовної та музичної мови найбільш активно та усвідомлено відбувається, коли діти роблять перші спроби «творення» музики на основі заданого «зерна»-інтонації. Наприклад, учням пропонується таке «зернятко» інтонації, з якого, як вони самі визначають, може зрости колискова музика або танок. Процес «творення» музики привертає увагу учнів як до інтонації у широкому сенсі слова, так і до інтонації у вузькому значенні – до чистоти співу.

Отже, хоровий спів є шляхом культурної творчості дітей. У нових соціокультурних умовах хоровий спів на уроці та у позаурочній діяльності дітей є невід'ємною частиною життя кожної дитини, способом її самоорганізації, саморозвитку, самовиховання. Педагогічними підставами реалізації поставлених завдань є ставлення до хорового співу як до самоцінної музичної діяльності, спрямованої на набуття багатогранного творчого досвіду, і одночасно як до дієвого шляху досягнення цілісності музичної культури; як обов'язкового складника освітньої діяльності роботи кожної освітньої установи, що забезпечує взаємодію та взаємозбагачення основної та додаткової освіти; як невід'ємної частини художньої проектно-діяльності: публічні виступи, участь в інсценуваннях, постановках музично-театральних творів та ін.; як творчий досвід виконавства у контексті соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток музично-мистецького середовища школи, села, міста.

Список використаних джерел

1. Стець Г. В. Сучасні підходи до формування вокально-хорових навичок учнів на уроках музичного мистецтва. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2016. 2(5). С. 55-59.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Чернявська Марина Антонівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
Науковий керівник: **Пішун Сергій Григорович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: комунікативна компетентність, НУШ, педагогічні методи.

У нашому сьогоденні учень, здебільшого, оточений технологіями, знаходиться в інформаційному середовищі, тому не просто викликати у нього цікавість до художніх творів, розкрити багатство слова як витвору мистецтва, неповторність і красу рідної мови. Виникають складнощі в розумінні понять, що ототожнюють любов до Батьківщини, історії рідного краю. Погіршується розуміння стосунків, почуттів іншої особи у формі співпереживання.

Як результат, перед учителем постає проблема побудови уроку, який би зацікавив учнів, зміг залучити до співпраці, активізував їх навчально-пізнавальну діяльність як запоруку міцних знань та формування комунікативної компетентності.

Однією з важливих проблем сучасних лінгводидактичних досліджень є пошук методів, прийомів і форм навчання, що спрямовані на результативність таких важливих компонентів змісту навчання, як мовна і мовленнєва компетентності, які є складниками комунікативної компетентності учнів. Як зазначають В. Сиротенко і А. Акрітова, «мовна компетенція складається з двох компонентів: це мовний досвід, який накопичується дитиною під час безпосереднього спілкування і діяльності, та мовні знання, засвоєні у процесі спеціального навчання» [3].

Надзвичайно багато досліджень присвячено пошуку дидактичних шляхів розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь молодших школярів. Питання комунікативної компетентності як інтегрованої властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, досліджено у працях багатьох вітчизняних науковців (І. Бех, Л. Бірюк, А. Богущ, М. Вашуленко, О. Вашуленко, Н. Марецька, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін.); окреслено шляхи розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у наукових розвідках сучасних дослідників (С. Копелюк, Т. Олійник, М. Пентилюк та ін.).

Результати проаналізованих досліджень засвідчили широкий спектр наукових пошуків щодо проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів, проте у світлі реалізації сучасних концепцій проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання потребує додаткових досліджень.

Мета публікації: проаналізувати проблеми розвитку комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання в контексті концепції Нової української школи, визначити основні з них та окреслити способи їх вирішення.

У контексті дослідження проблеми будемо послуговуватися терміном «компетентність», яка є комплексною характеристикою особистості, і містить в собі суму знань, навичок та відносин, що дають змогу ефективно здійснювати певну діяльність. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники

розвитку особистості. У світлі нашого дослідження актуальним є питання формування комунікативної і читацької компетентності молодших школярів.

На нашу думку, здатність до комунікації є базовою та необхідною для всіх видів діяльності і проявляється у всіх сферах життя та навчання під час організації колективної діяльності молодших школярів, тому ми комунікативну компетентність розглядаємо як ключову, «наскрізну», інтегративну.

Нова українська школа – це концепція, яка передбачає суттєву перебудову системи освіти в Україні з метою підготовки молодого покоління до життя в сучасному світі, враховуючи сучасні вимоги, технології та педагогічні підходи. Проте розвиток освіти в контексті Нової української школи також стикається з рядом проблем:

1. Необхідність реформування програм та методик навчання, до таких, що будуть відповідати сучасним вимогам і враховувати індивідуальні потреби учнів.

2. Впровадження Нової української школи вимагає підготовки вчителів до нових педагогічних підходів, використання інноваційних технологій та роботи з індивідуальними потребами кожного учня.

3. Недостатня матеріально-технічна база шкіл, відсутність доступу до сучасних технологій та інших навчальних ресурсів.

4. Перехід до нових підходів може бути складним для учнів та їх батьків, особливо якщо вони звикли до традиційних методів навчання.

5. Необхідно розробляти нові методи оцінювання, які відповідали б новим цілям та підходам освітнього процесу.

6. Важливо забезпечити належний супровід як для учнів, так і для вчителів у процесі впровадження Нової української школи, щоб уникнути опору та максимально використовувати позитивні аспекти нової концепції.

Ці проблеми потребують комплексного підходу та спільних зусиль держави, шкіл, вчителів, батьків та інших зацікавлених сторін для успішної реалізації концепції Нової української школи і подальшого розвитку освіти в Україні.

Проблеми розвитку комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання можуть включати різноманітні аспекти, які варто враховувати при плануванні та проведенні уроків. Так, молодші школярі можуть мати проблеми з розумінням основного змісту тексту або важких слів. Це може обмежити їхню здатність обговорювати прочитане та висловлювати свої думки. Це може бути пов'язано з відсутністю словникового запасу, страхом перед публічним виступом або низькою самооцінкою. Деякі учні можуть бути менш комунікабельними або не мати досвіду ефективного спілкування з однокласниками та вчителем. Якщо тема тексту не цікавить учнів, вони можуть бути менш мотивовані для спілкування про нього.

Для подолання цих проблем можна використовувати різноманітні педагогічні методи та підходи:

1. Стимулювальні завдання, які спонукають учнів думати та обговорювати свої думки. Наприклад, запитайте учнів про їх власний досвід, спостереження чи враження від прочитаного тексту.

2. Розвиток словникового запасу. Потрібно пропонувати учням нові слова та фрази, пов'язані з темою тексту, використовувати словничок для пояснення незрозумілих термінів.

3. Робота в групах. Організуйте діяльність учнів у малих групах, щоб стимулювати спілкування та взаємодію між ними.

4. Моделювання мовлення. Показуйте учням, як формулювати свої думки та висловлювати їх усно. Використовуйте моделі або приклади власного мовлення.

5. Створення мотивації. Обирайте тексти, які зацікавлять учнів та стимулюватимуть їх до активної участі у дискусіях.

6. Підтримка і позитивне спілкування. Підтримуйте учнів, які виражають свої думки, навіть якщо вони роблять помилки. Створіть атмосферу взаєморозуміння та позитивного спілкування на уроках.

Ці підходи допоможуть стимулювати розвиток комунікативної компетентності молодших школярів на уроках читання.

Комунікативні навички допомагають не лише досягати успіху в освіті та роботі, а й будувати здорові та щасливі відносини з оточенням. Тому розвиток цих навичок у початкових класах є вкрай важливим для подальшого життя.

Подальші дослідження формування комунікативної компетентності на уроках літературного читання в 3 класі можуть допомогти глибше зрозуміти ефективні методи та стратегії, які сприяють розвитку цих навичок у дітей даного віку. Дослідження можуть спрямовуватися на оцінку впливу різних навчальних програм на розвиток комунікативної компетентності учнів. Порівняння різних підходів до викладання літературного читання та їх вплив на формування комунікаційних, критичних та соціальних навичок може дати цінні висновки для покращення навчального процесу. Також дослідження можуть вивчати вплив зовнішніх факторів, таких як рівень підтримки від батьків, класного керівника, шкільного середовища тощо.

Результати таких досліджень можуть сприяти покращенню педагогічної практики та допомогти вчителям оптимізувати свою роботу з метою більш ефективного формування комунікативної компетентності учнів на уроках літературного читання в 3 класі.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко та ін. Київ : Педагогічна думка, 2018. 346 с.

2. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 16-25.

3. Сиротенко В., Акритова А. Особливості формування мовленнєво-комунікативної компетентності на уроках літературного читання в 2-4 класах. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.11.2019.197219> (Дата звернення 27.11 2023).

ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ І НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА

Шакотько Віктор Васильович,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри технологічної і
професійної освіти Глухівського
національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Ключові слова: штучний інтелект, нова українська школа, підготовка вчителя.

Проблеми пов'язані з використанням штучного інтелекту почали обговорюватися в науково-фантастичній літературі як наслідок інтенсивного розвитку науки і техніки в перші десятиліття ХХ століття. Чеський письменник Карел Чапек в 1920 році написав п'єсу Р.У.Р. (Росумові універсальні роботи) [4], у якій вперше увів термін робот для позначення штучно створених робітників. Ці роботи створювалися з метою вивільнити людину від важкої фізичної праці для творчої роботи, однак, експеримент не вдався і роботи повстали проти своїх творців. Автор чи не вперше застерігав людство від можливого негативного впливу технологій. У подальшому ця тема неодноразово ставала предметом літературних творів, а також наукових праць.

У середині 60-х років вчені вважали, що штучний інтелект стане об'єктивною реальністю в найближчі роки. Роботи з його розробки активізувалися у значній частині передових країн світу. «Чи можливо створити штучний інтелект? Чи буде він здатний до повноцінного мислення та творчості? Ким він повинен стати — помічником чи

суперником людського розуму? Ці питання давно вже обговорюються багатьма вченими» [1].

Визначний хірург-кардіолог академік М. М. Амосов також зацікавився цією проблемою і в рамках досліджень відділу біокібернетики Інституту кібернетики Академії наук України проектував робота, розробляв моделі його дій на основі теорії штучного інтелекту. Результати своїх досліджень М. М. Амосов узагальнив в книзі «Алгоритми розуму» [1].

У передмові до цієї роботи академік О. Г. Івахненко дає визначення поняттю «штучний інтелект»: «Штучний інтелект можна визначити як властивість цифрової обчислювальної машини або мережі нейроподібних елементів реагувати на інформацію, що надходить на її вхідні пристрої, майже так само, як реагує в тих самих інформаційних умовах деяка уявна або конкретна людина» [1, с. 5].

Разом з тим, пройшло майже 100 років з появи терміну «робот» до революційних подій у створенні й, основне, використанні штучного інтелекту в різних галузях людської діяльності.

У нашій країні використання штучного інтелекту в галузі освіти має незначний досвід. У Сполучених Штатах Америки це питання є серед основних. На думку американських дослідників, проблема використання штучного інтелекту в освіті є проблемою рівня реформи освіти в США 1958 року після запуску Радянським Союзом першого супутника Землі. Вони пропонують для розв'язання цієї проблеми створити мережу науково-дослідних центрів на базі університетів. Наприклад, Національний науковий фонд та Інститут педагогічних наук при Міністерстві освіти США надали Університету Буфало (University at Buffalo) 20 мільйонів доларів для створення інституту, який буде займатися дослідженнями в галузі штучного інтелекту для допомоги дітям з порушеннями мови та/або розладами мовлення. У рамках реалізації 5-тирічного гранта інститут має розробити два вдосконалені рішення ШІ: AI Screener для раннього виявлення потенційних мовних порушень та/або розладів вимови, а також AI Orchestrator, який діятиме як віртуальний помічник викладача, надаючи учням допомогу на основі діагностики їх проблем з мовою [6].

Інший інститут з штучного інтелекту створений в Університеті Іллінойс. Основним напрямом його роботи є інклюзивні та інтелектуальні технології для освіти на основі штучного інтелекту. Інститут зосередився на трьох некогнітивних навичках, пов'язаних з ефективним навчанням: наполегливість, академічна стійкість і співпраця [8].

Усього в рамках проектів пов'язаних з використанням штучного інтелекту в освіті планується виділити біля 500 мільйонів доларів протягом 5 років. Основними інвесторами є Міністерство оборони, Управління заступника міністра оборони з досліджень та інженерії; Департамент внутрішньої безпеки [8].

Державні органи України на сьогодні не передбачають інвестицій в наукові дослідження пов'язані з використанням штучного інтелекту в освіті.

Автором статті змодельовано використання штучного інтелекту учнями 4 класу під час виконання завдань з української мови та читання й математики. З української мови та читання взято завдання з підручника [2] (рис. 1), а з математики з підручника [3] (рис. 2).

Вже брами літа замкнулися.
Закрилися. Закрилися. Серпень випустив серп.
Царюки й перелітчики прильнули кондитер.
Червогуз поклонився пугам і содам.
Відлітаючи в Африку, пакував чаладан.
Де ж ти, віта, поділась? Куди поділась?
Ось, ось вона, райка! Ось, ось вона, райка.
Ось брами свої замкнула віночі.
погубила у неї журавлині клони.

154

1. Який настрій викликає вірш?
2. Чи картини поставлять у твоєї улюбленої кімнати?
3. Поміркуйте разом. Знайдіть вислови з переносним значенням. Чи обирали б ви цю роботу?

Ри

Рис. 1. Завдання з української мови

Відповідь ШІ **ChatGPT** на запитання з української мови та читання «Який настрій викликає вірш?»:

«Вірш викликає суміш емоцій :

Ностальгія: *Перша строфа згадує про літо, яке закінчується, згадуючи про дощ, серпень та тишу цвіркунів. Це створює відчуття втрати та туги за минулою щасливою годиною.*

Меланхолія: *Образ чорногогуза, який пакує валізу, щоб відлетіти до Африки, підкреслює тимчасовість літа. Це посилює відчуття смутку та усвідомлення неминучості зміни сезонів.*

Замислення: *Повторення фрази "Осінь, вісь вона, вісь!" підкреслює незворотність приходу осені. Це змушує читача замислитися над плином часу та мінливістю життя.*

Легка тривога: *Раптовість, з якою настала осінь, описується як те, що "осінь брамами твоїми замикала вночі". Це може викликати відчуття неспокою та невизначеності щодо майбутнього.*

Прийняття: *Незважаючи на ностальгію та меланхолію, у вірші також відчувається прийняття неминучого. Читач розуміє, що осінь - це природна частина циклу життя, і що за нею знову настане весна.*

Загалом, вірш створює емоційний настрій, який змушує читача замислитися над красою та мінливістю життя.»

Відповідь ШІ **Gemini** на це ж запитання з української мови та читання:

«Вірш викликає меланхолійний настрій, описуючи перехід з літа в осінь. Поетичне зображення природних явищ, таких як дощ, відліт птахів та зміна кольорів природи, сприяє відчуттю ностальгії та туги за минулим сезоном. Оповитий хмарною атмосферою, вірш вражає своєрідною тугодумністю й емоційною напруженістю, що відображає перехідність часу й природних циклів.»

Обмежені рамки тез не дозволяють навести результати дослідження з математики, що буде зроблено в статті з цієї теми. Однак, можна зробити попередній висновок, що на сьогодні значна частина завдань з підручників для початкової школи може бути виконана з використанням програм штучного інтелекту враховуючи їх певну спеціалізацію, наприклад, **ChatGPT** для завдань з мови та літератури, а **Gemini** – для завдань з математики.

Педагоги не повинні протидіяти використанню штучного інтелекту в освіті, а вчити ним користуватися та спрямувати свої на залучення ШІ до діагностування навчальних досягнень учнів, до автоматизації створення моделі індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Амосов Н. М. Алгоритми розуму. Київ : Наукова думка, 1979. 225 с.
2. Савченко О. Я., Красуцька І. В. Українська мова та читання: Підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 2. Київ : УОВЦ «Оріон», 2021. 160 с.
3. Скворцова С., Онопрієнко О. Математика: підруч. для 4 кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 2. Харків : Ранок, 2021. 136 с.
4. Чапек Карел. Р.У.Р. (Росумові універсальні роботи). Київ : Комора, 2020. 192 с.
5. Igniting K-12 Education R&D to Spark Innovation and Accelerate Learning: The Alliance for Learning Innovation's 2024 Federal Policy Recommendations. URL: <https://drive.google.com/file/d/1XbA8G8p9u52fLvKVM78K3UBNevbUbNkn/view>
6. Nealon Cory. UB awarded \$20 million to establish institute to create AI technologies to help children with speech, language disorders. URL: <https://www.buffalo.edu/ubnow/stories/2023/01/nsf-award-ai.html>

7. Survey Finds Majority of Teachers, Parents Report Positive Impact of ChatGPT on Teaching and Learning. 2023. URL: <https://www.waltonfamilyfoundation.org/about-us/newsroom/survey-finds-majority-of-teachers-parents-report-positive-impact-of-chatgpt-on-teaching-and-learning>

8. The Department of Education's Institute of Education Sciences and the National Science Foundation Announce New AI Institute to Accelerate Learning. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/the-department-of-educations-institute-of-education-sciences-and-the-national-science-foundation-announce-new-ai-institute-to-accelerate-learning-301816371.html>

ДІЯЛЬНИСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ ЯК ОСНОВА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Шевцова Карина Володимирівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
Науковий керівник: Пінчук Ірина Олександрівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: діяльнісно орієнтовані завдання, гіпотеза взаємодії, вокабуляр, скаффолдинг.

У різні періоди історії люди вивчали іноземні мови, і відбувалося це по-різному. Вчені й учителі перебувають у постійному пошуку найефективніших методів. У результаті такого пошуку утворилося багато теорій і гіпотез щодо того, яким чином треба вчити іноземні мови аби мати найкращі результати. Але не зважаючи на те, що на сьогодні вже існує безліч думок, процес пошуку продовжується.

У роботі розглянемо гіпотези й теорії навчання на основі діяльнісно орієнтованих завдань.

Гіпотеза взаємодії. Сутність цієї гіпотези в тому, що опанування мови відбувається за допомогою взаємодії учасників, які вивчають мову, під час спілкування з іншими учасниками [2], [1]. Починаючи вивчати іноземну мову, учні повинні якнайбільше спілкуватися, і саме в ході спілкування відбувається вивчення мови. Але іноді таке спілкування може не мати сенсу коли один із учасників неправильно вимовляє або плутає слова. В такому випадку інший учасник намагається зрозуміти зміст того, що хоче сказати його співрозмовник. У результаті, коли помилку знайдено і досягається взаєморозуміння, той учасник спілкування, який робить помилку, звертає увагу на те, що комунікація не могла відбутися нормальним чином через помилку. Тоді відбувається корекція помилки співучасником бесіди і продовжується спілкування задля досягнення виконання завдання [2].

Звичайно, у процесі вивчення мови, учні будуть робити помилки під час спілкування, але також можливо, що вони будуть допомагати один одному у

виправленні цих помилок. Взаємодія і взаємодопомога сприятимуть виконанню змістовного й автентичного завдання.

Крім того, важливим є подання інформації, перед виконанням завдання (input) задля успішної та змістовної взаємодії здобувачів освіти й результат виконання завдання (output) – результат взаємодії. Перед виконанням завдання вчитель може надавати мовні структури, вокабуляр (нові слова), фонологію та, якщо є необхідність, культурні моменти задля успішного спілкування. Деякі дослідники вважають, що інформація, яка подається (input) є основою вивчення мови, інші ж вважають, що лише подання інформації та її заучування недостатньо для вивчення мови, а використання тієї інформації на практиці є необхідним у вивченні будь-якої іноземної мови [5], і це є основою підходу навчання на основі діяльнісно орієнтованих завдань (TBLT). Цей підхід дає можливість отримати інформацію (input), використати її та досягти результатів використання отриманої інформації за допомогою виконання педагогічних завдань (ПЗ), що сприяє змістовному спілкуванню. Тобто, учні не просто вчать теорію, але й відразу використовують цю теорію на практиці за допомогою діяльнісно орієнтованих завдань.

Викладання мови на основі діяльнісно орієнтованих завдань (TBLT) використовують теорії оволодіння дугою іноземною мовою (SLA), а також кілька освітніх філософій, таких як: орієнтованість на учня, навчання в дії та ризиків або скаффолдинг.

Зупинимося детальніше на освітніх теоріях.

1) *Орієнтованість на учня*. Ця теорія пов'язана з особливостями учнів, їхніми вродженими здібностями до вивчення мов, їхньою готовністю до вивчення іноземної мови, потребами та інтересами щодо того, що вивчати. Навчання в будь-якій школі базується на підручнику. Отже, щоб мотивувати молодших школярів до навчання, вчитель може аналізувати теми підручників за інтересом учнів та організувати освітній процес відповідно до інтересів учнів. Це не означає, що 100% учні обирають все, що вони хочуть вивчати. Учитель обирає розділи, які вони повинні опрацювати, а потім учням надається можливість обрати додаткові два-три розділи.

Але орієнтованість на учня – це не просто розробка програми з урахуванням інтересів здобувачів освіти. Учні повинні бути готовими і здатними до навчання. Вчителі, використовуючи програму, яка базується на діяльнісно орієнтованих завданнях, повинні реагувати на лінгвістичні проблеми, які виникають в молодших школярів. Для вчителів-початківців це може бути складно, так як іноді вони не можуть дати відповідь на деякі лінгвістичні питання, які можуть виникнути в учнів. Викладання на основі діяльнісно орієнтованих завдань (TBLT) ставить за мету готувати учнів до майбутніх комунікативних ситуацій і відповідно до цього коригувати викладання мови.

2) *Навчання на практиці*. Ця теорія досягається тільки тоді, коли учні беруть участь у виконанні завдань. Основна мета – практика, тобто спілкування іноземною мовою, яка вивчається, в нашому випадку – англійською. Але учні мають певні обмеження, якщо вони вивчають англійську мову не в англійських країнах, або ж хоча б не в тих країнах, де англійська є однією з державних, тобто, обов'язкових мов. У такому випадку, учні не можуть отримати практику використання іноземних мов в реальному житті, поза класом. У цьому випадку вчителі створюють завдання, що імітують ті ситуації з реального життя і, таким чином, учні можуть хоча б в класі отримати певний досвід автентичного спілкування іноземною мовою, і який може підготувати їх до майбутньої іншомовної комунікації. У ході розробки таких завдань можуть використовуватися різні матеріали та способи, що дозволять зімітувати ті

комунікативні ситуації, які можуть виникнути в ході використання іноземної мови: дискусії, рольові ігри, дебати, використання автентичних англомовних матеріалів.

3) *Риштування або скаффолдинг.* Учні є різні, з різним рівнем володіння англійською мовою. Для деяких вивчення мови не є проблемою, але є й такі школярі, яким це дається важкою Риштування – це спосіб підтримки учнів вчителями у їхніх зусиллях виконувати завдання. Завдання можуть становити певний рівень складності. Слід зазначити, що занадто легкі завдання можуть здаватися нудними, або ж навпаки, якщо завдання задано важкі, то учні можуть навіть не намагатися виконувати їх, а просто здатися. Інтерес в обох випадках може бути втрачено. Вчителі повинні розуміти, кому і яку підтримку надавати, і коли цю підтримку прибирати. Вчителі, в ході розробки завдань повинні знати рівень розвитку власних учнів і підбирати завдання на той потенційний рівень розвитку, щоб учням було не дуже легко і не дуже складно, а саме на той рівень, на який учні в змозі виконати завдання з допомогою однокласників або ж підтримки вчителя.

Деякі учні не можуть самостійно виконувати такі завдання. І якщо немає ніякої допомоги, то вони просто з самого початку оголошення завдання нічого не роблять. Таким учням потрібна покрокова інструкція виконання завдання, щоб вони наближалися до результату покроково, ніби сходами. Крім того, дуже важливо для таких учнів давати зворотній зв'язок і підбадьорювати, заохочувати, тоді це буде мотивувати їх.

4) *Співпраця та мотивація.* У навчання на основі діяльнісно орієнтованих завдань (TBLT) учитель і молодші школярі співпрацюють один із одним. Учителі обирають цільові завдання (ЦЗ), які базуються на потребах та інтересах учнів, на їх основі розробляються педагогічні завдання (ПЗ). Для вивчення іноземної мови проводиться робота в парах і малих групах, яка допомагає всім учням включитися у процес виконання завдання разом із однокласниками. На таких уроках взаємодопомога та співпраця є важливими. Перевагою такої взаємодопомоги та співпраці під час виконання цікавих і актуальних завдань є мотивація до отримання результату.

Тактики орієнтованості на учня, навчання на практиці, риштування, співпраці й мотивації, які були описані вище, є лише частиною декількох концепцій навчання на основі діяльнісно орієнтованих завдань (TBLT) [3], [4], [6].

Список використаних джерел

- 1) Gass, S. M., & Mackey, A. (2006). Input, interaction and output: An overview. *AILA review*, 19(1), 3-17.
- 2) Long, M. (1996). The role of the linguistic environment in second language acquisition. In W. Ritchie & T. Bhatia (Eds.), *Handbook of second language acquisition* (pp. 413-468). Academic Press.
- 3) Long, M. (2015). *Second language acquisition and task-based language teaching*. West Sussex: John Wiley and Sons, Inc.
- 4) Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. New York: Oxford University Press.
- 5) Swain, M. (1995). Three functions of output in second language learning. *Principles and practice in applied linguistics: Studies in honor of HG Widdowson*, p.125-144.
- 6) Wills, D., & Wills, J. (2007). *Doing task-based teaching*. Oxford: University Press.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕОБХІДНА ЯКІСТЬ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

Шепелюк Юлія Олексіївна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Ключові слова: молодші школярі, комунікативна компетентність, структура комунікативної компетентності.

Мета навчання сучасного інтегрованого курсу української мови та літератури полягає у формуванні комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвитку особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагаченні емоційно-чуттєвого досвіду, розвитку п'яти мовленнєво-творчих здібностей. Для досягнення мети необхідно чітко розуміти сутність та структуру комунікативної компетентності.

Мета публікації: проаналізувати літературні джерела щодо поглядів науковців на сутність і структуру комунікативної компетентності.

Матеріали та методи: аналіз, зіставлення поглядів науковців різних напрямів на сутність і структуру комунікативної компетентності; узагальнення й систематизація теоретичних даних – з метою з'ясування сутності та структури комунікативної компетентності.

Аналіз науково-методичних джерел. Опрацювавши та проаналізувавши наукову психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку про те, що проблема формування комунікативної компетентності в молодших школярів є актуальною, її у своїх працях порушували Ф. Бацевич («Основи комунікативної лінгвістики»), Л. Бірюк («Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки»), О. Вашуленко («Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання»), Н. Горбатова («Робота над текстом як засіб розвитку комунікативної компетентності молодших школярів»), О. Лобчук («Напрями роботи з розвитку умінь мовленнєвої діяльності у молодших школярів»), С. Машина («Формування комунікативної компетентності учнів») та багато інших. Крім того, низька досліджень спрямована на дослідження сутності та структури комунікативної компетентності. Так, І. Гушлевська проаналізувала сутність поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, Т. Кобзар досліджувала сутність поняття «комунікативна компетентність» з психологічної точки зору, М. Обозов дослідив психологію міжособистісних відносин, О. Семенюк, В. Паращук обґрунтували теорію мовної комунікації, К. Ткаченко дослідила змістово-структурові аспекти поняття «комунікативні уміння».

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-методичних джерел дав змогу уточнити поняття «компетентність», «комунікативна компетентність», з'ясувати її сутність та структуру.

Встановлено, що серед науковців не має єдиного погляду на сутність понять «компетентність», «комунікативна компетентність». Так, у poradнику вчителя НУШ компетентність розглядається як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь та інших особистих якостей, що визначають здатність особистості успішно здійснювати професійну або навчальну діяльність [5]. І. Гушлевська під компетентністю розуміє набуті особисті знання, уміння, навички, способи діяльності, які необхідні для здійснення якісної, продуктивної діяльності [3]. На переконання І. Беха, компетентність – це досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері. Науковець вважає, що розвиток компетентностей суб'єкта забезпечується педагогікою розвитку, а не педагогікою знань, умінь та навичок [1].

Компетентність людини проявляється під час діяльності, зокрема комунікативної. Встановлено, що феномен комунікативної компетентності досліджувався у соціальному, психологічному, лінгвістичному напрямках.

Представником соціального напрямку був М. Обозов. Він вважав, що комунікативна компетентність акцентує психічну зрілість людини, що визначає її соціальний інтелект. Тому в процесі формування комунікативної компетентності вирішальне значення має комунікативна здатність школяра, запас знань, який він використовує під час спілкування. Цю здатність дослідник розглядав у двох аспектах: організаційному (здатність учня обирати потрібний стиль спілкування, включитися та вміло підтримувати його) та знаньовому (здатність використовувати набуті знання, уміння, багатий словниковий запас у різних ситуаціях спілкування) [6].

К. Ткаченко під комунікативною компетентністю розуміє здатність особистості до комунікації усіма її способами та проявами: вербально, невербально або мовчки з опорою на взаємодію із співрозмовником. Дослідниця виокремила такі складники комунікативної компетентності: вільне орієнтування в різних ситуаціях спілкування; вміння налагодити контакт з однолітками; здатність регулювати комунікативні дії; наявність певної сукупності знань, умінь і навичок для організації конструктивного спілкування [7].

Отже, представниками соціального напрямку комунікативна компетентність розуміється як здатність до взаємодії з людьми в усіх її проявах.

З точки зору психологів, комунікативна компетентність – це здатність комунікатора входити у комунікативний зв'язок, визначили психічні та фізичні бар'єри комунікації, що можуть виникнути з боку мовця. Т. Кобзар виокремила когнітивну, виконавську, емоційну складники комунікативної компетентності, які передбачають наявність психологічних знань, перцептивних здібностей, умінь, навичок, соціальних установок, досвіду, системи ставлень особистості [4]. Відтак, психологами комунікативна компетентність трактується як сукупність комунікативних умінь, як досвід спілкування, комунікація регулюється психічними процесами.

М. Вашуленко розглядав сутність комунікативної компетентності з лінгвістичної точки зору. Він виокремив фонологічну, лексичну, морфологічну, синтаксичну та текстологічну складові комунікативної компетентності, які дозволяють входити, створювати та виходити із процесу спілкування. О. Семенюк вважає, що провідне місце у КК належить мовній компетентності, що складається зі знання мови та стратегічної компетентності. Її підскладниками є лексичні, граматичні, семантичні, фонологічні, орфографічні та орфоепічні здатності [2]. Таким чином, з точки зору лінгвістів комунікативна компетентність – це здатність здійснювати мовну діяльність.

Проведений аналіз літературних джерел дозволив виокремити такий покомпонентний склад КК молодшого школяра (рис.1.), який ми покладемо в основу нашого подальшого дослідження.

Структура КК

160

Рис. 1.1. Структура комунікативної компетентності молодшого школяра

Вважаємо, що розуміння сутності та структури комунікативної компетентності дозволить обрати найбільш ефективні технології її формування на уроках української мови у 2 класі.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. Виховання і культура. 2014. № 12 (17,18). С. 5–7.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
3. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Шлях освіти. 2014. № 3. С.22–24.
4. Кобзар Т. Комунікативна компетентність: психологічний підхід до проблеми. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/375/2/C1B26889.pdf> (дата звернення 12.02.24)
5. НУШ: Порадник для вчителя. URL : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>. (дата звернення 28.01.24).
6. Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин. Київ, 2015. 191 с.
7. Ткаченко К. О. Змістово-структурові аспекти поняття «комунікативні уміння». Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2018. № 10–11. URL: <http://pedejournal.cdu.edu.ua/article/download/3199/3388>. (дата звернення 2.02.24).

НАСТУПНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ ТА СЕРЕДНЬОЮ ЛАНКАМИ НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Шерудило Марина Павлівна,
вчитель початкових класів, спеціаліст
першої категорії Глухівської ЗОШ І-ІІІ ст.
№ 2 Глухівської міської ради Сумської
області

Ключові слова: українська мова, наступність, фонетика, програма, підручники.

Забезпечення неперервності освіти для людини можливе, якщо дотримуватися принципів послідовності між різними її етапами, зокрема між початковою та базовою середньою освітою. Оскільки загальна середня освіта переходить на нові терміни та вдосконалюється у відповідності зі зміненими вимогами, стає актуальним питання пошуку способів забезпечення цільового розвитку особистості на різних її рівнях. Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року проголошують побудову освіти усіх рівнів з максимальним урахуванням індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи.

Здійснення освітнього процесу на засадах наступності та перспективності сприятиме повному та гармонійному розвитку самостійної, ініціативної та компетентної особистості на початкових етапах системи неперервної освіти протягом усього життя. Реалізація цих принципів у закладах початкової та базової середньої освіти полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та системної узгодженості мети, змісту, методів та форм організації освітнього процесу зі здобувачами освіти.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Наступність – одна з обов'язкових умов здійснення неперервності здобуття освіти, яка має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних ланках освіти. Для деяких учнів мова може здаватися менш значущою через те, що вони вважають, що вже деякою мірою володіють у практичному розумінні мовою.

Відповідно до Типової освітньої програми, розробленої колективом під керівництвом О. Я. Савченко, метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей [3, 4]. Мовно-літературна освітня галузь реалізується через предмети «Українська мова», «Читання» або інтегрований курс цих предметів.

Відповідно до Модельної навчальної програми «Українська мова: 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти зазначено (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.), що «метою навчання української мови в школі є формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості» [2].

Освоєння матеріалу з фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, граматики, правопису, синтаксису, пунктуації та стилістики служать основою для формування мовленнєвих умінь, підвищенню мовної культури школярів. Проблема формування фонетичних навичок здобувачів загальної середньої освіти завжди знаходиться в колі зору філологів, словесників, практиків. У процесі оволодіння українською мовою в дію вступає механізм міжмовної фонетичної інтерференції, що позначається на якості фонетичного оформлення вимови [1]. Вивчення фонетичного складу мови має такі переваги: вимова, розуміння, написання, комунікація, фонетичний аналіз.

Однією із ліній наступності між початковою та середньою ланками середньої освіти є опанування фонетики. У початковій школі учні, починаючи з першого класу, знайомляться зі звуковою будовою української мови. Здобувачі освіти вчать сприймати на слух та класифікувати їх (голосні – наголошені, ненаголошені, приголосні – тверді, м'які, дзвінкі, глухі), відтворюють ланцюжок звуків у почутому слові, позначають мовні звуки на письмі буквами, м'якість приголосних звуків, пояснюють співвідношення між звуками і буквами у складі, слові, спостерігають за чергуванням голосних, приголосних звуків, експериментує зі словами: змінює, додає, вилучає один звук (букву), склад у словах так, щоб вийшло інше слово, вивчають правила переносу слів з рядка в рядок тощо.

Аналіз підручників з української мови для початкових класів (автори М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик) пропонують для вивчення фонетики такі теми: 2 клас – «Звуко-буквений склад слова», «Дзвінкі приголосні звуки в кінці складу і слова», «Апостроф», «Наголос», «Поділ слів на склади», «Переніс слів з рядка в рядок», «Алфавіт»; 3 клас – «Наголос», «Ненаголошені звуки [е], [и] в коренях слів. Позначення їх на письмі», «Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом», «Застосування алфавіту», «Вимова і написання слів зі звуками [г], [дж], [дз], [дз']», «Вимова і написання слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу», «Вимова і написання слів з апострофом», «Подовжені м'які приголосні звуки», «Префікс як значуща частина слова» (вимова і правопис префіксів роз-, без-, з-, с-); 4 клас – «Орфограми у префіксах», «Застосування алфавіту», «Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и]», «Вимова і правопис слів із дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу», «Правопис слів із сумнівними приголосними», «Подовжені м'які приголосні звуки» [5, 6, 7].

Для ґрунтовного аналізу використаємо чинний підручник «Українська мова. 5 клас» автор О. Авраменко. Теми, що пропонуються у підручнику в розрізі вивчення розділу «Фонетика» такі: «Звуки мови та звуки мовлення. Голосні й приголосні звуки», «Приголосні тверді, м'які і пом'якшені», «Приголосні дзвінкі та глухі», «Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт», «Склад. Основні правила переносу», «Наголос. Орфоепічна помилка», «Вимова голосних звуків», «Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків», «Спрощення в групах приголосних», «Чергування голосних та приголосних звуків» [8].

Відтак, подачу фонетичного матеріалу зумовлено передусім тим, що в процесі оволодіння українським мовленням учнями 5-го класу вступає в дію принцип від простого до складного засвоєння того чи іншого фонетичного явища [1]. Тобто, формування фонетичних навичок продовжує здійснюватися у середній школі на основі систематизації фонологічних явищ української мови.

Всі фонетичні завдання можна класифікувати як такі, що формують: рецепцію звуків (аудіо-фонетичні навички); репродукцію звуків (артикуляційні навички); комбіновані вправи (навички фонемно-звуко-буквених відповідностей) [1].

Резюмуючи викладений вище матеріал можна дійти висновку, що вивчення фонетичного складу української мови зберігає свою наступність між початковою та середньою ланками школи. Пропедевтичний етап вивчення фонетики відбувається у початкових класах, а систематизація знань відбувається у наступних класах загальної середньої освіти. Важливо зазначити, що на уроках української мови вчителі-словесники організують систематичне повторення і закріплення знань та навичок, одержаних учнями в початковій школі.

Список використаних джерел

1. Сромова С. Специфіка методики навчання української орфоєпії. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2015. № 1 (14). С.1199 – 205.

2. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5 – 6 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1 – 2 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 19.04.2024).

4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3 – 4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (дата звернення: 19.04.2024).

5. Українська мова та читання: підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта». 2019. 144 с.

6. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта». 2020. 160 с.

7. Українська мова та читання: підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта». 2021. 168 с.

8. Українська мова: підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти / О. Авраменко. Київ: Грамота. 2022. 208 с.

ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК ВИКОРИСТАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У МОВЛЕННІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Шиндерук Катерина Петрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
Науковий керівник: Шевчук Тамара Борисівна, кандидат філологічних наук, доцент педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету

Ключові слова: прийоми, уміння, навички, фразеологізми, семантика, фразеолого-граматичні вправи, фразеолого-лексичні вправи.

Одне із завдань мовленнєвого розвитку учнів початкової школи – це формування в них умінь усвідомлено, чітко, влучно, точно й дохідливо висловлювати думки; вироблення навичок вміло користуватися мовою в процесі повсякденного спілкування шляхом використання різноманітних мовних засобів, зокрема й фразеологізмів.

У початковій школі на уроках української мови та читання відбувається первинне ознайомлення дітей з найбільш вживаними в народних казках та у повсякденному житті фразеологізмами, що закладає основу активного використання школярами ustalених словосполучень у мовленні, розвитку пізнавального інтересу до національної культури, оскільки у фразеологізмах відображається й історія, і традиції народу, й побут, і погляди, й досвід тощо. Не існує жодної сфери людського життя, де б не застосовувалися фразеологізми. Їх вживають в усіх стильових різновидах і в різних функціях.

Ефективність засвоєння фразеологізмів учнями початкової школи залежить від раціонального застосування вчителем методів та прийомів на уроці. Раціональний добір прийомів та їх поєднання між собою сприяє розумінню учнями значень стійких словосполучень, зв'язку між ними та дійсністю, виробленню умінь відрізнити ustalені вирази від вільних словосполучень, замінювати синонімічними та антонімічними, активно вживати фразеологізми у мовленні в процесі вираження думок.

У сучасній методиці [2] виокремлено дві групи прийомів роботи з фразеологізмами, а саме: прийоми, що стосуються семантизації ustalених словосполучень і прийоми щодо розвитку в учнів умінь і навичок застосовувати фразеологізми у мовленні.

Серед прийомів, що стосуються семантизації ustalених словосполучень такі:

а) порівняння (порівнюємо фразеологізм і вільне словосполучення, пояснюючи, що така синонімічна заміна у мовленні можлива);

б) зіставлення (тлумачимо значення фразеологізму, зіставляючи його з омонімічним сполученням слів);

в) добирання синонімів до фразеологізму;

г) пояснення значення фразеологізму за допомогою контексту;

д) трактування значення фразеологізму за допомогою пояснення його етимології;

ж) використання фразеологічних словників для вияснення семантики фразеологізму, робота зі збірками прислів'їв та приказок.

Для розвитку в учнів умінь і навичок послуговуватися фразеологізмами у мовленні застосовують такі прийоми:

- а) тематичне та семантичне групування усталених словосполучень;
- б) аналіз функціонування фразеологізмів у виучуваних на уроці творах;
- в) визначення стилістичних особливостей стійких сполучень слів (стилістичний експеримент);
- г) переказ тексту, в якому зустрічаються фразеологізми;
- д) конструювання простих та складних речень з фразеологічними одиницями;
- ж) написання творчих робіт із введенням фразеологізмів у творчі роботи;
- з) редагування творчих вправ із фразеологізмами.

Усі перераховані вище прийоми націлені на ознайомлення учнів не з одиничними фразеологізмами, а на пояснення їх у широкому контексті (наприклад, тексту казки, художнього твору, розповіді про історію виникнення усталеного словосполучення) або застосування у процесі створення певної мовленнєвої ситуації, або виконання під час пошуково-дослідницьких завдань, демонструючи функціонування фразеологізмів у мовленнєвому потоці, що сприяє ефективному засвоєнню їх дітьми.

Тренувальні вправи як традиційний прийом не втрачають своєї актуальності під час фразеологічної роботи на уроці української мови та читання на рівні з прийомами семантизації усталених словосполучень та прийомами щодо розвитку в учнів умінь і навичок застосовувати фразеологізми у мовленні

У методичних доробках науковців (І. Ігнатенко, О. Лобчук, В. Мельничайко, Л. Роєнко) акцентовано увагу на використанні на уроці для вироблення фразеологічних умінь учнів два види тренувальних вправ:

1) вправи, за допомогою яких школярі тренуються у визначенні словосполучення як усталеної одиниці мови, виявляють характерні її ознаки, структуру, добирають синоніми, антоніми, навчаються аналізувати та розрізняти однозначні та багатозначні фразеологізми. Такі вправи класифікують як власне фразеологічні;

2) вправи, якими учитель передбачає засвоєння дітьми фразеологізмів на основі матеріалу, взаємопов'язаного з темою конкретного уроку, поєднуючи завдання з різних розділів мови (фразеології, морфології, синтаксису, лексикології тощо). Якщо у процесі виконання вправ учням необхідні не тільки знання вивчених на попередньому уроці фразеологізмів, а й граматичні їх ознаки – це фразеолого-граматичні вправи; якщо школярі пояснюють функціонування усталених словосполучень у текстах різних стилів, то такі вправи називають фразеолого-стилістичні. У процесі їх виконання в учнів виробляються навички правильного застосування у власному мовленні фразеологізмів відповідно до мети та типу висловлювання. Фразеолого-лексичні вправи застосовують як ілюстрацію до вивчення лексичних понять. Мета застосування таких вправ на уроці – з'ясування сутності усталених словосполучень, активізація і збагачення фразеологічного запасу учнів, виховання у них уваги до слова і фразеологізму, розвиток дитячого мислення. Загалом цей вид методичних прийомів визначають як комбіновані.

Отже, робота на уроці української мови та читання щодо формування в здобувачів початкової освіти умінь та навичок використовувати усталені сполучення слів у мовленні сприяє засвоєнню учнями значень фразеологічних одиниць, що дозволяє активно послуговуватися ними у процесі спілкування; стимулює активну пізнавальну діяльність молодших школярів, формує та закріплює у них інтелектуальні уміння, підвищує комунікативну компетентність. Дієва та результативна така робота буде тільки тоді, коли учитель методично вмотивовано добиратиме ефективні прийоми для збагачення словника учнів усталеними словосполученнями.

Список використаних джерел

1. Дубовик С. Г., Кучер І. С. Організаційно-методичні основи засвоєння фразеології на уроках української мови в початковій школі. *Молодий вчений*. Видавництво «Молодий вчений», № 9 (109) 2022. С.74–77.
2. Методика навчання української мови в початковій школі. За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с
3. Стрельбіцька О. О. Сучасні прийоми вивчення української фразеології в початковій школі. *Розвиток філології та лінгвістики на сучасному історичному етапі*: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Херсон, 2019. С.15–19.
4. Шевчук Т. Б., Ткачук О. С. Реалізація змістової лінії «Досліджуємо мовні явища» у процесі роботи з фразеологізмами в початковій школі». *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна»*. Львів. 2022. Випуск 36. С.187–196.

PREVENTION OF BULLYING IN THE SCHOOL ENVIRONMENT

Elena Diechová

Abstract

Bullying in the school environment is a serious issue with harmful consequences for students, teachers, and the entire school community. Bullying prevention is a key component in combating this phenomenon. This article examines various aspects of bullying prevention in schools.

The initial discussion focuses on measures to prevent the emergence of bullying. It identifies factors and conditions that may contribute to the onset of bullying and proposes actions to eliminate or minimize them. These measures may include creating a positive school climate, supporting the development of students' social and emotional skills, and establishing a safe and inclusive environment.

Another part of the article reviews existing programs for preventing bullying. These programs may include educational activities, workshops, mentorship programs, and specific strategies for building positive relationships among students. The effectiveness of these programs and their suitability for different age groups and cultural contexts are also discussed.

The article then examines methods leading to the detection of bullying. These methods include actively monitoring the school environment, systematically monitoring social dynamics among students, and using specific tools to identify potential cases of bullying.

Finally, the article emphasizes the importance of collaboration between schools and institutions addressing bullying issues. This collaboration may involve exchanging best practices, conducting joint training for teachers, and providing support for students and families affected by bullying.

Overall, this article aims to provide a comprehensive overview of bullying prevention in the school environment and stimulate discussion on effective measures to minimize this serious problem.

Introduction

Bullying in the school environment is a serious issue that negatively affects not only individual students but also the entire school community. Constantly evolving technologies and changes in social dynamics highlight the need for effective bullying prevention. Nowadays, it is more important than ever to prevent bullying and to create a safe and inclusive environment for all students.

Preventing bullying in schools is not a simple task and requires a comprehensive approach. It is necessary not only to address specific cases of bullying but also to actively work on creating a culture of respect, empathy, and tolerance in the school environment. This requires collaboration among teachers, students, parents, and the community.

Prevention of bullying occurrence in the school environment

Prevention plays an important role in averting bullying. Therefore, it should start as early as possible, and thus, prevention is encountered by children attending kindergarten, so that they understand that problems do not have to be solved with violence, but can also be prevented in other ways (Bendl, 2003).

It is addressed by Directive 36/2018 on the prevention and resolution of bullying of children and students in schools and educational facilities. It deals with the basic signs or manifestations of bullying as well as its prevention methods and techniques (Directive 36 on the prevention and resolution of bullying of children and students in schools and educational facilities, 2018). Bullying prevention is not only important in kindergartens, primary or secondary schools, but it is also essential in the home environment. Since the issue of bullying is becoming increasingly relevant, parents should not ignore it but should discuss it with their children. Through communication, they can build trust with each other, and parents can guide children on how to solve problems without using violence. They should not be afraid to tell their parents about their problems. It is also essential for parents to pay attention to signals that could warn them of bullying issues.

Programs for preventing bullying occurrence

Programs focusing on preventing bullying play a crucial role because they can often prevent bullying from happening. There are many programs targeting different age groups. One example is the Olweus Bullying Prevention Program, which primarily focuses on elementary and middle school students. The goal of this program is not only prevention but also fostering positive relationships among students (Kolář, 2011).

Foundations for developing a school preventive strategy - Prevention of risky behavior among children and students: This document, released in 2009 by the State Pedagogical Institute, forms a comprehensive preventive strategy aimed at engaging the entire school community. It encourages students to voice their opinions while also accepting authority guidance. Children are guided to understand, accept, and adhere to the rules (Class without Bullying, 2016).

Methods leading to the detection of bullying

The first step in uncovering bullying is acknowledging its existence. Following this, work with both the victim and the aggressor begins. A variety of tools are used for discovery and diagnosis, including various observation methods, interviews, questionnaires for students, as well as for teachers. Schools may utilize trust boxes or various sociometric surveys to uncover bullying (Bendl, 2003).

Among the methods that can be utilized in preventing bullying are observation, surveys, interviews, sociometric assessments, and others.

The collaboration between the school and institutions dedicated to addressing bullying prevention issues

Community Activities

The primary pillar of community prevention is the school. Thanks to its long-term contact with children, the school is best positioned to identify children at risk and recognize families that do not provide adequate support to their children. Community programs offer

meaningful leisure activities to at-risk youth and programs in areas where delinquent youth are most prevalent. Community activities are based on the idea of broader collaboration in addressing problematic behavior among children and youth. Collaboration in combating bullying no longer only involves schools and families. Various associations, organizations, and municipalities also greatly contribute in this area. The goal of preventive programs is meaningful leisure activities, building social bonds within the community among children, families, and schools (Bendl, 2003).

Civil associations, non-profit organizations, and foundations

Offer schools, teachers, and students educational programs in prevention and assistance to students who have problems with bullying. Some organizations prepare various educational materials on bullying, its manifestations, causes, prevention, and solutions (Bendl, 2003).

Helpline

It is a crisis intervention facility that provides telephone assistance to children and adolescents in crisis situations. The advantage of this crisis intervention is accessibility, speed, 24/7 operation, anonymity, and the possibility of repeated calls (Bendl, 2003).

Conclusion

In conclusion of this scientific article, we have explored various aspects of bullying prevention in the school environment and underscored their significance in establishing a secure and inclusive learning atmosphere. Bullying prevention is not a one-time action but an ongoing process that necessitates active engagement from all stakeholders - schools, teachers, students, families, and the community.

Various programs and initiatives, such as awareness campaigns, educational activities, and social programs, play a pivotal role in fostering positive relationships and cultivating social skills among students. Collaboration with civic associations, non-profit organizations, and foundations contributes significantly to combating bullying and offers support to students, teachers, and families.

Additionally, helplines and crisis interventions serve as crucial sources of assistance for children and youth facing challenging situations. Their accessibility and confidentiality enable students to seek help and guidance when needed.

Given the dynamic nature of today's society, sustained emphasis on bullying prevention in schools is paramount. It is imperative to continue developing and implementing effective programs and strategies that not only identify and address instances of bullying but also prevent their occurrence and foster a positive and inclusive environment for all students.

References

1. BENDL, S. (2003). *Prevenca a řešení šikany ve škole*. ISV
2. DIRECTIVE 36/2018 ON THE PREVENTION AND RESOLUTION OF BULLYING OF CHILDREN AND STUDENTS IN SCHOOLS AND EDUCATIONAL FACILITIES. (2018), [online]. Available at: <https://www.minedu.sk/data/att/16073.pdf>
3. KOLÁŘ, M. (2001). *Bolest šikanování*. Portál
4. CLASS WITHOUT BULLYING. (2016), [online]. Available at: http://www.ldi.sk/data/File/Sikana%20Bulhar/MANUAL_SLOVAKIA_BODY_PRINT.pdf

Elena Diechová, PhD., PhD.
University of Žilina, Faculty of Humanities,
Department of Pedagogical Studies
Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovakia
elena.diechova@fhv.uniza.sk

THE ACQUISITION OF NEW WORDS IN ENGLISH BY SLOVAK
UNIVERSITY STUDENTS (CORPUS-DRIVEN APPROACH)

Marta Lacková (Žilina, Slovakia)
marta.lackova@fhv.uniza.sk

Abstract: The present annotation deals with the acquisition on new words that have appeared in the English language in recent decades. The words are being presented in the context of study programmes within which future teachers are prepared. The real utilization of the linguistic material is studied in the monolingual synchronic annotated textual corpora English Web 2021 (enTenTen21) applying the text analysis software Sketch Engine.

Key words: corpus, corpus linguistics, word-formation process, new words

In recent decades, the tools of corpus linguistics are becoming an important component of the teaching of foreign languages since they provide both the teachers and learners with several benefits [1, p.73]. First and foremost, they introduce an authentic language to the classroom [2, p.14]. As Dzuriaková says: Pupils' language preparation is an entry and necessary requirement for their further education in the school system also for the reason that pupils are exposed to the need to master a specific vocabulary that is decisive for the school environment even at a very low level of language proficiency [3, p. 12]. Intercultural aspects are of high importance, too. The prospective teachers realize that communication is manifested differently across cultures; corpus linguistics allows learners to observe what lexical units are typically applied in given cultural contexts; it is important to prior analyse crosslinguistic differences as well as understand cultural norms that can affect students responses to texts, tasks, etc. [4, p.74].

To verify the importance of incorporating the above-mentioned interdisciplinary principles into the teaching of linguistic disciplines in the university surroundings, we suggest a set of exercises based on corpus evidence. The motivation for creating such exercises is to inspire future teachers, and subsequently their students to work with corpora, and therefore, to develop communication and social competences emphasizing not only pure linguistic, but also cross-cultural issues. The following areas are suitable for: corpus-driven exercises application:

aspects of grammar; general vocabulary; ESP vocabulary; idiomatic expressions; semantic relations [5, p. 87]; new lexical units. In the university environment, it is possible to work with these types of corpus-driven exercises: accuracy-focused activities; revision activities; choosing the correct word; gap filling/completing the concordances mixed letters; matching words from the corpus with their definitions; guessing meaning of words; classifications of words.

The statistical data prove that new lexical units in the contemporary English language reflect the extralinguistic reality in the areas of: the environment; entertainment; health; work; travelling; sports and games; science and technologies; the Internet and social media; emotions, communication, and family; gender politics; fashion and clothes; food and drink; money and business. The examples below illustrate the utilization of new lexemes as reflected in the corpus:

*Carrying out analysis, assessments and systematic observation of the role of oceans as a **carbon sink**.* (un.org)

*The episode was written as a **bottle episode** to save money as the series had run up large over time costs.* (wikibin.org)

*No matter how old you are, you'll always know the latest trends and won't be ashamed of being a devoted **stan**.* (purewow.com)

Whether you're taking a quick study break, or **binge-watching** movies all weekend, there are tons of shows available for you to watch! (uwo.ca)

The best way to prevent **maskne** is by starting with proper mask hygiene. (nurx.com)

Though **screen time** is usually something parents try to limit, it might be the only way that you can get some time to work or cook dinner etc. (aig.ie)

Whether it's a weekend **staycation** or a tropical destination, Lisa's tips will have you covered. (dff.ie)

He became a **digital nomad**, traveling between Europe, Australia and the United States, setting up secure data systems for corporations, and banks. (hnn.us)

Dark Web is an encrypted network of websites and communities that exists outside of mainstream (bgr.in)

This article assumes that the victim of what she calls **gaslighting** are in a voluntary relationship with a partner. (eqi.org)

Years earlier, they had one night of passionate connection before he **ghosted** her (ktep.org)

"..., we found no differences in life satisfaction and limited differences in personality traits between **child-free** individuals and parents, not-yet-parents, or childless individuals," Zachary Neal said. (phys.org)

I was thinking, what's the opposite of **FOMO** that we see on main street? It's probably the "Joy of Being In"—**JOBI**. I checked with a lot of people, (pps.org)

More and more people agree that posting pictures of kids is not safe and may lead parents to the so-called **sharent trap**. (moms.com)

we wish Newcastle fans and their team well, but we remain deeply concerned about how our football clubs are being used for **sportswashing**. (amnesty.org.uk)

The exercise demonstrates one of the possible ways how to apply linguistic material available in linguistic corpora for didactic purposes.

Choose one of the new words which are stated below and fill in the gaps. Discuss their cultural and social connotations.

plastic footprint froyo child-free covidots freeegans

1. These New Yorkers have money to buy food, but they think it's a good thing to dumpster dive for food that goes unsold and uneaten. They are called ----- and they save food from waste. (rt.com)

2. Grab this device to concoct your own ----- and ice cream from the comfort of your kitchen. (purewow.com)

3. ----- today are those who harass their neighbours for doing their job as doctors. (dailyo.in)

4. I have been trying different shampoo and conditioner bars for over a year as I am trying to lessen my ----- . (well.ca)

5. "..., we found no differences in life satisfaction and limited differences in personality traits between ----- individuals and parents, not-yet-parents, or childless individuals," Zachary Neal said. (phys.org)

There appear to be certain limitations of the preparation of corpus-based exercises: the number of words we could handle here is limited; our aim is to investigate a manageable amount of linguistic information that might be presented in the form of exercises. Moreover, we were forced to filter manually out the lexical forms that are not part of the searched expression paradigm.

References

- [1]. Aijmer, K. (ed.) (2009). *Corpora and Language Teaching*. Amsterdam/Liverpool: John Benjamins.
- [2]. Granger, S., Hung, J., and Petch-Tyson, S. (2002). *Computer Learner Corpora, Second Language Acquisition and Foreign Language Teaching*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- [3]. Dzuriaková, J. (2022) Slovenčina ako cudzí jazyk. Slovak as a foreign language. *Teachers' professional practice: issues and strategies. Online Book of Abstracts : Materials of the I Internet Conference Proceedings*. Kropyvnytskyi: Center of education development "New generation", 11-15.
- [4]. Hundarenko, O. (2019). Challenges of Teaching Academic Writing Skills in ESL Classroom (Based on International Teaching Experience). *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 70-83. doi:10.18662/rrem/158
- [5]. Leláková, E. (2022). Corpus-based English language teaching and learning in the classroom. *Teachers' professional practice: issues and strategies: Materials of the I Internet Conference Proceedings*. Kropyvnytskyi, 86-88.

Схожість

Джерела з Інтернету

914

1	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1438/1/%D0%9C%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.PDF	2.31%
2	http://tpggnu.ho.ua/images/vidavnictvo_new/2024/Material_konf_05_04_2024.pdf	1.56%
3	http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2021.pdf	2 джерела 1.47%
4	https://lib.iitta.gov.ua/738158/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2023.pdf	2 джерела 1.31%
5	http://rshu.edu.ua/images/nauka/05_mnprmk/nush_vd_2022_zbi.pdf	1.23%
6	http://tpggnu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2022/Prog_Hlukhivski_chit-7_8-12-2022.pdf	1.18%
7	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/issue/download/30/32	1.11%
8	https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/8240/1/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_40.pdf	2 джерела 1.08%
9	http://isp.poippo.pl.ua/article/download/300533/296019/702370	1.04%
10	https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/1296/1/%D0%9D%D0%9C%D0%9A-2023-%D0%9A%D0%A0%D0%9E%D0%93.pdf	1.02%
11	http://tpggnu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/konferencii/2022/prog_maket_SG-13-05-2022.pdf	1.01%
12	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1594/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_34_201...	0.96%
13	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1593/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_33_%D0%9A...	0.89%
14	https://nnipp.gnpu.edu.ua/naukova-diialnist-2/naukove-tovarystvo.html?id=34&view=category	0.8%
15	https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65625b2ac68a4c43a88521316d37_0.html	0.78%
16	http://orcid.org/0000-0001-6317-3492	2 джерела 0.78%
17	https://eprints.cdu.edu.ua/5602/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202023%20%281%D0%B8%D0%B0%D0%B0.pdf	2 джерела 0.78%
18	https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/2414/document.pdf	2 джерела 0.74%
19	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1920/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA_33_201...	2 джерела 0.72%
20	http://www.vspu.edu.ua/faculty/pochat/pochat_kafmetod/doc/z7.pdf	0.72%

21	http://visn-ped.gnpu.edu.ua/V_23.pdf	0.72%
22	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/ZBIRNYK-MATER-KONF-Dyferents.pdf	0.69%
23	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_2/55-2_2023.pdf	0.63%
24	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2024/02_feb/07/02/%D0%9F%D0%BE%D1%88%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%D1%...	0.63%
25	https://lib.iitta.gov.ua/734448/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C%D1%96%D0%B...	0.61%
26	https://roippo.org.ua/upload/iblock/387/zb_rnik-tez_osobist_t-na-shlyakhu-do-dukhovnost_.docx	0.6%
27	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8682/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%9a%...	0.59%
28	http://eprints.zu.edu.ua/36046	0.59%
29	http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2022/-zbirnik_maket_SG-13-05-2022.pdf	0.58%
30	https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/8938/document.pdf	0.57%
31	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11065/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%ba%d0%b0_%d0%86%...	0.57%
32	http://dspace.ms.u.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7943/3/New%20_Ukrainian%20_school_%20strategy_%20of_%20 2 джерела	0.57%
33	http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_2/47.pdf	0.57%
34	http://www.apfn-journal.in.ua/archive/59_2023/part_2/55.pdf	0.56%
35	http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/download/4784/4811	0.56%
36	https://nuschool.com.ua/lessons/world/1-2klas/8.html	0.55%
37	https://lib.iitta.gov.ua/734912/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%... 3 джерела	0.55%
38	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk.pdf	0.55%
39	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1801/1/%d0%9f%d1%80%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d0%bc%d0%...	0.55%
40	http://godot.ru/shkola/11-klass/organizatsiya-sposterezhen-uchniv-za-zminami-v-prirodi-pid-chas-formuvannya-prirodnichih-zn..	0.54%
41	https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.htm 2 джерела	0.54%
42	http://mdu.in.ua/Novosti2/01-2020/zbirnik_nush_2020.pdf	0.54%

43	http://lib.iitta.gov.ua/721972/1/Zbirnyk_materialiv_konferentsii_07_05_2020.pdf	0.52%
44	http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/media/arhive/2018_z.pdf	0.52%
45	https://dokumen.tips/download/link/-51-2pdf-.html	0.51%
46	https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2023/11/Modern-Approaches-to-Problem-Solving-in-Science-and-Technology_N...	0.51%
47	https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/issue/download/15/16	0.5%
48	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25613/1/physics_nature_2022.pdf	0.5%
49	http://lib.iitta.gov.ua/713469	0.5%
50	http://lib.khmnu.edu.ua/konfer_HNU/2019/PROGRAMA-KONFERENTSIYI_04_11_2019.pdf	0.49%
51	https://0a30397da1.clvaw-cdnwnd.com/12ac69b5c0bec343f11779551473023e/200000509-726ec726ef/%D0%97%D0%B1%D1...	0.49%
52	https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/5d9d8feb1ce4f316467013.pdf	0.48%
53	https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2022/02/2022-chernigiv_programa_1645078154.pdf	0.48%
54	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2022/12_dec/25/02/%D0%9F%D0%BE%D1%88%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%D1...	0.48%
55	https://nrat.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2021/06/kandidati-nauk-15062021.pdf	0.48%
56	http://dpo.ipp.sspu.edu.ua/images/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80...	0.48%
57	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2302/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B...	0.47%
58	http://mzso19.osvita-mk.site/?p=20544	0.47%
59	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12739/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%...	0.47%
60	https://aa99cd503f.cbauul-cdnwnd.com/02c82970b146c616c5c92347f95e4785/200000385-566795667c/%D0%9E%D0%9F%20%...	0.47%
61	https://licey3.kowelrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/programa-1-4-klasy.pdf	0.47%
62	http://rshu.edu.ua/images/nauka/nush_apmntsr_2021_znp.pdf	0.46%
63	http://do.gnpu.edu.ua/images/PDF/ZbirnukuPDF/Zbirnuk2.pdf	0.46%
64	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/issue/download/27/29	0.46%

87	http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12100/3/dis%20%2%a6%d0%a3%c2%a6-%c2%a6-T%d0%97%c2%a6-T...	0.4%
88	http://www.gorodysche-zosh.te.sch.in.ua/prozorstj_ta_informacijna_vidkritistj/osvitnya_programa	0.4%
89	http://www.rshu.edu.ua/www/images/nauka/05_mnpmk/aptsrpo_2023_zbi.pdf	0.39%
90	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18610/1/%d0%9c%d0%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b0%d0...	0.39%
91	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23233/1/2018_Starosta%20V_Popadich%20O_s.195-198%3B%20Starosta%20V...	0.39%
92	http://pedalmanac.site/index.php/main/issue/download/11/13	0.39%
93	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12262/%d0%97%d0%9d%d0%a3_%d0%b7%d0%b1i%d1%80%d0%bd%d...	0.39%
94	https://lib.iitta.gov.ua/739843/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4_%D1%82%D0%B5%D...	0.39%
95	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2917/1/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82_%d0%9d%d0%97_%e2...	0.38%
96	https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01452813_0.html	0.38%
97	http://pedalmanac.site/index.php/main/issue/download/4/5	0.38%
98	https://studopedia.net/14_82587_sposterezhennya--providniy-metod-piznannya-prirodi-vidi-sposterezhen-struktura-sposterezhe	0.37%
99	http://koippo.in.ua/arhiv/mvisnuk/mv_56.pdf	0.37%
100	https://lib.iitta.gov.ua/735609/1/Zb_tez_metod_sem.-06.04.2023.pdf	0.37%
101	http://www.ndu.edu.ua/storage/2020/mater_poch_osv_2020.pdf	0.37%
102	http://lib.iitta.gov.ua/717743/1/%D0%97%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_10-11.10.1...	0.36%
103	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1699/2021_Proceedings%20of%20the%20All-Ukrainian%20Conferen...	0.36%
104	http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15260/1/Modern%20methods%20and%20forms%20of%20organizatio...	0.35%
105	https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8206	0.35%
106	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1953/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8 2 джерела	0.35%
107	http://mir.dspu.edu.ua/issue/download/13705/7311	0.35%
108	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/2124092021/Viktorenko%20dis%20T1.pdf	0.35%

131	http://eprints.zu.edu.ua/30186	0.31%
132	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3633/educ_2022_191.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.31%
133	https://dspace.udpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15201/%d0%9f%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1%d0%bd%d...	0.31%
134	http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16946/1.%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0...	0.3%
135	http://www.polohy-rvo.edukit.zp.ua/Files/downloads/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%...	0.3% 2 джерела
136	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2024-01/%D0%9E%D0%9A25%202023%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%9F%D0%9E%D0...	0.3%
137	http://bdpu.org/wp-content/uploads/2019/10/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8...	0.3%
138	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_mater_NYSH-2019.pdf	0.3%
139	https://ffv.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%BA...	0.3%
140	https://vseosvita.ua/library/statta-na-temu-emocijnij-intelekt-290159.html	0.3% 3 джерела
141	https://old.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/09/2019_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0_%D0%86%D0%86%...	0.3%
142	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7499/Tekhnolohii%cc%88-formuvannia-Soft-Skills-v-syste...	0.3% 2 джерела
143	https://www.sspu.edu.ua/images/2021/Naukovi_konferencii/zbirnik_kulturomovna_osobistist_fahivcya_u_hhi_stolitti_17941.pdf	0.29%
144	https://sch15.edu.vn.ua/wp-content/uploads/2019/12/Lyst-MON-SHHodo-metodrekomentatsij-pro-vykladannya-pred...	0.29% 2 джерела
145	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2022/51/part_1/51-1_2022.pdf	0.29%
146	http://rshu.edu.ua/images/nauka/nosom_2022.pdf	0.29%
147	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27237/1/Monogr_Slovo_Strateg_Innov.pdf	0.29%
148	http://pat.zsmu.edu.ua/index.php/2409-0891/article/view/121304	0.28%
149	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zbirnyk_tez_viddil_susp_2024_ost.pdf	0.28%
150	https://docplayer.net/80737523-U45-udk-vakulenko-t-s-goroh-v-p-lomakovich-s-v-tereshchenko-v-m-ukladachi-2018-shumova-k...	0.28%
151	http://tpgnpu.ho.ua/images/vidavnictvo_new/2022/21-10-2022/zbirnik_materialiv_konf_21-10-2022.pdf	0.28%
152	https://dokumen.tips/documents/-1-1f2017pdf-.html	0.28% 2 джерела

153	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/10922/1/%d0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%ba%D0%b0%2028.%20...	0.28%
154	https://naurok.com.ua/formuvannya-v-uchniv-5-6-klasiv-nush-klyuchovih-ta-predmetnih-kompetentnostey-na-urokah-angliysko...	0.28%
155	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D...	0.27%
156	http://eleded.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/2021-2022-%D0%BD.%D1%80.-%D0%9F%D0%BE%D1%87%D0%B0%...	0.27%
157	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11931/1/%d0%9c%d0%90%d0%93%d0%86%d0%a1%d0%a2%d0...	2 джерела 0.27%
158	https://dokumen.tips/download/link/oe-2-371.html	2 джерела 0.27%
159	https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5197/dis%20%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%bd%D0%B5%D1%86%D...	0.27%
160	http://gnpu.edu.ua/gnpu/index.php?Itemid=77&catid=39%3A2010-12-29-06-19-47&id=1265%3A-l-r&lang=en&option=com_cont...	0.27%
161	https://fpp.npu.edu.ua/struktura/kafedry/c-kafedra-pedahohiky-i-metodyky-pochatkovoho-navchannia	0.27%
162	https://znayshov.com/FR/16163/714.pdf	0.27%
163	https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5764/1/19-45-PB.pdf	0.27%
164	http://eprints.zu.edu.ua/32307/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86%20%D1%87%D...	0.27%
165	http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/20862/3%20%D0%91%D0%B5%D0%B4%D0%B0%20%D0%94.%d0%92.%20d...	0.27%
166	http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-39.pdf	0.27%
167	http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2020/dekada-2020/dekada_zbirka_tez_fim_2020.pdf	0.26%
168	http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/Conceptual_and_terminological_apparatus_2021.pdf	2 джерела 0.26%
169	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31234/1/Zb_Konf_Such_texnol.pdf	0.26%
170	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9499/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%...	0.26%
171	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2698/1/%3d%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%...	0.26%
172	https://dokumen.tips/documents/oe-2017-03-15.html	0.26%
173	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6502/educ_2023_064.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.25%
174	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9709/1/%d0%9a%d0%be%d1%81%d1%82%d1%8e%d0%ba%20%d0%...	0.25%

175	http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/9643/1/%d0%ae%d1%89%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%...	0.25%
176	https://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2022/zbirnik_tez_nush.pdf	0.24%
177	http://ket.stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/11/46-61-pb-20_10_23.pdf	0.24%
178	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Metodychnyy-poradnyk.pdf2_.pdf	0.24%
179	https://dwherold.de/onewebmedia/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%...	0.24%
180	http://dep.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A 2 джерела	0.24%
181	https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8205	0.24%
182	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-2023-2-...	0.24%
183	http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/69/part_1/69-1.pdf	0.24%
184	https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/877acd88-f169-4b46-ad5d-a96dd27cb51d/content 3 джерела	0.24%
185	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29802/1/Grubi%20T%2C%20Khyzhnyak%20D%2C%20Grechenko%20M.pdf	0.24%
186	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3504/1/tezy-6.pdf	0.23%
187	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6620/Pastukh-I.O.-PO1-M20z-free.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.23%
188	http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1012/1/%d0%9a%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d0%b0%2...	0.23%
189	http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-01/Dysertatsija_Son%D1%96ak.pdf	0.23%
190	http://lib.iitta.gov.ua/722585/1/2019_did-dep_1conf.pdf	0.23%
191	http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/6912	0.23%
192	http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3577/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0...	0.23%
193	http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/01/7%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%9D%D0%90_%D0%93%...	0.23%
194	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/541/1/347_%d0%9d_%d0%97_%e2%84%964_2014.PDF	0.23%
195	http://konkursuchitel.blogspot.com/p/blog-page_20.html	0.23%
196	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18577/3/inklyziv_conf_2021_novui.pdf	0.23%

197	https://vseosvita.ua/library/slahi-realizacii-koncepcii-nus-na-urokah-anglijskoi-movi-104372.html	2 джерела	0.23%
198	http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2021/tezi_konf_02-04-2021.pdf		0.23%
199	http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/528/zvit_rektora_gnpv-dovzhenka_15.PDF		0.23%
200	https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/4434/1/Psykholoho-pedahohichnyy%20suprovid%20fakhovoho%20zrostannya%...		0.23%
201	https://lib.iitta.gov.ua/734510/2/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D...		0.22%
202	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23807/1/Suchasni_Februar_2019.pdf		0.22%
203	https://www.naurok.com.ua/formuvannya-klyuchovih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-inozemno-movi-119243.html		0.22%
204	https://dspace.hnpv.edu.ua/bitstream/123456789/5180/1/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0%20%d1%82%d0%b0%2...		0.22%
205	http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/74/74_2020.pdf		0.22%
206	http://vadnd.org.ua/app/uploads/2023/06/33-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%8...		0.22%
207	http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/download/105/98		0.22%
208	http://www.soippo.edu.ua/images/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%...		0.22%
209	https://www.cuspu.edu.ua/images/files-2021/konferencii/zb_Suhomlinskiy_6-7.10.2021.pdf		0.22%
210	http://lib.iitta.gov.ua/719615/1/tezy_internet_konf_05_03_2020.pdf		0.21%
211	http://catalog.library.tnpv.edu.ua/konferencii/physics_nature_2020(Zbirn_konf_S-V-Mohyn).pdf		0.21%
212	http://lib.iitta.gov.ua/713638	2 джерела	0.21%
213	https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/533/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d1%82...		0.21%
214	http://eprints.zu.edu.ua/32710	2 джерела	0.21%
215	http://smc.hnpv.edu.ua/files/Akredytatsiya/Lohopediia_2023/Zvit.pdf	2 джерела	0.21%
216	http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/10677/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20...		0.21%
217	http://hpc.msu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%...		0.21%
218	http://mmk.at.ua/_ld/26/2612_2019.pdf		0.21%

219	http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/08/ddd1.pdf	2 джерела	0.21%
220	http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10606/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%20%D0%90..pdf		0.21%
221	https://docs.dtkr.ua/doc/688-2019-%D0%BF?page=0		0.2%
222	https://openscilab.org/wp-content/uploads/2020/12/suchasni-tendencii-ta-konceptualni-shljahi-rozvitku-osviti-i-pedagogiki_202...		0.2%
223	http://journals.kogpa.te.ua/index.php/pedagogy/article/view/37		0.2%
224	http://dspace.ltsu.org/bitstream/123456789/373/1/V22.9.pdf		0.2%
225	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29450/1/%d0%a4%d1%96%d0%bb%d1%96%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0...		0.2%
226	http://www.ndu.edu.ua/storage/2024/%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%9A--%202024.pdf		0.2%
227	http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10545/1/%D0%93%D0%B0%D0%BC%D0%B7%D0%B0.pdf		0.2%
228	http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Fedoruz.pdf		0.2%
229	http://eprints.zu.edu.ua/28867/1/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%86%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%...		0.2%
230	http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16311/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20...		0.2%
231	http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6885/1/%d0%9c%d0%b0%d1%81%d1%8e%d0%ba_%d0%ba%d0%b2%d0%...		0.2%
232	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/28756/1/Dis_Boryn.pdf		0.2%
233	https://lib.iitta.gov.ua/735075/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%B8%D1%8...		0.2%
234	https://ua-referat.com/uploaded/kontrolna-robota-konflikt-u-klasi-pidgotovka-proektu-osobisti/index1.html		0.2%
235	http://eprints.zu.edu.ua/31027/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf		0.2%
236	http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7218/1/Competence%20_indicators%20_of%20_the_%20Europe%20_20...		0.2%
237	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/585/1/Pedagogichniy_almanah_V_1_2016.pdf.pdf		0.2%
238	http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6773/1/%d0%9a%d0%b2.%20d1%80%d0%be%d0%b1.%20%d0%a0%d0%...		0.19%
239	https://vdocuments.mx/-oe-oe-puorgua.html		0.19%
240	https://psy.sspu.edu.ua/images/materiali_konferenciyi_2024.pdf		0.19%

241	https://nnipp.gnpu.edu.ua/aspirantura/aspiranti-ta-vipuskniki/kovalenko-alina-oleksandrivna.html	0.19%
242	http://eprints.zu.edu.ua/28868/1/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%86%D0%86%20%D0%BA%D0%BE%...	0.19%
243	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1918/%d0%92%d1%96%d1%81%d0%bd%d0%b8%d0%ba_48_202...	0.19%
244	http://eprints.zu.edu.ua/26780/1/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%8...	0.19%
245	https://fpp.npu.edu.ua/component/content/archive?month=3&year=2014	0.19%
246	https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/download/29.01.2021/429	0.19%
247	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5441/3/Professional%20Art%20Education.%20e2%84%962.2021.pdf	0.19%
248	http://eprints.zu.edu.ua/30057	0.19%
249	http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/chaikovskiy_dis.pdf	0.18%
250	https://core.ac.uk/download/pdf/237410242.pdf	2 джерела 0.18%
251	http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/download/21/24	0.18%
252	https://lib.iitta.gov.ua/737622/1/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%9...	0.18%
253	https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2021/balakireva/dis.pdf	0.18%
254	http://lpc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/802/1/2023-1707382312768765%20%282%29.pdf	0.18%
255	https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/12/Prirodnichi-nauki_2018.pdf	0.17%
256	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27653	2 джерела 0.17%
257	http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10/56.pdf	0.17%
258	https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/Metoda%20FK%20	0.17%
259	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/2054/%d1%81%d0%b1%d0%be%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%...	0.17%
260	https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7071/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%...	0.17%
261	https://pf.npu.edu.ua/images/2021_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92...	0.17%
262	http://bdpu.org/wp-content/uploads/2019/09/Dis_Nesterenko_20.09.pdf	0.17%

263	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2860/1/Zag.ped_Lekcii.pdf	0.17%
264	https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/9729/zbirnykmetodkonferenciya2024.pdf	0.17%
265	https://lntu.edu.ua/sites/default/files/fls/zbirnik_stud_konferenciyi_1905.pdf	0.17%
266	http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/10580/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%...	0.17%
267	https://issuu.com/kreidaros/docs/ukrajinska-mova-3-klas-vashulenko-2020-2	2 джерела 0.17%
268	http://isp.poippo.pl.ua/issue/download/10720/5088	0.17%
269	https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/10/TRENDS-IN-SCIENCE-AND-PRACTICE-OF-TODAY.pdf	0.17%
270	https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.06/HRUDYNIN.pdf	0.17%
271	https://khai.edu/assets/files/nauka/perelik_provedennya_naukovyh_konferentsij.pdf	0.17%
272	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/4247/Pidhotovka%20maybutnikh%20pedahohiv%20u%20kontek...	0.16%
273	https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/infor_gramot.pdf	0.16%
274	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1619/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba.%20%d0%bf%d0%be%d...	0.16%
275	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1852/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%b...	0.16%
276	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22900/1/syntac.pdf	0.16%
277	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24397/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_2019.pdf	0.16%
278	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Analitchni_materialy_2023.pdf	0.16%
279	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14477/1/%d0%9c%d0%9a_%d0%95%d1%96%d0%9f_23.04.2021.pdf	0.16%
280	http://lib.iitta.gov.ua/717874/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%...	2 джерела 0.16%
281	http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/tezi_seminar_2020.pdf	0.16%
282	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Buklet_interaktyv.pdf	0.16%
283	http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/dis.%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf?id=3...	0.16%
284	http://dano.dp.ua/attachments/article/392/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf	0.16%

285	https://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_UPOP/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%	2 джерела	0.16%
286	https://uchika.in.ua/vikoristannya-innovacijnih-tehnologij-na-urokah-prirodnicho-ma.html	4 джерела	0.16%
287	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/29065/1/Konf_Aktual_problem_tex.pdf		0.16%
288	https://www.researchgate.net/publication/316190546_Osvitni_tehnologii		0.16%
289	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/3442/1/%d0%9f%d0%b5%d0%b4%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bc%d0%...		0.15%
290	https://vseosvita.ua/library/kalendaro-tematicne-planuvanna-urokiv-v-3-klasi-nus-na-i-semestr-20202021-nr-355890.html		0.15%
291	http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/eng/file/issue_83/part_1/issue_83_1.pdf		0.15%
292	https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6509/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%b...	2 джерела	0.15%
293	https://uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/49345		0.15%
294	http://diplomba.ru/work/102970		0.15%
295	https://pf.npu.edu.ua/images/2021_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92...		0.15%
296	https://c812ee2e4a.clvaw-cdnwnd.com/5cc82a5fae28d79811e3095d1ffa6be8/200000932-3d32c3d32d/%D0%9D%D0%...	2 джерела	0.15%
297	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5487/%d0%a2%d0%b5%d0%b7%d0%b8_%d0%ba%d0%be%d0%bd%...		0.15%
298	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14608/1/MonPaluch.pdf		0.15%
299	http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10548/1/%D0%93%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9E..pdf		0.15%
300	https://sj.npu.edu.ua/index.php/tmae/article/download/1319/1086		0.15%
301	https://www.naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-integrovane-navchannya-dievij-zasib-formuvannya-motivaci-uchinnya-molo...		0.15%
302	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8304/2023%20%d0%86%d0%9f%d0%a2%d0%a6%d0%a8%20%d0%...		0.15%
303	http://library.ippro.com.ua/attachments/article/430/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%...	2 джерела	0.14%
304	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22809/1/%d0%9d%d0%be%d0%b2%d0%b0%20d1%83%d0%ba%d1%80%...		0.14%
305	https://315a86cc-65c4-4ffc-b53a-7121b81a7b9a.filesusr.com/ugd/78250d_f97f429bcbd24e679e6a3bce632e38ba.pdf	2 джерела	0.14%
306	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/Zbirnik_tez_II_VNPIK_APNiV.pdf		0.14%

307	http://www.ndu.edu.ua/storage/2019/mat_conf_ped.PDF	0.14%
308	http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/9432/1/%d0%a1%d0%b5%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%b3%20...	0.14%
309	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41423/materialy%20konferentsii.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.14%
310	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28085/3/Tendentsii_conf.pdf?fbclid=IwAR2aWh8Ua4aBTSvNS6GebyiRe3QoY_...	0.14%
311	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11765/rehleзка_dip.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.14%
312	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8201/2%28340%29%2c%202021_%202.pdf?isAllowed=y&se...	0.14%
313	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15781/4/conf_prof_komp-%28uchutelja-2021%29.pdf	0.14%
314	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/7127/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba11%2...	0.14%
315	https://lib.iitta.gov.ua/732214/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%BC%D0%B0%D1%8...	0.14%
316	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46953/1/bartosh%20et%20al..pdf	2 джерела 0.14%
317	http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v36/36_2022.pdf	0.14%
318	http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2021/dekada-2021/zbirka_tez_dekadi_fim_2021.pdf	0.13%
319	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31876/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96...	0.13%
320	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7305/Pedahohichna-osvita-teoriia-i-praktyka-Vyp.32.pdf?isAllowe...	0.13%
321	https://psy.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/zbirnyk_materialiv_vseukrayinskoyi_studentskoyi_konferencziyi_2022.p..	0.13%
322	https://lib.iitta.gov.ua/view/subjects/37=2E09.type.html	0.13%
323	http://library.ippro.com.ua/attachments/article/343/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%...	0.13%
324	https://textarchive.ru/c-2990906-pall.html	0.13%
325	https://kikip.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/94/2021/02/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B...	0.13%
326	https://journals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/issue/download/256/91	2 джерела 0.13%
327	https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/tezy-konferentsiyi.pdf	0.13%
328	https://ldufk.edu.ua/files/Aspirantura/norm_dokument/nauk_fax_vyd_ukr.pdf	0.13%

351	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2024-02/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%9...	0.12%
352	https://core.ac.uk/download/pdf/267806717.pdf	0.12%
353	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6615/Malanchuk-K.A.-PO2p-M20z-free.pdf?isAllowed=y&sequence...	0.12%
354	https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2021/04/doktor-filosofii-kviten2021.pdf	0.12%
355	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D...	0.12%
356	https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2024-03/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A5%D0%86_%D0%BA%D0%BE...	0.12%
357	http://geum.ru/doc/words/73/3/2000.php	0.12%
358	https://ukrreferat.com/chapters/pedagogika/vihovna-ta-navchalna-robota-uchitelya-v-shkoli-za-metodom-vosuhomlinskogo-ku...	0.12%
359	https://ual.dnepredu.com/uk/site/methodic-work.html	0.12%
360	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10012/%21%21%21_%d0%90%d0%bb%d1%8c%d0%bc%d0...	0.11%
361	https://vdocuments.mx/el-confcom-oe-oe.html	0.11%
362	http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/09/Conference-Proceedings-September-21-22-2023.pdf	0.11%
363	http://ksgn.hol.es/wp-content/uploads/2023/06/ZBIRNYK-Pedagogika-13-2023-rik-2.pdf	0.11%
364	http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/spec_2022/part_1/spec-1.pdf	0.11%
365	http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/10643/1/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf	0.11%
366	http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/214/1/006%20Nauka%20ta%20osvita.pdf	2 джерела 0.11%
367	https://ua-referat.com/?red=96066	0.11%
368	http://mir.dspu.edu.ua/issue/download/14690/7983	0.11%
369	http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/issue/download/106/12	0.11%
370	http://dano.dp.ua/attachments/article/392/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%...	0.11%
371	https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Zbirnik-tez-dopovidej-konferentsiyi_Reforma-osviti-v-Ukrayini-2020.pdf	0.11%
372	http://www.ipv.org.ua/data/works/1_2012.pdf	0.11%

373	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2548/%d0%9f%d1%80%d0%be%d0%b5%d0%ba%d1%821_%d0%...	0.11%
374	http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/media/arhive/1213_2020.pdf	0.11%
375	https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7228/1/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%...	0.11%
376	https://conf.zippo.net.ua/?p=263	0.11%
377	http://kmd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/prohrama-aktualni-15-16-zhovtnia-2020-roku-1-1.pdf	0.11%
378	http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/12062/1/%D0%A1%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf	0.11%
379	https://nauka.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/11-22-21.pdf	0.11%
380	https://ciot.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/144/2023/10/zbirnyk6_2023-16.10_do-druku-1.pdf	0.11%
381	http://eprints.cdu.edu.ua/4307/1/_2020_final.pdf	0.11%
382	https://lib.iitta.gov.ua/740259/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B0%D1%82%...	0.11%
383	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1941/1/%d0%9f%d0%b5%d0%b4%d0%b0%d0%b3%d0%be%d0%b3%d1%96...	0.11%
384	https://2a65d93b97.clvaw-cdnwnd.com/765c714ab02d43c1c2728939d2713cc2/200000073-bf04abffcb/%D0%97%D0%B1%D1%...	0.11%
385	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zbirnyk-Vyshyvanka-2023.pdf	0.11%
386	https://lib.iitta.gov.ua/730319/1/2021_Zbirnyk_STEMschool_1.pdf	0.1%
387	https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BD%D...	0.1%
388	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19640	0.1%
389	https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/47883	0.1%
390	http://eprints.zu.edu.ua/28616	0.1%
391	https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/rybchuk_o_o-dis.pdf	0.1%
392	https://lib.iitta.gov.ua/740746/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D0%BB%D1%8...	0.1%
393	https://nikpedkol.ucoz.net/_tbkp/zbirnnik.pdf	0.1%
394	http://nmc-pto.rv.ua/DOK/Zbirnyk-231017.pdf	0.1%

417	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15577/1/SCIENCE%2c%20INNOVATIONS%20AND%20EDUCATION%20PRO...	0.09%
418	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24877/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%...	2 джерела 0.09%
419	https://nauka.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/dysertacziya-vasytina.pdf	0.09%
420	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/14000/1/%d0%9e%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b0.%20%d0%...	0.09%
421	https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION...	0.09%
422	https://vchitel-pochatkovikh-klasiv83.webnode.com.ua/pro-nas	0.09%
423	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46482/1/%D0%94%D0%B8%D1%81_%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B5%D0%...	0.09%
424	https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/informaciya_sumdpu_pro_naukovu_ta_naukovo-tehnichnu_diyalnist_za_2020_rik_74420...	0.09%
425	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19060/1/Rozvutok_prof_maist_ch_1.pdf	0.09%
426	https://pedagogical.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/7/2022/02/%D0%97%D0%B2i%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%...	0.09%
427	http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/%D0%9D%D0%9C%D0%9A%D0%9D_%D0%A2%D0%95%D0%9E%D...	0.09%
428	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6057/Hum-43-2.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.09%
429	http://dpo.ipp.sspu.edu.ua/images/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80...	0.09%
430	https://vseosvita.ua/library/kompetentnisnij-pidhid-do-uroku-trudovogo-navcanna-v-konteksti-novoi-ukrainskoi-skoli-156124.ht	0.09%
431	https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/22-6.pdf	0.09%
432	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6013/Yavorska-M.I.-PO1-M20.pdf?isAllowed=y&sequence	2 джерела 0.09%
433	http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/64/part_2/64-2_2023.pdf	0.09%
434	https://lib.iitta.gov.ua/725788/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%206%20%D0%9C%D1%96%...	0.09%
435	http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/issue/download/8/8	0.09%
436	https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/nauk_napr/Anotovanyi_zvit_Suspilni_nauky_2022.pdf	0.09%
437	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22844/1/SocialWork2021.pdf	0.09%
438	http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6776/1/%d0%9c%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%8...	0.09%

439	https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/07/EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-18-20.07.2021.pdf	0.09%
440	https://docplayer.net/84079023-Suchasni-problemi-navchannya-vihovannya-ta-rozvitku-uchniv-pochatkovoyi-shkoli.html	0.09%
441	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38783/1/2022_%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%80%d0%be%d1%81%d1%82%...	0.09%
442	http://www.vspu.edu.ua/faculty/pochat/pochat_kafmetod/doc/z8.pdf	0.09%
443	http://www.rshu.edu.ua/www/images/licakrd/akrop/42054_vidomosti_pro_samoosiniuvannia_opp_sol_22_23.pdf	0.09%
444	https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2024/03/materialy-zbirnyka-konferentsii-istoryko-kraieznavcha-diialnist-u...	0.09%
445	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8826/2018%20.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.09%
446	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Naukovy_zvit_2017_2019-Onopriienko-OV.pdf	0.08%
447	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5427/1/%d0%9f%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3...	0.08%
448	https://kogpa.edu.ua/images/main_dir/rob_progs/PO/po_2020-2021/met_navch_mat_osv.pdf	0.08%
449	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9986/1/%d0%a1%d0%ba%d0%b8%d0%b1%d0%b0%20%d0%9d.%d0%...	0.08%
450	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/50533/1/%d0%92%d0%b0%d1%81%d0%b8%d0%bb%d1%8c%20%d0%a1%d...	0.08%
451	https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/7942/document.pdf	0.08%
452	https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2020/struk/dis.pdf	0.08%
453	https://znayshov.com/FR/16625/konspekt_2kl_ukrmova_Vashulenko_1chast.pdf	0.08%
454	http://ocw.um.es/humanidades/english-language-teaching-history-approaches-and/bibliography	0.08%
455	https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11196/Tokar_Preparation%20of%20future%20teachers%20of%20pr...	0.08%
456	https://naurok.com.ua/navchalna-programa-z-ukra-nsko-movi-dlya-5-kl-nush-308756.html	0.08%
457	https://www.roippo.org.ua/images/downloads/2023/doc/monografia-2021.pdf	0.08%
458	http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/11/13%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0 2 джерела	0.08%
459	http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/239/6070/13661-1?inline=1	0.08%
460	https://lib.iitta.gov.ua/728454/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%...	0.08%

483	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3857/educ_2022_070.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.07%
484	http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/download/119/189	0.07%
485	http://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-38/16_0.pdf	0.07%
486	https://docplayer.net/70234840-Informaciyi-tehnologiyi-2017.html	0.07%
487	http://lib.iitta.gov.ua/725850	0.07%
488	https://pt.slideshare.net/ssusere62942/ss-55080335	0.07%
489	http://novaosvita.com/wp-content/uploads/2018/01/RoleInnovSc-Kyiv-Dec2017P1.pdf	0.07%
490	https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/86516/1/Taraniuk_company.pdf	0.07%
491	http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/%d0%9d%d0%9c%d0%9a%d0%94_%d0%a2%d0%95%d0%a5%d0%...	0.07%
492	http://www.molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/32oct2018/7.pdf	0.07%
493	https://www.wszia.opole.pl/wp-content/uploads/2020/05/10_2021.pdf	0.07%
494	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11252/Bilyk%20T.S._%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%...	0.07%
495	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/integra_dial_2019.pdf	0.07%
496	http://www.ndu.edu.ua/storage/2018/psyconf.pdf	0.07%
497	https://znayshov.com/FR/10024/3_2021_1.pdf	0.07%
498	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52181/2/Rozwoj_25.10.2022_zbirnyk.pdf	0.07%
499	http://lib.iitta.gov.ua/4950/1/zbirnuk_2012.pdf	0.07%
500	https://lib.iitta.gov.ua/740888/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D...	0.07%
501	http://eprints.zu.edu.ua/22447/1/dys_Kovalchuk.pdf	0.07%
502	http://kps-ua.net/2010/sumska/mrinska-vira-ivanivna	0.07%
503	http://www.enpui.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/43415/Tsykhmeistruk_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.07%
504	http://m.nupp.edu.ua/files/presentation_materials/2021/navchalnii-posibnik-vikliki-energoefektivnosti-2020.pdf	0.07%

505	https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2024/03/re-07.03.2024.pdf	0.07%
506	https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/download/1392/pdf/5788	0.07%
507	https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1712736042.pdf	0.07%
508	http://tpggnu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/sm_2017_ch2.pdf	0.07%
509	http://eprints.zu.edu.ua/31923	0.07%
510	http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/pedagogika/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D0%B5%D...	0.07%
511	http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/169/1/suchasne_doshkillia.pdf	0.06%
512	http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_16_2017.pdf	0.06%
513	https://lib.iitta.gov.ua/view/year/2021.default.html	0.06%
514	https://spppc.com.ua/index.php/journal/issue/download/71/9-2023-pdf	0.06%
515	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28441/1/Dis_Bondar_Yu.pdf	0.06%
516	https://vseosvita.ua/library/tezi-statti-formuvanna-zdorovazberigauci-kompetentnosti-na-urokah-fizkulturi-66586.html	0.06%
517	https://zippo.net.ua/data/files/2021/zb2903.pdf	0.06%
518	https://nuschool.com.ua/plan/programm/savchenko/8.html	2 джерела 0.06%
519	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12546/1/2020%20%ef%bf%91%ef%be%81%ef%bf%91%ef%be%82%ef%bf%...	0.06%
520	https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/fmo/2019_3-21-Scientific_journal_FMO.pdf	0.06%
521	http://doczz.es/doc/268925/edici%C3%B3n-aesla_4	0.06%
522	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9876/Inna%20Vasylyvna%20Semchuk.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.06%
523	http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/25/part_1/25-1.pdf	0.06%
524	https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1681906568.pdf	0.06%
525	https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1325/zaverbnyy.pdf	2 джерела 0.06%
526	http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_1/76-1_2021.pdf	0.06%

527	http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4230/%d0%a1%d0%ba%d0%bb%d1%8f%d1%80%20%d0%	2 джерела	0.06%
528	http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/issue/download/25/PD%2023		0.06%
529	https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22614/1/Naukovi_zapysky_No3_2017novyj.pdf		0.06%
530	https://kikip.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/94/2021/07/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9...		0.06%
531	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4275/28%20%d0%9a%d1%83%d0%b7%d1%8c%d0%bc%d0%b5...		0.06%
532	https://www.sites.google.com/site/uchitelanglvikas2/metodicna-robota/klasifikacijametodivformtaprijomivorganizaciiiegrovo...		0.06%
533	https://www.naurok.com.ua/dopovid-na-temu-zastosuvannya-innovacijnih-tehnologiy-na-urokah-informatiki-132189	2 джерела	0.06%
534	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27656		0.06%
535	https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/issue/download/180/75		0.06%
536	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6506/educ_2023_068.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.06%
537	http://eprints.zu.edu.ua/30236/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA2018.PDF		0.06%
538	https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/sgv_47.pdf		0.06%
539	https://lib.iitta.gov.ua/736734/1/%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D...		0.06%
540	http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7961/1/%D0%A6%D1%8E%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9F....		0.06%
541	http://www.matmodel.puet.edu.ua/files/advanced_training_OLA.pdf		0.06%
542	http://dspace.ipk.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0...		0.06%
543	https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9785/ZB%20V%2010%2b2022.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.06%
544	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1129/disser%20Pinchuk.pdf?isAllowed=y&sequence=1		0.06%
545	https://2a65d93b97.clvaw-cdnwnd.com/765c714ab02d43c1c2728939d2713cc2/200000067-37bd238b4e/%D0%97%D0%B1%D1...		0.06%
546	http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14479		0.06%
547	https://lntu.edu.ua/sites/default/files/sites/default/files/files12/zbirnyk_26.03.2020_0.pdf	2 джерела	0.06%
548	http://dlse.multycourse.com.ua/ua/print_page/course		0.06%

549	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16397/1/%d0%97%d0%bc%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b...	0.06%
550	http://shag.com.ua/a-s-makarenka-integraciya-mistectv-u-predmetah-osvitneoyi-galu.html	2 джерела 0.06%
551	https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u255/tezy_conf18.pdf	0.06%
552	https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/download/192/132	2 джерела 0.06%
553	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/konferencii/2020/mova_osvita_nauka_2020.pdf	0.06%
554	http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/gnch_2019.pdf	0.06%
555	http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-41.pdf	0.06%
556	http://kmd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/materialy-stud.-mizhvuzivskoho-e-vebinaru-lesia-ukrainka-chernivtsi-202...	0.06%
557	http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/GRSTYT2013.pdf	0.06%
558	http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/223/5302/11963-1?inline=1	0.06%
559	https://foreign-languages.karazin.ua/resources/9b042681d03c13249f0a784b7a3360a1.pdf	0.06%
560	http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/2587/1/%d0%94%d0%b5%d0%bd%d1%8c%20%d0%bd%d0%b0%d1...	0.06%
561	https://vdocuments.net/oe-2017-02-17-.html	0.06%
562	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/40/16.pdf	0.06%
563	https://journal.kdpu.edu.ua/pedkr/issue/download/29/pedkr-1	0.06%
564	http://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fsnm/program_5a1d2df321b9b.pdf	0.06%
565	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13010/1/6Semtsiv.pdf	0.06%
566	https://vseosvita.ua/library/ozk-12960.html	0.06%
567	http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14599/1/%d0%9a%d0%b0%d1%84%d0%b5%d0%b4%d1%80%d0%b0%20%...	0.06%
568	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/31/part_2/31-2_2021.pdf	0.06%
569	https://www.cuspu.edu.ua/images/autoreferats/2022/LobodaOE/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B...	0.05%
570	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/35403/1/Afanasev_dis_2023.pdf	0.05%

571	http://diplomba.ru/work/102894	0.05%
572	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2022-04/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%9...	0.05%
573	https://library.rshu.edu.ua/images/ref.onov.2018/pokaz.pdf	0.05%
574	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%9A_26.053.09/Sydorchuk.pdf	0.05%
575	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6598/dis..pdf?isAllowed=y&sequence=1	2 джерела 0.05%
576	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8484/1/Pet'ko%20(2015),%20p.%20315.pdf	0.05%
577	https://journals.uran.ua/itfcs/issue/download/16981/9721	0.05%
578	http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/fil/33dec2019/33dec2019.pdf	0.05%
579	https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Liu-Meihuan-Dysertatsiya-Vchena-rada-DF-64.055.044-2023.p	2 джерела 0.05%
580	http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/7950/1/Innovation_%20in%20_education_%20guidelines.p	2 джерела 0.05%
581	http://repository.ldufk.edu.ua:8080/bitstream/34606048/30208/1/%D0%96%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B4%D1%9...	0.05%
582	http://music.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/chastina-1.pdf	0.05%
583	https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/Visnuk_2020-10-2.pdf	0.05%
584	https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1549/2021_Maftyn_Profilaktyka_posib.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.05%
585	https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u278/zbirnik-2.pdf	0.05%
586	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9987/1/%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%BD%20%D0%...	0.05%
587	http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2765/1/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D0%93...	0.05%
588	https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2024/03/zbirnyk-materialiv.pdf	0.05%
589	https://www.naurok.com.ua/interaktivni-metodi-yak-zasib-organizaci-navchalno-diyalnosti-uchniv-pochatkovih-klasiv-102988.h...	0.05%
590	https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/3447/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA...	0.05%
591	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Vei_Simin.pdf	0.05%
592	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2762/1/%D0%A3%D0%B7%D1%83%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%...	0.05%

593	https://eprints.cdu.edu.ua/5229/1/2021_rodzink%D0%B0-486-487.pdf	2 джерела	0.05%
594	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/34133450		0.05%
595	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13519/1/zbirnik_tez_rusova_2021_z_tit.pdf		0.05%
596	https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/zbirnyk-materialiv-vi_mizhnarodnoyi-konferentsiyi-knuba-16.11.2023...		0.05%
597	https://ela.kpi.ua/handle/123456789/27227	2 джерела	0.05%
598	https://docslib.org/doc/210702/%C2%AB-%C2%BB		0.05%
599	http://diplomba.ru/work/102086		0.05%
600	http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19874/1/dysert_zhuk.pdf		0.05%
601	https://pgf.sspu.edu.ua/images/2020/tom_2-2015_8b555.pdf		0.05%
602	http://conf.management.fmm.kpi.ua/public/conferences/51/PEMS2021/Zbirnyk_tez_201.pdf	5 джерел	0.05%
603	http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/download/184/275		0.05%
604	http://lib.iitta.gov.ua/730544		0.05%
605	http://sciencesociety.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Zbirnyk-materialiv.pdf		0.05%
606	http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14627/3/Modernization%20of%20the%20educational%20process%20i...		0.05%
607	https://docplayer.net/80754404-Novitni-informaciyno-komunikacijni-tehnologiyi-v-osviti-iicte-2015.html		0.05%
608	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6059/Perspektyvy_rozvytku_suchasnoi_psycholohii%209_2021.pd...		0.05%
609	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2019/15/part_2/15-2_2019.pdf		0.05%
610	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27045/1/%d0%97%d0%b1%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_27.11.2019.pdf		0.05%
611	https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2024/01/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80...		0.05%
612	http://innovpedagogy.od.ua/archives/2022/53/part_1/53-1_2022.pdf		0.05%
613	https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/tezy-2023.pdf		0.05%
614	https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2024/01/014.08-vidomosti-pro-kadrove-zabezpechennia-so-fizyka-ta-ma...		0.05%

615	https://lib.iitta.gov.ua/739826/1/%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A8%D0%98%D0%A6_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%...	0.05%
616	https://lib.iitta.gov.ua/723020/1/%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%2...	0.05%
617	https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/20-6.pdf	0.05%
618	http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1986/%d0%94%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b5%d0%...	0.05%
619	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4895/Turko-R.V.-MM1-M18-free.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.05%
620	https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/issue/download/inter-21.10.2022/11	0.05%
621	https://library.sspu.edu.ua/pratsi-naukovtsiv-sumdpu-imeni-a-s-makarenka/semnog-olena-mikolayivna	0.05%
622	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3118/1/%d0%ba%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84%d1%96%d...	0.05%
623	https://ifk.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2022/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%B7%D0%B0_2021_%D1...	0.04%
624	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/posibnyk-martynenko.pdf	0.04%
625	https://dmg.kname.edu.ua/images/other/Tezi_BIM_2023.pdf	0.04%
626	https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/10/PROMISING-WAYS-OF-INFORMATION-TECHNOLOGY-DEVELOPMENT.pdf	0.04%
627	https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%A1%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%202019%20%D1%8...	0.04%
628	https://www.pps.org/article/the-joy-of-being-in-dr-mindy-fullilove-on-trauma-healing-and-main-street?fbclid=IwAR1KZLUcM9sV...	0.04%
629	https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2019/05/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%...	0.04%
630	http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/03/GrinovaM.pdf	0.04%
631	https://www.naurok.com.ua/posibnik-formuvannya-komunikativno-kompetentnosti-zasobami-interaktivnih-tehnologiy 2 джерела	0.04%
632	https://lkp.ndu.edu.ua/index.php/nz/article/view/976	0.04%
633	https://catalog.rt.com/en/lifestyle	0.04%
634	http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%d0%a3%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%bb%d1%96%d0%bd%d0%bd%d1%8f%20%d0%...	0.04%
635	https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2023-01/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%9...	0.04%
636	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8939/1/%d0%91%d1%83%d1%88%d1%82%d1%80%d1%83%d0%ba.%...	0.04%

637	https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/Full_issues/Issues/2_14_2017.pdf	0.04%
638	https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/10/SCIENCE-THEORY-AND-PRACTICE.pdf	0.04%
639	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1430/1/%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d0%86%d1%80%...	0.04%
640	http://gati.snau.edu.ua/web/files/nayka/mat_konf/zbirnik_konf_2020.pdf	0.04%
641	https://stmkvb.vntu.edu.ua/index.php/stmkvb/issue/download/32/1	0.04%
642	https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5134/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B...	0.04%
643	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16049/1/2014_%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_1...	0.04%
644	http://lib.iitta.gov.ua/722378/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf	2 джерела 0.04%
645	http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/download/11863/12282	0.04%
646	http://dk.dp.ua/wp-content/uploads/2019/04/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96...	0.04%
647	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9156/0001.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.04%
648	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Bodnar_D.pdf	0.04%
649	http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/download/11662/12057	0.04%
650	https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/ped_psy_ix_252_99.pdf	0.04%
651	https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/issue/download/104/	0.04%
652	http://yakistosviti.com.ua/userfiles/file/web-stem-shkola/22-serpnia/Vasilashko-Irina-Pavlivna/3-materialy-konferencii-7-8-12-...	0.04%
653	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.10/Popovych.pdf	0.04%
654	https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/05/zbirnyk_konferenciyi_07_10_2022_karmushyna-gotov.pdf	0.04%
655	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/5344/1/%d0%9a%d0%9e%d0%9c%d0%9f%d0%9b%d0%95%d0%9a%d0%a1%20%...	0.04%
656	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6001/Sevastianova-Yu.I.-PO1-M20-free.pdf?isAllowed=y&sequenc...	0.04%
657	http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17076/1/dysert_biehalov.pdf	0.04%
658	https://phdpu.edu.ua/images/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0...	0.04%

681	https://lib.iitta.gov.ua/734838/1/%D0%A3%D0%94%D0%9A%2037.02%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B...	0.04%
682	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NU...	0.04%
683	http://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/pedagogy/issue/download/17/22	0.04%
684	http://nfggyuwrsbz.blogspot.com/p/blog-page_19.html	0.04%
685	http://www.knopp.org.ua/file/13_2018.pdf	0.04%
686	http://soippo.edu.ua/images/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%...	0.04%
687	https://chl.kiev.ua/CGI-BIN/sp/index.php?page=250	2 джерела 0.04%
688	https://investigacion.ujaen.es/documentos/5eebf29829995209f4265648	3 джерела 0.04%
689	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7563/Vyrobnycha-orhanizatsiino-metodychna-praktyka-v-pochatk...	0.04%
690	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/2124092021/Viktorenko%20dis%20T2.pdf	0.04%
691	http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2846/4/TeorialPraktika.pdf	0.03%
692	http://lib.iitta.gov.ua/727353/1/Collection%20of%20materials%20of%20the%20%20Scientific%20and%20Practical%20Confe...	0.03%
693	https://repo.bt.kharkov.ua/bitstream/123456789/35119/1/KL_ENERHOZBEREZH_AVTOserv_p_2023.pdf	0.03%
694	https://telegra.ph/Mommy-Keeps-10-14	0.03%
695	https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/issue/download/77/344	0.03%
696	http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1421/%d0%9a%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84.%d1...	0.03%
697	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30011/Mozul.pdf	0.03%
698	http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/30839/1/%d0%9a%d0%be%d0%b1%d0%b8%d0%bb%d1%94%d0%b2%d...	0.03%
699	http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_2021.pdf	0.03%
700	http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5759/%2b%2b%2b%2b%d0%9a%d1%83%d1%80%d1%81%d0%be...	0.03%
701	https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/df675a63-41a3-46a2-965e-b58a34d80288/content	0.03%
702	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/41141/1/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f_%d0%ba%d0%be%	2 джерела 0.03%

703	https://zp.edu.ua/sites/default/files/./konf/tezy_konferenciyi_nu_zp_18-20_lystopada_2020.pdf	2 джерела	0.03%
704	http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/NPvIE_2016_v3.pdf		0.03%
705	http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15620/1/Conference%20book%202022.pdf		0.03%
706	http://bdpu.org/wp-content/uploads/2019/03/tezy_2016_ch1.doc		0.03%
707	https://bonel32.wordpress.com/2017/06/21/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%...	2 джерела	0.03%
708	https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/download/meit30-02/meit30-02		0.03%
709	http://kps-ua.net/2010/sumska/narochna-lidiya-kirilivna		0.03%
710	https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/02/QUALITY-MANAGEMENT-IN-EDUCATION-AND-INDUSTRY-EXPERIENCE-PROBL...		0.03%
711	https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/%D0%92%D0%B8%D0%BF.10-%D1%871.pdf		0.03%
712	https://intranet.vspu.edu.ua/naturalscience/index.php/journal/issue/download/4/6		0.03%
713	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1987/1/%d0%90d0%ba%d1%82d1%83d0%b0d0%bb%d1%8c%d0%bd...		0.03%
714	http://is.nkzu.kz/publishings/%7BA3FD6CFF-7CD8-4827-A2AF-BE61EB9210C8%7D.pdf		0.03%
715	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19335/1/Mova_Osvita_Nauka_2021.pdf		0.03%
716	https://www.cuspu.edu.ua/images/files-2021/pidv-kvalif/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%...		0.03%
717	https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-2021-...		0.03%
718	https://sspu.edu.ua/images/2021/docs/23efa93e-90c9-4bbd-8d12-4bcde1cdb4f5_eeebc.pdf		0.03%
719	https://lib.iitta.gov.ua/view/year/2020.html	2 джерела	0.03%
720	http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qttype=simple&query=%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB...		0.03%
721	http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/49184/1/%d0%97d0%b1%d1%96%d1%80d0%bd%d0%b8d0%ba%20...		0.03%
722	https://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk89_pedagog.pdf		0.03%
723	https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/gnvp/gnvp-76.pdf		0.03%
724	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Ruda.pdf		0.03%

725	https://pdffox.com/fc71a578c54c5ae696a5fe18994907b1-pdf-free.html	0.03%
726	http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/3346/1/%d0%af%d1%80%d0%be%d1%88%d0%b5%d0%bd%d0%ba%...	0.03%
727	http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39046/140634.pdf?isAllowed=y&sequence=2	0.03%
728	https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/download/104/64	0.03%
729	http://eprints.zu.edu.ua/24374/1/dys_Savarin.pdf	0.03%
730	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/Razova_rada/13_05_21/dis_Chernenko_1.pdf	0.03%
731	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11804	0.03%
732	https://znayshov.com/FR/21969/Ukrmov_a_Onatij_5klas_navch_progr.pdf	0.03%
733	http://ispukr.org.ua/articles/18/18121102_d.pdf	0.03%
734	https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-03/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D1%80%D1%8F%D1%87%D1%96%20%D0%B7...	0.03%
735	http://eKhSUIR.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11176/Kurylenko_fkm_2020.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.03%
736	https://13034ae070.cbaul-cdnwnd.com/2a4c970705a3c3bf1fbf09f6c9a63ddb/200000063-c4454c5424/%D0%97%D0%B1%D1%...	0.03%
737	https://0a30397da1.civaw-cdnwnd.com/12ac69b5c0bec343f11779551473023e/200000504-17ab417ab7/%D0%97%D0%B1%D1...	0.03%
738	https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12227/Nidzelska%20Maryna%20Volodymyrivna.pdf?isAllowed=y&se...	0.03%
739	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3014/%d0%94%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%ba%d1%82%d0%b...	0.03%
740	http://futuolog.com.ua/publish/20160715futuremanagement/Zbirnyk.pdf	0.03%
741	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.08/aref_Babichenko.pdf	2 джерела 0.03%
742	http://mediadriver.online/dictionary	0.03%
743	https://78e8a57d-e957-4272-90bf-d983ed314989.filesusr.com/ugd/6fc50d_e0386f0abe164535a6e14c0ef637ef0c.pdf	0.03%
744	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/43413/Chzhan-Shenven_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.03%
745	https://research.maup.com.ua/assets/files/conferency/problemi-modernizacii_vipusk-14.pdf	0.03%
746	http://biography.nbu.gov.ua/data/data/bibliogr/2980.pdf	0.03%

747	http://document.ua/pro-perezatverdzhennja-metodik-doc93498.html	0.03%
748	http://files.rmuphdpu.webnode.com.ua/200000446-09f030be2c/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B...	0.03%
749	https://www.economy-confer.com.ua/data/downloads/file_1690537052.pdf	0.03%
750	http://www.school112.edu.kh.ua/Files/downloadcenter/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B...	0.03%
751	https://vseosvita.ua/library/roztvitok-piznavalnoi-aktivnosti-v-molodshih-skolariv-zasobami-igrovih-tehnologij-66250.html	0.03%
752	http://lib.iitta.gov.ua/708034/3/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%B8...	0.03%
753	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29814/1/Sots_rob_2023.pdf	0.03%
754	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31454/1/K_Romanenko_OPSPMN_SO_2020.pdf	0.03%
755	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42997/Problemy%20suchasnoi%20mystetskoj%20osvity.pdf?isAllowe...	0.03%
756	https://vdocuments.pub/oe-oe-f-11-oe-oe.html	2 джерела 0.03%
757	http://soippo.edu.ua/images/STEM%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%...	0.03%
758	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30194	0.03%
759	https://rshu.edu.ua/images/nauka/05_mnpmk/konf_pfo_25042023_zb.pdf	0.03%
760	http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5010/1/Akademichna%20kultura%20doslidnyka.pdf	0.03%
761	https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6839?show=full	0.02%
762	http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferent...	0.02%
763	http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/94/94_2023.pdf	0.02%
764	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_konf_2019.pdf	0.02%
765	http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/download/188245/187501	0.02%
766	http://www.enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/43400/Biedna_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	0.02%
767	https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/Rivne_6062022.pdf	0.02%
768	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7904/Samostiina-robota-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity-z-dystyplin...	0.02%

769	http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/12/Conference-Proceedings-December-21-22-2023.pdf	0.02%
770	https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7915/1/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%bc%d0%be%d0%b2%d1%81%d1%8...	0.02%
771	http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6151/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%20%d0%9f%d1%96%...	0.02%
772	http://lib.iitta.gov.ua/715219/1/UPJ_02_2017_full.pdf	0.02%
773	https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Visnuk-57.pdf	2 джерела 0.02%
774	http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/pedalm/texts/2007.pdf	0.02%
775	http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/18730/1/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0%20%d1%82%d0%b0...	0.02%
776	https://eprints.oa.edu.ua/8440/1/NZ_Vyp_12_Psykhology.pdf	2 джерела 0.02%
777	http://lib.iitta.gov.ua/11077/1/Vutsha_osvita_N_3.pdf	0.02%
778	http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1852/%d0%94%d0%b5%d0%bc%27%d1%8f%d0%bd%d1%87%...	0.02%
779	http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9919/1/Berezovska%20Liudmyla%20Ivanivna%202020.pdf	0.02%
780	https://dspace.lgpu.org/bitstream/123456789/359/1/V18.2%20d0%92.pdf	0.02%
781	http://pednauki.pnpu.edu.ua/issue/download/17502/10154	0.02%
782	https://vseosvita.ua/library/oglad-sajtiv-dla-zastosuvanna-u-pedagogicnij-dialnosti-vikladaca-265729.html	0.02%
783	http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Bul_10_2016.pdf	0.02%
784	http://pednauki.pnpu.edu.ua/issue/download/10875/5165	0.02%
785	https://dokumen.tips/documents/-2000-1-1-f-.html	2 джерела 0.02%
786	https://ecobrphdpu.webnode.com.ua/_files/200000393-f27f1f377e/%E2%84%96_9.1_%2836.1%29_%D0%B2%D0%B5%D1%8...	0.02%
787	http://multilinguaeducation.org/storage/uploads/articles_contents/150707075544.pdf	0.02%
788	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31850/1/lvaniuk_H_I_TDOG_PI_2020.pdf	0.02%
789	https://www.wunu.edu.ua/opp/ffo/mytna_sprava/mytna_sprava_magistr/normativni/podatkovuy_menedgment/work.pdf	0.02%
790	https://kum.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/45/2024/01/rybchak_pitel-1.pdf	0.02%

791	http://ukrbook.net/litopys/Knigki/2014/Lk_12_2014.pdf	2 джерела	0.02%
792	http://culture-art-knukim.pp.ua/issue/download/10369/6369		0.02%
793	https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/3_nauka/svr/04/dusert_kru.pdf		0.02%
794	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/2057/%d1%81%d0%b1%d0%be%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%...		0.02%
795	http://www.enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38675/Problemy%20informatyzatsii%20navchalnoho%20protses...		0.02%
796	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Tan_Siyao.pdf	2 джерела	0.02%
797	https://shostka-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Byudzhetni-zapyty-na-2024-rik-po-upravlinnyu-osvity-SHMR.xlsx		0.02%
798	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Publicatsiyi/Statti/Statti_spivrob_TVSP_Ukrayina_2015_16.doc		0.02%
799	https://dnrschool-145.ru/wp-content/uploads/2017/10/Ukr-mova-5kl.pdf		0.02%
800	http://tipus.khpi.edu.ua/issue/download/15578/8603		0.02%
801	http://uchika.in.ua/programa-nezalejnogo-testuvannya-dlya-vchiteliv-pochatkovoyi-s.html		0.02%
802	http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1872/%d0%a1%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b7%d0%bb%d0%...		0.02%
803	https://www.journals.umcs.pl/lrp/article/view/11444		0.02%
804	http://nubip.edu.ua/en/node/10052/7		0.02%
805	http://www.tsatu.edu.ua/tm/wp-content/uploads/sites/14/12.3.30.pdf	2 джерела	0.02%
806	https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/2121		0.02%
807	https://vseosvita.ua/library/muzicno-ritmicni-igri-z-doskilnikami-ak-skladova-valeologicnogo-rozvitku-osobistosti-244586.html		0.02%
808	http://chervone.com/forum/37-1186-1		0.02%
809	https://elibrary.kubg.edu.ua/view/subjects/nauk=5Fzhurn=5Fnauk.type.html		0.02%
810	http://eprints.kname.edu.ua/20732/1/%E2%84%961_%D0%9A%D0%BB_%D0%9F%D1%80_%D0%A0%D0%9F_%D0%9D%D0%...		0.02%
811	https://cprvmr.edu.vn/uploads/main_folders/pryroda/2023-2024/25.08.23%20D1%85%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%8F/...		0.02%
812	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Inkljuzivne_osvitn_seredovische/2019_19_1.pdf		0.02%

813	https://pdpu.edu.ua/instituti-skr/76-kafedri/institut-pochatkovoji-ta-gimanitarno-tekhnichnoji-osviti/fakultet-pochatkovogo-na...	0.02%
814	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/819/%d0%a2%d1%80%d0%b8%d0%b3%d1%83%d0%b1%20%d0...	0.02%
815	http://www.geum.ru/next/art-25544.leaf-14.php	0.02%
816	http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3218/1/%d0%92%d0%be%d0%bb%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0_%d0%b3%d0...	0.02%
817	http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/issue/download/68/51	2 джерела 0.02%
818	https://nrat.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2021/03/doktori-nauk-12032021.pdf	0.02%
819	https://www.naurok.com.ua/urok-ukra-nsko-movi-vidi-rechen-za-metoyu-vislovluyannya-66332.html	0.02%
820	https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-19-21.1...	0.02%
821	http://ea.donntu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/34380/1/2023_%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%...	0.02%

Вилучення

Вилучення

85

http://teacherjournal.in.ua/konkurs-ind?start=20	2 джерела	0.01%
http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/13328/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%b...		0.01%
https://allbest.ru/o-3c0a65625b2bd79b4c43a88521306c27-4.html		0.01%
https://infrablok.com/all-about-apis-what-is-an-api-types-working-use-cases		0.01%
http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/zbirnyk-II-konf.-REMS-nove.pdf	2 джерела	0.01%
http://pf.phdpu.edu.ua/index.php/kafedri/kafedra-pedagogiki-metodiki-ta-teoriji-pochatkovoji-osviti	2 джерела	0.01%
http://virtus.conference-ukraine.com.ua/Journal33.pdf		0.01%
http://sport.mdu.edu.ua/fks/wp-content/uploads/2021/04/ebook_nowoczesne_podejscie_spoleczno-gospodarcze.pdf		0.01%
http://www.ndu.edu.ua/storage/styd_visnuk/visnuk_stud_tov_13_2015.pdf		0.01%
http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/nuk_konf/16/2016_part1.pdf		0.01%
https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=/723b5be728ebb2cd318f41b699601262.pdf		0.01%
http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3574/3/3782_IR.pdf		0.01%
http://tgp.vntu.edu.ua/doc/000036.pdf		0.01%
https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2024-01/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B...		0.01%
https://2a65d93b97.clvaw-cdnwnd.com/765c714ab02d43c1c2728939d2713cc2/200000120-6f5c96f5cc/%2065-5.pdf?ph=2a65d93b97		0.01%
https://www.naurok.com.ua/rozvitok-komunikativnih-umin-i-navichok-uchniv-u-procesi-vivchennya-angliysko-movi-101910.html		0.01%
http://shkolyar.in.ua/sklad-nagolos		0.01%
https://ukr-lit.com/vislovyuvannya-vidomix-lyudej-pro-tvorchist-grigoriya-skovorodi		0.01%
https://kn.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/18/08.pdf		0.01%
http://issues-culture-knukim.pp.ua/issue/download/8375/3473	2 джерела	0.01%

http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/41424/st_57_10.pdf?sequence=1	2 джерела	0.01%
http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14384/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%9a%2	2 джерела	0.01%
http://www.aphn-journal.in.ua/archive/61_2023/part_4/61-4_2023.pdf		0.01%
http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/Science_is_also_feminine.pdf		0.01%
http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30194/Hromadianska_osvita.pdf		0.01%
https://core.ac.uk/download/pdf/12086793.pdf		0.01%
https://nlu.org.ua/storage/files/PDF_2016/%D0%91%D0%91%D0%A3-91PR.pdf		0.01%
http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_1/Filologi39_1.pdf		0.01%
https://kagarlicev.ucoz.ru/_ld/0/21____.pdf		0.01%
http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/540/1/274_Naykovi_zapusku_2014_%e2%84%963.PDF		0.01%
https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/SCIENCE-AND-SOCIETY.-MODERN-TRENDS-IN-A-CHANGING-WORLD-18-20.12.2...		0.01%
http://bktbntu.com.ua/uploads/files/0be0824f588502eee765c9318785a1c4/%D0%9D%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0...		0.01%
http://domtp.turion.info/assets/archive/2017/2(77)2017.pdf		0.01%
http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8985		0.01%
http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14194/1/%d0%94%d0%b8%d0%bf%d0%bb%d0%be%d0%bc%d0%bd%d0%b...		0.01%
https://lib.iitta.gov.ua/736907/1/konf_2022.pdf		0.01%
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14744		0.01%
http://znp-vo.nuou.org.ua/issue/download/10239/4728		0.01%
https://dspu.edu.ua/sites/pedagogical/wp-content/uploads/2021/11/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%8...		0.01%
http://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/tipus2019_4.pdf		0.01%
https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/08/zbirnyk-17.03.2023.pdf		0.01%
http://eprints.zu.edu.ua/16394/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8F%28%D0%BD%...		0.01%

http://eprints.zu.edu.ua/33480	0.01%
https://shron1.chtyvo.org.ua/Podlepina_Polina/Vplyv_mizhnarodnoho_turyzmu_na_stalyi_rozvytok_krain_scho_rozvyvaiut : 2 джерела	0.01%
http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1043/1/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B...	0.01%
https://finance.udau.edu.ua/assets/files/akreditaciya-2022-2024/espertna-grupa/vidomosti-pro-samoocinyuvannya-osvitnoi-progr...	0.01%
http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33822	0.01%
http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17445/1/Education%20and%20socialization%20of%20personality%202023.pdf	0.01%
https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/GLOBAL-SCIENCE-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-25-27.04.24.pdf	0.01%
https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/SCIENCE-AND-SOCIETY.-MODERN-TRENDS-IN-A-CHANGING-WORLD-19-21.02.2...	0.01%
https://mif.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/23/2021/05/Pr_v_DE_014_SOI_2021.pdf	0.01%
http://eprints.zu.edu.ua/33312/1/%D0%9C%D0%95%204_%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%82%206_REVISIED_08.10 : 2 джерела	0.01%
https://naurok.com.ua/test/cifrovi-tehnologi-1873560.html	0.01%
https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/3128/Simp_St_al_tinerilor_cercet_7-8%20aprilie%202023%20Vol_1.pdf?isA...	0.01%
http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/chemistry/issue/download/75/77	0.01%
https://iktmvi.rshu.edu.ua/files/konf/Zbirnyk_ITvPD_Rivne_1-11-2023.pdf	0.01%
https://fisf.sspu.edu.ua/images/2023/docs/umil/zvit_nauka_2023_225c5.pdf	0.01%
http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/5/5_2018.pdf	0.01%
https://www.inter-nauka.com/ru/issues/administration2019/3/5155	0.01%
http://fundym.org.ua/wp-content/uploads/2010/11/Dis_Strilko.doc	0.01%
https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8641/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20...	0.01%
https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/files/radiotech-systemy.pdf : 2 джерела	0.01%
http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/14576	0.01%
https://etheses.whiterose.ac.uk/34402/1/_Al-Hawatmeh_203053202_Thesis.pdf	0.01%

